

WILLIAM SHAKESPEARE

LEAR • LEAR király

WILLIAM SHAKESPEARE

Leár

Lear király

Forráskiadás

RETEXTUM

A reciti kiadó *ReTextum* című könyvsorozata szövegeket közöl. A szerkesztőség és a sorozatszerkesztők koncepciója szerint egy adott szöveg kritikai igényű újra- vagy első közlése nem egy elvárt lépést jelent az ideálisnak feltételezett szövegállapot felé, mivel azt gondoljuk, hogy nincs egy ideális szövegállapot. A sorozatban megjelenő szövegek is csupán szövegváltozatok. Szándékaink szerint egy adott pillanat szakmai kritériumai alapján a legjobbak.

William Shakespeare

Leár

Lear király

r e c i t i

ReTextum · 5

sorozatszerkesztők

HEGEDÜS BÉLA

LABÁDI GERGELY

Kötetünk a két legkorábbi magyar *Lear király*-fordítás szövegekönyveinek gondozott, kísérőtanulmánnyal ellátott kiadását tartalmazza. Az első magyar *Lear* szövegekönyvét elvesszettek hitte a szakma – nálunk olvasható. A második fordításból készült egy sűgópéldány, egy szerepkönyv és egy későbbi tisztázata is, ezek párhuzamos vizsgálatára elsőként vállalkoztunk. A kísérőtanulmány a szövegekönyveket egybeveti forrásaikkal és egymással, valamint kísérletet tesz a belőlük felépített színházi produkciók jelentőségének felvázolására is.

A *reciti kiadó* ReTextum című könyvsorozata szövegeket közöl. A szerkesztőség és a sorozatszerkesztők koncepciója szerint egy adott szöveg kritikai igényű újra- vagy első közlése nem egy elvárt lépést jelent az ideálisnak feltételezett szövegállapot felé, mivel azt gondoljuk, hogy nincs egy ideális szövegállapot. A sorozatban megjelenő szövegek is csupán szövegváltozatok. Szándékaink szerint egy adott pillanat szakmai kritériumai alapján a legjobbak.

William Shakespeare

Leár
Lear király

a kísérőtanulmányt írta és sajtó alá rendezte

KISS ZSUZSÁNNA

· r · e · c · i · t · i ·

Budapest

2016

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült.

lektorálta

DEMETER JÚLIA és LABÁDI GERGELY

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

A kötetek honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

HU ISSN 2064-728X

ISBN 978-615-5478-21-5

Kiadja a r e c i t i,

az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa

Tördelte: Labádi Gergely

X_Y-L^AT_EX, Linux Libertine, Linux Libertinum

Tartalom

I. „Borzos tsudák” a tündérszekrényből: <i>Leár és Lear király</i>	7
A kolozsvári sűgópéldány kalandos története	13
<i>A Lear király magyar ősbemutatója Wándza théátrumában, 15</i>	
– A fordító Sőfalvi, 18 – Fordításból színpadi szövegkönyv, 21	
– A fordítás és forrása, 25	
A pest-budai <i>Lear király</i> és három szövegkönyve	35
<i>Lear új honosítói: Petz, Egressy, Vajda, Jakab, 39 – Előadáskritika, 44 – Sűgőkőnyv, szerepkőnyv, tisztázata, 46 – Források, összehasonlítások, 48 – A Bolond (1811) és a Bohóc (1838), 51 – „Bujdosó” szövegek, 56 – Egressyék <i>Learje</i> „visszaüt”, 57</i>	
A szövegekőzlésről	60
Köszönetnyilvánítás	63
II. <i>Leár. Hérósi Szomorú Játék</i>	65
III. <i>Lear király. Szomorújáték</i>	145
IV. Mutatók	249
Irodalomjegyzék.	251
Névmutató.	257

„Borzos tsudák” a
tündérszekrényből:
Leár és Lear király

Fújjatok, Szelek, és vettessétek széllyel pofátokat! Süvöltsetek! dühösköd-
jetek! Felhők és Orkánok, szakadjatok meg, öntsetek vizet magatokból,
míg magoss törnyainkat elborítjátok, vitórla' Kakassainkat meg fullaszt-
játok. Ti bűdöskövel tellyes, és a' gondolathoz hasonló sebességű villá-
mok, per'seljétek le ősz hajaimat! És ti mindeneket meg rázó Menydőrgé-
sek! Laposítsátok meg a' világ nagy gömbjét! Rontsátok széllyel a' Termé-
szet formáját, és egyszerre semmisítsétek meg mind azonn eredeti tsirákat,
mellyekből a' hálaadatlan ember származik.

(*Leár. Hérósi Szomorú Játék* – részlet; Kolozsvár, 1794/1811)

Ordittsatok, dühöngő szélveszek,
Hogy pofáitok felpattanjanak!
Szakadjatok, felhők és záporok,
Míg a' tornyok fölé duzzad villámotok,
'S míg csak belétek full a' vaskokas!
Ti gondolat gyors kénköves tüzek (nyilak)!
Ti tölgy hasító dögvésznek követjei,
Megőszült fejem perzseljétek el!
Menykő, te mindent megrázkódtató,
Laposra zúzd e' domború világot.
Törd ízre porra minden tárgyait,
Pusztíts ki minden természet magot,
Miből a' háládatlan Ember származik.

(*Lear király. Szomorújáték* – részlet; Pest, 1838)

Két legkorábbi *Lear király*-fordításunkat tartja kezében az olvasó. Egyszeri és megismételhetetlen kéziratos formában éltek virágkorukat: esetlegesen feljegyzett, hevenyészve bírált vagy felmagasztalt egykori színpadi előadások láthatatlan tartóoszlopaiként. Sokat forgatott, sokat látott lapjaik hol sűrű rendbe szedett, hol lazán hullámzó sorokban hömpölygették elő a drámát, míg egyszer csak ki nem hulltak a sűgő, ügyelő, rendező, szerepét tanuló színész kezéből. Azóta heverték, lappantak, de ma is őrzik kincseiket.

Az első kézirat a magyar színjátszás, illetve a Shakespeare-kultusz korai, hősi időszakában keletkezett 1794 körül Kolozsvárott egy elsősorban erkölcsbölcseleti fordításokkal foglalkozó teológus, Sófalvi József tollából sürgető színházi rendelésre. Nem sokkal azután, hogy Szerdahelyi György Alajos budai professzor latin nyelven írt esztétikai munkájában a *Rex Leart* a tudósok és a legnagyobb költők elé eszményképül („spectatissima”) állítja.¹ A kolozsvári kéziratot tizenöt évig a fennmaradt adatok szerint elő sem vették, de utána sikerrel mutatták be és játszották sokfelé Kolozsvártól Pozsonyig egészen az 1830-as évekig. Aztán a szöveggönyv eltűnt.

A második kézirat a Shakespeare meghonosításáért folytatott törekvések fél évszázadának végén született Pest-Budán az angol eredetiből is merítő, érettebb Shakespeare-fordítások korszakának nyitányaként. A fordítást Egressy Gábor kezdeményezte, budai bemutatója 1838-ban csaknem egybeesett a *Lear király* teljes értékű visszaállításával az angol színpadra. E szöveggönyv túlélte a szigorú cenzori csonkításokat, a színház minduntalan válságos pillanatait, a forradalmat, a szabadságharc bukását, sőt néhány évtizedig a következő magyar *Lear*; a kétségtelenül nagyobb formátumú Vörösmarty-fordítás térhódítását is késleltette a színpadon.

A 18. század második felében Shakespeare-t játszani a Habsburg birodalom területén erkölcsi és politikai tettetnek számított.² Azelőtt a felismerhetetlenségig átdolgozva vagy paródiának álcázva is rit-

¹ Idézi BAYER 1909, I, 273.

² Oroszországban Nagy Katalin cárnő is készített Shakespeare-átdolgozásokat a francia-imádat kifigurázásának és a nemzeti történelem felmagasztalásának céljából. Vele egyidőben Szaniszló Ágost, az országát veszített lengyel király is Shakespeare-t fordított, a *Julius Caesart*.

kán került színre egy-egy darabja. Az önálló magyar nemzeti léteért folyó küzdelemben tudósok, nyelvújítók, irodalmárok, az első „játéknéző helyek” létrehozói és látogatói egyaránt úgy tekintettek Shakespeare műveire, mint a gondolkodás és az emberi, illetve szellemi szabadság szinte bevehetetlennek tűnő fellegvárára.

Az összes korai magyar Shakespeare-fordító német mintát követett. Hamburgban, a német szellemi megújulás egyik központjában a színház élén 1767-től Lessing állt, akinek úgy sikerült megtörnie a francia típusú drámaírás hagyományát, hogy helyette Shakespeare művészetét állította a korizléshez alkalmazkodó közönség érdeklődésének középpontjába. A *Hamburgi dramaturgia* (1769) a Shakespeare-kultusz születését dokumentálja. Zürichben 1762 és 1766 között nyolc kötetben huszonnégy Shakespeare-darab jelent meg Wieland fordításában (a *Lear* 1762-ben), majd ugyanott tizenkét kötetben, 1775 és 1782 között kiadták Eschenburg Shakespeare-fordításait (a *Leart* 1775-ben). Eleinte szinte az összes drámát prózában fordították,³ miközben abban hittek, hogy „Shakespeare-t hüen kell fordítani, de előadni nem lehet hüen, mert akkor elidegenedik a közönség”.⁴ A közönség hamarabb hozzászólt és felnőtt Shakespearehez, mint ahogy a drámák előadhatásának irányelvei tisztázódtak.

A korai magyar Shakespeare-kultusznak, illetve -színháznak sajátos színezetet adott, hogy elsősorban nem Bécs, hanem általában a német kultúrközpontok, közvetlenül a történelmi Magyarország, elsősorban Erdély és Felvidék német színházai, Shakespeare-előadásai ihlették. Érdekes tény, hogy míg a *Romeo és Júliát* a bécsi Burgtheater csak 1816-ban mutatta be, addig Christian Felix Weisse fordítását annak 1768-as megjelenése előtt szerte német földön már több helyen játszották, és 1783–1806 között Erdélyben is sokszor előadták. 1786-ban megjelent magyarul is Kún Szabó Sándor fordításában, és 1793 decemberében a kolozsvári társulat magyarul mutatta be közvetlenül egy *Hamlet*-előadás után.

Korai Shakespeare-fordítóink egy részét mégsem a színház ihlette. Shakespeare-t úgy fordították magyarul a 18. század végén, mint megannyi isteni próbatételt egy öntudattal feltett kényes kér-

³ Németül versben legelőbb a *Szentivánéji álom* (Wieland fordítása), majd a *III. Richárd* (Eschenburg fordítása) készült el.

⁴ JUHÓ 1931, 7.

dés vizsgálatában: „Vagy lesz e Pannoniából valaha Albion? Támadnak e Newton, Loke, Shakespear, és Miltonok itt is mi közöttünk...”⁵ Az első írók, akik anyanyelvük erejét edzik Shakespeare-en, még nem gondolnak arra, hogy az eredeti műveket fordítsák, de máris a színpadra álmódják fordításaikat. 1785-ben Aranka György a *II. Richárd*ból fordít, bár inkább csak „mustrából”.⁶

Megtörtént, hogy az irodalmi és a színházi törekvések találkoztak: Kazinczy 1790-ben Friedrich Ludwig Schröder színpadi átdolgozása alapján fordította le a *Hamletet*, jól végződően és prózában. Az első magyar *Hamletet* „a Bécestől földrajzilag legtávolabb eső nagyobb magyar városban, Kolozsvárott” sikerült is színre vinni 1793 novemberében.⁷ A kolozsvári magyar színjátszók lelkes és tehetős patrónusai (a Bánffy-, Rhédey-, Wesselényi-, Bethlen-család) jóvoltából 1796-tól befogadják Kelemen László pest-budai társulatát, és Shakespeare-t játszanak, Shakespeare-t fordítatnak: a *Hamlet* után sorra bemutatják a *Romeo és Júliát*, az *Othellót*, a *makrancos hölgyet*, a *Lear királyt* és a *Macbethet*.⁸ A magyar Shakespeare-színjátszás első központja tehát Kolozsvár, ahol ebben az időben Shakespeare műveinek már figyelemre méltó olvasótábora is van.⁹

A reformkori Magyarországon a játékszín nemzeti ügy. Az *Erdeélyi Múzeum* 1814 és 1818 között megjelent füzeteivel Döbrentei a nemzet irodalmi és művelődési életét ébreszti. A Döbrentei, Toldy és Vörösmarty által alapított Dráma-választási Bizottság 1831-ben hetvenhét drámát vett föl fordításra javasoltak listájára, köztük huszonkét Shakespeare-művet. A romantika nemzedéke az átdolgozások divatját levette fölfedezte a teljes Shakespeare-szövegek ha-

⁵ SZILÁGYI 1999, 307.

⁶ Aranka több részletet fordított le a *II. Richárd*ból. A kolozsvári egyetemi könyvtárban található kéziratát Ferenczi Zoltán közölte: l. FERENCZI 1912.

⁷ ENYEDI 1972, 123.

⁸ 1793 decemberében *Romeo és Júlia* (Kún Szabó Sándor), 1794 márciusában *Othello* (Kövesdi Boér Sándor), 1800 februárjában *II. Gászner* címen *A makrancos hölgy* (Koréh Zsigmond), 1811 áprilisában *Leár király* (Sófalvi József), 1812 februárjában *Macbeth* (Döbrentei Gábor).

⁹ A 19. század eleji kolozsvári kollégiumok könyvtári kölcsönzőlistáit is tanulmányozta nagyívű könyvében Bartha Katalin Ágnes, l. BARTHA 2010, 25–60.

talmát. A fordításra vállalkozók tehetsége, a korszerűsített nyelvbe vetett hit, a színészi elhivatottság azonban kevés volt ahhoz, hogy a pesti Magyar Színház egyszerre vesse el és újítsa meg színpadi konvenciórendszerét. Minden egyes Shakespeare-darab előadásánál újra és újra meg kellett küzdeni az elavult szcenikai adottságokkal. E hagyomány szerint a színpadi halál egybeesik a felvonásvéggel, a nyílt erőszak kerülendő. (A *Romeo és Júliának* színpadilag ott kellene véget érnie, amikor Lőrinc barát kisiet a kriptából, és Júlia öngyilkosságot követ el; Othellónak párnákkal illik megfojtani Desdemonát, s ezt követő öngyilkosságának sokkhatását nem enyhítheti a Lodovico ítéletét követő monológ.) Megoldhatatlan a sok színváltás és csatajelenet. A díszlettár szegényessége miatt az egyes darabok, sőt különböző műfajok között is bevett szokás a kölcsönzés: a történeti hűség kérdése föl sem merülhet. Shakespeare körül heves viták dúltak a korabeli folyóiratok hasábjain. Bajza József például Shakespeare kultuszát és fordítását korainak tartotta, a magyar színjátszást még mindig éretlennek Shakespeare-hez, sőt Shakespeare-t nem találta eszményi szerzőnek a magyar irodalom felzárkóztatásának céljából.¹⁰ A polgári közönséget nevelő Bajza ideáljaival szembenállt a gyakorlatiasabb művészettörténész, Henszlmann Imre és az *Athenæumot* Bajzával együtt indító Vörösmarty is.

A cenzúra nem ellenezte a *Lear királyt* annyira, mert nem tartalmazott oly nyilvánvaló politikai felhangokat, mint a *Hamlet*. Ámde kozmikus méretű válságdráma, amely még elmélyültebben jeleníti meg az ember személyes és társadalmi léte, illetve az emberi természet és a hatalom természete közti örök ellentmondásokat. A *Lear király* magyar utóélete óriási, szakirodalma folyton gyarapszik.

Bevezetőnk csak a legfontosabbakat vázolja fel a két első *Lear*-fordításunkról. Bízunk abban, hogy e forráskiadás hiányt pótol, és újabb kutatásokra ösztönöz. Hogy az itt és most először közreadott kéziratok feltárulkozó, bár rejtélyeket is őrző két évszázados lapjain megszólal-e a *Lear király*, azt döntse el a kedves olvasó.

¹⁰ Bajza cikkeit l. *Athenæum* 1842. dec. 20., 22.; PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR 1940, I, 148.

A kolozsvári sűgőpéldány kalandos története

„Mi módon szerzi a fantasia a maga gyönyörűségeit? [...] A Gesneré, az Anakreoné szép. A Bürgeré vad; a' Sexpiré borzos tsuda.”¹¹

Az első kézirat, a *Leár* a 18. század végi erdélyi színjátszás és drámafordítás jellegzetes terméke. Bár 1794 szeptembere előtt készült Kolozsvárott, csak az 1811. április 4-i kolozsvári *Lear király*-ösbe mutató (majd további előadások) sűgőpéldányául használt másolata maradt ránk. Értékes dokumentuma a korai magyar Shakespeare-kultusznak. Prózai német közvetítő szöveg alapján készült, a fordító a Hamburgból Bécsbe települt, a Burgtheater élére állított Friedrich Ludwig Schröder népszerű színpadi átdolgozását használta forrásául. A magyar fordító tollán a bécsi befejezés, a tragédiát enyhítő végkifejlet egyéni, sajátos színezetet ölt. A *Leárt* számon tartotta, de elveszettnek hitte mind a Shakespeare-filológia, mind a színháztörténet, míg 1992-ben rá nem bukkantam: Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárában az MM 2315-ös jelzeten hevert. A megtalált kézirat nemcsak régi ismereteinket erősítette meg, hanem új összefüggésekre is rávilágított.

A 19. század eleji kartonált keménykötésű, 24×19,5 cm méretű kézirat eredeti kartonfedőlapján a *Leár* és a *Tündér Kastély Magyarországban* cím szerepel. Ez a kartoncímnap nincs bekötve a valamikor újrakötött kéziratba, csak behelyezve. A belső borító tetején, középen nyomtatott „1”, alatta „40”. Az előzéklapon elhalványult kék ceruzával írt jelzet található: „17 szám”. A kartonlap verzóján bejegyzés: „Vétel Rexa Dezsőtől 1950-ben.”

A kézirat viszont csak a *Lear*-fordítást tartalmazza. A darabok másolása után bizonyára szétszedték a füzetet két önálló részre, mivel a szövegekönyveket sűgőpéldányként használták.¹² A címla-

¹¹ BENKE 1805. Benke Mihály (1757–1817) háromszéki székely nemesi családból származott, Nagyenyeden, Göttingenben és Frankfurtban tanult. L. VITA 1983, 66–72. és S. SÁRDI 2002, 166. A nagyenyedi kollégium professzoraként Shakespeare-t több előadásában említette. Diákjai közül többen színészek lettek, ők rögzítették előadásai szövegét. L. BENKE 1805.

¹² Láng Ádám János, az említett opera fordítója 1792-től kapcsolatban állt Kótsi Patkó Jánossal s általa a kolozsvári társulattal. A *Tündérkastély* for-

pon szereplő másik dráma, a *Tündérbastély* Johann Baptist Joseph Hirschfeld operája, melynek magyar ősbemutatója Láng Ádám János fordításában az 1813–14-es kolozsvári évadhoz köthető.

A *Leár* kézírata hetvenöt kézzel számozott oldalból áll. A kézirat rektóinak tetején, középen könyvtári, nyomtatott levélszámozás fut végig 2-től 39-ig. A belső címlapon a következő olvasható: „Leár. Hérosi Szomorú Játék 5 Fel-vonásbann. Schakespeare és Schiller után fordította S. J. Kolo’sváron 1811 Februariusban.” A lap felső jobb sarkán possessorbejegyzés: „Udvarhelyi Miklóse”. Schiller nevének meglepődhetünk először, hiszen Schiller nem fordította a *Lear királyt*. Kolozsvár közönsége már 1796-ban látta az *Ármány és szerelem* előadását *Fortély és szeretet* címen, attól kezdve a darab szinte állandóan műsoron volt, és más Schiller-művek is gyorsan követték e bemutatót. Lehet, hogy Schiller nevével mint „csalival” a közönségnek még nem ismeretes angol dráma vonzerejét szándékozták növelni.

Az S. J. monogram az 1811-es évszámmal társítva talányos adatpár. S. J. Sófalvi Józsefet jelöli: a *Leár*-kéziratot még nem ismerve, színlapok és színházi évkönyvek adatai alapján a szakirodalom ezt kissé bizonytalanul, de elfogadta.¹³ A *Leár* végére lapozva újabb dátumot találunk: „Vége a’ Szomorú Játéknak 8ik Martz. 1811.” Ki adolja ennyire pontosan munkája időtartamát? A fordító vagy a másoló? Ki rejtozik neve kezdőbetűi mögé: a fordító vagy a másoló?

Összehasonlítottam Sófalvi saját kézzel írott leveleit, könyvtári bejegyzéseit a *Lear*-kézirrattal. Sófalvi leveleiben lendületes, enyhén jobbra dőlő, kimunkált írással találkozunk. Az 1811-es szöveggönyv írásképe jellegzetesen olvashatóságra törekvő, fegyelmezett, a betűk egyenesek, sem jobbra, sem balra nem dőlnek. A sűgőpéldányban a hosszú ő, illetve ű magánhangzókat a két pont fölött középen egy ékezet jelöli, ez a jelölési mód Sófalvi levelezésében nem talál-

dítását Pesten csak 1833-ban mutatták be.

¹³ A később idézendő primer források után a szakirodalomban először FERENCZI 1897., BAYER 1909. és RAKODCZAY 1911. említi Sófalvi *Lear*-fordítását és annak előadásait. A kéziratot először részletesen én vizsgáltam (KISS 1997a,b, 2000, 2003, 2010). A szerzőség kérdésével SZÉKELY 1999. is foglalkozott.

ható. Ugyanakkor a *Lear*-kézirat szókészletét, toldalékolási és helyesírási sajátosságait egybevettem Sófalvi három nyomtatásban is megjelent esztétikai tárgyú fordításának lexikai, ortográfiai és stílusjegyeivel. Állítható, hogy számos azonos szófordulat és meggyőzően sok hasonló helyesírási jellemző található az esztétikai írásokban és a *Leár*ban.

A *Lear király* magyar ősbemutatója Wándza theátrumában

Mit tudott a színháztörténet a *Leár*ról még a kézirat ismerete nélkül? A kolozsvári *Leár* 1812. január 28-i, legelső fennmaradt színlapja nem közli a fordító nevét, a műfajt „nagy Héroszi Szomorú Játék”-ként határozza meg.¹⁴ Az 1811. április 4-i ősbemutatóról Gidófalvi Jantsó Pál naplója tudósít. Az előadás helyszíne a lóistállóból alakított színház,¹⁵ a szereplők az új igazgató által 1810-ben kétszeresére növelt, huszonnégy tagot számláló színészgárdából kerülnek ki. A társulat igazgatója, a lovardából színházat varázsoló Wándza Mihály (1781–1854) játssza a *Leár* főszerepét. Wándza az Arad megyei Szilágyperecsen született 1781-ben református lelkészi családban. Kolozsvárott, majd Bécsben képírást tanult. A színészzel dekorációfestőként már diákkorában találkozott, aztán Bécsben magától Schikanedertől sajátította el a rendezés, a díszletezés és a színjátszás megannyi fortélyát. Még bécsi tanulmányai idején, 1806-ban Pesten jelent *A' búsongó Ámor* című műve, melynek legutolsó lapján már tragédiákat, drámai műveket ígérve búcsúzik olvasóitól, sőt megjegyzi, hogy egy drámája már le van fordítva németre.¹⁶ Amint hazatér, Wándza évtizedekre a színházzal jegyzi el életét. 1807-től 1830 tájáig a hősi szerepkörből indulva, de a színészek fizikai adottságaira építő játékmód merev korlátait feszegetve működött mint újító színész, merész színigazgató, tudatos rendező, látványos dísz-

¹⁴ BAYER 1909, II, 275.

¹⁵ A lovarda id. Wesselényi Miklósa volt, aki a kolozsvári színészet ügyét az országgyűlés elé vitte az 1790-es évek elején. Halála után (1809) özvegye, Cserey Heléna Wándza kérésére ingyen átadta a színészeknek.

¹⁶ FUCHS 2007.

letfestő és sikeres drámaíró.¹⁷ Kolozsvár, Arad, Nagyvárad, Debrecen, Szeged, Miskolc és Kassa voltak működésének főbb állomásai. Ugyanakkor Wándza festőként és rézmetszőként is dolgozott, előbb Pesten, majd 1848 után Miskolcon volt műterme.¹⁸

Kolozsváron a saját költségén, összesen kétezer forinton a lóistállóból három hét alatt pompásan dekorált színháztermet varázsolt.¹⁹ Két termékeny évadon át állt a kolozsvári társulat élén. Kiváló érzékkel vont össze jeleneteket, használt látványos és nem olcsó színpadtechnikát, és értett a kettőzések szereposztáshoz. Ezzel megtette az egyik legfontosabb lépést az átlényegülő, azaz fizikai adottságain szellemi alakítókézségével felülemelkedni képes romantikus művészet felé, akár Egressy Gáborig előremutatva. Új témákat és új formanyelvet teremtett a színpadon. Shakespeare és Schiller műveit ugyanolyan sikerrel vitte színre, mint a már népszerűbb tucatdarabokat Henslertől, Kotzebue-tól.

Nem véletlen, hogy Döbrentei Gábor éppen Wándzának fordította és ajánlotta első *Macbethjét*.²⁰ A „skót drámát” éppen a jóval bonyolultabb dramaturgiájú *Lear király* ősbemutatójának sikerén felbuzdulva viszik színre 1812. április 11-én – 1812-ben Kolozsvár hét Shakespeare-művet lát, így Wándza az első Shakespeare-év ren-

¹⁷ Önállóan ítélt drámai művei: *Don Fernando és Eugénia v. Szerencsétlen szerelem; Horrides; Orpheus és Euridiké; Zöld Marci, vagy az útonálló haramia; Mózes; Hunyadi László halála; Az álom, vagy a pokolnak tett eskü betöltésére rendelt borzasztó éjfél*: e drámák szövege nem maradt fenn. Nemrég találtam meg az eddig ismeretlen, jelenlegi tudásunk szerint sosem játszott *Az átok, vagy a büntelen vétkesek* című szomorújátékát.

¹⁸ Történelmi képeket, portékat (vitéz-, író- és színészportékat), csendéleteket festett. Csak néhány munkája maradt fenn múzeumokban (Makó, Miskolc, Nemzeti Galéria), templomokban (Homrogd).

¹⁹ „[O]ly szép, oly fényes és pompás [...] melynél szebb nem volt és nem is lessz soha a magyarnak! [...] Az egész színház ki volt festve belülről, hol Váncza úr minden ecsetvonással remekelt.” RÁCZ 1856, 17.

²⁰ „Vándzának akarom dedicálni, mivelhogy a’ Játékszín körül közmegvalás szerint hazafiúi tüzzel fáradozik.” KAZINCZY 1899, 147. Döbrentei már 1808 körül tervezhette a *Macbeth*-fordítást (KAZINCZY 1893, 335.), de a Wándzának, még prózában készített *Macbethje* máig nem került elő, a nyomtatásban 1830-ban megjelent változat későbbi fordítás.

dezőnk. Pár évvel későbből Marosvásárhelyről fennmaradt *Macbeth*-színlapok visszautalnak a Wándza által megteremtett színpadképre. Lehetett ott „bűbáj-lámpa” (laterna magica a IV. felvonáshoz), árnyjáték, görögtűz. Nagy tetszést arathatott „egy ujonnan festett egész nagyságu Erdős térség, hol a’ Pokol tüzénél főznek a’ Boszorkányok” és „a’ Bűbájos üst, melyből kék láng közt ki ugrálnak a’ jövődőlő Gyermekek [...] Koronásan, véres fővel, pántzélosan” vagy a „Nyoltz királyok elő tünése valóságos Optikai mesterséggel egy esmeretes Hazafi Művész által”.²¹ De milyen lehetett Wándzáék díszletezése a *Lear királyhoz*? Idevágó bővebb adatok híján a színlapra és a megtalált sűgőkönyvre vagyunk utalva.

A társulat legidősebb tagja alakítja Glostert: Gidófalvi Jantsó Pál, aki nemesember létére hazafias okokból vállalta a színészi hivatást – 1792-től 1835-ig játszott, kizárólag Erdélyben –, és aki anyai ágon rokona Sófalvi Józsefnek. Gonerilt Sáskané Koronka Borbála, Regant Kiricsics Jozefa, Kordeliát Simény Borbála alakítja. Edgart Pergő Celesztin, Edmundot Diószegi Sámuel, Kentet Mohai Sándor, Oswaldot Rátz Sándor, Albanyt Pergő József, az Öreget Sipos Mihály játssza, a Kornvalli Hertzeg alakítója ismeretlen. 1812-től a kolozsvári társulat gyakori és hosszas vendég szereplésekkel próbálja magát fenntartani, és 1812 roppant termékeny év a társulat életében: csak Shakespeare-től hét darabot (*Hamlet*, *Romeo és Júlia*, *Othello*, *Lear király*, *Makrancos hölgy – II. Gászner avagy a magzabolázott feleség* címen –, *Macbeth* és *Coriolanus*) tartanak műsoron. Január 28-án Kolozsvárt játszották a *Lear királyt*, nyáron Baróton, szeptemberben Debrecenben léptek fel az „érzékenyítő játékkal”. Az új kolozsvári *Lear*-előadás 1820 áprilisára állt össze, az 1821. december 29-ei előadás hatalmas sikeréről a *Magyar Játékszíni Koszorú* számol be.²² A régi szereplőgárdából hárman maradtak: Pergő Celesztin továbbra is Edgart, Jantsó Pál Gloster helyett a Bolondot, Simény Borbála pedig Cordelia helyett Gonerilt alakítja. Székely József Leart, Székelyné Ungár Anikó Cordeliát játssza, Regan szere-

²¹ BARTHA 2010, 101.

²² Az 1821. december 29-ei színlap az előadás műfajaként az érzékenyítő játékot nevezi meg. BAYER 1909, II, 276.

pében Székely Súsánna, Gloster szerepében Udvarhelyi Miklós.²³

A fordító Sófalvi

A színlapokon nem, de a *Leár*-előadásokról fennmaradt más adatok közt több ízben szerepel a fordító neve. Az 1812-ben Debrecenben összeállított *Magyar Játékszíni Zsebkönyv* a „Szerző és Fordító Uraknak nevei” közt felsorolja „Tit. Sófalvi Jó’sef Urat” mint a *Leár* fordítóját.²⁴ A fordítást említi Könyves Máté színházi szövegek könyveket tartalmazó 1834-es, majd 1836-ban újrakiadott lajstroma, a *Játékszíni Koszorú* is: „Leir király, héroszi szomorújáték öt felvonásban Shakespeare és Schiller után...Sófalvi József”.²⁵

Mindezek ellenére Sófalvi életében, 1794-ig élt, egyetlen forrás sem említi, hogy lefordította volna a *Lear királyt*, és 19. századi életrajzírói, Török István, a kolozsvári kollégium történeti feldolgozója, valamint Gál Kelemen bár rengeteg adattal rendelkeznek, ők sem tudnak erről, jóllehet erkölcsi tárgyú műfordításai ismertek.²⁶ Sófalvi József 1745. november 18-án Máramarosszigeten született protestáns köznemesi családban. Családja Etédről (Udvarhely megye) származott, „mind külső, mind belső előmenetelekben hasznos fiaat adott a hazának”.²⁷ Édesapja a szigeti református eklézsiának 32 évig papja, „szelíd és buzgó lelki tanítója” volt. Édesanyja Gidófalvi Jantsó Mária, közvetlen rokona a színészné lett Gidófalvi Jantsó Pálnak. Az ifjú Sófalvi nagyenyedi, majd kolozsvári diákként „nagyon siető nemes elméjű” volt. 1771-ben „a mások felett bölcselkedni tudó németek földére”, Göttingenbe ment, majd 1773-ban a leydeni egyetemre. Leydenben lefordította Johann Georg Sulzer berlini professzor három esztétikai, természetbölcséleti és erkölcsfilozófiai tárgyú könyvét. Hozzákezdett egy, a természeti

²³ BAYER 1909, II, 276–277.

²⁴ SZÉKELY 1999, 6.

²⁵ Ezt az adatot Bayer így közli: „Ez a Sófalvi József a kolozsvári kollégiumi tanár és esztétikai író volna? ... Nem teljes hitelű adat.” BAYER 1909, II, 274–275. Bár Könyves Leart ír, Bayer Leirként idézi.

²⁶ TÖRÖK 1905; GÁL 1896.

²⁷ Az életrajzra vonatkozó idézetek forrása GÁL 1896.

vallásokról szóló könyv fordításához is, de elkészültéről, megjelenéséről nincs adat. Sófalvi Leydenben kiadta Bod Péternek az erdélyi unitárius egyházzal szóló munkáját. 1776-tól Nagyszébenben, majd 1779-ben Kendi-Lónán lelkészkedett. 1783-ban a betegeskedő Szathmári Papp Mihály professzor maga mellé hívta a kolozsvári teológiára kisegítő és helyettes tanárnak. Az új tanár megkapta a professzor fizetésének kétharmadát, és évenként 60 magyar forint lakásköltséget. Eleinte ez kedvezőnek bizonyult, de amint Sófalvi megnősült, jövedelme nem volt elég gyarapodó családjá fenntartására. Öt gyermekük született. Első fiuk kisgyermekként meghalt. Három lányuk mellé született még egy fiú, aki később mérnökként közéleti személyiség lett Erdélyben. Sófalvi több ízben folyamodott a kollégiumi előljáróságokhoz fizetésnövelésért, katonáknak írott imádságos könyve kiadatását is sürgette, ám nem sok sikerrel. 1794. szeptember 11-én éjjel, negyvenkilenc éves korában hirtelen meghalt. A kollégium az elhunyt adósságai fejében lefoglalta könyveit. A kiválogatott könyvek ma is ott vannak a kolozsvári református teológiai intézet könyvtárában.

Előkerültek beszédei, gyászversei, a kolozsvári református egyházi levéltár őrzi néhány levelét. Sulzertől fordított három megjelent művét a szakirodalom számon tartja: Sulzer műveivel a „világi erkölcsstan” jelent meg a 18. század végének magyar művelődésében.²⁸ A *Bölds Regulákat* öt korai magyar fordításban olvashatjuk: ezek közül Sófalvi fordítása kiemelkedik pontosságára és stílusa révén.²⁹ Izgalmas adatot közöl Sófalvival kapcsolatban Kosáry Domokos: a „göttingai éveit után elsőnek hívta fel a figyelmet Magyarországon Addison, Steele és Pope morális hetilapjainak fontosságára, és – Young és Pope fordítója lett.”³⁰ Tudott-e Sófalvi angolul? A *Lear királyt* nem angoltól ültette át magyarra. Fontos, hogy közvetítő nyelvek és kultúrák szűrőjén keresztül is fogékony volt a kor „élesen látó”, „értelmes szemlélő” angol példaképeire, „nézőíróira”. Hi-

²⁸ L. TARNAI 1958.

²⁹ TARNAI 1958. Sulzerrel más is foglalkozott Erdélyben akkoriban, éppen Nagyenyeden, ahonnan számos színész rajzott ki: Benke Mihály filozófiaprofesszor, akitől korábban idéztünk (l. a 11. sz. jegyzetet).

³⁰ KOSÁRY 1983, 521.

szen amint 2005-ös forráskiadásukban Balázs Péter és Labádi Gergely feltételezik, ha nem is teljes bizonyossággal állítják, hogy az 1783 körül Kolozsvárott készített *Spectator*-válogatás franciából fordított magyarításának is Sófalvi lehetett a szerzője.³¹

Ha Sófalvi már németországi tanulmányai idején lefordította volna a *Lear királyt*, akkor mint a három Sulzer-mű esetében, a dráma kiadására is lett volna gondja. Láthatta a *Leart* Németországban, de Nagyszebenben is. Schröder és Seipp szövegkönyvei alapján több német *Lear*-előadást tartottak Erdélyben akkoriban. A kolozsvári magyar társulat 1793-ban negyven-ötven színdarabbal rendelkezett, gróf Bethlen Elek további nyolcvan darabot hozatott Kövesdi Boér Sándorral a repertoár bővítése céljából. A fennmaradt adatok szerint öt állandó fordító dolgozott a társulatnak, de az akkori darabhiányon ez sem sokat segített. Hiányzott a magyarított áltörténeti szomorújáték.³² 1793 novemberétől 1794 márciusáig három Shakespeare-bemutatót (*Hamlet*, *Romeo és Júlia*, *Othello*, *velencei szerezsen*) tartottak Kolozsvárott.³³ A társulat kilenc-tizenkét állandó fővel rendelkezett, a csekély létszám miatt gyakran kellett szerepösszevonást végezniük, illetve külső személyt alkalmazniuk néhány szerepre – így játszott a társulatban még diákként Bolyai Farkas. Elképzelhető, hogy Sófalvi Jantsó Pál által megrendelést kapott, vagy maga ajánlkozott, hogy részt vegyen a sürgős fordításban. Kaphatott egy német *Lear*-szövegkönyvet, és ahogyan kész lett, a színház azonnal átvette – minden új darabra szüksége volt –, nem otthon volt a kézirat, ezért le sem foglalhatta az egyetemet.

Akkor miért nem mutatták be a *Leárt* már 1794 körül? 1794 tavaszától (nem sokkal a *Hamlet* után) a kolozsvári színészek alig tartottak bemutatót, előadásszála és patrónus hiányában több éves vándoréletbe kezdtek. Feltételezhető, hogy a *Leár* kéziratát a társulat eltette jobb napokra, vagy magával vitte. 1806-ban hiába volt már huszoneköt színésze (és még ugyanannyi zenésze, valamint más színházi embere) Kolozsvárnak, Wesselényi Miklós kettéosztotta a társulatot, kilenc „nevendék” színészt (hat férfit, köztük Benke Jó-

³¹ BALÁZS, LABÁDI 2005, 10–24.

³² KERÉNYI 1990, 57–97.

³³ ENYEDI 1972, 120–124.

zsefet, valamint három nőt) Magyarországra küldött³⁴ – és bár „kulturusabb”³⁵ volt az erdélyi publikum, mégsem láthatta még pár évig a *Lear királyt*.

Fordításból színpadi szövegekönyv

1811-ben Wándza Mihály már készült a *Lear király* főszerepére. Ekkor újramásoltatták a szövegekönyvet. A másoló először az összefűzött ívekre két darab leírását tervezte, amint a külső címlap bizonyítja. A *Leár* elején és végén feltüntette a másolás kezdetét és befejeztét. Miért nem írta ki a fordító teljes nevét? Talán azért, mert a kéziratban csak a monogram állt, vagy azért, mert a fordító már nem dolgozott a színháznak, nem volt jelen?

Székely György felvetette, hogy az S. J. akár Sáska János személyét is rejtheti.³⁶ Sáska János, akárcsak Sófalvi József, a nagyenyedi kollégiumban tanult, a két azonos monogramú férfiú ismerte egymást. Sáska a kolozsvári színjátszó társaság egyik alapító tagja volt, 1807-ig Kolozsvárt játszott, 1807-től 1810-ig Pesten, 1810 és 1812 között Debrecenben, 1812-től ismét Kolozsvárt; a kolozsvári társulattal folyamatosan együttműködött.³⁷ De Sáska 1811-ben még Debrecenben játszott, szerepelni csak 1812-ben ment vissza a kolozsvári társulathoz. Visszatért volna darabot másolni? Az ugyanakkor tény, hogy felesége, Sáskáné Koronka Borbála Gonerilt alakította a kolozsvári ősbemutatón.

A *Leár*-fordítás mindenképpen korábban keletkezett, mint 1811, és ezt a nyelvi sajátosságokon kívül a szövegekönyv végén álló, külön oldalra írt bejegyzés is valószínűsíti. Az utolsó oldalra írt teljes szöveg a következő:

NB. A' 40ik Lapon a' Lord Kent beszédjébe a' margóra írt ezen szavak: Lord Glosterhez, ott van a' Kornvalliszi Hertzeg, 's az egész dolognak mivóltát meg tudhatod, onnan siess! – Ez az eredeti Darabba nints meg, hanem a' Fordító a' Kolo'svári Nemesi Játtzó Társaság Személyekbe való mostani szükségét

³⁴ KERÉNYI 1990, 122–123.

³⁵ KAZINCZY 1893, 397.

³⁶ SZÉKELY 1999.

³⁷ FERENCZI 1897, 187–239.

látván, a' Ritter Rolléjába elegyítette a' Lord Gloster szolgája Rolléját is, hogy annál jobban el játszodtathassék 's az 50ik lapon is a' veres krétával való huzás, 's egy különös levélre irott Rollé is mind ezen okból esett: de a' mellyeket ha mikor alkalmas Személyyek lesznek réá, ki hagyván a' maga való-ságába el lehet játszodni. Azt tartom hogy a' Fordítónak ezen szabadságát nem tulajdonítja senki hibául, a' ki tudja az ide való Játtzó Színnek mostani környüállásait, a' melly még tsak most kezd lábra állani. (143. 9–20)

Ez a bejegyzés véleményem szerint a fordítótól származik. A fordító mentegetőzik, hogy miért tér el a forrásműtől. Minthogy a megjegyzés végén az áll, kellő létszám esetén szerepösszevonásokra már nem lesz szükség, azt sem feltételezhetjük, hogy a rendező-színészé a bejegyzés, mert egy bemutatóra készülő rendező nem lehet a vég-sőkig bizonytalan a szerepek kiosztása tekintetében. Míg a kolozsvári társulat létszáma 1794-ben még csak kilenc-tizenkét állandó színész, 1810-ben már huszonnégy-huszonhat főre nő a játszó személyek száma: a *Lear király*hoz tizenkilenc-húsz szereplő szükséges. 1811-ben tehát már nem kell összevonni szerepeket. A színházi másoló egyszerűen mindent pontosan lemásol a korábbi kéziratról. Mindezek alapján bizonyítottnak tekintjük az összetartozást Sófalvi személye és az 1811-es *Leár* között.

A címlapon Udvarhelyi (a kéziraton: Udvarhelyi) Miklós neve utólagos possessori bejegyzés. Udvarhelyi (1790–1864), a kor egyik legjelesebb színésze 1811-ben még sűgó a debreceni színháznál. A következő évben már színésztagja a debreceni társulatnak, és ott lehet a társulatban 1812. szeptember 24-én, amikor a kolozsváriak a *Leárral* vendégszerepelnek. A kolozsváriak következő *Leár*-előadásában, 1820-tól Udvarhelyi Glostert („Rószter”) alakítja.

Közben 1819. március 7-én a *Leart* bemutatják Székesfehérváron is „Kántorné különös hasznára”.³⁸ Cordeliát maga Kántorné alakítja, a fordító vélhetőleg Komlóssy Ferenc. Az előadásról fennmaradt szintlap a vidéki színházak hagyományainak megfelelően nem tüntette föl a fordítót, csak az 1834. február 18-án felújított *Lear*-előadás adatai árulják el. Figyelemre méltó, hogy a szintársulat *Al-*

³⁸ A szintársulat *Almanachját* idézi BAYER 1909, I, 277.

manachja szerint e produkció fő alakja Edgar. Edgar, aki a restauráció korabeli angol *Lear király*-átdolgozásban kapott Shakespeare koncepciójától eltérően főszerepet. A felújított székesfehérvári *Lear király* Edgarját éppen az 1811-es kolozsvári ősbemutató Edgarja, Pergő Celesztin játssza. Vajon magával vitte Fehérvárra a kolozsvári szövegkönyvet? Nem tudjuk, a kolozsvári előadásból csak a sűgő-példány maradt fenn, és a későbbi előadásokkal való kapcsolat homályba vész, a fehérvári drámaaváltozat pedig még nem került elő, valószínűleg tűzvész áldozata lett. Mindenesetre a fehérváriak is boldogan végződő szomorújátékot állítottak elő, amelyben Cordeliát Edgar veszi feleségül, akárcsak Nahum Tate említett átdolgozásában. A Komlóssy Ferenc-féle *Lear királyt* is sokféle játszották. Pergő Celesztin sokáig a fehérváriakkal tart, Edgar „kibővített” szerepét alakítja nagy sikerrel, a későbbi kolozsvári előadásokban is ő játssza Edgart. A fennmaradt adatok szerint valószínű, hogy 1829 után többnyire már csak a fehérvári *Learrel* utaztak a vándorszínezesek: 1835-ben eljutottak Szabadkára és Miskolcra. Miskolcon az Edgart alakító Celesztint (akit olykor csak keresztnevén jegyezték) emelte ki árnyalt, hiteles játékáért az 1833-tól megindult *Honművész*.³⁹ 1837. december 30-án a *Leart* Kántorné híres jutalomjátékaként adták „szorgalommal” Kassán. A *Honművész* magasztalja a főváros színházai által magát mellőzöttnek érző Kántorné kítűnő játékát, leírja a kassaiak lelkes ünneplését, és azt is megjegyzi, hogy „a fordítmány javítást kíván.” Kántorné természetesen Cordeliát, Komlóssyné Czégényi Erzsébet Gonerilt, Pályiné Botos Karolina Regant, Tóth István *Leart* alakította. Edgart ekkor először nem Celesztin játszotta, hanem id. Lendvay Márton, Glostert Szőke (talán Szőke Nyéki Pál), Kentet Erdős János, az Udvari bolondot Hubenay Ferenc alakította. 1837-ben és 1838-ban Debrecenben, majd 1840-ben Pécsen vendégszerepelt a *Lear király*. A debreceni előadások tudósítója *Lear* alakítójáról nem beszél, A pécsi előadáson ellenben már Egressy Gábor játszotta *Leart*, és a *Honművész* elragadtatva írja: „hozzá hasonlót magyar színpadunkon még nem volt szerencsénk láthatni”.⁴⁰ A fordításról semmit sem árul el, ugyanakkor a női sze-

³⁹ BAYER 1909, I, 280–281. *Honművész*, 1834, I, 142.

⁴⁰ *Honművész*, 1840, II, 840–841.

repeket gyengének minősíti a tudósító. Egressyvel mindenesetre új korszak indul a *Lear* magyar történetében.

Udvarhelyi a fehérvári *Lear*-bemutató után négy nappal maga is fellép Fehérvárt. 1821 decemberében a kolozsvári társulatban találjuk, ahol Gloster (a színlapon Lord Rózsster és még mindig Schakespeare olvasható) szerepét alakítja (*Lear* szerepében ekkor Székely József.) 1824-től a kolozsvári teátrum társigazgatójaként megszervezi az első magyar operatársulatot, aztán Kassán játszik, majd Budán, és 1837-től a pesti Magyar Színház tagja.

Nem tudni, mikor tűnik el a *Lear*-kézirat Kolozsvárról, talán Udvarhelyi vitte magával a kéziratot Kassára,⁴¹ majd vele került Pest-Budára a Nemzeti Színház könyvtárába. Mindenesetre 1950-ben a Széchényi Könyvtár megveszi Rexa Dezsőtől 135 forintért – ami akkor hatalmas pénz volt, a könyvtári vásárlások korabeli jegyzékében ekkora összeg alig fordul elő! És azóta egészen mostanáig ott lapult.

A kézirat lapjai enyhén sárgára színeződtek, de elég vastagak lévén viszonylag jó állapotban maradtak fenn. Az iskolásan fegyelmezett, olvashatóságra törekvő kézírás az akkori írástílus egyfajta személyes változata. Javítások, betoldások és húzások szövevénye teszi színessé az oldalakat. Vannak vörös krétával, vastagabb fekete tollal, megfakult fekete tintával vagy szépiával, közönséges fekete és piros ceruzával ejtett jelölések. A ceruzát legtöbbször a súgó és az ügyelő használta. Tollat a másoló maga és a kéziratot átnéző színész-rendezőik használtak. Cenzori bejegyzés nincs a kézirat címlapján, és van ugyan néhány vastag, határozott függőleges vagy ferde kihúzás a drámaszöveg kényesebbnek mondható pontjain, de nem állíthatjuk, hogy e húzások cenzori rostálás eredményei volnának. Egy-két szavas vízszintes kihúzások a másoló figyelmetlenségéből eredő hibáit jelzik, a pótlások e helyeken ugyanazzal a tintával és kézírással a kihúzott rész fölé kerültek. A másoló néhol ismételt vagy kihagyott egy-egy szót. A már lemásolt szövegrész újraolvasásakor egy-egy szószerkezetet nem tartott elég érthetőnek, ilyenkor kihúzta az eredetit, majd fölé írta a maga változatát. Található néhány nem neki tulajdonítható felülírás: más árnyalatú a

⁴¹ SZÉKELY 1999, 18.

tinta, különbözik a betűk dőlésszöge. A teljes sorokat függőlegesen vagy ferdén átszelő vonalak leginkább rendezői húzásoknak tűnnek. Ezeket itt-ott utólagosan érvénytelenítették több apróbb vonással. Másutt a lapszéleken az ügyelőnek szánt jelzések állnak: kereszt, pluszjel, kör. Valószínű, hogy a másolói, rendezői, sűgői bejegyzések nem egyszerre, hanem különböző időpontokban kerültek a szövegekönyvbe. A *Leár*-sűgőkönyv Kolozsvár színészeivel vándorolt, egy befogadó és kirajzó, folyton változó társulattal „a két házában”. Az izgalmas bejegyzések tarkasága a színházi szövegek természetes állapotát és a színházi alkotófolyamat közösségi jellegét tükrözi.

A fordítás és forrása

Aligha véletlen, hogy Sófalvi forrása a bécsi Schröder-szövegekönyv. Az 1776-ban alapított, több mint ezer főt befogadó és mégis bensőséges légkört teremtő bécsi Burgtheater, a felvilágosult abszolutizmus reformintézménye⁴² az államot megerősíteni, nem pedig megkérdőjelezni hivatott. A neoklasszicizmus Shakespeare-rel szembeni fenntartásai még éltek Bécsben, színpadán mégis gyorsan meghonosodott Shakespeare. Ebben Schröder játszott úttörő szerepet. Őt II. József szerződtette Bécsbe, pályája csúcsát is itt érte el. Schröder egymás után állította színpadra Shakespeare műveit. 1776-ban, még Hamburgban, először rendezte meg a *Hamletet*, majd Bécsben az *Othellót*. 1777-ben a *Velencei kalmárt*, a *Tévedések vigjátékát* és a *Szeget szeggelt*. 1778-ban a *Lear királyt*, a *II. Richárdot*, a *IV. Henriket*, majd 1779-ben a *Macbethet*.⁴³ Schröder Wieland pontos, Shakespeare-hez a prozódiaát kivéve minden másban hűséges prózafordításait használta fel a maga színpadi adaptációihoz – a versben írt darabokat nem szerette. *Hamletjét* 1773-ban adták ki Pozsonyban Heufeld valamelyes átdolgozásával – e változat szerint Hamlet életben marad! A Schröder-adaptációk sikerének főbb állomásai: Prága, Pozsony, Bécs, Sopron, Pest, Buda, Temesvár, Nagyszében, Brassó.⁴⁴ A színházak számára mindenhol kapóra jöttek a vérbő komédiák

⁴² WILLIAMS 1982, 21–29.

⁴³ WILLIAMS 1990, I.

⁴⁴ JUHÓ 1931, 5.

és tragédiák, még akkor is, ha Shakespeare művei többnyire csak megszelídített formájukban keltek életre. Bár Schröder átdolgozási elve a racionálissá tétel és az egyszerűsítés volt, mégis a Sturm und Drang egyik színpadi meghonosítójává vált, jónéhány bemutatója pedig határozottan shakespeare-i hangvételűre sikerült.⁴⁵ Hatása az 1840-es évekig érezhető Prágától Bécsen és Kolozsváron át Nagyszebenig.⁴⁶ Bécs tulajdonképpen 1848 után is úgy játszotta Shakespeare-t, hogy a helyszínváltásokat kiiktatta vagy önkényesen tagolta, a szöveget prózába ültette át és megvágta, a költői motívumokat, körmondatokat egyszerűsítette, a monológok egy részét párbeszédekké alakította át. Shakespeare boldog befejezést kapott bécsi tragédiaátiratai az előadók játékanak köszönhetően évtizedeken át meghatározó élményt nyújtottak az akkori közönségnek.⁴⁷

A kolozsvári magyar Shakespeare-ősbemutatók alkalmával nem mindig került a színlapra, hogy a fordítók milyen közvetítő fordításokat használtak. Ismeretes, hogy Kún Szabó Sándor *Romeo és Júliája* Weisse alapján, Kazinczy első *Hamletje* Schröder,⁴⁸ de a *Lear*, az *Othello* (fordította Boér Sándor), a *Makrancos hölgy* (*Második Gaszner vagy A megzabolázott feleselő*, fordította Lehner György) színlapjain sem a bemutatókor, sem később, az 1800-as évek elején nem tüntették fel a német forrásszövegek szerzőit. Német színpadokon a *Lear királyt* 1774-től játszották: Pozsonyban Christoph Ludwig Seipp fordításában, Hamburgban, majd Bécsben Friedrich Ludwig Schröder fordításában, ez utóbbit hamarosan Pesten és Budán is bemutatták. Erdélybe a Seipp-féle változat korán eljuthatott, mivel Seipp 1789-től 1792-ig a nagyszebeni színház igazgatója volt, igaz, nem adatta ki a maga fordítását.⁴⁹ Schröder *Learje* 1778-ban, a hamburgi ősbemutató évében már megjelent, a kiadvány azonban nem tünteti fel a fordító nevét.⁵⁰

Sófalvi József Göttingenben sokféle német *Lear*-fordítással talál-

⁴⁵ WILLIAMS 1990, I, 76.

⁴⁶ JUHÓ 1931, 5.

⁴⁷ WILLIAMS 1982, 21–29.

⁴⁸ Kazinczy másodszor, 1814-ben a Schlegel-féle *Hamlet* alapján kezdi el fordítani, akkor már jambusokban. KAZINCZY 2009, 193–254, 797–810.

⁴⁹ SZÉKELY 1999, 12.

⁵⁰ SCHRÖDER 1778.

kozhatott, Nagyszébenben élve pedig Seipp változatát is megismerhette. Amint azonban a korábbiakban kifejtettük, azt feltételezzük, hogy Sófalvi sem Göttingenben, sem Szebenben nem foglalkozott a *Learrel*, hanem csak később, a kolozsvári színház felkérésére vette kézbe azt a német szöveget, amelyet a színház birtokolt – akkoriban Schröder több színműve és átdolgozása műsoron volt Kolozsvárott. A kolozsvári *König Lear*ról hiányzott az átdolgozó neve, amit vagy Sófalvi vagy a precíz másoló Schiller „védjegyével” orvosolt – a kolozsvári társulat 1794 óta szinte folyamatosan játssza a *Haramiákat*. Másrészt talán a szignálatlan kiadás mintájára rejtőzködött a magyar fordító is nevének kezdőbetűi mögé. Az alázatos ügyszeretet még koreszmény, Sófalvi maga így ír az *Oeconomia vitae humanae* bevezetőjében: „Akárki írta, elég az, ha hasznos”.⁵¹

Schröder már a *Hamlet* átdolgozása során saját koncepciója alapján hagyott el, illetve iktatott be shakespeare-i motívumokat.⁵² *Lear királya* a *Hamlet*nél jóval messzibbre mozdul el a klasszicista dramaturgiától. Igaz, az első jelenet robbanó drámája helyett csak párbeszédés beszámolót hallhatunk a lezajlott eseményekről. Tehát Goneril és Regan képmutatását, a szavaik és szeretethiányuk közötti szakadékot nem érzékelhetjük eléggé, illetve Cordelia tisztaságának későbbi felszabadító erejét sem igazán készíti elő ez a nyitás. A Sófalvi által követett német átdolgozó Lear-ábrázolásának alaphangneme a harag, mely hatalmasra nő, pusztító kórként ragadja el a haragot érzőket, egyesül a természeti viharral és válik az egyetemes, megokolhatatlan, felfoghatatlan végzetté.⁵³ Schröder tartózkodik ugyan a tudatalatti motívumoktól, de Shakespeare polifóniája mégis átlényegíti, s az átdolgozás, mire színpadkész, megtelik shakespeare-i tartalmakkal. Talán Edgar alakja marad el az eredeti sokszínűségétől: bár összekapcsolja Leart a társadalom legnyomortabb rétegével, a tisztesség-elfogadhatóság mezét mégsem veti le ez az eszelőst játszó szegény Tamás. A Bolond kegyetlen humora ugyanakkor kiemelkedő hátteret hoz létre Lear passziójához. Megrázó, ahogyan Lear újjászületik Cordelia visszatértekor. Végül

⁵¹ SÓFALVI 1777, 9.

⁵² WILLIAMS 1990, I, 77.

⁵³ WILLIAMS 1990, I, 82–84.

Schröder nem engedi Cordeliát meghalni. Az ájulásból magához térő, apját gyászoló lány zárójelenete visszatérés a nyitójelenet kompromisszumához.

Összehasonlítva a *Leárt* német mintájával, alapvető egyezéseket és néhány ponton figyelemre méltó kisebb eltéréseket láthatunk. Az 1811-es kéziratban felismerhetjük a Schröder-átdolgozás felvonás- és jelenetsorrendjét, gyakori színváltásait. Az utolsó jelenést viszont a magyar kézirat Schrödertől eltérően kettéosztja, önálló színpadi utasításokat iktat be, és más befejezéssel zár.

Külön jelenetbe kerül sok monológ, például amikor a száműzött Kent elhatározza, hogy visszatér királyához (Sófalvinál 1.9.). A nyitójelenet Gloster és Kent eredeti beszélgetését tartalmazza, de mivel a 18. század végének színpadi gyakorlata és elve szerint a hivatalos „szeretet-méricskélés”, majd Cordelia és Kent gyors száműzése nem következhetik be nyílt színen, hosszúra nyúlik Kent és Gloster minderről tájékoztató párbeszéde. Így a drámai konfliktus kirobbanását csak hígítva kapja a közönség. Edmund leselkedése javít valamelyest ezen a kivasalt nyitáson, a tisztességes igyekezet, ahogyan születésének történetét az udvari események kiértékelésének logikus láncolatába ölti apja, különös fénytörés a fegyelem biztonságának látszatán. A fattyú a fordításban „nemtelen gyermek” (Schrödernél „unedel”), Edmund híres bemutatkozó monológjában még nem hangzik fel egyszer sem a stigmatizáló szó. Érdekes módon Sófalvi beiktatja a „fattyú”-t oda, ahova Shakespeare, Wieland és Schröder nem teszik: amint Gloster elolvassa a hamis levelet és indulatkitörésében kitagadja törvényes fiát. Shakespeare „abonnable villain”-t ad Gloster haragvó ajkára, amit Wieland és Schröder „schandliche Bubé”-nak fordít – e kifejezések pejoratív jelentése éppen elég tág. Edmund törvénytelenységét és ármányos feltörekvését Schrödernél, Wielandnál és Sófalvinál is enyhíti valamelyest az a körülmény, hogy mégis ő az elsőszülött, nem Gloster házasságból született fia, Edgar. Míg a német szöveg tizenkét-tizenhárom, a magyar tizenkét-tizenhét hónap „előnyben” részesíti a törvénytelen elsőszülöttet. A kolozsvári *Leár* a német szövegekkel szemben az „öcs” és „báty” szavak révén a dráma folyamán többször is utal a két fivér életkorára. Shakespeare Edmundja természetesen a házass-

ságtörő Gloster kisebbik fia, s ez így marad a *Leart* „borzalmasan” átdolgozó Nahum Tate-nél is.

Érdekes apróság, hogy Sófalvi Gloster nevét, amikor levélben fordul elő, a Glotzester, a talán angolosabb, mindenesetre a Főlióból ismert formára módosítja; igaz, ez a név már a fivéréét és apját egyaránt tönkretett Edmund grófra vonatkozik. A német fordítóknál ilyen névváltoztatás nincs. Sófalvi új „státust” talál ki Edgar számára, amikor paraszt ruhában (az eredetiben „in peasant’s clothes”), bottal felszerelve vezeti a halálugrásra készülõ Glostert. Wieland és Schröder hűségesen fordít: Edgar „als Bauer” jön apját kísérve, Sófalvinál „mint parasit”. A kifejezés tehát Sófavi találmánya. Akárcsak Kent „helytötõ” (helytöltõ) jelzõje a léhútõ Oswaldra (az eredetiben 2.2., a *Leár*-ban 2.5.), Schröder Kentje ugyanis „haszontalan betű”-nek mondja a talpnyaló szolgát, Wieland már közel jár az eredeti jelentéshez, amikor „haszontalan z betű”-t fordít. Shakespeare-nél valóban a sokszor hallott, de ritkán látott, tehát az angolban „haszontalan z” metaforája villan fel sok indulattal: „Thou whoreson zed, thou unnecessary letter!”⁵⁴ E kép magyar megfelelõjét majd az 1838-as pest-budai *Lear*-súgópéldányban láthatjuk elõször megszületni: ott Kent Oswaldot „fordított ipsisilon betű”-nek nevezi.

Gloster megvakítása Sófalvinál és Schrödernél is a színpalak mögött történik. Azért a jelenet nagyrésze a színen zajlik, mint például Gloster megkötözése, kikérdezése. Sófalvi összevonja Cornwall és Regan a gyanútlan Glostert rémisztõ, egymás indulatát tovább gerjesztõ visszavágását. Az eredetiben Gloster magyarázkodására így kiált Cornwall: „Cunning”, Regan pedig: „And false”. A német fordítások egyforma megoldást találtak: Cornwall: „Ausflüchte”, Regan: „Und falsch”. Ezután a Kornwallisi Herczeg csak a borzalmas parancsot adja ki, hogy az õt és feleségét vendégül látó Glosteren véres bosszúját a gróf szolgálai végrehajtsák: „Húrczoljátok ki, toljátok ki áruló szemeit!”. Mind kimennek a színrõl, csak hallható, ami történik. Elég mozgalmas és idegcsigázó a jelenet így is. Regan nem cselekvõ résztvevõje a megvakításnak, de annál erõszakosabb utána: mint Shakespeare-nél, leszúrja a Cornwallra támadó szolgát. Ekkor már a megvakított Glostert is visszahurcol-

⁵⁴ SHAKESPEARE 1997, 62–63.

ják. Férje sebével mit sem törődik, ismét kiparancsolja a szolgálkat a nyomorékká tett Glosterrel, de előtte még lelkébe döf azzal, hogy elárulja, Edmund volt árulója. A vakítási jelenetet, úgy tűnik, nem is lehet elrontani, Regan így is elnyeri fenevadszerű formáját. Viszont az engedelmességet megtagadó Szolga szavai Sófalvinál az őt saját ura elleni kegyetlenségre kényszerítő vendéghez a mai fül számára túl színpadiasak: „Térden állva esedezem Herczegségednek, vonja vissza ezen kegyetlen parancsolatját.” És amint az eredeti Fólió (1623) is kihagyta a megvakított Gloster kihurcolására parancsot kapó, végsőkéig elborzadt szolgálk jelenetző beszélgetését, melyet az első Kvartóból (1608) ismerünk, úgy Schröder és Sófalvi is elhagyja.

A kolozsvári sűgőkőnyv azért megpróbálja mind Regan, mind Goneril kegyetlenségét itt-ott tompábbra színezni. Goneril néhány Albanhoz intézett durva sértését enyhíti vagy törli a kolozsvári fordító, és törlés a sorsa Regannak már a csata hevében elhangzó, Edmund hűtlenségét számonkérő szavainak is.

A Bolond és Lear kapcsolatának árnyalt kifejezése általában sikerül Sófalvinak, néhány fontos részlet mégis elsikkad. Amikor például Lear először válaszol a Bolond logikája szerint a Bolond kérdésére (1.5. [1.13] végén), hogy miért is áll hét csillagból a Fiastyúk, azt Sófalvi nem fordítja, pedig a német fordítások követik az angol eredetit. Maga a kis feladvány shakespeare-ileg éppen eléggé komikus és elrettentően bonyolult: utalhat a Lear udvarában zajló méricskélés abszurdumára, a *Jelenések könyvének* hét csillagára, illetve az Edmund által oly gúnyosan emlegetett, az ő születése körüli, több néven elhíresült csillagállásra, amelyről viszont Edmund a legendákkal dacolva nem hisz semmit.⁵⁵ A Bolond rigmusai közül Sófalvi csak azokat a versbetéteket fordította, amelyek Schrödernél is megtalálhatók. A kolozsvári változatban hangsúlyos verselést találunk, tizennégyes vagy felező tizenkettes, páros rímű sorokkal. A Bolond mondókáit nem a groteszk parabolák jellemzik, hanem a közmondásszerű, néhol biblikus bölcsesség; Shakespeare Bolondja többhangú. Lássuk a Bolond belépő versikéjét Sófalvinál és Schröder-

⁵⁵ Egressy fordítói rendszeresen fordítják a Fiastyúk kérdését 1838-ban, Vörösmarty is, bár ő visszatér a hét csillag névre.

dernél (az eredetiben 1.4., a magyarban és a németben 1.11.):

Habe viel, und zeig' es nicht;
Wisse viel, wenn's nur Dein Mund nicht Spricht;
Zahle Deine Schuld, und borge nimmer;
Reit und fahr, zu Fuß gehts schlimmer;
Glaub nicht alles, aber lerne viel und früh;
Hast Du Durst, sonst trinke nie;
Selten muß Du auf den Gassen,
Stets zu Haus Dich finden lassen.
Thust Du das, wirst Du gedeihn,
Und Menschen und Mädchen willkommen seyn.⁵⁶

Bírj sokkal, de ne muta'sd. Ne lotsogj, bár tudj sokat.
Adósságidat fize'sd le; 's ne rakj osztán másokat.
Járj hintóba vagy kotsiba; mert gyalogolni szégyen.
Ne hidj mindent. Jó, ha tanúlsz alkalmas időben.
Szomjuzól? másként ne igyál. Ritkán menj ki házadból
Az Utzára: mert meg szállnak irigykedő haragból.
Ha így éled életedet, jó betsületed leszen
Mind Férjfiak, mind Aszszonyok előtt minden időben.

(79. oldal, 28–35. sor)

A harmadik felvonás viharjeleneteiben bontakozik ki az a felforgató szellemi-lelki átalakulás Learben, amely nem történhetne meg a Bolond nélkül. Ezért kár, ha a Bolond bármely szövege törlésnek esik áldozatul. A Bolond versei közül Schrödert követve Sófalvi is csak egyet fordít, a legutolsó rigmust. Kissé széthúzza Shakespeare tömény asszociációit:

Wer nur ein wenig Verstand behält –
Wer macht aus Wind und Regen sich was? –
Der nimmt fürlieb, wie's kömmt und fällt,
Der Wind macht trocken, der Regen macht naß.⁵⁷

Az okos nem épít szalmaszára vázat,
Sem pedig essőből és szélvészből házat
Mert tudja, hogy nem leszsz az sokáig tartó,
Hideg és nedves ez: – egészségnek ártó.

(107. oldal, 3–6. sor)

⁵⁶ SCHRÖDER 1778, 20.

⁵⁷ SCHRÖDER 1778, 58.

A kolozsvári Bolond, Schröder Bolondját követve nem mond jóslatot, utolsó szavaiban a Gloster és Kent által elszállított királyt siratja: „Szegény Lear Koma! Jó Lear!”

Töményen zuhanó, verésszerű mondatokban tölti ki felháborodott haragját Kent a hitvány Oswaldon a második felvonás második jelenetében. A dögvésszel sújtás átkát Sófálvi kihagyta, a szitokáradat végén nem vette át a kelta mondakörből származó Camelot-utalást, talán mert az indulatokkal túlterhelt mondatba nem akart két távoli tulajdonnevet zsúfolni. Schröder ezzel szemben mindkét szöveghelyet lefordította:

Daß solch ein Slave einen Degen tragen darf, der keinen ehrlichen Blutstropfen im Leibe hat! Solche gleißnerische Buben trennen oft die heiligen Bande der Verwandtschaft, die zu vest [sic!] geknüpft sind, um ausgelöbt zu werden; schmeicheln jeder Leidenschaft, die sich im Gemüth ihrer Kaltsinn. *Daß die Pest Dein epileptisches Angesicht treffe!* Lächelt Ihr zu dem, was ich sage, als wär ich ein Narr? Ihr Gänse! hätt' ich Euch auf Sarum's Ebene, ich wollt' Euch schnatternd nach *Kamelot* zu Hause treiben.⁵⁸

Hogy egy ilyen Skláv fegyvert hordoz, a' kinek ereibe egy betsületes tiszta tsepp vér nintsen. Az ilyen hízelkedő Kuttyák szakasztják el legtöbbször az atyafiságnak ki öldhatatlan köteleit. Minden indulatoskodásnak hízelegnek; olajat töltenek a' tűzre, 's jeget a' hidegségre. – Még neveded, a' mit mondok, mintha bolond lennék? – Te Ostoba Lúd! Találtalak volna tsak a' Szárumi téren, gágogva kergettelek volna haza!

(92. oldal, 13–19. sor)

Műfajilag a hamburgi kiadás „Trauerspiel”-ként (érzékenyítő játék, sentimental play, szomorújáték) hirdeti magát, a kolozsvári kézirat címlapján és színlapján viszont a „héroszi szomorújáték” áll. Lényegesebb különbség: Kordélia a kolozsvári változatban, minden létező *Lear*-átdolgozástól eltérően, nem a francia király felesége lesz, hanem a skót királyé. Magyarázható-e azzal, hogy az erdélyi protestantizmusnak szorosabb kapcsolódásai voltak Skóciához? Az erdélyi fordító az angol–francia országhatárt jelképező Dover tenger-

⁵⁸ SCHRÖDER 1778, 38. (Az eltéréseket kiemeltem – K. Zs.)

mosta fehér szikláit helyett egyéni módon más helyszínt talál ki: kéziratában Dover helyett „Karlille” áll – Carlisle angol település a skót határ közelében. Bár csak feltételezni tudom, említésre méltónak találok, hogy Carlisle püspök fontos szereplője a *II. Richárd*nak: ő szólal fel a lemondásra kényszerített Richárdért a trónkövetelő Henry Bolingbroke előtt, és bár tagja az új király ellen szervezkedő csoportosulásnak, Henrik megkegyelmez neki. A püspök bátor beszéde az emberi igazságtévis korlátairól és veszélyeiről, Isten egyedüli jogáról az ítélezésre nem menti meg a felkent, ám letaszított gyenge királyt végzetétől, de mint figyelmeztetés nem marad visszhangtalan. Carlisle püspök beszéde Shakespeare legtűzezebben megbékélést sürgető monológjainak egyike. A *II. Richárd*ot Shakespeare életművében belül szokás a *Lear király* egyik fő előzményének tekinteni. Nincs adatunk arról, hogy Sófalvi olvasta-e Aranka részleges drámafordítását – az 1785-ben *II. Richárd*ot fordítgató Aranka György a püspök szavait nem ülteti át magyarrá –, mindenesetre érdekes véletlen, hogy a legelsőként számon tartott Shakespeare-fordításunk hiányzó része, Carlisle püspök szelleme Dover szikláira vetülve bukkan fel első *Lear király*unkban. A *Leár*ban Carlisle-Karlille a jelszó az agg király, a szétomló világ megmentésére, ugyanakkor Regan és Cornwall e név hisztérikus ismétlése közben vet el minden elvet, és vedlik kegyetlen, embertelen szörnyé.

Schröder és Sófalvi Edgárja készséggel leplezi le magát megvakított s már-már megvilágosuló apja előtt. Viszont az ötödik felvonás elején találunk egy némajáték-jelenetet, mely sehol, egyetlen *Lear*-átdolgozásban sem található, csak Sófalvinál, aki minden biztonnal látta Kótsi Patkó János *Hamlet*jét, Kazinczy fordításának kolozsvári bemutatóját, és lehet, hogy Kótsiék némajátéka ihlette őt meg. Mindenesetre a kolozsvári *Leár* ötödik felvonása tele van sodró mozgalmassággal: Wándza Mihálynak erőssége volt a tömegjelenetek kidolgozása (ilyenek szép számmal akadtak az általa rendezett *Hamlet*, *Macbeth*, *Coriolanus*, *Lear* és *Haramiák* előadásai-ban). A kolozsvári *Leár* utolsó jelenete határozottan eltér Schrödertől, Shakespeare-től és az 1681-es Nahum Tate-féle, politikai áthallásokkal teli, jól végződő angol átdolgozástól egyaránt. Az eredetiben Cordelia kivégzését követően Lear is meghal. Tate-nél mindketten

életben maradnak, Lear Edgarhoz adja leányát, ő meg Kenttel karöltve visszavonul az országos ügyektől. Schröder változatában Lear megvédi Cordeliát a börtönben rájuk támadó katonáktól, de Cordelia elájul, apja halottnak véli, s bánatában meghasad a szíve. A felocsúdó királylányt Albany, Edgar és Kent fogadja. A kolozsvári változatban Lear megmenti leányát, aki ugyan elájul, és ezért apja halottnak is hiszi, de végül mindketten boldogan térnek magukhoz. Albany felkéri Leart, hogy vegye vissza a hatalmat, Kordelia pedig térjen vissza skót férjéhez. Lear azonban Albanynak engedi át a trónt, ő maga leányával indul Skóciába, ahol csendességben óhajta várni közelgő halálát.

Sófalvi tehát megtartja az eredeti tragikus zárlatot, de végül erősebben oldja fel, mint Schröder. A szomorújáték Schröder-féle átírása a lessingi dramaturgia alapján nem tekintette tragikumellenes tényezőnek a kedvező végkifejletet. A gyakorlat néha mégis az elmélettel szemben hatott, például a *Romeo és Júliát* általában tragikusan játszották, sőt a két utolsó jelenetet, a két család közös szoborállításban megegyező, egymással a gyászban kibékülő kriptajelenetét elhagyták, mivel a kettős öngyilkossággal kapcsolatban a nézőkedv elmúlásáról beszéltek. Schröder talán éppen színházi tapasztalatai alapján *Lear*jében már csak Cordeliát „menti meg”. Sófalvi, aki nem gyakorlott színházi ember, hűségesebb marad az érdekenyítő szomorújáték elvéhez, ezért végződik jól fordítása.

Első *Lear királyunk* nyelvezete és képi világa a mai fül számára nem oly sokszínű és áttetsző, hogy tükrében a teljes shakespeare-i világot láthatnók. E fordítás a kor ízlése szerint készült egy művelt, írásban és fordításban gyakorlott, tehetséges, nyitott elme tollából, aki ugyan nem volt színházi ember, de a legkiválóbb német színházi átdolgozást használta mintául, és az akkori magyar színészet legnagyobbjai közelében élt maga is. A kolozsvári sűgópéldány színpadra csak 1811-ben került, mégis megelőzte azt a máig elvesztétként számon tartott, 1795-ben nagy sikerrel és hatalmas anyagi bevétellel bemutatott *Szabolcs vezért*, amelyet Kaposméréy Sándor (1779–1848), a négy nyelvből fordító aranyarkanytús vitéz, főkamrás magyaráított a *Lear királyból*.⁵⁹

⁵⁹ A *Szabolcs vezér* 161 forintot és 42 krajcárt hozott a színészet konyhá-

A *Leár* sürgős hiánypótlásból jött létre, majd aztán a használat vándorútján eltűnt. Kivirult és elkallódott, miközben a magyar irodalmi és színházi közélet leste-várta Döbrentei Gábor *Lear király*-fordítását, amely sajnos nem készült el.⁶⁰ Az is sajtós, hogy a magyar színészet e nagy szükségében Sófalvi József fordítása mellett egy másik *Lear*-szövegkönyvet is teremtett, Komlóssy Ferenc színigazgatóéét 1819-ben. Mivel e második fordítás szövege ezidáig nem került elő, a fennmaradt adatok csak halványan engednek sejteni a két fordítás kapcsolódási pontjait, illetve különbségeit, eltérő útjait. Sófalvi *Leár*ját adataink szerint talán 1829. március 5-én adták elő utoljára Kolozsvárott, a fehérvári Komlóssy-féle *Lear*ról az utolsó adat 1837. december 30-hoz és Kassához kötődik. Egy biztos: a Sófalvi fordította kolozsvári *Lear király* sűgőkönyve a magyar színjátás és a korai Shakespeare-kultusz valódi gyöngyszeme.

A pest-budai *Lear király* és három szövegkönyve

„Honosítson e nemzet már egyszer olyat, ki hozzon, és ne vigyen. [...] Shakespeare tündérszekrény. Vegyének meg ezt, aztán kívánjatok akármit, és nyissátok fel e szekrényt: s amit gondoltatok, amit kívántatok, benn találjátok. Nincs irodalmatok? [...] Honosítsátok meg Shakespeare-t, és lesz irodalmatok, nagy és örök.”⁶¹

A második kézirat a Shakespeare-fordítások új korszakát jelzi, a reformkor lendületének teljesítménye és tükre: az első teljes értékű magyar *Lear király*-fordítás Egressy Gábor személyéhez kötődik. Egressy Béni bátyja vidéki református pap fiúból kora legműveltebb színészeként Vörösmarty barátja lett, és egész életében Shakespeare meghonosításáért küzdött. *Lear* szerepére 1837-től készült. Vajda Péter költőt és Jakab István librettistát kérte fel a tragédia angol

jára, amikor a színház átlagos napi jövedelme 2-18 forint között mozgott. Kaposméréy két elő nem került Shakespeare-átdolgozása, a *III. Richárd*ból készült *Tongor, avagy Komárom állapotja* (1794) és a *Szabolcs vezér* (1795. szeptember 22.) által „megalkotja a színpadon a magyar hős alakját, mielőtt a történeti dráma létrehozta azt.” L. BAYER 1909, I, 273–274.

⁶⁰ BAYER 1909, I, 278.

⁶¹ EGRESSY 1848.

eredetiből is merítő, szöveghű fordítására. Az új fordítás bemutatóját 1838. április 28-ára hirdették, valójában 30-án tartották meg; és ugyan a körülmények úgy hozták, hogy a budai Várszínház fogadta be a bemutatót, ez volt a pesti Magyar Színház legelső Shakespeare-előadása.

Különösen szép az egybeesés az első, már eredetiből is fordított magyar *Lear*-bemutató és az 1606-os ősbemutatót követő első csonkítatlan angol *Lear*-előadás között: mindkettőre ugyanabban az évben került sor, 1838-ban. A londoni Theatre Royal januárban tartotta elhíresült bemutatóját. A „visszahozott” teljes dráma előadásának koncepciója a tudós rendező-színésznek, a főszerepet is játszó Charles Macreadynek köszönhető.⁶²

Az 1838. április 30-i Egressy-féle *Lear király*-bemutatóval kapcsolatosan három kéziratos szöveggönyvet és egy viharvert színlapot őriz a Széchényi Könyvtár. Kiadásunk e három szöveggönyv párhuzamos vizsgálata alapján készült, de a bemutató sűgőpéldányát betűhíven közli. Az 1838-as *Lear király* sűgőkönyve korábban a Nemzeti Színház Könyvtárában volt – Bayer József még ott látta. 1956-ban került át az OSZK Színháztörténeti Tárába. Külső és belső borítólapján egyaránt két jelzet látható: bal oldalt a Nemzeti Színházé („458”), jobb oldalt a Széchényi Könyvtaré („L 41”). A kézirat kartonált keménykötésű, 29×21 cm nagyságú, vaskos, kétrét hajtott, vastag lapú, 197 kézzel számozott oldalból, 99 géppel számozott levélből áll. A belső címlapon felül Egressy Gábor possessori bejegyzése, majd a cím és a cenzori bejegyzés.

A kötetből hiányzik a 103. és a 104. kézzel számozott oldal (a géppel számozás későbbi, az OSZK SZT-ba kerülése után készült, abban nincs hiányzó levélszám). A 102. oldal alján Merlin jóslatának első három sora vastag fekete tollal át van húzva, majd a lap alján Egressy írásával apró betűkkel az egész jóslatot visszaírva olvashatjuk. A kitépett lapon tehát Merlin jóslata és a következő jelenet, Gloster és Edmund beszélgetése állhatott; ez utóbbit a sűgőpéldányban előrébb, az első beragasztott lapon megtaláljuk. Különösen a viharjelenetek vannak tele javításokkal és húzásokkal, illetve találunk két

⁶² Macready hosszú küzdelmeről részletesen ír REUSS 2000. és MULLIN 2010. A magyar vonatkozásokról l. KRSS 1997a,b, 2010.

pótlólag beragasztott teljes lapot is. Ezek, illetve a sok betoldás a 95., 97., 102. és 118. lapokon Bayer szerint Egressy kezére vallanak.⁶³

Az 1838-as *Lear király*-szöveggönyv, minthogy két szerzője és egy megrendelője-rendezője is volt, az 1811-es kolozsvári sűgópéldánynál hangsúlyosabban viseli magán a közösségi alkotás jellegzetes jegyeit. A pest-budai sűgópéldány, a kolozsvárihoz hasonlóan, egyszerre rendezői és ügyelői példányul is szolgált. Ráadásul, amint azt a címlapon található cenzori bejegyzés tanúsítja, e szöveggönyt alaposan átfésülte a hivatalos könyvvizsgáló. Tehát Egressyék sűgókönyve a kolozsvári *Leárnál* erőteljesebben tele van javításokkal, húzásokkal, visszavont törlésekkel, sok kéz tarkabarka jeleivel, betoldásaival. Elég jól megkülönböztethető a cenzor vastag fekete tollal végzett munkája a többi (sűgói, másolói, rendezői, ügyelői) bejegyzéstől. A kézirat azért is különösen becses, mert lapjain végigkövethetjük Egressy Gábor keze nyomát, amint különböző színű tollakkal és ceruzákkal töprengett, dolgozott a *Lear király* szövegén. A rendezői húzások hálóját bonyolítják a betoldások, beragasztások, a visszavont törlések és az ügyelő számára beírt jelek. Egyes helyeken az apró halszátkaszerű vonások egy-egy nagyobb kihúzást érvénytelenítenek, máshol viszont az oldalt, alul vagy fent olvasható „marad”, „kell”, „mégis”, „mégse” jelzik a változtatás változtatását. A jeleneteken belüli színváltásokat maga a „Változás” alcím és sokféle ügyelői jel mutatja: két párhuzamos vonallal átszelt kör, karikában kereszt, csillag, körcikkek. Betoldásokat sokféle egyszerű pluszjellel vezettek be a lapokra. Mindez persze többféle íróeszközzel, több színben, többféle kézírással. Bár a kolozsvári szöveggönyvnél nagyobb méretű ez a kötet és kevésbé apróbetűs, levegősebb az írás, tágasabb a lapok tükre, mégis e sűgópéldány viseltesebb, használtabb, rendtelenebb és jóval kuszább a *Leár* kéziratánál.

Van egy érdekes adatunk, amely az 1838-as sűgókönyv egyik „alkotójának” személyére világít rá. A negyedik felvonás utolsó oldala tele van firkálva: a felvonászáró színpadi instrukció alácirkelemazva, jobbra indázó virág- vagy névjegymotívumok és egy halvány törzs nadrágos-csizmás lábokban végződőve, bal oldalt lent pe-

⁶³ BAYER 1909, I, 315. Köszönettel tartozom Szalicsznyó Lillának, aki megállapította, hogy a szereplők névsorát is Egressy jegyezte föl.

dig egy kidolgozott mutatóujj, fölötte hatszor odafirkantva Gillyén aláírása! Joggal feltételezhető, hogy a rendkívül tehetséges, a Déryné és Egressy által egyaránt nagyra becsült sűgő, Gillyén Sándor (1799–1874) sűgta – és talán másolta is – Pest-Budán az új *Lear*-fordítását. E roppant izgalmas sűgőpéldánynak a Kolozsvári Állami Magyar Színház Dokumentációs Tárában van egy évszám, sűgőbejegyzések és possessorbejegyzés nélküli másolata.⁶⁴

Egressy Gábor szereptanulmánya (a továbbiakban: *Szerepkönyv*), amely mást nem, de *Lear* minden szövegét tartalmazza, különösen becses: Egressy magának másoltatta, és maga javítgatta ezt a sűgőkönyv, illetve más, talán német *Lear*-szövegkönyvek alapján. Egressy halála után Ákos fia tulajdonában lehetett. 1939-ben került az OSZK-ba Ernst Lajos gyűjteményéből; a Színháztörténeti Tárban az MM 5021-es jelzeten található. A puha kötésű, 19,7×24,5 cm méretű *Szerepkönyv* borítólapjának bal felső sarkában a „458” jelzet áll. A borítóra kívül ráragasztott címkén a sűgőpéldányban is sokszor felbukkanó kék ceruzával, Egressy kézírásával beírva: *Lear*. Alatta fekete ceruzával más kézírással: „1870. márc. 26-án játsztam Wolsey szerepét VIII. Henrikben Miskolcon.” Ez a bejegyzés Egressy Ákostól származhatik, aki 1870-ben elsőnek rendezte meg a *VIII. Henriket* magyarul. Majd egy leltári jelzet fekete ceruzával: „XI. 358”. A borító versőján felül fekete tintával: „Meghalt 23-án Majus 1860, 11 éve.” Sajnos nem tudjuk, kire utal a feljegyzés. Alatta fekete ceruzával a Nemzeti Múzeum könyvtárának kézírattári jelzete: „Quart. Hung. 2752/29.”

A *Szerepkönyv*ben nincs előzék- és címlap, hiányzik a szereplők felsorolása. Egyből a szöveg következik számozott lapokon. *Lear* egyes megszólalásai között a hozzá beszélő szereplők végszavai, néhol rövid utolsó mondatai állnak aláhúzva. Színpadi utasításokat ritkán találunk. Annál több a javítás: fekete, kék, barna és piros ceruzával, illetve lila, barna, piros és fekete tintával is láthatunk húzásokat, kisebb-nagyobb javításokat, átszámozott jeleneteket, bejegyzéseket. A javítások zöme a *Szerepkönyv*ben Egressytől származik.

Az 1856-ban Kecskeméten készült másolat a harmadik szövegkönyv, ugyancsak fontos dokumentum, amely 1903-ig Károlyi Lajos

⁶⁴ BARTHA 2010, 114, 382. (Ezt a kéziratot nem tanulmányoztam – K. Zs.)

példánya volt, a Nemzeti Múzeum őrizte, amiről Bayer is tudott.⁶⁵ 1903 óta a Széchényi Könyvtáré. A tiszta kézirat mérete 26,8×21,3 cm, kartonált keménykötéssel rendelkezik. A fedőlapon látható számok: „1618”, „634”, valamint Károlyi pecsétje. A címlap bal felső sarkában: „1618 Quart. Hung.”, középen nyomtatott „45”, majd a cím: „Lear király. Írta Shakespeare. Angolbul fordította: Vajda Péter és Egressi Gábor. Szomorujáték 5. felv. Leírta Kecskeméten Jan. 19-én 1856. Gárdonyi Antal mp.” Bal oldalon lenn az OSZK SZT jelzete: MM 4668, továbbá a beszerzés adatai: „1903. év 43”. A jobb felső sarokban nyomtatott levélszámozás halad végig a kézíraton 1-től 45-ig. A tisztázat készítője tehát (Kövesdy) Gárdonyi Antal (1824–1907) református pap, 48-as őrmester, 1855-től színész, aki Kecskeméten kezdte színészi pályafutását, és itt lett színigazgató 1858-ban.

Gárdonyi másolata rendezett, apró betűs kézírás, szürkésfekete tintával. E másolat nem tartalmazza a szereplők felsorolását. Tiszta kézirat, kevés javítás található benne: néhány fekete ceruzás betoldás, illetve a másolótól eredő néhány apróbb kihúzás és bejegyzés. Több helyütt bepecsételve Károlyi Lajos neve.

Lear új honosítói: Petz, Egressy, Vajda, Jakab

A szövegközlés előtt röviden ki kell térnünk azokra az alkotókra, fordítókra, irodalmárookra, színházi emberekre, szerkesztőkre és újságírókra, akik a korszak nehéz szellemi viszonyai között elősegítették Shakespeare magyarországi térhódítását. A cenzúra az egész Habsburg-birodalom szellemi szabadságát korlátozta. A bécsiek rávaszul német napilap-szemelvénynek álcázva csempészték be tiltott irodalmat maguknak.⁶⁶ Shakespeare-t kiadhatták, ki is adták többszöri gyors egymásutánban, de népizgatás veszélye miatt legtöbb művét mégsem játszhatták színpadon.

Magyarországon Shakespeare honosítása terén sokáig csak vidéken történtek számottevő események. 1811-től kezdődően a *Lear*-előadások sorozata adott lendületet Pest-Budának is, ahol lassanként kialakult az igény, hogy angolból fordítsák Shakespeare-t.

⁶⁵ BAYER 1909, I, 318.

⁶⁶ MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985, 190.

Az érdem javarészt Döbrentei Gáboré, aki meggyőzte barátait és munkatársait: Buczy Emilt, Bölöni Farkas Sándort és ifj. Wesse-lényi Miklóst, hogy Shakespeare-t eredetiben olvassák. Döbrentei *Osszian* iránti rajongásból kezdett angolul tanulni. Elve már a későbbi fordítók tudatosságát előlegezi: megtalálni, „[v]allyon mikép fejezhette volna ki ezen angolyos mondásába tett megrázó képet, érzést Shakespeare magyarul, ha úgy írjon?”⁶⁷ A verselés kérdéséről Desewffy József írta: „Az angol nyelv ugatóbb, csiholóbb, a miénk nyúlóbb hangú és menedékesebb [...], mi nem mérközhetünk az angolokkal a jambusi verselésben”.⁶⁸ És megindult a küzdelem a jambusokért. Döbrentei 1828-tól tervezgette, de sajnos nem készítette el a magyar *Lear királyt*.⁶⁹ Lefordította a *Hamlet* nagymonológját jambusokban 1821-ben, és 1812-től 1825-ig dolgozott a *Macbethen*. Annak első, még prózában sikeredett változatát elégette, aztán újra nekiveselkedett. Igaztalanul kemény kritika érte: „Beszéd értelem és dolog nélkül [...] semmit sem tud [...] szerencsétlen erőlködés” – vélekedett Bajza József Döbrentei munkájáról.⁷⁰ Desewffy József a fordítás védelmére kelt: „Hiszem és érzem, minő küzde-sel kell a magyar Makbetet magyar köntösbe öltöztetni.”⁷¹ Második *Makbethjét*, melyet jóval később Greguss Ágost is elismert, 1830-ban adták ki.⁷² E fordítás új korszakot nyitott. A toll hivatásos emberei – mintegy az Egressy 1848 februárjában tett szellemhonosítási indítványa nyomán felszikkázó Vörösmarty–Petőfi–Arany szövetség előérzetében – készülődnek a nagy vállalkozásra, hogy Shakespeare drámáival „minél többen megküzdjenek”.⁷³

Az ország kulturális viszonyaira jellemző, hogy az első angoltól fordított *Lear király* Magyarországon német nyelven készült Petz Lipót (1794–1840) soproni evangélikus lelkész tollából. Petz a jénai egyetem látogatása után Püspökiben, Győrben, majd szülővárosában volt lelkész és teológiai tanár. Magyarul fennmaradt néhány

⁶⁷ DÖBRENTÉI 1827, 379–380.

⁶⁸ Idézi MALLER 1984, 29.

⁶⁹ BAYER 1909, I, 278.

⁷⁰ BAJZA 1981, 45.

⁷¹ MALLER 1984, 29.

⁷² MALLER 1984, 29–30.

⁷³ MALLER 1984, 31., BAYER 1909, I, 56–68.

cikke, levele, egy Platón-fordítása és egy tanulmánya a török és a szanszkrit nyelv magyarral való rokonságáról. Munkáinak zömét azonban németül írta. Németre ültette át Fáy András fabuláit és a világirodalom öt nagy tragédiáját: Aiszhülosztól a *Prométheuszt*, Szophoklésztlől az *Oidipuszt*, Calderóntól az *Állhatatos herceget*, végül Shakespeare-től a *Lear királyt* és a *Coriolanust*. Tragédiafordításai a *Coriolanus* kivételével együtt jelentek meg, és több kiadást is megértek. Az első kiadás 1824-ben Kassán, a második 1830-ban Pesten, a harmadik Lipcsében látott napvilágot 1833-ban. 1825-ben a lipcsei Benda-féle tizenkilenc kötetes Shakespeare-összes a *Lear királyt* az ő fordításában közölte. Petz Lipótot műfordítói jelentkezése első pillanatától számontartja a német Shakespeare-kiadás. Fordítása formahű, pontos, valódi irodalmi érték; néhány szempontból akár versenyezhetne a híresebbé vált fordításokkal (még Schlegel-Tieckével is). Petz forrása a Warburton-féle angol szövegkiadás volt. A soproni lelkész kiváló fordításait minden bizonnyal ismerték a reformkor magyar írói és a német színházat látogató közönség. A német és angol szövegváltozatok összehasonlításából megállapítottam, hogy az 1838-as magyar *Lear* fordítói, ha nem is kizárólagos forrásként, de fő segítségül Petz *Lear királyát* használták.

Egressy Gábor (1808–1866) ifjú színész, és máris tragédiák főhőseit játssza. Esméiben, ízlésében, terveiben és tetteiben egyaránt hazája és kora egyik legérettebb embere. Családja református papnak szánta, ámde ő tizennyolc évesen színésznek áll. Kassán, Kolozsvárott, a budai Várszínházban, a Pesti Magyar Színházban, a későbbi Nemzeti Színházban és vidéken sokfelé játszik, rendez kisebb-nagyobb megszakításokkal egész életében. Bécsi, párizsi színházaktól tanul, ír, lapot szerkeszt; megalapítja az első magyar Színitanodát, megírja az első színészi tankönyvet, *A színészet könyvét*.

Színészet és élet számára szervesen összefonódott egység. A szabadságharc idején, amikor százhuszonhárom színész esküszik fel Kossuth zászlajára, Egressy kormánybiztos, majd szabadsapatvezér. Részt vesz Buda bevételében Ákos fiával oldalán.⁷⁴ A bukás után

⁷⁴ Feleségéhez írja egyik levelében: „Vendégszerepet fogok játszani a véres drámában, melyet a magyar nemzet e pillanatban ad a világnak s az utókornak.” Idézi STAUD 1957, 102.

Törökországba menekül. „Informátori”⁷⁵ szolgálataiért cserében az osztrák hatóságok 1850-ben hazaengedik, egy év múlva kegyelemben részesítik. Színpadon 1854-től játszhat ismét, bár a Nemzetiben csak megszakításokkal. Mikor még csak rendez és nem szerepelhet, egy ízben Erkel felkéri, hogy ő mondja el a Hunyadi László végszavait a színpad mögött. Felhangzanak a szavak: „Magyarok, halljátok végszavam, én ártatlan vagyok!” – és a rendőrség másnap katonának viszi Egressy fiát, a színház felbontja szerződését... Végül 1866-ban a színpadon éri halálos szélütés.

Visszatérve a Lear-szerepre való készülődésére: 1836–1837 telén Egressy Bécsbe utazik, ahol tavasszal megnézi a híres Heinrich Anschütz Lear-játékát. Elragadtatottságában így írt haza a *Honművész*-nek: „Egy milliárd év lefoly, míg illy csodatüneteményt a művészetek istene produkálni fog.”⁷⁶ 1822-től Anschütz az első teljesen Shakespeare-hű Lear király Bécsben. Szerepfelfogását a monarchia egészére kiterjedő lelkes fogadtatás mellett sok bírálat is érte, mivel végig különös lágyággal alakította Leart, nem tudott eléggé sem indulatos zsarnok, sem szenvedő örült lenni. A bécsiek konzervatív ízlése gyökeresen csak a 19. század végére újult meg. A birodalom többi népe bár német közvetítés révén ismerkedett Shakespeare-rel, mégis hamarabb érzekelte, felszabadultabban találta meg benne a szabad önkifejezés nagy kalandját. Így történt nálunk is. Ünnepezt mindenki már azt megelőzően, hogy 1838. április 30-án Egressy Gáborral a főszerepben a pesti magyar színészek előadták volna a *Lear királyt*. A pesti Magyar Színház első Shakespeare-előadása volt ez. A fordítást Egressy rendelte és fizette. A szereposztás nem volt hétköznapi: Leart Egressy, a francia királyt Szigligeti Ede, a burgundi herceget Erkel József, Cornwallt Szerdahelyi József, Albant László József, Glostert Udvarhelyi Miklós, Kentet Baranyi Péter, Edgart Fánecs Lajos, Edmundot Bartha János, a Bolondot Telepy György, az Orvost Balogh István, Oswaldot Somogyi Sándor, az Öreg bér-
lőt Szilágyi Pál, Cordeliát Lendvayné Hivatal Anikó, Regant Bart-
háné Meszlényi Anna, Gonerilt Laborfalvi Róza alakította. Vahot Imre szinte vallásos áhítattal magasztalta Egressy megvalósítását:

„Shakespeare *Learjét* a nagy költő egyik legbuzgóbb tisztelője, sőt, művészi dicsőítője, Egressy Gábor hozá színpadunk-

⁷⁵ MARKÓ 2005, 76–77.

⁷⁶ *Honművész*. 1837, I, 398.

ra. E tetteért legyen áldott az ő neve!”⁷⁷

A közönség tragédiára való érzékenységét sokféle körülmény fokozta a nagy árvíz évében. Pest házainak több mint a fele összeomlott a márciusi jeges áradásban. A bemutatót ezért nem az alig fél éve megnyitott pesti Magyar Színházban, hanem a budai Vár-színházban tartották. A természeti csapással mintegy „egyesülve”, ismét szigorodott az osztrák hatalom a reformok útjára engedett országgal szemben. Amikor 1836-ban Pozsony vármegye közgyűlése a király elé terjesztette az országgyűlés javaslatát a szólásszabadság jogának bevezetéséről, a hatalom csak az alkalmat várta a megtorló intézkedésekre. V. Ferdinánd utasítására József nádor le tartóztatta az országgyűlési ifjúságot. Alighogy bejelentette Kossuth a *Törvényhatósági Tudósítások* megindítását, a császár betiltatta a kéziratot lapokat. 1837-ben karhatalom tartóztatta le Kossuthot. 1839 januárjában háromévi fogságra ítélte Wesselényi Miklóst. Az ürügy: a báró benyújtotta az ellenzék szólásszabadságról szóló „derekas védelmét”. Börtönbe került Lovassy László ellenzéki képviselő is, aki fogsága alatt megőrült. Wesselényi megvakult, Kossuth ellenben angolul tanult börtönében: egy Shakespeare-összest használt tankönyvként. Ilyen shakespeare-iek voltak a közállapotok a magyar *Lear*-bemutató idején.

Vajda Péter (1808–1846) harmincnyolc év alatt kiviruló és ellobbanó élete kész csoda. Veszprém megyei öreg jobbágyszülők gyermeke, szülei halála után nevelőapja külföldre küldte orvostudományokat tanulni Németországba, Hollandiába és Angliába. Bár orvos nem lett, mire hazajött, európai műveltségű tanár, költő és műfordító vált belőle. A szarvasi evangélikus gimnázium filozófia tanszékén tanított, miközben saját művei mellett több fordítása is megjelent: közhasznú irodalmat (erkölcsi beszédeket, orvosi tanácsadó könyvet), Novalist, Defoe-t és Shakespeare-t fordított. Shakespeare-fordításait, a színházi bemutatók kronológiája szerint, épp a *Lear*rel

⁷⁷ A cikk nem közvetlenül a bemutatóhoz fűződik, a *Regelő* 1842. április 14-i számában jelent meg. L. MALLER, RUTTKAY 1984, 130. Vahot dicséretének hőfokát az indokolta, hogy a bemutatót követően három előadáson kívül Pest csak várhatta, de éveken át nem látta Egressyt a *Lear* címszerepében. L. BAYER 1909, I, 304.

kezdte, majd lefordította a *Hamletet*, az *Othellót* és a *III. Richárdot*.⁷⁸ Vajda Lear szerepét elsősorban Egressy számára dolgozta ki, aki angolul nem tudott, de két német szövegből tájékozódva maga irányította-ellenőrizte a fordítást: főleg saját szerepe körül bábáskodott. Vajda Péter az angol eredeti dráma és az akkorra már versbe szedett német fordítások mintájára drámai jambusokban is fordított.

Fordítótársa Jakab István (1798–1876), aki jogi doktorként szabad idejében tánccdarabokat írt, valamint németből és franciából színműveket, operaszövegeket és tündérbohózatokat fordított. Sok színházi szöveggönyv másolója is ő volt. A *Lear*-fordítás nagyobb része Vajda tolla alól került ki, Jakab a mellékszereplők szövegeit és a jambikus tízesektől eltérő ritmusú versbetéteket fordította. Két fordító és egy rendező-színész több forrásszövegből, a színházra oly jellemző közös alkotási folyamatban hozta létre a drámapéremet, amely a bemutatón egyértelmű közönségsikert aratott. A kész drámaszövegre azonban jellemző, hogy szinte lehetetlen megállapítani, melyik fordító melyik szövegrészen dolgozott egyedül.⁷⁹

Előadáskritika

A pesti Magyar Színház *Lear*-előadásait kezdettől fogva számon tartotta a színikritika. A bemutató előadásokat két lap bírálta és dicsérte egymástól függetlenül, a *Regélő-Honművész* és az *Athenæum*. Eleinte mindkét lap több kételyt fogalmazott meg a várva várt eseménnyel kapcsolatban. Kiss Iván sűgőt, a *Honművész* segédszerkesztőjét aggasztja Megyeri, Szentpétery és Déryné betegsége, kimaradása az előadásból, illetve Egressy fiatalsága és törékeny alkata. A bemutatóról szólva sajnálja, hogy Egressy eleinte Anschützöt és nem Leart alakítja, de a negyedik és ötödik felvonásban, „midőn a bú által összemarczanglott ’s elgyöngült lélek indulatainak festésére már annyi testi erő nem kívántatik”, Egressy „valódi Lear volt”. Kiss Iván kritikája kiemeli a Bohócot játszó Telepy Györgyöt, aki végig a „mezetlen igazság” jelenségeként, annak súlyával szerepelt. Fánecs Lajos Edgárját dicséretesnek nevezi, de feszesnek látja

⁷⁸ A kronológiában Bayert követem (BAYER 1909, I, 2, 43–44, 49, 178–179, 188–191, 287–288, 313–315, 372–373; II, 48, 73, 325–328, 330, 334.)

⁷⁹ BAYER 1909, I, 315.

ott, ahol vak apját kíséri és álszerepéhez ragaszkodik. Baranyi Kent-jét érzélgősnek látja, az Edmundot formáló Barthát a szerep nem tudásáért marasztalja el. Laborfalvi Róza mint Goneril pedig nem figyelt eléggé az összjátékra, még a színen is ki-kiesett szerepéből.⁸⁰

Toldy Ferencnek is fenntartásai voltak a „másolt” Lear királlyal szemben. „Ha nem utánozza Anschützöt, akkor majd jó Lear lesz belőle” – írja az *Athenæum* Magyar Játékszíni Krónikájában. Egressy szerinte is túl fiatal, önállótlan Lear, kezdetben egyenetlen az előadásmódja: néha kiesik szerepéből, máskor túljátssza, és nem dolgozza ki az átmeneteket egyik indulatból a másikba. Jellemző, hogy Toldy is a bécsi előadáshoz viszonyította a magyar színészek teljesítményét. Ma is megszívlelendő, amit az előadás összjátékáról ír: elmarasztalja a színészeket a nyelvi és egyéb játékelemek „egyformátlansága” miatt. Általános hibának tartja az érthetetlen színpadi beszédet: „az egyik hadar, a másik a színpad közepébe beszél, a harmadik halkán, s így fárasztóan vagy az egészet, vagy a részt nem értjük”. Az indulatot nem az érthetlenné fokozott sebes beszédben kell megmutatni, a rossz játék a mellékszerepekben is bántó, fejtegeti. A kritikus miután a színészeket elveri a port a rossz színpadi beszédért, a dráma szövegét, szerzőjét és fordítóját is felelőssé teszi a rossz színészi artikulációért. „A fordítás helyenként darabos – összegez Toldy –, de általában véve mégis az eredetinek erejét megközelítő, s ügyes kéz műve. A király szerepe jambusokban.”⁸¹

A vadonatúj dráma felszabadító erővel bírt Pest-Budán színészre, közönségre egyaránt. Toldy azt jósolta, hogy Egressyék „ennyi ráfordítása” hozzájárul ahhoz, hogy „Shakespeare számunkra meg fog honosodni”. Egressy a következő előadásokban hasznosította a bírálat őt érintő tanulságait, amire Toldy is reagált:

Egressy, örömmel mondhatjuk, sokkal jelesb mint először.
Hangja s mozgásában inkább elrejtve ifjú kora, s több összhangzás az egészben [...] Minden egyéb gyengébb, mint máskor.⁸²

A Lear király 1838 és 1847 között tizenöt előadást ér meg a Nem-

⁸⁰ *Honművész.* 1838. május 6., I, 270, 277–278.

⁸¹ BAYER 1909, I, 289–291.

⁸² *Athenæum* 1838. máj. 5., 37. sz., 592. h.

zeti Színházban. Egressy Gábor pár előadás után a címszerep helyett a Bohócot játssza, majd vidéken turnézik. A Nemzetiben Lear szerepét egy gúnyval fogadott előadás erejéig Megyeri Károly veszi át, a tragikai babérra vágyó nagyszerű komikus színész bukik a Learrel. Aztán Bartha János kapja Lear szerepét, akinek „komor és gyér közönség előtti” játékát több ízben részletesen elemzi Bajza az *Athenæumban*; tulajdonképpen Bartha Learje kapcsán körvonalazzák a művészi Shakespeare-előadások mibenlétét az *Athenæum* szerkesztői.⁸³ A korábbi magyar *Lear*-előadásokról elenyésző számú bírálat maradt fenn, ezért az 1838-as bemutató kritikái jelentik a magyar *Lear király* hivatalos belépőjét a magyar színházi diskurzusba. Bayer József így méltatja a reformkor *Lear királyát*:

[A] fordítás a maga egészében az ügyesebbek közé tartozik. Bár irodalmi magasb értéke nincs, nem kis érdeme, hogy lehetővé tette Lear színpadra hozatalát, sokkal előbb, mint az első irodalmi értékű fordítás Vörösmartytól megjelent. De tán javára írható az a tény is, hogy a magyar színpad 50 éven át ebből a fordításból gyönyörködhetett Lear megrázó tragikumában.⁸⁴

Súgókönyv, szerepkönyv, tisztázat

Az Egressyhez köthető, 1838-as *Lear király* három fennmaradt szövegét a magyar Shakespeare-filológia korábban nem vizsgálta,⁸⁵ pedig e kéziratok (az 1838-as súgókönyv, a szerepkönyv és a Gárdonyi-féle tisztázat) együttes vizsgálata érdekes szempontok és összefüggések felfedezésével járt. A súgókönyv számos javítását, módosítását, törlését mind a szerepkönyv, mind a kecskeméti másolat átvette, ez utóbbi a súgókönyv hosszabb kihúzásait, cenzori és rendezői törléseit kihagyja, ezért maga a kötet jóval vékonyabb.

A szerepkönyv viszont csak a húzások egy részét tartalmazza, ami valószínűsíti, hogy utólag is kerültek a súgókönyvbe módosítások. A nem *Lear* által mondott szövegek változásait csak a végszavak javításaiából, a jelenetek átszámozásából láthatjuk a szerep-

⁸³ BAYER 1909, I, 293–298.

⁸⁴ BAYER 1909, II, 315–316.

⁸⁵ A súgópéldányt és a kecskeméti tisztázatot Bayer ismertette, de én vizsgáltam először részletesen. L. BAYER 1909, I, 315–318., KISS 1997a,b, 2010.

könyvben. Ugyanakkor a kézirat olyan, Egressytől származó javításokat is tartalmaz, amelyek nincsenek a sűgőknyvben. Eszerint Egressy továb dolgozott a drámafordításon, elsősorban a saját szövegén. Pár nehezebb szöveghelyet újrafordított, pontosított. Például a megvakított Gloster és a tébolyult Lear találkozási jelenetében (4.6.) a sűgőknyv nem egészen pontosan fordít egy részt, Egressy viszont továb fejtegeti az eredeti jelentést és javítgatja a fordítást a szerepknyvben. Ami Shakespeare-nél: „your eyes are in a heavy case, your purse in a light”,⁸⁶ az a sűgőknyvben: „szemeid kivájták, erszényed ellopták”, ahonnan utóbb a két igét kihúzták. A szerepknyvben Egressy továb pontosít. Előbb a szemeid fölé betoldja: „nehéz”, majd kihúzza, a kihúzás fölé betoldja: „ellopták”. Az „erszényed” fölé betoldja „2. könnyű állapotban vannak”. Kiadásunk a szerepknyv eltéréseit lábjegyzetben közli.

Az 1856-os kecskeméti tisztázat modernebb helyesírást alkalmaz, hűvös nyugalmat áraszt, és valós fogódzóul szolgál, amikor a sűgőknyv tisztázhatatlannak látszó lázas javítás-erdejében már-már eltéved a kutató, illetve amikor a sűgőknyv néhány agyongyűrt, el- és kitépett, leragasztott lapját, a szerepknyv érthető hézagait lehetetlen volna megfejteni. Ugyanakkor a dráma szövege sok helyen hiányos. Ahol Gárdonyi elfogadta a sűgőknyvben található kihúzásokat, ott egyszerűen kihagyta az adott jeleneteket. A kecskeméti tisztázatot Egressyék *Lear*-előadásai egyikének egyféle néma reprodukciója lehetett.⁸⁷ Az 1856-os szövegeknyvben a 2. felvonástól kezdődően gyarapodnak a kihagyott drámarészek, annyira, hogy az 5. felvonás már csak a csata végén indul, és rengeteg lényeges mozzanat kimarad: kimarad például Lear és Cordelia utolsó, megváró találkozása elfogatásuk után, Goneril és Regan végsőkig elszánt játszmája Edmundért, Edmund becstelen parancsa az elfogott Lear és lánya kivégzéséről. A 4. felvonás pedig egyenesen a doveri halálugrással kezdődik! Egészen apró részletek is elsikkadnak: Gárdonyinál Cordelia a tébolyító vihar után megtalált apja állapotáról érdeklődik, alattvalói nem az „altába” (alvó állapotában) átöltöztetett, hanem az „általában” átöltöztetett királyról számolnak be neki!

⁸⁶ SHAKESPEARE 1997, 141–142.

⁸⁷ *Leart* Kecskeméten először Molnár György játszott az 1860-as években.

A sűgőkőnyv elrongyolt lapjait, enyhén jobbra dőlı gömbölyded, mégis szálkásnak tűnő hosszűkás betűit, levegős kézírásű és mégis szűnes betoldásokkal, jelzésekkel agyonzsűfolt oldalait betűzgetve érezni lehet a dráma eleven lűktetését. Hemzsegek benne a cenzori törlıések. A cenzor (vűszűntes folyamatos húzások fekete tussal vagy vastag tollal) kitiltott egy sor fontos részt Shakespeare drámájából: Kent és Gloster beszélgetését Gloster ifjúkori botlásáról (1.1.); Edmund cinikus önleplezű belépűjét; Gloster elmefuttatását az emberi természetrűl és a csillagok változásairűl (1.2.); a Bolond (Vajdáéknał Bohóc) többértelmeű, áthallásos mondókáit; Edgar merész elhatározását, hogy semmivé, földűnfutóvá legyen (2.3.); a vihar utáni törvényszűki vűziót (3.6.); Goneril cinikus véleményét a férje és Edmund közötti különbségrűl (1.4.); a Kapitány borzongatóan keserű és cinikus véleményét, miszerint ha robotolni nem hajlandó, parancsra kész embert ölni (5.1.); Edmund utolsó monológjából pedig a „mégis szeretve volt” részt (5.3.).

Források, összehasonlítások

Egybevettem a sűgűpéldányt a címdalonn jelzett német fordításokkal: Schlegelével és a soproni Petz Lipótéval, illetve a Vajda Péter általl feltételezhetően használt angol eredetivel. Schlegel és Tieck Shakespeare-összese az 1830-as évekre már tűbbedik kiadásánál tartott; és míg az 1811-es bécsi kiadásban még Eschenburg *Learjét* közli, az 1826-os kilenckötetes berlini kiadásban a *Lear király* fordítójaként Dorothea Tieck szerepel. A Dorothea neve alatt megjelent Shakespeare-eket valójában Wolf Heinrich von Baudissin, koppenhágai diplomata (1789–1878) fordította. A németbarát gróf tizenhárom Shakespeare-fordítással járult hozzá a híres német kiadáshoz, és lefordított négy Shakespeare-apokrifot is. Tieckék először az 1832-es kiadásukban tűntették föl barátjuk nevét. Németűl akkoriban egy tucat más *Lear*-fordítás is forgalomban volt, közöttük Petzé. A magyar Shakespeare-kutatás ismeri Vörösmarty *Lear király*-fordításának angol eredetijét: 1824-ben jelent meg Lipscebenn, a szerkesztű szerint Samuel Johnson, George Steevens és Isaac

Reed szövegkiadását követi.⁸⁸ Egressyék angol forrását nem ismerjük. Feltételezhetjük, hogy Vajdáék ugyanazt a drámakiadást ismerték, mint Vörösmarty. E két, időben egymáshoz közel álló *Lear*-fordítás párhuzamos vizsgálatából tudjuk,⁸⁹ hogy az angol eredeti mellett Vörösmarty is nagy természetességgel fordult német közvetítő szöveghez: Johann Heinrich Voss *Lear király*-fordításának második, 1826-os bécsi kiadását használta,⁹⁰ aki az angol Warburton-féle *Leart* fordította.

A különböző forrásszövegek párhuzamos vizsgálata nem mindig adott biztos támpontot arra nézve, hogy a fordítók mikor melyik forrásszöveget használták, mivel a szövegek többé-kevésbé hűségeen követik az eredetit, a prozódiaát, a szereplőket és a jelenetbeosztást tekintve. Csak olyan eltéréseket találunk a variánsok között, mint amilyen – nem lényegtelen – különbségek fennállnak az angol Kvartó- és Fólió-kiadások között. A Fólió–Kvartó-eltérések rendjét, a jelenetbeosztásokat, a megtartott, illetve elhagyott szövegeket, problémásabb szöveghelyeket vizsgálva egyértelmű, hogy Egressyék közvetlen forrása a „nehéz helyeken” Petz Lipót német variánsa volt. Álljon itt az egyik legizgalmasabb bizonyíték ennek igazolására. A 3.6. jelenetben Gloster a királyt és megmaradt kíséreit száraz helyre menekíti, ahol Edgar tettetett örülete és Lear végsőkig feszülő idegállapota megrázóan forr össze a két gonosz nővér fölötti ítélkezésben. Amint Regan képzelte alakját „elszalasztják”, szegény Tamás másodsor is a didergő koldus hangját utánozza: „do, de, de, de” (a Kvartóban: „loodla, doodla”). Előbb még azt mondja Edgar, hogy a Lear által emlegetett, őt megugató képzelte kutyák után hajtja saját, fekete angyaltól és a pokol elemeitől űzött fejét, majd a didergést a francia „Cessez!” (a Fólióban „sese”, a Kvartóban „cessez” – a. m. „Szünjetek!”) felkiáltás követi, a kutyákat étellel csitító ember szava. Minden szóba jöhető német és angol szövegvariánsban kikerestem e szövegrészt: az 1838-as magyar *Lear*-ben ugyanaz áll, ami Petz Lipótnál, de sehol máshol: „Dei, di, di, di. Kesessza”.

⁸⁸ SHAKESPEARE 1824. Ha más forrásra nem utalok, az angol idézetek innen származnak.

⁸⁹ Kiss 1997a,b, 2010.

⁹⁰ Ruttkay Kálmán jegyzete (VÖRÖSMARTY 1983, 348.).

Szintén Petzre utal vissza Gloster következő mondata: „De van törvényes fiam is [...] ki azonban szívemben éppen nem áll fölebb.” Az eredetiben nincs benne a szív kifejezés („who is yet no dearer in my account”), Schlegeleknél sincs („den ich aber darum nicht höher schätze”), ahogyan a Vörösmarty használta Vossban sincs. Petz Lipót fordításában viszont szerepel: „der jedoch in meinem Herzen nicht höher angeschrieben”.

A nyitójelenetben a sűgőkőnyv kihűzásai arra utalnak, hogy az előadás nem Gloster és Kent kényes témájú beszélgetésével kezdődött, hanem azonnal a „szeretet-méricskélő” udvari jelenettel. Ez az *in medias res* kezdés a korabeli Angliában és a német szűnpadokon is szokás volt. A kihűzások alatt ott áll a teljes szűveg. Vajdáék az angol és német forrásokhoz képest több rövid jelenetre tördelték a drámát. Feszés ritmusban, erős felütéssel indul a fordítás. Jónéhány németes kifejezés található a szűvegben, de szembetűnő, hogy egy-ségesűlt a központozás és a helyesírás a kolozsvári kéziratban őrzött nyelvállapothoz képest.

A nyilvános szeretetmegvallás jelenetében Lear többes számban beszél az eredetiben és a német fordításokban is, egyes szám első személybe egy villanásnyira vált át, amikor leányairól szűl: „Tell me, my daughters.” Majd haragjában minden méltóságáról, így a fejedelmi többséről is megfeledkezik. Vajda Learje csak itt szűl fejedelmi többsében: „Uralkodásról, kormányról lemondunk.” Vörösmarty Learje forrásaihoz hűen csak egyetlen helyen billen ki a fejedelmi többséből, amikor éppen Cordeliára utal az első személyű birtokos személyraggal: „Legifjabbik lányom’ szerelmeért.”

Az „Ex nihilo nihil fit” teológiai axióma: „How, nothing will come of nothing. Speak again.”⁹¹ Mindez az 1838-as fordításában kissé szokatlanul hangzik: „A semmiből lesz semmi. Újra szűlj.” Mint sok helyűtt, itt is kiviláglik, hogy a reformkori fordítók Petz Lipótot követték. Egyedűl nála áll jövő idő: „Aus Nichts wird Nichts.” Az 1824-es angol kiadás a Kvartót követi: „How, how, nothing can come of nothing.”⁹² A szűvegkritikusok szerint Lear alakja erőteljesebb,

⁹¹ SHAKESPEARE 1997, 90.

⁹² A *will*hez, akárcsak a *thing*hez Shakespeare korában szexuális jelentés-árnyalat is tapadt.

ha indulatszavak nélkül közli a bölcs mondatot.⁹³ Schlegel fordításában is ható igealak áll: „Aus nichts kann nichts entstehen.” Érdeemes megjegyezni, hogy Vörösmarty egyik forrását sem követve a sürgető parancsot előrevetve szintén jövő időre utaló szerkezetet alkalmazott: „Még egyszer szólj; a semmiből mi sem lesz.”

A cenzornak sértette fülét a fattyú-téma. Előbb sort sor után kirostált, majd néhányat azért engedélyezett, aztán mindent áthúzott. A törlések alatt ritmikusan ismétlődve ott feszül a törvénytelenkorcs-motívum. Törlés a sorsa Edgar híres, első Szegény Tamásmonológjának is (az eredetiben 3.3., a fordításban 3.6.), rendezői és cenzori húzások kaszabolják össze a lap tükrét, és oldalt sehol nem szerepel a felmentő „marad” bejegyzés.

A Bolond (1811) és a Bohóc (1838)

Egressyék Bohócza hitelesen jeleníti meg a shakespeare-i Bolond szerepkörét. Első rigmusai hat-hétszótagos jambikus sorokban szólnak meg, akárcsak Shakespeare-nél. Az angol versben a „többet-kevesebbet” ellentétpár két oldalán egymást ellensúlyozva találjuk az életet kitöltő cselekvések felsorolását, míg végül az „ígért” egyenlet eredménye „több mint egyenlő”. A „two tens to a score” kétszer tíz a húszhoz, vagyis nem több mint egyenlő.⁹⁴ E rigmus remekül idézi fel Lear – és persze, a közönség – számára a kezdőtémát, a képtelen egyenlőségesdinek álcázott vetélkedést. Az egyenlő méretűre kiszabott országrészek is hamar elnyelik a legnagyobbra tervezett „egyenlő” harmadot. Hasonlóképpen az óvatosan, a tékozólva, a bölcsen, de a vaktában élt emberi élet is kockázattal jár: és mikor mi méretik „előnyösebben” a tisztességnél.

Sófalvi 1794 körül Schrödert követve a tisztesség értékeit hangsúlyozza e kétértelmű versike helyén. Vajda a „többet” mérlegfélbe halmozza a fanyar beletörődés, a „kevesebbet” oldalra tiltásokat állító életreceptjét. Petz egy mondat kivételével csak a „többet” követelményeit fordítja. Egressyék szövegkönyvében monoton ragrí-

⁹³ TAYLOR, WARREN 1983, 75–119.

⁹⁴ Az emberi élet időtartamának megnevezése az angol *Bibliában*: „three scores and ten”. Ebben az értelemben a „score” Shakespeare-nél több helyütt is fellelhető, például a *Macbeth*ben.

meket találunk: Shakespeare könnyen mondható, könnyen megjegyezhető sorokba csüri-csavarja a logikai feladványt. A reformkori Bohóc bizarr „költészetési” útmutatója, ha nem is teljesen hűséges az eredetihez (ismét Petzhez jár közel), élesen csattan:

Have more, than thou showest,
Speak less, than thou knowest
Lend less, than thou owest,
Ride more, than thou goest,
Learn more, than thou trowest,
Set less, than thou throwest
Leave thy drink and thy whore
And keep in-a-door,
And thou shalt have more,
Than two tens to a score.⁹⁵

Többel bírj, mint mutatsz,
Többet kérj, mint mit adsz.
Többet tégy, mint igérsz,
Többet nyargalj, mint mész.
Többet hallj, mint hihetsz,
Ne mondd, mit rejtegetsz.
Kártyát, kockkát ne tégy,
Kölcsön ne adj, ne végy.
Kerüld a' Leányozást,
A' bort, dorbézolást:
Ha ezt mind meg teszed,
Mondhadd, hogy volt eszed. (167. oldal, 31–8. sor)

Majd Vörösmarty (népies) felező nyolcasai lesznek képesek emelkedettnek is tűnő, feszes és pontos stílusban visszaadni az eredeti Bolond-rigmust:

Gazdagabb légy a' látszatnál,
Szólj kevesbet, mint mondhatnál,
Kölcsön többet végy mint adtál,
Ha örökké gyalogolnál,
Nem volnál jobb a' lovadnál.
Higy kevesbet, mint tanultál,
Kockkán többet húzz mint raktál,

⁹⁵ SHAKESPEARE 1997, 198–199. (1.4., 116–125.)

Hagyd rimádat 's a' tivornyát,
Őrizd honn a' kapufélfát,
'S többet nyersz e' gazdaságon
Mint Bertók a' csíkvásáron.

A vihar-monológ izzik és vágat: már hiteles Vajdáék átültetésében. Figyelemre méltó, hogy Shakespeare paradoxonokra épített, parádés Bolond-szerepéből a Merlin-jóslat is megtalálta a maga létjogát, helyét az 1838-as sűgőkönyvben. A *Lear király*ban a Krisztus előtti idők Albionjában járunk, és az udvari bolond az Artúr király történeteiből jól ismert, 6. századi középkori varázsló, Merlin nevében mond jóslatot. E jóslat a kolozsvári szövegekönyvből még hiányzik. 1838-ban lefordították magyarra a próféciát, de az Albionra történő utalást kihagyták belőle. A sokféle bejegyzés és jelzés a sűgőpéldányban a megtartás és elvetés küzdelméről tanúskodik. Külön jelenetet indítanak a jóslattal, a harmadik felvonás negyedik jelenését, melynek színpadi utasítása: „a Bohóc magá”. A jóslat az első három sor után tovább nem folytatódik, következik az ötödik jelenés: „Edgar magá”. A furcsamód csonkán maradt negyedik jelenet egésze a cenzor vastag hosszú vonalával áthúzza. De a jóslat kirostált három sora alatt apróbb betűkkel Egressy kézírásával mégis ott áll a monológ tovább, végig. Az utolsó, már prózában íródott mondat, melyben a Bolond Merlin nevében zárja jóslatát, mégis kihúzatott vékony tollvonással. Ugyanakkor, mind a felül elkezdett három sor, mind az alul folytatólagosan tovább írt egész jóslat még egyszer kihúzatott vastag fekete tollal. A húzás tulajdonképpen a harmadik jelenet utolsó sorától, Lear szavaitól kezdődik. Eszerint a harmadik jelenést a Bohócnak egy meghagyott rigmusa zárja, és azt követi az előzőleg megcenzúrázott Edgar-monológ. Végül a sűgőpéldány egész jellegét kifejezően, a kétszeresen kirostált Merlin-jóslat áthúzása mellett a margón ott áll a bejegyzés, hogy „marad!”.

A Merlin-jóslat a dráma közepén hangzik el. Három jelenettel később a Bolond belevész a viharba. A Kvartó a jóslatot nem tartalmazza. Egyes szövegkutatók kétes eredetűnek tartották a Főlióban olvasható betoldást. A textológusok másik tábora ragaszkodik a jóslathoz mint hiteles Shakespeare-szöveghez.⁹⁶ És valóban, a Merlin

⁹⁶ SHAKESPEARE 1997, 268–269.

nevében elmondott prófécia nagyon hasonlít a Bolond többi, paradoxonokat halmozó beszédéhez. Merlin jóslata kétpólusú utópia, előbb egy negatív, majd egy ideális társadalomképet sűrít bonyolult utalások és áthallások képsorába. A jóslat a dráma számos kulcsmotívumát tartalmazza: „more, word, matter, noble, suitor, tutor, wench, confusion, case, right, debt, poor, tongue, bawd, whore, see, time, going”. Ezért is érdemes a drámaszöveg hiteles részeként elfogadnunk. Lear – azaz Leir – Holinshed krónikájában időszámításunk előtt a 8. században élt, Merlin pedig Arthur király középkori udvarában a 6. században. Angliát Albionnak a rómaiak nevezték, Dover fehér szikláiról. Shakespeare (és) Bolondja egy hitében, értékrendjében, de elsősorban életében összezavart, felbolygatott kor számára tart tükröt – ez a színház feladata. Az első négy sor a romlott világot festi, majd következik a mérleg nyelve, és egy igazságos, álomszerűen jó világ rajzolata. A cezúrát rossz és jó világ között kétszer is pontosvessző jelzi. Majd elérkezünk a főmondathoz: ha a romlott kor megjavul, akkor fog csodálkozni Albion-Anglia, amikor az ember rendeltetése szerint ember lesz, ahogy lába járásra való. Addig sokat kell még kibírni, hiszen Leiréktől Merlin kora is messze van, nemhogy a festett, szép jövőendő. A láb-motívum visszatal a Bolond korábbi rigmusára, amelyben a felfordult életű emberről szól, kinél fej és szív szerepkörét alsóbb testrészek töltik be. A jós, a Bolond, a csatározó világ peremére szorulva figyel, de ki figyel őreá? Lám, egyedül áll a színpadon:

This is a brave night to cool a courtesan.
I'll speak a prophecy ere I go:
When priests are more in word than matter,
When brewers mar their malt with water,
When nobles are their tailors' tutors,
No heretics burned but wenches' suitors;
When every case in law is right
No squire in debt, nor no poor knight;
When slanders do not live in tongues,
Nor cut-purses come to throngs,
When usurers tell their gold i'n the field,
And bawds and whores do chuches build,
Then shall Albion

Come to great confusion:
Then comes the time, who lives to see't,
That going shall be used with feet.
This prophesy Merlin shall make, for I live before his time.⁹⁷

Az 1838-as sűgópéldányban a rossz világ jövendölése elmarad, csak a jobb világ ideálját fordították a fordítók – a cenzúra így sem engedélyezte a jóslat előadását. Sajátos zsánerképeket villant fel ez a szövegváltozat. Papok, akik nem büntetnek, csak szóval intenek. Szabók, akik nem fizettetnek ki több vásznat a kiszabottnál. Eretnekek, akiket nem égetnek meg. A jogok szentsége a született ranggal szemben, a főrangúak nemes lemondása a méltánytalanul sokról. Egy felfordult világ helyett az istenhit révén magába térő, tisztességgel működő világ – általában a világ, hiszen a fordítás nem utal Albionra. Mindez a magyar reformkor álma is:

Mielőtt mennék, egy jóslatot mondok. –
Ha a' papok csak szóval intenek,
Csaplárosok bort nem fürösztenek,⁹⁸
Többet szabó nem ró fel, mint elég,
Máglyán parázna, nem eretnek ég,⁹⁹
Ha a' bíró csak szent jogot keres,
Nem vesz adót sem udvari, sem nemes,
Ha rágalom nem sért tisztet, nevet,
Orozva tolvaj nem kutat zsebet,
Ha uzsorás nem duggat aranyat,
Ringyó, kerítő templomot rakat,
Akkor megéri, a' ki sírba nem hág,
Hogy lábain fog járni a' világ.

E' jóslatot Merlin fogja tenni, mert én kora előtt élek.¹⁰⁰

Petz *Lear*jéből hiányzik a Merlin-jóslat; tehát a reformkori fordítók nem szolgaián követték Petz megoldásait!

⁹⁷ SHAKESPEARE 1997, 268–269. (3.2., 79–95.)

⁹⁸ Innentől betoldás, egymás után két verssor jut egy-egy sor fölé.

⁹⁹ A „burn” az angol szövegben a vérbajra utal. Ezért nincs „máglya” az angol eredeti szövegben, bár ott az eretnek–parázna-ellentétpár.

¹⁰⁰ A sor kihúzza.

„Bujdosó” szövegek

Mint 1811-ben Kolozsvárott, az 1838-as magyar *Lear*-bemutatón is a kulisszák mögött történt Gloster megvakítása: a szolgálknak kell végrehajtaniuk. Gloster megvakításának jelenete minden előadásban, minden nyelven a tragédia legkegyetlenebb mozzanata: dramaturgiaiailag szükségszerű előjelezése a feltartóztathatatlan szenvedésnek, melyet a drámahősök önmagukra és egymásra zúdítanak. Ugyanakkor mint a kolozsvári *Leár*ból és bécsi forrásából, illetve az angol Fólióból is, Egressyék *Lear*-szövegeknyveiből hiányzik a vakítási jelenet Kvartóbeli végződése, ahol a szolgál véleményyt, erkölcsi ítéletet formálnak gazdáik kegyetlenségéről.

Az ötödik felvonás elején a cenzor enyhíteni próbált azon a sötét pillanaton, amelyben Edmund kiadja Lear és Cordelia azonnali kivégzésének titkos parancsát a Kapitánynak, aki a szörnyű küldetést elvállalja – és meg is indokolja, miért. Az angol színpadon a Fólió szerint visszanyesték a Kapitány cinikus okfejtését, és a magyar színpadon is ez történt. De a sűgőkönyvből látható, hogy Egressy a kihúzott szöveg egy részét a törlés fölé visszamásolta.

Az 1840-es években Egressy Gábor *Lear királya* többet (és sikerrel) jár vidéki vándorúton, mint amennyit a pesti Nemzetiben tartózkodik. Pesten Egressy inkább a Bohóc szerepét alakítja, Leart Bartha János játssza. Egressyt vidéken Learként ünneplik. Közben a régi, a kolozsvári és székesfehérvári Edgar, Pergő Celesztin 1839 őszétől 1847-ig a Nemzetiben továbbra is Edgart alakítja.

A *Lear* 1847-ben hirtelen eltűnik a színházak műsoráról, hogy hat év „bujdosás” után 1853-ban térjen vissza a Nemzetibe. Előbb Fánecs Lajos kapja Lear szerepét, aztán 1854. május 10-én színre lép Learként Egressy. Az önkényuralomra jellemzően nem tisztázott körülmények között, talán Kossuth-ellenes naplója és kémjelentései miatt jöhetett haza Törökországból, vagy talán Ráday Geodeon és Fáy András közbenjárása révén, de a színpadról eltűnték néhány évre.

Shakespeare és a *Lear király* azonban végigkíséri Egressy életét: színészi pályáját tulajdonképpen Shakespeare-játékmódjának alakulásait nyomon követve is korszakolhatjuk.¹⁰¹ Mint színész Eg-

¹⁰¹ RAKODCZAY 1911, I, 128–173.

ressy nem könnyed: az eszével is játszik, nemcsak a szív húrjain. Sem termete, sem hangja nem óriási, mégis néha egész zenekart tesztis meg egyedül képzelete munkájával, arcjátékával, árnyalt mozgásával, megszólalásainak változatosságával. Mivel a Nemzeti nem sokáig szerződteti, fáradhatatlanul járja a vidéket, fellép, műkedvelőket tanít be, tanul, tanít, ír és szervez... Amikor infarktusa után 1865-ben orvosai tanácsa ellenére ismét fellép, akkor is a Leart választja, hogy gyógyulását bizonyíthassa. Lear szerepe tehát sokszorosán hozzászólt Egressyhez – még *A színészet könyvében* is ezzel példálózik.¹⁰²

Egressy Learjét a *Hölgyfutár* kritikusa még 1860-ban is méltatja: „Egressy a zsémbet, a haragot, a megdöbbenést, az átkot, a kétségbeesést, mely legmagasabb fokán egyet kacag, a tébolyt is igazgatalanságának fájdalmas megbánását a végjelenetben egyenlő teljes erővel s mégis művészi változatossággal fejezé ki.”¹⁰³ Amikor Európában turnézott a híres amerikai fekete színész, Ira Aldridge, minden fellépése forradalmi tettek számított Magyarországon. 1857-ben, majd 1858-ban két-két magyar előadásban játszotta a *Lear király* főszerepét. Vajda János az eltérő szerepértelmezések közti különbségről ezt írja:

Mivel a mi Egressink is igen szép Lear, kikerülhetetlenül ama különbség ötlük élénk, mely a két művész felfogása között van, s mindjárt azt is mondhatjuk, hogy Egressy inkább szép, Aldridge inkább igaz Lear. Egressi egy költői, szinte mythologiai alak, a teljes királyi fenség romaival, patheticus tagjátékkal; a makacs szeszélyeskedés, hatalmaskodás inkább Learje természetéből, mint a helyzet kényszerűségéből látszik folyni, s ennél fogva az ő Learje kevésbé szivethasgató részvétgerjesztő. De azért Egressi nem kevésbé egységes e nagy szerepben.¹⁰⁴

Egressyék Learje „visszaüt”

Érdekes utóélete van az 1838-as *Lear király* játsszási hagyományának. 1856–1865 között háromszor is kiadják Vörösmarty *Lear*-fordítását, a kritika egyre jobban kívánja a régi Shakespeare-fordítások

¹⁰² Idézi SZALISZNYÓ 2012, 123.

¹⁰³ Idézi SZALISZNYÓ 2012, 123.

¹⁰⁴ Idézi SZALISZNYÓ 2012, 123–124.

lecserélését. De az említett jambusok oly mélyen beivódtak a színészek – vagy talán a közönség – emlékezetébe, hogy útját állják az új fordításnak. 1870-ben a Nemzeti műsorra tűzi Vörösmarty *Lear királyát* új szereposztással Paulay Ede rendezésében. Az előadás rendezői példánya és két sűgőkönyve tanulmányozható az OSZK Színháztörténeti Tárában. Az egyik sűgőpéldányt átnézte Bayer József, és eléggé lesűjtó véleményt fogalmaz meg:

Szokatlan tisztasága azt sejteti, hogy igen keveset használtak. Ez tán egyedűli mentsége, mert ez a sűgőkönyv: kegyeletlen, értelmetlen s borzasztóan fűlűletes meghamisítása nemcsak Shakespeare-nek, hanem Vörösmarty fordításának is.¹⁰⁵

Bayer azonban a másik két forrást nem látta. Ezekben tetten érhető, ahogyan az új, kétségtelenűl nagyobb irodalmi értékkel szemben egyfajta színházi ellenállás érvényesűlt. Vörösmarty fordítását sorról sorra javították vissza a régi, 1838-as *Lear*-szűvegre! Kűltői sorok helyett néhol lapos prózává zagyvasított szűveget olvashatunk, a Bolond egészen hiányzik az első felvonásból, Alban befejező sorai törűlve, a mestere után indulni kész Kent fejezi be a tragédiát.

Paulay a *Csongor és Tűndét* is megcsonkítva állította szűnpadra, igaz, hogy elsőnek és sikerrel. Ahol Vörösmarty tolla alól felszűrnyalt a shakespeare-i szűveg, ahol hűsba vágott a kimondott kín igaza, ott az első sűgőpéldány lapjainak tanűsűga szerint azonnal húztak: az 1870-es *Lear király*-bemutató szűvege így őszűrsűzűveg lett. Pedig már kialakulóban volt a tragédia „modern” értelmezése, Molnár Gyűrgy, aki Paulay *Learjében* lépett fel előszűr, könyvet írt Shakespeare-rűl, külön kűtetet a *Lear király*rűl,¹⁰⁶ cikkek, tanulmányok méltatták Paulay rendezését. A világot jelentű deszkákön azonban a művészek visszatértek a „kályhához”, a reformkori tragédiához, amely talán kevesebb történelmi áthallással bírt, és ha nem is optimistábban csengett, de játszhatóbbnak tűnt 1870-ben. További kutatás tárgya lehetne, hogy az éppen megszűnű cenzűrának volt-e kűze a *Lear király* 1870-es szűvegéhez,¹⁰⁷ vagy Molnár

¹⁰⁵ BAYER 1909, I, 316.

¹⁰⁶ MOLNÁR 1878.

¹⁰⁷ L. MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985, 591–593. példáit.

György tisztelete Egressy Gábor iránt volt-e döntő a régi szöveghez való ragaszkodásban.

A Paulay-bemutatón ugyanúgy kihagyták Gloster és Kent drámanyitó beszélgetését, mint Egressyék előadásán. Apróbb engedményeket kapott Vörösmarty *Learje*: a felülírt sorokban az egyes szám első személyt átjavították a Vörösmarty-szöveg alapján fejedelmi többesre. De az ötös-ötödfeles jambusnak hűlt helye:

Miként tudjátok, három részre osztók a birodalmat
S elvégzők szilárdul agg napjainkról a gondot lerázni
S ifjabb erőkre bízni, hogy tehertől menten tántorogjunk kész
sírunk felé.

Az alábbi idézetből látható, hogy az Egressy-szövegből került át a két egyforma főnévi igeneves szerkezet: „lerázni”, „bízni”:

Miként tudjátok, három részre osztám
A birodalmat. Elvégzém szilárdul
Agg napjaimról a gondot lerázni
S ifjabb erőkre bízni, hogy tehertől
Menten tántorogjak kész sírom felé.

Mind Vörösmarty, mind Egressyék szövege felismerhetetlen. Lear monológja a vihar-jelenetben (3.2.) e két fordítás mintegy mozaik-szerű egybefonódása:

*Fújj, szél, szakadj meg, fújj, dühöngj,*¹⁰⁸
Szakadjatok, felhők és záporok
Míg a tornyok fölé duzzad villámotok.
S míg csak beljük fúl a vaskakas.
Ti gondolatgyors kénköves tüzek
Kengyelfutói a tölgyhasgató mennykőnek
Megőszült fejem perzseljétek el.
Mennykő! Te mindent megrázkódtató,
Laposra zúzd e domború világot
Törd ízre porra minden tárgyait
Pusztíts ki minden természetmagot
Miből a háladatlan ember származik.

¹⁰⁸ A dőlt sorok Vörösmarty, az állók Vajdáék szövegéből származnak.

A szövegközlésről

Forráskiadásunk a bevezetőben bemutatott kéziratok közül kettőt közöl az Országos Széchényi Könyvtárból: az első a Színháztörténeti Tár MM 2315. jelzetén található, 1794 szeptembere előtt készült, 1811-ben a bemutatáshoz újramásolt, Sófalvi Józsefnek tulajdonított szöveg, a másik az 1838-ban másolt, Egressy Gáborhoz köthető, Vajda Péter és Jakab István által fordított NSZ L 41. jelzetén található példány.

Mindkét kéziratot betűhíven közöljük. Megőriztük az adott kor és a fordítók, illetve a másolók és a többi bejegyző, sűgő, színész, rendező sajátos helyesírását. Igyekeztünk a kéziratok sajátosságait megfejteni és híven bemutatni.

A két sűgőkönyv nyelvezete zamatos-régies, ám itt-ott a mai fűl számára nehézkes; a kéziratok kibetűzése olykor „többszemeres” fejtörést okozott. A helyesírás egyik kéziraton belül sem mondható következetesnek. A kolozsvári kézirat az erdélyi felvilágosodás idején, a kolozsvári színészet hőskorában született, ráadásul egy korábban – legalább a másolat keletzése előtt tizenhét évvel – készűlt fordítás gondos, precíz és színházi szempontokból körültekintő rögzítése. Posztumusz abban az értelemben, hogy a sűgőkönyv máig ismeretlen készítője és a dráma színre állítója (Wándza Mihály) nem működhetett együtt a fordító Sófalvi Józseffel, aki 1794-ben meghalt. A reformkori sűgőkönyv, amelynek fordítóin kívül ismerjük másolóját (Gillyén Sándor) és megrendelőjét, rendezőjét (Egressy Gábor), valamint az abból készűlt két másik szövegkönyv egymástól is eltérő, valamelyest „modernebb” nyelvállapotot tükröz: a nyelvűjtás után, a magyar színjátszás fellendülésének periódusában járunk. Feltűnő, hogy a kolozsvári kéziratot nem láttamozta cenzor, míg a második sűgőkönyv szigorú cenzori szűrőn esett át.

Az 1838-as sűgőkönyv szövegéhez két további kézirat kapcsolódik, amelyeknek az 1838-as szövegtől való eltéréseit is fontosnak és tanulságosnak tartjuk. A teljes egészében közölt sűgőkönyvtől való eltéréseket lapalji jegyzetekben hozzuk – Egressy Gábor *Leárserepkönyvét* az „Szk” rövidítéssel, Gárdonyi Antal 1856-os kecskeméti tiszttáztátát az évszámmal jelöljük.

A kéziratokban gyakori az aposztróf használata hiányzó hangok jelölésére. Az igék és igekötők, valamint az összetett szavak egybe- és különírása sehol sem következetes. A magánhangzók időtartamának a feltüntetése esetlegesnek mondható. Német nyelvi hatás érhető tetten jónéhány kifejezésben. Az első kéziratban a hosszú magánhangzókat, ritkábban a mássalhangzókat egy-egy beillesztett vesszővel jelölte a másoló. A kiadásban ezt jelölés nélkül feloldottuk, akár csak a személynevek vagy más szavak rövidítéseit.

Gloucester gróf neve mindkét fordításban németesen Glosterként szerepel – egyébként az angol Főlióban is Gloster. A legtöbb szereplőnév kisebb-nagyobb eltéréseket mutat a kolozsvári, illetve a pesti kéziratok között (Gonerilla és Gonerill, Bolond és Bohócz, Herold és Követ, Oswald, illetve Oswald és Udvarmester, Frasz király és Skotziai király, Dower és Karlille stb.).

Az írásjeleket – mivel a központosítás, ékezetek és írásjelek használata esetleges – jelölés nélkül a mai gyakorlat szerint pótoljuk. Szövegpótlásra ritkán volt szükség: rövidítések vagy olyan elhagyott betűk esetén, ha a betűhiány értelemzavaró lett volna, jelöletlenül emendáltunk, csakúgy, mint a véletlen egybeírásoknál („felötet”). Érintetlenül hagytuk a maitól eltérő hosszúságú magán- és mássalhangzókat, gyakori gondolatjeleket.

Szövevényesen szabdalják a kéziratokat a rendezői, ügyelői, súgói és cenzori utasítások. Minden törlést, javítást, betoldást lapalji jegyzetekben követünk nyomon. Mindkét betűhíven közölt, illetve a többi még vizsgált szövegekönvben is több mint négyféle különböző színű, vastagságú és lendületű kihúzással és egyéb természetű betoldással találkozhatunk.

A lapalji jegyzetekben a kezek elkülönítésére a következő rendszert használtuk: a másolónak tulajdonított javításokat külön megjegyzés nélkül közöljük, a főszöveg a végleges változatot tartalmazza, jegyzetben pedig olvasható mind a végleges változat (lemmaként), mind pedig az, ami eltér a végleges változattól – a javítás mikéntjét (kihúzás, ráírás, betoldás, felülírás stb.) nem jelöljük. A cenzori húzások általában határozott függőleges áthúzással vagy soronkénti kihúzgálással, fekete tollal történtek. Az egyértelműen azonosítható cenzori húzásokra fekete toll, cenzor tolla vagy vastag

fekete toll kifejezésekkel utalunk. Sok más, fekete, kifakult fekete, lila, vörös és barna tollnyom is található a kéziratokban, illetve rengeteg a fekete, barna és piros ceruzával végzett módosítás – mind ezekre kitérünk a jegyzetekben. A kötet kis tükre miatt a ceruzás változtatásokat csak a ceruza színével jelöljük („fekete”, „feketével” stb.), ha tollal történt a módosítás, azt kiírjuk. Ahol biztosan tudjuk és kiemelendőnek tartjuk, hogy ki írt egy-egy bejegyzést, ott azt is feltüntetjük. Sok helyütt azonban nem állapítható meg, hogy egy-egy ceruzabejegyzés vagy tollvonás mikor keletkezett, és kitől származik. A sűgőkönyvek bejegyzett possessorai, Udvarhelyi Miklós és Egressy Gábor is nyilván használtak ceruzát, nemcsak a sűgő, mint ahogy fekete tolla sem csak a cenzornak volt. A cenzori vagy rendezői húzások olykor egész jelenetek kihagyásához vezettek, de a jelenetek átszámozása nem mindig következetes a kéziratokban, ezért az átszámozásra csak ott utalunk, ahol valóban szükségesnek találjuk.

A második kézírathoz kapcsolódó két szövegeknyvben olvasható variánsok jegyzetelése az alapkéziratok jegyzetelésével azonos módon történik, az egyes szövegeknyvek rövidített jelölését követően. Ahol nem közlünk variánst a jegyzetben, ott nem található eltérés az alapszövegtől. A két sűgőpéldány betűhív közlése során néhol szükségesnek láttuk a forrásszövegekre utalni. Az angol, német és más magyar *Lear király*-változatok helyenkénti idézésekor nem tartottuk szükségesnek a könyvészeti adatok, lapszámok közlését, de minden megjelent, kéziratban kétező vagy digitalizált szöveg könyvészeti adatai megtalálhatók a bibliográfiában. Az idézett angol drámaszöveg forrása Richard Foakes 1997-es, ún. Arden-kiadása. Néha hivatkozunk a Kvartóra, a Főlióra, a német közvetítő szövegváltozatokra vagy egyéb tényezőkre. Az ilyen tárgyi magyarázatok elkülönülnek a filológiai jegyzetektől, itt kommentárunk álló szöveggel van szedve, teljes mondatként közölve.

A lábjegyzetekben csúcsos zárójel (< >) jelöli azokat a törléseket, amelyeknek a főszövegben nincs megfelelője, azaz a végleges verzióból kimaradtak. A másoló törlésénél nem feltétlenül szükséges további magyarázat, ezért a megjegyzés el is marad. Bármilyen más kéztől származó módosítást zárójelben dőlt betűvel komment-

tálunk. Az (*em.*) mindig az általunk végzett módosításokat jelzi – legtöbbször a megszólaló elmaradt nevét pótoltuk. A törlést sokszor betoldás követi, ilyenkor értelemszerűen nem közöljük külön a módosítást, a jegyzetben mind az eredeti, mind a módosított állapot olvasható. A főszövegen belül *dőlt betűvel* szedünk minden színpadi utasítást.

Köszönetnyilvánítás

Először is, hálával tartozom az OSZK Színháztörténeti Tár munkatársainak, Both Magdolnának, Erdélyi Lujzának, Rajnai Editnek és Somorjai Olgának, a kéziratok böngészése folyamán nyújtott lelkes, pontos és nélkülözhetetlen segítségükért. Köszönet illeti az MTA és a kolozsvári Református Teológia Levéltárának segítőkész könyvtárosait.

Munkám, bevallom, talán el sem készült volna Demeter Júlia ellenvetést nem ismerő biztatásai, inspiráló kérdései és ötletei nélkül: mindezt szívből köszönöm neki. Ugyanúgy végtelenül hálás vagyok és köszönöm Labádi Gergelynek, hogy megtalálta és sorra kijavította velem e „borzas” kiadás minden egyes kényes pontját: az ő precizitása és tudása nélkül e kötet jóval kevesebb lenne. Köszönöm a Reciti kiadónak, Csörsz Rumen Istvánnak és minden munkatársának, hogy a *Lear* megjelentetését saját ügyükként varázsütésre felkarolták.

Végül köszönöm barátaimnak, tanítványaimnak és családomnak, hogy megoszthattam velük munkám élményeit, és hogy engem, munkába feledkezőt elviseltek.

Leár

Hérósi Szomorú Játék

LEÁR.
Hérosi Szomorú Játék
5 Felvonásbann.

Schakespeare és Schiller után fordította S. J. 5

Kolo'sváron 1811.
Februariusban.

Személyek

LEÁR, Brittániának Királya	
GONERILL, az Albániai Herceg' Felesége	} a' leányai
REGÁN, Kornvallisi Herceg Felesége	
KORDELIA, Skotziai Király Felesége	
ALBANIAI HERCZEG	
KORNVALLISI HERCZEG	
Mylord KENT	15
Lord GLOSTER	
EDGÁR, ennek fia	
EDMUND, Gloster' törvénytelen gyermeke	
Király' Udvari BOLONDja	
OSVÁLD, az Albaniai Herceg' Hofmestere	20
Egy ÓREG	
Egy ORVOS	
Egy HEROLD	
Egy KÓVET	
KORNVALLISI HERCZEG SZOLGÁJA	25
Egy Vitéz a Király Testőrjei között	
Egy KAPITÁNY	
KATONÁK, UDVARIAK	

1 Udvarhelyi Miklósé] (sajátkezű possessorbejegyzés, l. a bevezetés 41. sz. jegyzetét) 26 Király] Királyi

ELSŐ FEL-VONÁS
Szoba a' Gloster Kastélyába

ELSŐ JELENÉS
Gloster és Kent

5 GLOSTER De nagyérdemű Lord, mi az oka Számkivetésbe lett küldetésének?

KENT Tudja azt a' Groff, hogy az öreg jó Király elégtelennek érezé magát a' Korona terhei hordozására, 's azoktól fejét meg könnyitni akarván, Birodalmát három Léányai között felosztani szándékozott. Ekkor éppen jelen voltam a' Királynál. – Hanem előbb feltette magába Léányainak hozzája vonzó szeretetek' ki puhatlását, és megesmérését ilyen czéllal, hogy Birodalma gazdagabb részét az eránta tisztább szeretettel viseltetőnek adja. – A' két idősebb, Gonerill és Regan, egészs az unalomig szórták a' magok szeretetek' meg mutatására intézett színes beszédeket. – A' tsendes érzékeny szívű Kordelia szeretett, 's hallgatott. – A' Király nagyon felboszszankodott, a' midőn Ő azt erősítette, és fogadta, hogy az ő szeretete a' gyermeki kötelesség határán túl nem megyen. – Eltaszította azért magától, 's az őtet illető részt is idősebb 20 Testvérei, és azoknak férjei, a' Hertzegek között osztotta fel.

GLOSTER Természet felett való méltatlan tselekedet!

KENT Én Kordeliának pártját fogtam, 's talám tüzetesebben, mint kellett volna, 's azért küldöttek számkivetésbe.

GLOSTER A' hűséges Kent! – A' Király orvossát öli meg, hogy halálos betegségét nevelje. 25

KENT Az ő Vejjeit a' Királlyi méltóságnak minden jussaiba és jövedelmeibe meg örökösitette. – Maga száz Testörzöinek, kiket még magánál meg hagyott, tartásán kívül Holnapi lakozását feltserélve tartja ő nállok. – Tsupán tsak ezt 's a' Királlyi Titulust kötötte ki. 30

GLOSTER Adná az Isten, hogy hasznára válna ezen tselekedete! Hát Kordelia?

KENT Örökségéből ki tagadatva, mindenektől elhagyattatva, Atytya átkától meg terheltetve állott a' szeretetre méltó Hertzeg Kis

5–6 lett küldetésének] *(olvashatatlan szóból javítva)* 7 Groff] Lord *(utólag vastag tintával javítva)* 17 Ő] ö 23 küldöttek] küldettem 34 állott] volt

Aszszony az ő felfuvalkodott Nénnyeinek tsúfjáúl, midön a' Sko-
tziai Király ide érkezett, 's ötet minden Menyaszszonyi ajándék,
's Atyai áldás nélkül, Feleségének meg kérte, elnyerte, 's legottan
Birodalmába vitte.

GLOSTER Nemes szívű Király! Soha Lear nem adhatott volna néked
nagyobb Örökséget a' Kordelia szívénél és kezénél. – De hát a'
Milord? 5

KENT Öregségemnek hátra lévő részét valami idegen földön fogom
eltölteni. A' Birodalom ezen nagy meg változásától fogva az in-
nen elköltözött Szabadság helyett a' Számkivettetés uralkodik. 10
Kordelia! Vegyenek óltalmokba tégedet az Istenek, 's tseleked-
teddel muta'sd meg, hogy Nénéid szeretetek tettetett, és hogy
a' Szeretetnek próba köve a' Szerentsétlenségbe' meg mutatott
hűség.

GLOSTER Sok okokból kívánnám én, ha ezen dolgok másképpen len-
nének, különösen pedig a' fiaimra nézve, a' kiket éppen most aka-
rok a' Királyi Udvarba vinni. 15

KENT A' fiaira nézve? 'S vagyon a' Lordnak több fia Edgáron kívül?

GLOSTER Még egy! – Egy! – Oh! Annyiszor elpirúltam már azon,
hogy ötet Fiannak kell esmérnem, hogy egészen meg dúrvúlt
az ortcám bőre. 20

KENT Értem.

GLOSTER Oh, Lord! Éppen úgy szeretem én ötet, mint a' másik tör-
vényes ágyból született gyermekemet. – Engedelméből mindjárt
ide hozom. (*elmegy*) 25

MÁSODIK JELENÉS

Kent egyedül

KENT Hagyjon el bár engemet Hazám! Hagyjon el bár Királyom,
hűséges lészek mégis hozzájok mind addig, míg testembe a' vér
förgása elevenséget és életet okoz. Feltserélem öltözetemet, elvál-
toztatom beszédemet, hogy az esméretlenné tégyen, 's úgy hasz-
nos feltételemet tsupán annak önnön érdeme által, a' legszeren-
tsébb tzelra' vihessen. 30

1 tsúfjáúl] tsúfjáúl <ki tétetve> 11–14 Kordelia... hűség] (*fekete áthúzás*)
24 született gyermekemet] születettemet 28 KENT] (*em.*)

HARMADIK JELENÉS
Gloster, Edmund, Kent

5 GLOSTER Ez az a' fiam, a' kiról beszéllék. Kedves Gyermekem! Em-
lékezz meg jövendőben Mylord Kentről mint legkedvesebb Bará-
tomról.

EDMUND Ki instálom a' Mylord Barátságát.

KENT Egy számkivetettnek barátsága, Edmund, néked nem sokat
használhat, hanem, ha a' körülállások meg változnak, akkor a'
bővebbi esmerettségre kérni foglak.

10 EDMUND Igyekezem magamat arra érdemesíteni.

KENT Már, nagy érdemű Gloster, éljen szerentsésen. A' kirendelt
idő nem sokára eltelik. – A' Világnak akármeltyik részibe fogok
is élni, és meg halni, elég vigasztalásomra leszs az, hogy legalább
tudom, hogy legkedvesebb Barátomat Angliának határai választ-
15 ják el töllem. Isten hozzád, Edmund! Ótalmazzák, a' mennyibe'
lehet, az öreg jó Királyt! (*el, Gloster kíséri*)

NEGYEDIK JELENÉS
Edmund egyedül

EDMUND (*elő veszen egy Levelet*) Természet! Te vagy az én Istenem!
20 A' te törvényeidnek engedelmeskedem! – Ki tégyem-é én ma-
gamat a' vakszokás kárhuzatos prédájának? Ki tagadtattam é az
örökségből a' köznép igazságtalan tettzéséért? Tsupán tsak azért,
hogy 12 vagy 18 Holnapokkal elébb jöttem a' Világra az Ötsém-
25 nél? – Hogy lennék én Nemtelen? Holott olyan ép és egészséges
testem alkotása, éppen olyan nemes Lelkem, 's olyan tökéletes
pallérozódásom van, mint néki! – Miért bélyegeznek meg min-
ket az emberek ezzel a' szóval: Nemtelen? Én; Nemtelen! Ne félj,
kedves, Nemes Edgárom, tsak jószágod nélkül szükölködöm. –
Az Atyánk éppen' ugy szereti a' törvényest, mint a' törvényte-
30 len ágyból származott fiát. – Nemtelen Gyermek! Valósággal szép
szó. – Kedves Nemes Ötsém! ha ez a' Levél, 's az én szándékom
elsül, én is Nemes leszek! – Most Istenek! Fogjátok pártomat.

19 EDMUND] (*em.*) 30 származott fiát] született gyermekét

22–24 Tsupán ... Ötsémnél] A problémáról l. 28. oldalt!

ÖTÖDIK JELENÉS

Gloster, Edmund

GLOSTER Kentet számkivetni! A' Skotziai Királynét áldás nélkül hagyni! – A' Királynak a' maga hatalmát másnak által adni! – idegenek szabad tettzésére bízni! 's mind ezek ugy elhirtelenkedve! – Edmund! Hogy vagy? Mi az ujság? 5

EDMUND Nints semmi, kedves Atyám.

GLOSTER Mi féle papirost duggatól olyan erőssen előllem?

EDMUND Semmi ujságot nem tudok.

GLOSTER Miféle írást olvasál? 10

EDMUND Semmit sem, kedves Atyám.

GLOSTER Semmit? Mire hát az a' szerfelett való sietség, mellyel azt el rejtetted? A' semmit nem szükség ugy eldugni. – Ha az semmi, ugy nem kell hozzá pápaszem.

EDMUND Engedelmet instálok, Uram Atyám! – Egy az Ötsémtől szólló Levél; a' mellyet még nem olvastam el egészen; a' mennyit pedig eddig elé olvastam belőlle, nem méltó, hogy Uram Atyám meg lássa. 15

GLOSTER Add ide azt a' Levelet.

EDMUND Mind azzal, ha általadom, mind ha magamnál tartom, hibázom, a' mennyit előlvastam, annak a' foglalatja büntetésre méltó. 20

GLOSTER Hadd lássam tsak, hadd lássam.

EDMUND Az ötsém meg mentésére úgy gondolom, : hogy ő ezen Levelet tsak az én virtusom meg próbálására írta. (*általadja*)

GLOSTER (*olvassa*) „A' Törvények által bé hozott: Öregeknek tisztelete, 's betsüllése, életünknek legjobb részét használhatatlanná tészik, és tehettségünk ki mutatását mind addig zárva tartják, míg végre azokkal öregségünk miatt nem élhetünk. – Most abba foglalatoskodom, hogy egy olyan Uralkodó Jobbágyai között, a' ki nem azért uralkodik, mert hatalma van réá, hanem mivel meg szenvedik, valami ostoba ugyan, de külömben jó szívü Sklavokat találjak. Jöjj hozzám, 's bővebben fogunk ezen dologról értekezni. Ha az Atyánk addig alunnék, míg felkölteném; vagyonjának fele részét örökösön használhatnád, 's kedves lehetnél 25

a' Te Ötséd Edgar előtt.” 35

27 tészik] tészik <nékünk> 27 ki] ki <eg> 28 élhetünk] használhatunk

Hm! Áruló! Addig alunnám, míg ő felköltene, vagyonyjának fele részét örökösön használhatnád. Edgar? Az én Fiam? 'S ő irhatta volna ezen Levelet? – Az ő szíve 's esze gondolhatta ki ezt? – Mikor kaptad ezt a' Levelet? Ki hozta neked?

5 EDMUND Nem tudom, kedves Atyám; és éppen abba' vagyok a' tsalárdság. – Az ablakomon vetette bé valaki a' Szobámba.

GLOSTER Hiszed é, hogy ez az Ötséd tulajdon keze írása lenne?

EDMUND Ha foglatatja jó lenne, meg mernék esküdni, hogy ő tőlle jött; hanem így kételkedem felőlle.

10 GLOSTER Ez valósággal az ő keze írása.

EDMUND Meg lehet, kedves Atyám; hanem azt tartom, hogy szíve nem ért egyet ezen Levél foglatatjával.

GLOSTER Nem beszéllett-é ő veled ezen dolog iránt valamikor?

EDMUND Sohasem. – Hanem sokszor hallottam, hogy azt erősítette:

15 Jobb lenne, ha az Atyák Öreg korokba megélemedett gyermekeknek gondviselések alatt lennének; 's az Ifiak főjtnák a' gazdaságot.

GLOSTER Oh! elfajúlt! Istentelen! Éppen ez a' szándéka vagyok a' Levélbe is. Iszonyatos! Hallatlan gonosz tselekedet! – Eredj, kerestessd fel őtet; leg ottan tömlöztbe dugatom. Gyalázatos fattyu! Hól van ő?

EDMUND Bizonyosan nem tudom. Hanem, kedves Atyám, ha tet-szeni fog, azt tartom, jobb lenne, hogy boszszuállását addig kés-
25 leltetné, míg tőlle magától szándéka felől bizonyosabbat tudhatna, ekkor osztán bátrabban lehetne bánni a' dologgal. Ellenben, ha vélle erőszakosan kezdi, 's észre veszi, hogy szándékát roszsz-ra magyarázta, ez által az Uram-Atyám tekintete nagy tsonkulást szenvedne, 's az Uram Atyám eránt tartozó engedelmességének minden rugója egyszerre elpattanna. Az életemet le merem kötni,
30 hogy ő ezt tsupán az Uram Atyámhoz viseltető szeretetem probára való ki tétele végett írta, 's hogy ezzel semmi roszszat nem akart.

GLOSTER Azt gondolod?

8 hogy] hogy <az> 8–9 tőlle jött] tulajdon keze írása 19 Hallatlan gonosz tselekedet] (olvashatatlan törlés fölé) 25–29 Ellenben ... elpattanna] (fekete kihúzás) 26 kezdi] (olvashatatlan törlés fölé)

EDMUND Ha ezt jónak látja, kedves Atyám, egy helyre viszem, a' hól
minket mind a' ketten ezen dolog felől beszélni hallhat, 's tu-
lajdon füle hallásának bizonyosága által ki világosodhatik; – ezt
pedig minden idő halasztás nélkül még ma estve.

GLOSTER Nem. – Lehetetlen, hogy ő ilyen elfajúlt tsuda lenne. 5

EDMUND Az még nem is eléggé világos.

GLOSTER Egy Atya ellen, a' ki őtet olyan tiszta szívéből szerette! –
Istenem! Edmund! Kere'sd fel őtet, vidd végbe, hogy látatlanul
halljam beszélni. – Okosságod szerint intézd el a' dolgot. Az
Atyát félre tészem, 's az igazság törvényre szerint bánok véle. 10

EDMUND Mindjárt felkeresem; – a' dolgot a' környül állások szerint
rendelem; – 's Uram Atyámat mindenekről tudósítom.

GLOSTER A' Napnak 's a' Hóldnak ujj fogyatkozásai semmi jót nem
jelentenek. Ha ez által a' minden időben bölts Természetnek
rendje tökéletesen öszve nem romlik is, de a' következendőkbe'
szenvadni fog. – A' Szeretet meghül; a' Barátság hite szegett, 's
a' Testvérek egyenetlenkedőkke' lesznek. Eléltük már jobb részét
az időnek. – Fortély, Hitetlenség, Árulás, 's minden iszonyatos
veszedelmek kísérnek minket szünet nélkül egészzs sírunkig. –
Edmund, keresd fel azt a' kölyköt, ne félj, nem fogod kárát val- 15
lani; járj el hűségesen a' dologba. – 'S a' nemes és igazságos Kent
is számkivetésbe küldetik; – 's az ő vétke? – Az egyenes szívü-
ség. – Tsudálatos; felette különös dolog. (*elme*) 20

HATODIK JELENÉS

Edmund egyedül

25

EDMUND Hát e' szép! – Hogy lehet a' Világ olyan bolond? Ha sze-
rentsénkkel nem vagyunk meg elégedve, a' melyet okoz leg több-
ször szerfelett való nagyravagyódásunk, a' Napot, Hóldat és a'
Tsillagokat vetjük szerentsétlenségünk okául. Mintha mi tsupán
a' szükségből lennénk Istentelenekké; – az égi ösztönök által 30
bolondokká; – az égi Testek bé fojása által Tolvajokká és Árulókká;
a' Plánétáknak elkerülhetetlen hatalmok által Részegesekké, Ha-
zugokká, 's Házasság rontókká. – Valósággal szép ki fogások az

13–19 A' Napnak ... sírunkig] (*feketével kihúзва*) 22 küldetik] küldetettik
73.24–74.4 HATODIK ... ellenkezéseket] (*fekete kihúzás*) 26 EDMUND] (*em.*)
26 Ha] Ha <mint mi> 28 nagyravagyódásunk] meg terhelhetetésünk

az embereknek, a' mikor a' magok Testi Hibáságokból származható hibájokat valamely Tsillagzatra hárintják. De itt jó Edgár. – Az én Rollém a' tettetett Szomorkodás. Oh! ezen Nap 's Holdbéli fogyatkozások jelentik ezen ellenkezéseket.

5

HETEDIK JELENÉS
Edmund és Edgar

EDGAR Hogy vagy, Bátyám? Mitsoda komor gondolatokba merültél?

10 EDMUND Valami jövődöleőről gondolkozom, a' mellyet ma olvas-tam, hogy tudniillik mi fogja követni ezen Nap és Hóldbéli fogyatkozásokat.

EDGAR Hát ilyen haszontalanságokkal foglalatoskodól?

15 EDMUND Bizonytal mondok, hogy ezen jövődölések szerentsétlenségünkre még igen is jól vagynak találva. – Mikor láttad utol-jára az Atyánkat?

EDGAR Tegnap estve.

EDMUND Beszéltéllel véle?

EDGAR Igen; egészen két Óráig egymás után.

20 EDMUND Jól váltatok elegymástól? Nem vettél észre vagy beszéd-jébe, vagy ábrázatjába valami kedvetlenséget?

EDGAR Legkissebbet sem.

25 EDMUND Jusson eszedbe, mivel sértetted meg ötet, 's kérlek, menj el szeme elől, míg haragjának első tüze letsendesedik; a' melly most olyan erősen lobog benne, hogy bajoson óltatik el, hanem egy rajtad végbe vitt büntetés által.

EDGAR Bizonyosan valami Istentelen ember vádólt be előtte.

30 EDMUND Én is tartok tőlle. – Kérlek téged, kerüld el ötet szorgalmatosan, a' míg dühössége le tsilapodik. Menj a' Szobámba, 's ott meg hallhatod, mit beszél az Atyánk; a' nélkül, hogy tégedet észre venne. Az Isten nevébe kérlek, menj; Itt a' Kolts, 's a' mikor ki méssz a' házból, felfegyverkezve légy.

EDGAR Bátyám? Felfegyverkezve?

EDMUND Ötsém, javadra tanácsolom, menj fegyveresen, ne legyek betsülletes ember, ha rólad jót gondolnak. – Én meg mondtam,

9 Valami] egy 22 EDMUND] (*margón pirossal és feketével:* #) 25 végbe vitt büntetés] ejtett szerentsétlenség 28 tsilapodik] nyugodik

mit láttam, és mit hallottam, azt pedig a' legkimélőbb módon. – Nints semmi iszonyatosabb, s irtózatossabb, mint – Siess, mondom, siess!

EDGAR Meg tudhatom-é tőled azt ennekutánna?

EDMUND Meg, meg, kedves Ötsém, tsak siess. (*Edgar el*) – Egy könnyen hívő Atya, 's egy jó szívű Testvér, a' ki nem hogy valakinek ártani tudna, de még eszébe sem jut, és a' kinek ostoba jámborsága az én fortélyom könnyü ki vitele játékává leszz. – Már egészszen látom, miként fog elsülni a' dolog. – Ha a' születés nem adott nékem bírtokot, tehát okosságom szerezzon azt. – Előttem minden igazság, a' mi a' lehetőség határán belől vagyon. (*elmegy*)

NYÓLTZADIK JELENÉS

*Tágas helyly az Albaniaii Hertzeg Udvara előtt
Gonerill és Osvald*

GONERILL Hogy hogy? Az Atyám ujra meg veretett egyet embe-
reim közzül, hogy az Udvari Bolondját öszve szidta?

OSVALD Igenis, Kegyelmes Asszonyom.

GONERILL Éjjel, nappal szüntelen tsak boszszuságot okoz nékem az
a' Bolond. – Nints az az Óra, hogy vagy egyikken, vagy másikon
valami gorombaságot ne kövessen el, hogy egymás ellen felbosz-
szantszon. – Nem. – Ezt nem szenvedhetem tovább. – A' Testörzői
is egészszen a' magok akarattjokon járnak. Maga pedig minden ki-
csinységért szemrehányásokkal terhel. – A' mikor haza jó a' va-
dászatról, nem akarok véllé beszélleni, mondd, hogy rosszszül va-
gyok. Ha az eddig hozzá mutatott szolgálatra való készségeddel
felhagysz; jól teszed. – Ne félj, pártodat fogom. (*kürtölés hallik*)

OSVALD Kegyelmes Asszonyom, most jó, a' mint hallom.

GONERILL Légy az ő eránta tartozó köteleességeidbe' olyan rest,
a' millyennek tsak tettzik. Szeretném, ha szót tenne érette. – Ha
itt nem fog néki tettzeni, a' Testvéremhez megyen, a' ki bizonyo-
son egyet ért velem abba, hogy nem engedi magát senkitől is iz-
gattatni. – Esztelen Öreg, még most is uralkodni akar, holott már
arról lemondott. Tsak úgy van az: az öregség második gyermek-
ség. Ugy kell velek bánni, mint a' Gyermekkel, nem kell tzi-

21–23 Nem ... terhel] (*feketével áthúзва*) 75.29–76.4 Szeretném ... Asszozonyom] (*feketével áthúзва*)

rókálni, tsókolni, ha látja az ember, hogy az által még rosszabbakká lesznek; hanem szidni, motskólni. Gondolkozz arról, a' mit mondtam.

OSVALD Értem, Kegyelmes Aszszonyom.

5 GONERILL A' Testőrzőivel is hasonlóképpen bánhatsz, ne vedd számba őket is, a' mi abból következik, az semmi akadályúl nem szolgál. Szeretném módot kapni ez által szívem érzése ki nyilatkoztatására; 's reménylem találok is. Mindjárt írok a' Testvéremnek, hogy ugy viselje magát, mint én. Készítte'sd el az ebédet!
10 (*elmennek*)

KILENTZEDIK JELENÉS

Kent

KENT (*köntössét feltserélve*) No, számkivettett Kent! Ha szólgállhat annak, a' ki téged számkivetésbe küldött, ne búsulj. – Légy tsendes. – A' te Urad, a' kit te szerettz, az őrajta való segítség eszközlésébe talál téged. (*Kürtök hallatnak*)
15

TIZEDIK JELENÉS

Kent, Lear, Ritter, Testőrzők, és Inasok, továbbat Oswald

LEAR Szempillantatot se késleltessétek az ebédet, menjetek, készítésetek el. (*Az Inasok elmennek a' Ritteren kívül.*) (*Kenthez*) Ki vagy te?
20

KENT Uram, Ember vagyok.

LEAR Mi féle ember vagy? Mit akarsz nállam?

KENT Én olyan ember vagyok, a' millyennek lenni láttzom, annak hűségesen szolgálni, a' ki bennem bízik, a' betsületes embert szeretni; azzal társalkodni, a' ki bölts, és keveset beszéll; az igazság ellenségei ellen magamat óltalmazni; vitézül megvívni, ha azt el nem kerülhetem.
25

LEAR Ki vagy?

KENT Egy jó szívű ember, a' ki olyan szegény, mint a' Király.
30

LEAR Ha te jobbágy létedre olyan szegény vagy, mint ő Király létere, elég szegény vagy. – Mit kívánsz?

7–8 Szeretném ... is] (*feketével áthúzva*) 12 Kent] (*em.*) 16 (*Kürtök hallatnak*)] (*tintával nagy +*) 22 Ember] Egy tiszt 27 ellenségei] körmei 30 jó szívű] tiszteletre méltó

KENT Szolgálatot.

LEAR Kinek akarsz szolgálni?

KENT Néked.

LEAR Barátom! Esmérsz-é engem?

KENT Nem; hanem valami olyast látok ábrázatvonásaidba, a' mely- 5
lyekért örömet Uramnak szeretnék nevezni.

LEAR 'S mi az?

KENT A' méltóság.

LEAR Miféle szolgálatra vagy alkalmas?

KENT A' réám bízott titkokat magamba tartani, lovagolni, futni, va- 10
lami kurta történetet unalmason elé beszélni, valami könnyű
munkát jól is, rosszúl is végbe vinni, a' mire a' közönséges ember
csak alkalmas, abba én ember vagyok a' talpamon, 's a' legjobb
tulajdonság bennem a' szorgalmatosság.

LEAR Mennyi idős vagy? 15

KENT Nem vagyok elég ifju, a' fejrénépekbe az éneklésért belé sze-
retni, 's nem is vagyok éppen olyan idős, hogy valami okból réa-
jok nézt bolond ne lehetnék. Negyven nyóltz Esztendőket hagy-
tam már a' hátam gett.

LEAR Mi a' neved? 20

KENT Kajus.

LEAR Te az én szolgám leszel; 's ha ebéd után is úgy meg tetszik né-
kem, mint most, bizonyosan nem válunk el soha egymástól. Az
ételt! Az ételt! Hol az én fitzkóm? Hól az Udvari Bolondom? (*Os-
vald jó*) Eredj, hidd ide az Udvari Bolondomat. Héj! – Hallod-é!
Hol a' Léányom? 25

OSVALD Felséged engedelméből – (*elmegy*)

LEAR Mit mondott az a' Semmire kellő? Hívjátok viszsza. (*Kent, 's
a' Ritter utánna elmennek*) Hól az Udvari Bolondom? – Mintha
az egész világ álomba merült volna. (*a' Ritter viszsza jó*) No's, mit
mondott az a' gaz ember? 30

RITTER Felséges Uram! azt mondta, hogy a' Felséges Leánya nem
jól érzi magát.

LEAR Miért nem jött viszsza a' kujon, mikor hivatom?

RITTER Kereken megmondotta, hogy: nem tettzik. 35

12 a²] egy 16 a' fejrénépekbe] egy fejrénépbe 28 Hívjátok] Hív

LEAR Nem tettzik?

RITTER Nem tudom, Felséges Uram, mitől vagyok, hanem úgy veszem észre hogy nem viseltetnek most Felséged eránt olyan tisztelettel tellyes engedelmességgel, mint ennekelőtte. A' Felségedhez tartozó tiszteletnek nagy meg tsonkulása tettzik ki, mind a' tselédek, mind a' Felséged Leánya maga viseletéből.

LEAR Hah! 'S azt gondolod?

RITTER Kegyelem, Felséges Uram, ha hibázom, de kötelességem nem engedi a' Felséged Méltósága megsértetését bé hunyt szemmel nézmem, 's eltitkolnom.

LEAR A' magamra való vigyázatra emlékeztetz. Egy darab időtől fogva a' nékem tartozó kötelességek tellyesítésébe sejditettem valami hideg tunyaságot: de a' mellyet inkább tsak felette gyanus vi'sgálódásomnak tulajdonítottam, mint valami hozzám hidegen való magok viselete végett meghatározott szándékjoknak. – Szemesebb leszek ezután. De hól van a' Bolondom? Már két napja, hogy nem láttam.

RITTER A' mióta a' leg ifjabb Hertzeg Aszszonyunk Skotziába ment, nagyon elkedvetlenedett a' Bolond.

LEAR Ne szólj többet erről, jól látom én azt. Menj, mond meg Léányomnak, hogy vele akarok beszélteni, 's hídd ide a' Bolondomat is. (*Ritter elmegy*) (*Osvald vissza jö Kenttel*) Jere közelebb. – Mondd meg, jó Barátom, ki vagyok én?

OSVALD (*fél vállról*) A' Hertzeg Aszszony Attya.

LEAR A' Hertzeg Aszszony Attya? – Haszontalan semmirekellő, gaz ember!

OSVALD Ezen velem való bánást nem szenvedem el.

KENT (*azomba Osvald alól kiüti a' lábát, a' ki lebukik*) A' lebuktatást sem, úgy-é? te haszontalan Balet tántzos. – Kelj fel, 's hordd el innen magad. – Meg tanitlak én tiszteletre. Takarodj szaporán. – Ha még meg akarod mászni a' pórt, maradj, de ha eszed van, fuss – fesz-furt. – (*ki taszigálja Osvaldot*)

LEAR Köszönöm, Barátom! Derékül tellyesitetted szolgálatodat.

2–11 Nem ... emlékeztetz] (*feketével áthúзва*) 12 tellyesítésébe] tellyesítésébe <én is> 14–15 mint ... szándékjoknak] (*feketével kihúзва*) 32 fesz-furt] (*fekete tintával kihúзва*)

TIZENEGYEDIK JELENÉS
Előbbiek és a Bolond

BOLOND Téged is szolgálatomba fogadlak. *(által adja a Sapkáját)* Itt a' Sapkám.

LEAR Hát fitzkó, hol vóltál olyan sokáig? 5

BOLOND *(Kenthez)* Te számár! Néked a' Sapkamba kell járnod.

KENT Miért, fitzkó?

BOLOND Miért? Mivel temagad olyyannak adtad ki, mint a' ki a' kegyelemből kiesett. – Valósággal, ha nem tudod arra fordítani a' Köpenyeget, a' mellyről a' szél fu, catharust kapsz. – Mellyre nézve vedd el a' Sapkámát! – Látod, ez az ember két Léányát számki-
vetésbe küldötte; a' harmadikat pedig akarhatja ellen is meg ál-
dotta; ha te melléje állaszsz, szükségesképpen a' Sapkámát kell
viselned. – Hogy vagy, Koma? Szeretném, ha két Léányom 's két
Sapkám lenne. 10
15

LEAR Miért, fitzkó?

BOLOND Ha minden vagyonomat 's jószágomat nékiek adnám is, de a' Sapkámát tsak meg tartanám magamnak. Az enyim itt van; te pedig kóldulj egyet a' Léányidtól.

LEAR Vigyázz, fitzkó. – A' Korbáts – 20

BOLOND Ugy van; az igazság egy Komondor; 's a' Komondor hátulját megkorbátsolják, míg az ölbéli Kutya'aska a' tűz mellett hever.

LEAR Igazat mondaszsz.

BOLOND *(Kenthez)* Hallgass meg, Barátom, egy köz példabeszédre akarlak meg tanítani. 25

KENT No's?

BOLOND Hallgass te is, Koma.

Bíry sokkal, de ne muta'sd. Ne lotsogj, bár tudj sokat.

Adósságidat fize'sd le; 's ne rakj osztán másokat.

Járy hintóba vagy kotsiba; mert gyalogolni szégyen. 30

Ne hidj mindent. Jó, ha tanúlsz alkalmas időben.

Szomjuzól? másként ne igyál. Ritkán menj ki házadból

Az Utzára: mert meg szóllnak irigykedő haragból.

Ha így éled életedet, jó betsületed lészen

Mind Férjfiak, mind Aszszonyok előtt minden időben. 35

21 Komondor¹] Kutya 21 Komondor²] Kutya

KENT Bolond, ez semmit se jelent.

BOLOND Ugy van; olyanok ezek, mint a' fogadatlan Szószólló szavai. Ti ezért nékem semmit sem adtatok: – Koma! Nem tudod-e a' Semmit valamire használni?

5 LEAR Nem, fitzkó; a' Semmiből nem lehet Semmit is tsinálni.

BOLOND (*Kenthez*) Kérlek, mondd meg Néki egyenesen, hogy ennyit tészen öszveséggel az ő Bírodalma' jövedelme: mert a' Bolondnak nem hiszi el.

LEAR Valósággal keserű bolond.

10 BOLOND Koma! Tudod é igazán, mi a' külömbség a' keserű és édes bolond között?

LEAR Nem, fitzkó, mondd meg.

BOLOND Azt a' Bolondot, a' ki néked a' Királyságról való lemondást javasolta, állítsd ide. Állj már tsak az ő helyibe. – Meg tetszik mindjárt, ki az édes és ki a' keserű bolond. Az egyik ott tündöklük, a' másikat itt lehet látni.

15 LEAR Hát fitzkó, engem is bolondnak tartaszsz?

BOLOND Minden egyébé titulusodat másnak adtad által, ezzel születél.

20 KENT Felséges Uram! Ez nem tsupa bolondság.

BOLOND Koma! adj nékem egy tojást, én két Koronát adok érette.

LEAR Mitsoda két Korona leszsz az?

BOLOND Figyelmezz tsak: ha a' tojást középbe ketté vágom, 's a' belsőjét megeszem; a' két hajából két Koronát tsinálok néked, a' mikor a' Koronádat ketté vágtd, 's a' két részét másnak adtd, akkor a' Szamaradat a' hátadon vitted ki a' házból. Nem sok ész vólt a' kopasz Koronádba, midön az arany Koronádat elajándékoztad. (*énekel*)

30 A' bolondok boldogabbak, mint szeleburdi Böltsek:
Ezek elmésség 's ügyesség nélkül Majmökká lesznek.

LEAR Barátom! Mióltától fogva lettél olyan vagdalózó?

BOLOND Haj! Annakelőtte már sokkal voltam, minekelőtte a' Léányidat Anyáiddá tetted vólna. (*énekel*)

35 Örömökbe mikor sírtak, Én szomorún danóltam,
Mert a' Király Gyermekké lett. Vői bolonddá, láttam.

18–19 születéll] születéttél 30 Ezek] <Mert> Ezek

Koma, fogadj egy tanítót, a' ki a' Bolondodat hazudni tanítsa; szeretném hazudni meg tanulni.

LEAR Ha hazudsz, fitzko, meg korbátsóltatlak.

BOLOND Mitsoda különös Teremtések vagytok Te és a' Léányid?

Ezek azért akarnak meg veretni, ha igazat mondok; Te pedig, ha hazudok; 's némelykor azért veretnek meg, ha semmit se mondok. – Még is szeretném valami más Teremtés lenni, 's nem Bolond. De Koma, még se szeretnék Te lenni, mert én legalább Bolond vagyok, de Te semmi sem vagy. Te az eszedet a' két végén elvágtd, 's középben semmit sem hagytál. Itt jó az egyik a' két darab között.

TIZENKETTŐDIK JELENÉS

Előbbiek; Gonerill, továbbat az Albaniai Herceg és Osvald

LEAR No's Léányom! Mi bajod van? Ugy tettzik, hogy egy darab időtől fogva nagyon kedvetlen vagy.

BOLOND Akkor valósággal betsülletes ember vóltál, a' mikor nem búsultál kedvetlensége felől.

GENERILL Nem tsak a' Felsőged Udvari Bolondja, kedves Atyám, a' kinek mindent meg enged; hanem mások is, a' Felsőged fel-fuvalkodott emberei között, minden szempillantatba veszekednek zivakodnak, 's mód nélkül való elszenvedhetetlen rendetlenségre vesznek magoknak szabadságot. – Azt gondoltam, hogy ha ezt Felsőgednek meg mondom, igazit valamit rajta; de most, minekutánna meg értettem, hogy Felsőged ennekelőtte egy kevéssel mit mondott 's mit tselekedett, félek, hogy Felsőged ezen kitsapongásokat pártfogolni, 's ez által azt még maga is ingerelni fogja. – Ha ezt tselekeszi, abba az esetben egy jövendőbe ezt meg akadályoztató módról kéntelenítettik az ember gondolkozni. Ezen mód pedig, a' hasznos rendnek legokosabb előre való ellátása mellett is Felsőged ellen olyan tette adhatna sok alkalmatosságot, hogy az nekünk gyalázatunkra lehetne ugyan, de a' kéntelenségre nézve helyes előre való ellátásnak neveződhetik.

BOLOND A' Veréb a' Kakukk fiát addig tartja fészkébe,

Míg ez az ő kis fiait felhab'solja mérgébe.

29–32 Ezen ... neveződhetik] (feketével kihúzva) 31 lehetne] lenne 32 neveződhetik] lehet nevezni neveztetetik

LEAR Az én Léányom vagy Te?

GONERILL Kivánnám, kedves Atyám, ha egészséges ép elméjét, a'
mellybe bizonyosan semmi fogyatkozás nints, használná; 's az
efféle tsudállatos gondokat félre tenné, a' mellyek már egy darab
5 időtől fogva egészszen más emberré formálták, mint különben
lenne.

BOLOND Nem veszi észre a' Szamár is, ha a' Ló a' talyiga hátulsó
részébe' vagon fogva? Énekelj, tsak kis Fülemile, énekelj; sze-
retlek én téged.

10 LEAR Ki esmér itt engemet? Hah! Ez nem Lear! Leár jár-é így? Ő
beszéli így? Vagy meg lódúlt az agyavejeje, vagy az ő okossága
a' ha lál álmába sülyedett? – Hah! Ébren vagyok-é? Az nem le-
het. Ki mondhatja meg itt nékem, ki vagyok én?

BOLOND Lear árnyéka.

15 LEAR Szeretném meg próbálni, mivel az okos meg gondolásnak min-
den esmértető jelei utánn is nem igaz az: ha elgondolom ma-
gamba, hogy nékem Léányaim voltak.

BOLOND A' kik téged engedelmes atyává fognak tenni.

LEAR A' Neved, szép Aszszony?

20 GONERILL Ezen tsudálkozás, kedves Atyám, felette ínye szerént van
Felséged uj gondolkozása módjának. – Instálom, méltoztass az én
szándékomat nem balra magyarázni. Az ilyen tiszteletre méltó
Öregség mellett böltsnek is kell lenni. Felséged Száz Testörzöket
is, Nemes Vitézeket tart, a' kik olyan rendeletlenek, olyan zabo-
25 látlanok, olyan szemtelenek, hogy a' mi Udvarunk az ók magok
viseletjek miatt hasonlóbb valamelly alávaló Kortsmához, mint
egy Hertzezi Udvarhoz. – A' gyalázatok maga kiáltja a' haladék
nélkül való jobbitást. Engedje meg hát Felséged, hogy nyerjem ki
azt, a' mire különben magam fogok szabadságot venni, t.i. embe-
30 reinek számát Ötvenre le szállítani, a' többeket szabadon botsá-
tani azokonn kívül, a' kik a' Felséged idősségén való segítésre al-
kalmatosok lesznek, 's mind Felségedet, mind magokat esmérik.

LEAR Ég, és Föld! Nyergeljétek meg a' Lovamat! – Gyűjtsétek öszve
embereimet! – Elfajúlt Teremtés; nem alkalmatlankodom többet
35 neked. Van még egy Léányom rajtad kívül!

24 is] (betoldva) 24 Nemes Vitézeket] (utólag áthúzva) 27 kiáltja] kiáltja
<mintegy> 29 venni] nyerni 31–32 azokonn ... esmérik] (fekete kihúzás)

GONERILL A' Felséged szemtelen Bolondja olyanokkal akarja magát szolgáltatni, a' kik jobbak nállánál. (az *Albaniai Hertzeg bé jő*)

LEAR Jaj annak, a' ki késik! Oh! itt vagy te is? A' te akarod ez? Szólj! – Álljon készen a' Lovam. – Oh Háláadatlanság! Te kő szívű Teremtés, iszonyatosabb vagy a' tengeri tsudánál, ha a' gyermekek szívébe versz fészket.

ALBAN Felséges Uram! Kérem, tsendesedjék!

LEAR (*Gonerillhez*) Te ragadozó Ölyv! Te hazudsz! Az én Testörzöim mind válogatott emberekből állanak, a' kik a' magok rangjoknak méltóságát, és érdemét a' leg nagyobb pontossággal birják és tartják meg. – (*tsufolódva*) Oh! felette tsekély hiba az, hogy te Korde-
lia eránt olyan gyűlölséggel viseltettél; hogy te, mintegy kínzó eszköz, az én természeti állapotomat a' maga sarkából mintegy kifitzamítottad, szívéből minden szeretetet ki szaggattál 's epemet meg nagyítottad. – Oh, Lear! Lear! Lear! (*meg üti a' maga fejét*) Törd bé ezt a' Kaput, a' melly okosságodat ki, bolondságotat bé botsátotta. Menjetek, szaladjatok, kedves embereim!

ALBAN Felséges Uram! az egész dologban olyan ártatlan vagyok, hogy tellyességgel nem képzelhetem a' Felséged illy nagy haragja okát.

LEAR Meglehet! Istenek! Hallgassatok meg! Hallgass meg, Természet, egy Atyát! Vond vissza rendelésedet, ha ezen alatsony teremést termékennyé akartad tenni. – A' magtalanságot küldd az ő méhébe számkivetésbe, 's ne engedd, hogy soha is elfajúlt testéből olyan tsetsemő származzék, a' ki ötet tisztelje. Ha pedig változhatatlan végezésed, hogy szüljön, teremtsd epéből az ő gyermekét, 's engedd, hogy éljen az ő minden meg szűnés nélkül leg borzasztóbb Istentelenségekkel való kinzására. Vonj komor rántzokat ifju homlokára, 's tűzess könnyekkel barázdáld fel ortzáját. A' legjobb tselekedeteit is meg vetéssel visszazanozd, hogy érezhesse meg: mennyivel keservesebb a' kígyó marásnál háláadatlan gyermeket bírni.

ALBAN Mi háborította fel annyira Felségedet?

1 szemtelen] szemtelen <Fitz> 4–5 Te ... Teremtés] (*fekete kihúzás*) 11–15 (*tsufolódva*) ... nagyítottad] (*feketével kihúzva*) 15–16 meg ... fejét] (*feketével aláhúzva*) 25–28 Ha ... kinzására] (*utólag kihúzva*) 27 nélkül] nélkül <a'> 30 visszazanozd] visszazanozta'sd 31 kígyó] hyena (*feketével javítva*)

LEAR Meg mondom. Ördög és Pokól! (*Gonerillhez*) Szégyenleném,
ha elég erőd lenne Férfiségem megrázására, 's szégyenlem, hogy
panasz könnyek tsorognak szememből; te sajtóltad ki azt belől-
lök! – Kár réád nézve, hogy semmi sem óltalmazhat meg téged az
5 Atyai Átok gyógyíthatatlan sebei ellen. Ti gyenge pityergő szem-
mek! ki vájlak, ha mégis sirtok ezen történeten. 'S a' belőltelek
ki tsorgó vízzel meglágyítom az enyvet. – Hah! Annyira ment
már a' dolog? Hadd menjen! – Van még egy Léányom, a' ki bi-
zonyoson érzékeny szívű 's a' szerentsélteleneken segíteni igye-
10 kező; a' ki, ha ezeket meg hallja, tulajdon körmeivel martzongolja
öszve Tigrisi ábrázatodat. Meg fogod látni, hogy ujjra felöltözöm
azon ábrázatot, a' mellyet vélekedésed szerint örökre levetkez-
tem. Félre! Félre! (*Lear elmegyén*)

GENERILL Hallotta ezt Hertzegséged?

15 ALBAN Az erántad viseltető legforróbb szeretet mellett sem lehetek
olylan részre hajló, hogy – – –

GENERILL Kérlek, légy tsendes. Oswald! (*a' Bolondhoz*) Szentelen
Bolond! Takarodj gazdád utánn!

BOLOND Lear Koma! várj egy kisség, vidd el magaddal a' Bolon-
20 dot! –

Ily Léány, mint te, az elfogott Rókával
Keresztfát érdemel méltán, 's igazsággal.
Én is kész örömet Sapkámát eladnám
Egy kötélért, tsak fenn függésed láthatnám.
25 Jó Komám! Királyom! Követlek tégedet.

Nem hagyom gyötrettni ártatlan Lelkedet. (*elmegy*)

GENERILL (*tsufolódva*) Az Öregnek jó Plánumai vóltak. – Száz vi-
tézek, Testőrzők! Ez ugyan okos, és bátorságos gondolat, min-
den időben száz Testőrzőket tartani készen. – Igen, hogy osztán
30 minden álom, gondolat, történet, neheztelés, és unalomból szár-
mazott örütségét hatalma által oltalmazhassa, 's életünk módját
szabad tettzése szerint igazgathassa. Oswald!

1 LEAR] (*fekete kör: #*) 1 Szégyenleném] Szégyenlém 2 ha] hogy 2 lenne]
vagyon 2 's szégyenlem] (*sor fölé betoldva*) 2 hogy] hogy <ezen> 3 könny-
nyek] könnyek <erővel is> 3 szememből;] szememből; <'s hogy> 11–13
Meg ... levetkeztem] (*fekete kihúzás*) 13 (*Lear elmegyén*)] (*Lear <'s Alban>*
elmennek) 21–26 Ily ... Lelkedet] (*feketével áthúzáva*) 27–28 vitézek] (*be-*
toldva)

ALBAN Talám kellenél több gyanuságokat képzelsz magadba?
 GONERILL Jobb az, mint felettébb bízakodni, – Engedd meg, hogy
 azonn akadályokat, mellyek útomba állanak, hárinthassam el on-
 nan, inkább mintsem, hogy szüntelen rebegésbe, 's boszszusággal
 éljek! – Esmérem az ő szívet. – Megírtam a' Testvéremnek az ő
 természetének egy darab időtől fogva lett különös meg változá-
 sát. Nem gondolnám, hogy bé fogadná, 's tartaná ötlet száz Testör-
 zőivel együtt, a' midőn tsudállatos magaviseletét meg tudja. Os-
 vald! (*Osvald bé jó*) Meg írtad az Ötsémnek szolló Levelet?
 OSVALD Parantsolatjára, Kegyelmes Aszszonyom.
 GONERILL Végy szaporán egy Legényt magad mellé, ülj Lóra, menj,
 's mond meg az Ötsémnek az egész dolgot környülállásoson ugy,
 hogy az által mindennek még nagyobb hathatósága legyen. –
 Eredj, 's siette'sd vissza jövedeledet. (*Osvald elmegy*) Nem, nem,
 kedves Férjem. Jóllehet szelid gondolkozásod 's bánásod módját
 nem gyalázom, még is – ha meg mondani bátorkodom, sokkal
 többen vetik szemedre oktalanságodat, mint ditsérnének káros
 szelidségedért.
 ALBAN Hogy meddig látnak bé Hiuzi szemeid az elrejtett titkos dol-
 gokba, nem tudom, de a' jobb utánn való törekedés gyakran el
 ragadja töllünk azt, a' mi jó volt.
 GONERILL Nő tehát –
 ALBAN Jó, a' dolognak kimenetele meg mutatja. (*elmennek*)

TIZENHARMADIK JELENÉS

Lear, Kent, Bolond, későbbre egy Ritter

LEAR (*Kenthez*) Menj el előre ezen Levéllel Kornvallisba. Beszélj meg
 a' Léányomnak mindent a' mit tudsz; többet ne, tsak a' mennyit
 a' Levél előlvásásához kérdez tölled. Ha nem sietsz erőssen, még
 az úton foglal találni.
 KENT Nem eszem addig, Felséges Uram, míg a' Levelet kézbe nem
 adom. (*elmegy*)

1–8 Talám ... tudja] (*fekete húzás*) 5 Megírtam] Megírtam 6 természete-
 nének] természete 6 lett] való 8 tudja] írtam néki 9 Ötsémnek] a' Né-
 némnek 14–23 (*Osvald... elmennek*)] (*fekete kihúzás*) 20 jobb] Jobb 21 jó]
 Jó 23 meg] meg <fogja> 85.24–86.27 TIZENHARMADIK ... (*elmennek*)] (*hal-
 vány fekete kihúzás, piros kör két párhuzamos vonallal*) 26 Menj ... Kornval-
 lisba] (*utólagos kihúzás*) 29 úton] úton <meg>

BOLOND Ha az embernek az esze a' talpán lenne, nem lehetne félni
a' Lábfeltöréstől.

LEAR Ugy van, fitzkó.

BOLOND Na, hát legyen jó kedved; a' lábodat soha sem töri fel a'
5 Tsizma.

LEAR Oh!

BOLOND Meglátod, hogy a' másik Léányod jó szívvel fogad téged;
mert jóllehet ő Gonerilhez olyan hasonló, mint egy vadalma a'
jóféle almához, mégis tsak tudom én, a' mit tudok.

10 LEAR 'S mit tudsz te?

BOLOND Annak természete ugy egyezik ezével, mint egyik vadalma
a' másikkal. Meg tudnád nekem mondani, miért van az embernek
az órra az ábrázatja közepénn? – Mert mind a' két felől az órra
mellett szeme van, hogy meg láthassa, a' mit szagolni akar.

15 LEAR A' felejdékenység Tengerébe engedem merülni Természete-
met. Olyan jó Atya, mint én! Készen vagynak a' Lovaim?

BOLOND Elmentek a' számáraid, hogy elő hozzák. Nagy oka van an-
nak, hogy a' fiastyúkba nints több hét tsillagnál.

LEAR Azt töllem erővel ki tsikorni. Háláadatlanúság tsuda állatja!

20 BOLOND Ha te az én Bolondom lennél, 50-ig vágatnálak, hogy idő
nap előtt meg öszültél. Addig nem kellett volna néked megöre-
gedni, míg okos nem lettél.

LEAR Istenek! Ne juttassatok még örülségre! – Tartsátok meg tsen-
des elmémet, nem szeretném megbolondulni. (*Bé jó a' Ritter*) Ké-
25 szen vagynak a' Lovak?

RITTER Parantsolatja szerint Felségednek.

LEAR Jere, fitzkó. (*elmennek*)

Vége az első Fel-Vónásnak

4 a' lábodat] az eszedet 13 Mert] Úgy

17–18 Nagy ... tsillagnál] Sófalvinál hiányzik Lear válasza. L. a 30. oldalt!

MÁSODIK FEL-VONÁS
Gróf Gloster Palotája előtt való helyly. Estve

ELSŐ JELENÉS

EDMUND (*egyedül*) A' Kornvallisi Hertzeg Feleségestől együtt ma estvére ide jönnek. – Ollyan váratlanúl! – Annál jobb. Ez magától erővel is beszövédik tzelom végbe vitelébe. – Az Atyám kémekeket állított az Ötsém kézbe kerítése végett. – Nékem még tsak egy tsekélységet kell végbe vinnem: eltávoztatni, hogy meg ne foghassák, 's szembe ne állítsanak vélle. Ötsém! Egy szóra. Gyere ki. Hallod-é, Ötsém!

MÁSODIK JELENÉS

Edmund, Edgar, továbbat Gloster és Inasok fáklyával

EDMUND Edgar Ötsém! Szaladj, ha szereted életedet. Ki tudódott, hogy a' szobámba vagy elrejtezve. – Most az éjszakát hasznodra fordithatod. A' Kornvallisi Hertzeg minden szempillantatba' megérkezik, sietve jó Feleségével együtt. Az Atyánk kezébe akar téged adni, te pedig esméred már a' Hertzeg természetét. Fuss, Ötsém.

EDGAR De vallyon elszökésem nem fogja é rágalmaztatásomat terhesíteni?

EDMUND Ugy hallom, hogy jönnek. Szaladj, Ötsém, vagy elveszted életedet! (*Edgar el*) Egy két tsepp vér nevelni fogja azonn vélekedést, hogy kemény viadalt állottam ki. (*Megsebesiti kezét*) Láttam én részeg embereket, a' kik tréfából is többet tselekedtek, mint ez. Eddig, azt tartom, jó meszsze szaladott. Segittség! Segittség! Gyértyát! Atyám! Atyám! Fogjátok meg! Fogjátok meg! Senki sints ott? (*Gloster és Szolgák bé jönnek fáklyával*)

GLOSTER Mitsoda lárma az? Mi bajod van, Edmund?

EDMUND Ah! Kedves Atyám! Itt állott Edgar a' setétbe' mezitelen karddal, bórzasztó boszorkányi szokat mormólt 's kérte a' Hóldat, hogy segítse az ő feltett szándékát.

GLOSTER Edmund! Hól van a' Gonosztévő?

EDMUND Nézzed, Atyám, vérzek.

26 Gyértyát] Világot 30 mormólt] mormólt <el>

GLOSTER Edmund! Hól az az Istentelen?

EDMUND Elszaladott, a' midőn látta, hogy lehetetlen – –

GLOSTER Utánna! kergessétek, nyomozzátok. (*Szolgák elmennek*)

Hogy lehetetlen? Mi lehetetlen?

- 5 EDMUND Engemet az Uram Atyám megölésére reá venni. – Eleibe terjesztettem, hogy a' boszszutálló Istenek minden Menyköveiket az Atya gyilkosra szórják, 's hogy millyen sokféle szoross kötelességekkel vagynak a' Gyermekek Szülőjökhöz lekötöztetve. Rövidesen, a' mikor látta, millyen eltántorithatatlanúl szegezem
10 én ellene magamat az ő meghatározott szándékának, nagy dühösséggel réám rohan, a' midőn legkissebbet sem vigyáztam, 's ímé megsebesített. – Midőn pedig vette vólna észre, hogy felbosszantott, indulatom merészül szegezte ellene magát ügye igazsága mellett az ő feltételének; vagy talám azon lármától, melyet
15 indítottam, meg rettene, 's azzal sebessen elszaladott innen.

GLOSTER Hadd szaladjon! Bizonyoson nem maradhat meg ebbe az országba, hogy meg ne fogják, 's akkor érdemlett jutalmát el ne vegye. A' Nemes szívű Kornvalliszi Hertzeg, az én Óltalmazóm, minden órán meg érzetik. Az ő neve alatt fogom ki hirdettetni,
20 hogy a' ki őtet meg találja, 's a' Törvény Széknek általadja a' megbüntetés végett, nagy jutalmat kap; a' ki pedig az orozó gyilkos kölyköt magánál rejtve tartja, annak halál a' fején.

EDMUND Midőn őtet tétéljáról leverni igyekeztem, 's abba olyan meg
átolkodottnak lenni láttam, hogy azt minden módon végbe akar-
25 ná vinni, utoljára a' legkeményebb kifejezésekkel fenyegettem, hogy elárulom. – Ostoba tök fő, – így felelt nékem, gondolod-é, hogy ha én kezdek ellened bizonyítani, a' te hűségedbe, virtusodba, 's egyenes szívűségedbe vetett bizakodásod állatásaidat hitesekké tennék? Nem! – a' mit én tagadok! – 'S ezt tagadni fogom. – Még ha tulajdon kezem írását mutatod is, mind azt tölled
30 kohólt költeménynek 's álnokságnak erősítem lenni; 's az egész világ ostoba számár lenne, ha ezenn erősítéseim utánn nem látná

7–8 s...lekötöztetve] (*fekete kihúzás*) 10 meghatározott] (*javitás olvashatatlan szóból*) 12–15 Midőn ... meg rettene] (*feketével kihúzva*) 14 feltételének] vádjának (*a „vadjának” olvashatatlan szóból javítva*) 88.21–89.8 a' ki ... Hertzeg] (*feketével kihúzva*) 23 tétéljáról] szándékáról 27–28 virtusodba] (*tollal bekeretelve*) 29 tennék] tennéd 31 erősítem] <'s kárhozatos boszszuságnak> erősítem

által, hogy a' töllem meg mutatott, utánnam való áskálódásodnak leg nagyobb, és leg keményebb ingerei azon jók, melyeket halálom által reményleszsz magadnak.

GLOSTER Oh! hallatlan! irtózatosságon gonoszság! Azt mondotta hát, hogy tulajdon keze írását is eltagadná? Nem! nem vagyok Attya! 5
(*Trombita szó hallik*) A Hertzeg trombitáji. – Nem tudom ide jövele okát kigondolni. Minden utakat bé záratok. Az árulónak kezembe kell kerülni. – Erre ad nékem szabadságot a' Hertzeg. A' Képét mindenfelé széljel elküldözöm, hogy ötet az egészsz Birodalom tökéletesen megesmérhesse. – Kedves egyetlen egy fi- 10
am! Te leszel egyedül örökösse nevemnek és Jóságaimnak.

HARMADIK JELENÉS

Kornvallisi Hertzeg, Regan, Inasok 's Előbbiek

KORNVALL Hogy vagy, kedves Barátom? Éppen most hallék valami különös ujságokat. 15

REGAN Ha azok igazak, ugy semmi boszszuállás nem elégséges az Istentelennek üldözésére. Hogy van a' Mylord?

GLOSTER Oh! Kegyelmes Aszszonyom, öreg szívem öszve vagyok martzongolva.

REGAN Hogy? 'S igazán a' fia leselkedett élete utánn? Edgár? 20

GLOSTER Szemérmetségem örömet titokba' tartaná azt.

REGAN Vallyon nem vólt egy az Atyámat szólgáló zabolátlan emberek társaságából?

GLOSTER Nem tudom, Kegyelmes Aszszonyom! Könnyen gyanítható. 25

REGAN Nints hát miért tsudálkozni rajta, hogy ilyen gonosz gondolatokat fórralt magába'. – Ők azok, a' kik ötet Öreg Attya meg ölésére készítették, hogy azutánn vagyonyját egymás között elpazérólhassák. Éppen most vettem a' Nénémről róllok tudósítást, azon előre való intéssel, hogy ne legyenek otthon, a' mikor hozzám 30
jönnek, hogy én tartsam őket.

KORNVALL Edmund! Te igen nagy bizonyosságát mutattad Atyádhoz való gyermeki szeretetednek.

EDMUND Kötélességembe állott, Kegyelmes Hertzeg!

6 (*Trombita szó hallik*)] (*vastag barna tintával: +*) 24–25 gyanítható] lehet gyanítani 27–31 Ők ... őket] (*feketével kihúzva*)

GLOSTER Ő nyilatkozta ki az ő gonosz szándékait, 's a' mint lát-
hatja Hertzegséged, meg sebesítette, midőn abba fáradozott, hogy
megátólhassa.

KORNVALL Elmentek utánna?

5 GLOSTER El, nagy érdemű Hertzeg.

KORNVALL Ha megfogattatik, senkinek sem leszs nagyobb oka el-
követett Istentelenségeiért rebegni. – Ebbe a' dologba tettzésed
szerént használd minden hatalmomat. – Te pedig, Edmund, a' ki
magadat virtusod 's gyermeki hűséged által most olyan dítésere-
10 tessé teted, nékem szolgálj. Az ilyen talpra esett gondolkozásu
embereket szeretem leg inkább. Te az enyim vagy.

EDMUND Tehetetlen vagyok, Kegyelmes Hertzeg, ezen nagy Kegyel-
mét hűségesen meg szolgálni.

GLOSTER Érette köszönöm ezt Hertzegségednek.

15 KORNVALL Még ti nem tudjátok, miért látogattunk meg titeket –

REGAN És ilyen alkalmatlan időben? Fontos dolgok adódtak elé,
Nemes szívű Lord, mellyekbe a' te tanátsod nélkül szűkölködünk.
Az Atyánk 's a' Testvérünk mind a' ketten írtak nekünk valami
tzivódás felől, a' mellyekre szükségesnek tartottam, a' mint mon-
dám, nem otthonn felelni. – Mind a' két Követ itt várakozik el
20 botsáttatására. Öreg jó Barátom, oszd fel közöttünk a' te tanátso-
dat, a' melly egy kevés meg fontolást kíván.

GLOSTER Kész vagyok egészs tehetségemből szolgálni, Kegyelmes
Aszszonyom! (*elmennek*)

25

NEGYESDIK JELENÉS

Kent és Osvald különböző oldalokról bé jönnek

OSVALD Jó estvét, Barátom! Ehhez az Udvarhoz tartozól?

KENT Ehhez.

OSVALD Hová köthetnök bé Lovainkot?

30 KENT A' potsolyába.

OSVALD Légy olyan jó, 's mond meg, ha szerettz.

9 most] ebbe a' dologba 17 Lord] Gróf 20–22 Mind ... kíván] (*feketével ki-
húzva*)

16 ilyen ... időben] Sem Schröder, sem Sófalvi nem fordítja pontosan Re-
gan szuggesztív utalását sötét, éjjeli utazásukra. Az eredetiben: „Thus out
of season, threading dark-eyed night?” SHAKESPEARE 1997, 224. (2.1.,121.)

KENT Én nem szeretlek téged.

OSVALD Így hát semmit se kérdezek tőled.

KENT Találkoztunk volna tsak innen valami 200 lépésnyire egymással, meg tanítottalak volna én kérdezősködni.

OSVALD Miért fenyegetődzöl annyira? Én éppen nem esmérlek téged. 5

KENT Mert esmérlek én.

OSVALD Miféle embernek esmersz engem?

KENT Alatsony Lelkü, sárvásta, álnok, tsalárd, szemtelen, nyúlszívű, veszekedő gazembernek; olyannak a' kit meg botolok, a' míg ór- 10
ditanál vagy bógnél, ha ezen rangtitulusodnak legkissebb szótag-
ját is eltagadod.

OSVALD Miféle szemtelen ember vagy, hogy olyant motskolsz, a' kit
éppen ugy nem esmersz, mint ő téged?

KENT Hát semmiféle szemtelen ember vagy, hogy tetteted maga- 15
dat, mintha nem esmernél? Talám régen volt az, a' mikor a' Kí-
rály szeme láttára lábadról leüttötelek, 's elölle ki taszigáltalak?
Ránts kardot, te haszontalan! Ha este van is, de süt a' Hóld; meg
mútatom, hogy keresztül süt rajtad. Te haszontalan gaz kölyök,
ránts kardot! (*kirántja a' magáét*) 20

OSVALD Takarodj, nints semmi igazittni valóm veled!

KENT Te a' Király ellen szólló Levelet hoztál ide; 's Istentelen Le-
ányának az ő Atyai méltósága ellen pártját fogod. Ránts kardot,
mondom, vagy mindjárt levágom onnan azt a' tök főt. Szaporán!

OSVALD Segittség! Segittség! Segittség! 25

KENT Oltalmazd magad! (*meg üti, a' mint hadar*)

OSVALD Héj! Segittség! Gyilkos! Gyilkos!

ÖTÖDIK JELENÉS

Edmund, Kornvall, Regan, Gloster, Szolgák, és Előbbiek

EDMUND (*előre kiszalad*) Mi dolog ez? Mi bajotok van? Félre! 30

KENT Jöjjön az ifju Lord, én ki mentem magamat.

GLOSTER Kard? Fegyver? Mi történt itt?

KORNVALL Tsenedesedjetek le, ha szeretitek életeteket! Mi az oka ve-
szekedésteknek? Szóljatok!

9 tsalárd] tsalárd <léha, motskos> 15–16 Hát ... esmernél] (*feketével ki-
húзва*)

OSVALD Alig vehetek lélekzetet.

KENT Nem tsuda; mert annyira bízakodtál vitézségedbe, te Nyúl szívű, te; a' Természetnek minden szikrája ki aludt belölled.

KORNVALL (*Osvaldhoz*) Felelj, te, miből kaptatok öszve?

5 OSVALD Ez az öreg gonosztévő, a' kinek életét ősz hajszálaira való tekintetből kiméltetem meg – –

KENT Hah! helytőtő zifra! Te kiméltetted meg ősz hajjaimat! Te Természet salakja!

KORNVALL Szentelen! Nem tudod, mi a' tisztelet adás?

10 KENT Igenis, Kegyelmes Hertzeg, tudom, de a' harag erőt véssen rajtam!

KORNVALL Miért haragudtál meg?

KENT Hogy egy ilyen Skláv fegyvert hordoz, a' kinek ereibe egy bentsületes tiszta tsepp vér nintsen! Az ilyen hízelkedő Kuttyák szakasztják elleg többször az atyafiságnak ki öldhatatlan köteleit. Minden indulatoskodásnak hízelkednek; olajat töltenek a' tűzre, 's jeget a' hidegségre. – Még neveded, a' mit mondok, mintha bolond lennék? – Te Ostoba Lúd! Taláلتalak volna tsak a' Szárumi téren, gágogva kergettelek volna haza.

20 KORNVALL Elment az eszed, vén kujon?

GLOSTER Mondd meg, miből akadtatok egybe?

KENT Nints nagyobb ellenkezés a' Természetbe, mint a' millyen Antipatiám van nékem az ilyen nem emberekkel.

KORNVALL Térj a' dologra. Mit tsinált ő néked?

25 KENT Nem szenvedhetem az ő ábrázat vonásait.

KORNVALL Talám az enyémet, ezét, 's azét sem?

KENT Uram! egyenes és nyílt szívűség az én Természetem. – Sokkal bentsületesebb ábrázatokat láttam én eddig elé, mint most szemlélek magam előtt.

30 KORNVALL Hozzatok lántzot! Te nyakas, vén gonosztévő! Szentelen ditsekedő! Meg tanitlak tiszteletre!

KENT Uram! igen öreg vagyok már a' megtanításra; ne hozass számomra lántzot! – Én az Öreg Király Szólgája vagyok, a' ki Hertzegségedhez küldött. – Hertzegséged mutat kevesebb tisztele-

7 Hah] Hah <te> 14–24 Az ilyen ... dologra] (*feketével kihúzva*) 18 Ostoba] ostoba 92.34–93.2 Hertzegséged ... veti] (*feketével kihúzva*)

7 helytőtő] L. a 29. oldalt!

tet 's vakmerő meghittséget az én Uramnak Felséges személlye
eránt, mint én, ha az ő Követjét fogságba veti.

KORNVALL (*Osvaldhoz*) Szólj! meg bántottad-é ötet valamivel?

OSVALD Legkissebbel sem. Egy dolognak rosszszül értése okozta,
hogy a' Király, az ő Ura ma reám meg haragudott, leg ottan Néki 5
pártját fogta, hogy Ura nehezteléséhez hízelkedjék; le vert a' lá-
bamról, motskólt, gyalázott, a' midőn a' földön feküdtem, 's a' Ki-
rálytól dítserő szavakat nyert, hogy olyan embert támadott meg,
a' ki magát mélyl tiszteletből nem akarta óltalmazni, 's ezen vitéz
tselekedetébe bizakodva rántott itt is reám ujra kardot. 10

KORNVALL Hozzatok békókat. A' millyen igaz az, hogy élek és Her-
tzeg vagyok, olyan igaz az, hogy éjfélíg a' tömlőtzebe kell ülnöd.

REGAN Éjfélíg? Igen bizony holnapig, 's még egészsz nap is.

KENT Hogy hogy? Kegyelmes Aszszonyom? Ha az Attyának Ku-
tyája lennék is, még se kellene úgy bánni velem. 15

REGAN Mert az ő kujonja vagy, azért bánok úgy vélléd! (*Lántzot
hoznak bé*)

KORNVALL (*félre*) Ez az egyik azon hűséges tselédek közzül, a' kiról
a' Nénénk ír. Verjétek vasba. (*megtselekszik*)

GLOSTER Esedezem, Kegyelmes Hertzeg, ne tselekedje azt! Hibája, 20
a' mi azt nézi, nagy, de azért a' Király meg fogja ötet büntetni.
Azonn alatsony módja a' fenyítésnek, mellyre Felséged ötet ítélte,
tsak a' leg alább való 's leg nagyobb gonosztévőkre tartozik. – A'
Király bizonyoson rosszsz neven fogja venni, ha az ő Személlyes-
sével olyan alávaló módon bánnak, 's így büntetik meg. 25

KORNVALL Jót állok én azért.

REGAN A' Néném bizonyoson még sokkal rosszszabb neven veszi,
hogy az ő parantsolatja tellyesítésére küldött emberét olyan mélt-
atlanul, 's illetlenül fogadják. Jertek, menjünk el. (*Regan, Korn-
vallisi Hertzeg, Edmund, Oswald, 's az Inasok elmennek*) 30

GLOSTER Sajnállok, jó Barátom! Ez a' Hertzeg akarátja, a' ki, a' mint
az egészsz világ tudja, nem szereti, hogy parantsolatjának valaki
ellene mondjon. Esedezni fogok éretted.

5–10 leg ... kardot] (*fekete kihúzás*) 6 nehezteléséhez] pártját fogta 7 gya-
lázott] gyalázott <engem> 22–23 Azonn ... tartozik] (*feketével kihúзва*) 25
meg] meg <ötet> 27–29 A' ... fogadják] (*feketével kihúзва*) 29 fogadják]
bántják

KENT Oh! ne tselekedd azt. Sokat dolgoztam, sokat útaztam, az éjszakának egy részét elalhatom, más részébe gondolkodom. A' legnagyobb ember szerentséje is meg botólhat egyszer. Jó reggelt kívánok!

5 GLOSTER A' Hertzeg igazságtalanul tselekszik. Ez nehezen fog esni a' Királynak. (*elmege*)

KENT (*egyedül*) Jó Király, elmondhatod már most azt a' régi köz példabeszédet: a' Paraditsomi tsendességből pokoli nyughatatlanságra jössz. (*a' hóldra tekintve*) Jere közelebb, te alsó világ lámpássa, hogy a' te világod sugárainál olvashassam el ezen Levelet. (*az olvasás közbe*) Jó szívű, háláadatos Kordélia! Még tsak egyedül te emlékezel meg az öreg, számkivetett Kentről. – Ugy van! éretted számkivetettem! Elfáradva, 's ellankadva lévő bádjatt szemeim! használtok nékem, hogy ezen káros késedelmet nem láthatom. Jó éjszakát, Szerentse! Ne vess még egyet rajtam, 's karikáztasd tovább kerekedet. (*Lefekszik alunni*)

10

15

HATODIK JELENÉS

Lear, Bolond, Ritter és Kent

LEAR Az nagyon különös, hogy ők hazunnan olyan sietve elmennek, 's a' Követemet vissza nem küldik.

20

RITTER A' mint hallottam, ma dél előtt még semmi szándékjok nem vólt az elutazásra.

KENT Isten veled, Nemes szívű Király!

LEAR Hah! 'S ezen gyalázatos büntetés miatt késedelmeztél?

25 KENT Tellyességgel nem.

BOLOND Ha! ha! ha! Millyen szépen viseli azt az átkozott boka kötőt! Ugy van az, a' ki erőssen bízik az inába, fa vagy vas Strumpflit, Sarkantyut kap.

20 vissza] haza

9 *a' hóldra tekintve*] Az eredetiben korareggel van, Regának, Oswald és Kent is éjjel utaznak s hajnalban érkeznek Gloster kastályába. A kalodába zárt Kent, mielőtt a levelet olvasni kezdi, a napra tekint fel: „Approach, thou beacon to this under-globe” (SHAKESPEARE 1997, 236–237. [2.2., 161.]) A Glóbusz szóval Kent „kiszólt” a közönséghez: egyszerre utalt a földi-haladó élet színterére és a Globe színházra. Schröder és Sófalvi *Lear*jében éjszaka, holdfényben kezdődik a 2. felvonás.

LEAR Ki merészelte a' te Követtségi rangodat úgy meg sérteni, hogy téged ide tett?

KENT Egy Férfi, és Aszszony. A' Felsőged Vejje, és Léánya.

LEAR Nem.

KENT Ugy van.

5

LEAR Mondom, hogy nem!

KENT Mondom, hogy az.

LEAR Esküszöm az égre, hogy nem.

KENT Esküszöm a földre, hogy az.

LEAR Azt merték ők tselekedni? Égre kiáltóbb tselekedet a' gyilkosénál, hogy a' nékem tartozó tiszteletet olyan erőszakosan meg vonják. Tsak szaporán mondd meg, mivel érdemletted meg ezen véled való bánást? Vagy mit akartak ők ezen nagy meg sértetődéssel, holott én küldöttelek?

KENT Hogy hozzájok a' Felsőged levelét bé vittem, minekelötte azonn helyről, a' mellybe előttök mély alázatossággal térdeltem, felköltem volna, bé érkezett egy lelkendező Követ, a' ki tetétől fogva talpig meg izzadva, 's a' fáradság miatt akadozva dadogta ki az ötet küldő Gonerillnek köszöntését; által adott egy Levelet, a' mellyet legottan az enyimre nemis ügyelve elolvastak. – Mihelyt annak foglalátját meg értették, tüstént embereiket öszve gyűjtötték, bé fogattak, 's hideg megvetéssel réám tekintve azt parantsolták nékem, hogy követném őket, 's váraoznám, a' míg alkalmasságok leszsz felelni. – Most, a' mikor itt a' másik Követel öszve találkoztam, a' kinek szerentséltetése, a' mint vettem észre, mérgesítette meg az enyimet, 's meg esmértem, hogy éppen az a' semmire kellő vala, a' ki ma magát Felsőged eránt olyan szemtelenül viselte, kardot rántottam réá, mert akkor vitézebbnek, mint okosabbnak érzettem magam. – Ő azonnal nagy és félénk kiáltással az egészsz házat fellármázta, 's ezen hibámat a' Felsőged Vejje és Léánya büntetésre méltónak ítéltek, a' mellyet most szenvedek.

LEAR Oh! mint dagad a' Szívem! – Lohadj le, te feldúzzadó bánat; a' te elementumod alatt van. Hól az a' Léány?

15–17 minekelötte ... volna] (fekete kihúzás) 26 hogy] hogy ez (az „ez” utólag beszúrva) 27 vala] lenne

8–9 Esküszöm ... az] Eredetileg Jupiterre és Junóra esküsznek. A magyar fordítás Schröder megoldását követi.

KENT Idebenn a' Lordnál.

LEAR Ne kövessetek, várjatok meg itt. (*bé akar menni, Gloster szembe jő, 's lassan beszéllve elmennek*)

RITTER Nem hibázott egyebet azon kívül, a' mit mondott?

5 KENT Semmit sem! De honnan vagy az, hogy a' Király olyan kevés késérőkkel jött?

BOLOND Ha ezen kérdésedért tettek volna fogságba, meg érdemled azt.

10 RITTER A' Király azt parantsolta a' többinek, hogy a' Kornvalliszi Hertzeg Udvarába várakozzanak réa.

BOLOND Tégedet a' hangyákhoz kellene oskolába küldeni, hogy meg tanúld, hogy télbe nem dolgoznak. – Mondok én neked egy módot, hogy többet fogságba ne essél! Ha a' nagy Kerék a' hegyen lefelé karikázik, eleibe ne állj, különben ki töri a nyakad; ha pedig a' hegyre felfelé megyen, kapaszkodj belé, s húza' sd fel magad véle. Ha valami bölts néked ennél jobbat tanátsól, add vissza ezt nékem.

KENT Bolond, hól tanultad azt?

BOLOND Bolond! nem a' fogházba!

20

HETEDIK JELENÉS
Előbbiek, Lear, Gloster

LEAR Nem beszéllhet véllem? Roszszúl van? Elfáradott az Utazásba? Kopasz kifogások! Ezek mind jelei a' támadásnak és pártütésnek. – Hozz jobb feleletet!

25 GLOSTER Felséges Király, esméri a Herczeg indulatosságát –

LEAR Boszszuállás! Pestis! Halál! Pusztulás szálljon réajok! Indulatosságát? Elég! – Gloster! Beszélleni akarok a' Kornvalliszi Herczeggel, és Feleségével.

GLOSTER Felséges Király! Éppen most mondom meg –

30 LEAR Nékiek mondottad meg? Érteszsz engem, barátom?

GLOSTER Igenis, Felséges Uram!

LEAR A' Király akar a Kornvalliszi Herczeggel beszélleni; az Atya

12–13 Mondok ... módot] Meg tanítalak egy módra 13 a'¹] egy

2–3 (*bé ... elmennek*)] A magyar fordítás Schröder bővített utasítását fordítja, Wielandnál csak Lear megy el.

akar a' Léányával szóllani; parantsólja nékiek, hogy engedelmes-
 kedjenek. Meg mondottad ezt? Az én vérem és életem! Indula-
 tos? Az indulatos Hertzeg? Mondd meg az indulatos Herczeg-
 nek: én – (*Gloster el akar menni*) Nem! Még nem. Talám nem jól
 5 érzi magát. – A' betegség elmullattatja velünk mind azon köteles-
 ségünket, a' mellyekkel egészséges korunkba' tartozunk; nem ma-
 gunkéi vagyunk, a' mikor a' Testnek erőtelen természete a' Lel-
 ket is kényszeríti. – A' Békességes tűrést vészem elő. – Igen ke-
 mény voltam, hogy egy betegnek kényyét az egészségesnek ter-
 h évé tettem. (*Kentre nézve*) Átkozott az én állapotom! Miért kell
 10 ennek itt és így lenni? Ezen tselekedet meggyőz a' felől, hogy az
 ők hazunnan hirtelen való eltávozások tsak valami ravasz fortély.
 Botsássátok szabadon az Szólgámat. Eredj! Mondd meg a' Her-
 tzegnek 's Feleségének, véllek akarok beszélteni; most mindjárt;
 ebbe a' szempillantatba, parantsolom, jöjjenek hamar 's engem
 15 hallgassanak meg vagy én fogok az ő Kabinétjok ajtajának addig
 dörömbözni, mig ezt kiáltják: Aludj el a' halálba!

GLOSTER Kivánnám, ha meg békéllenének egymás között. (*elme-
 gyen*)

LEAR Jaj nékem! Az én szívem! Az én felduzzadó szívem! De kokadj
 20 le!

BOLOND Kiálts bé néki ugy, mint a' Konyha szolgáló a' hálnak, mely-
 lyet elevenen tett a' Pástétomba: Meg ütötte a' fejét egy bottal, 's
 ezt mondotta: Le! Le! Tsintalan állat! Le!

NYÓLTZADIK JELENÉS

*Kornvallisi Hertzeg, Regan, Gloster,
 Szolgák, és Előbbiek; továbbat Osvald*

LEAR Jó reggelt!

KORNVALL Isten hozta! (*Kentet felszabadítják*)

REGAN Örvendem, hogy van szerentsém Felségedet látni.

LEAR Ugy gondolom, te vagy: Regan? Tudom én, miért gondolom
 ezt: mert ha ide jövetelemen nem örvendenél, még a' sirba is elvá-
 lasztatnám magam az Anyádtól. (*Kenthez*) Oh! Te szabad vagy?

1 Léányával] Léányával <be> 2–10 Az én ... nézve] (*fekete kihúzás*) 8 is]
 is <szenvedni> 11 meggyőz] meggyőz <engem> 13 az] az <én> 24 mon-
 dotta] kiáltotta

Hogy másszor – Kedves Regánom, a' Nénéd semmire kellő; ő a' leg mardosóbb háláadatlanlansággal bír; hasonló egy szívemhez kötött Saskeselyűhöz. Alig beszéllhetek véled! Nem hiheted, hogy mitsoda iszonyu Istentelenséggel – Oh, Regán?

5 REGAN Kérem, légyen tsendesen. Én azt gondolom, hogy Felséged kevesebbé tudja azt, mint kell az ő érdemeit betsülni, mint ő kötelességét elfelejtette volna!

LEAR Hogy? Mit mondál?

10 REGAN Tellyességgel nem hihetem, hogy a' Néném tartozó kötelességét tsak legkissebbe is elmúlatta volna. – Talám a' Felséged emberei többzódását akadályoztatta meg? az olyan okokból esett, 's olyan hasznos szándékból, hogy ő minden öltésárlástól, 's moksoktól ment maradhat.

LEAR Az én átkom szálljon réá!

15 REGAN Oh, Atyám! Felséged már öreg; a' Természet kerületének legszélso határára jutott. Szükséges Felségednek olyan értelem-től vezetödni, a' melly a' Felséged környül állásait jobban meg tudja ítélni, mint maga. Erre való nézt kérem, menjen vissza a' Nénémhez, 's mondja meg, hogy igazságtalanul tselekedett –

20 LEAR Én? Ő tölle engedelmet köldülni? Gondold meg tsak te is, millyen roszszül illene ez: Kedves Léányom! Kéntelen vagyok engedelmet kérni; meg esmérem, hogy öreg vagyok; az öregnek kevesebb szüksége van; térden állva esedezem előtted, adj nékem öltözetet, szállást és eledelt.

25 REGAN Kedves Atyám! Elég már; ki állhatatlan képzemények! – Menjen vissza a' Nénémhez!

LEAR Soha sem, Regan! Ő meg fosztott Testörzöimnek felétől; el-lenséges módon bánt velem; mint egy vipera meg sértette szíve-met nyelvével. – Az égnek minden meg halmozott boszszuállása háromoljon az ő háláadatlan fejére! Szálljon bénaság az ő ifjú tag-jaira –

REGAN Nagy Istenek! Így fog engemet is meg átkozni, ha a' hirtelen való kedvetlenség dühösséggé válik?

30 LEAR Nem, Regan! Soha sem átkozlak meg; a' te szelid érzékeny Természeted nem keményit meg tégedet annyira, mint őtet. Az

1 a¹] a' <te> 6 tudja] tudhatja 16–17 értelem-től vezetödni] értelem által vezetni

ő szemei élesek; a tieid vidámok, 's nem olyan égetők. Jobban esméred te a' Természet kötelességét, a gyermeki szeretet köteleit, a' háláadatosság törvényeit. Te még nem felejtetted el, hogy Bírodalmomnak felét néked ajándékoztam.

REGAN Kedves Atyám, térjünk a' dologra. (*Trombita hallik*) 5

LEAR Ki tétette fogságra az én Szolgámat? (*Osvald bé jó*)

KORNVALL Mitsoda trombita szó az?

REGAN Bizonyosan a' Néném jó; a' Levelibe azt írja, hogy nem sokára ide érkezik. Eljött már a' Hertzeg Aszszonyod?

LEAR Félre a' szemem elől ezzel a' Sklávval! (*Osvaldot érti*) 10

KORNVALL Miért, Felséges Uram?

LEAR Ki tétette fogságra a' Szolgámat? Reménylem, Regan, hogy híred nélkül esett!

KILENTZEDIK JELENÉS
Gonerill, Kisérők, Előbbiek 15

LEAR Ki jó ott? Istenek! Ha szeretitek az öreget, ha a' ti tsendes Atyai igazgatástok az engedelmost kedvelli, vegyétek óltalmatokba ügyemet, tekintsetek réám, 's pártfogoljatok! Nem szégyenled el magad ezen hősín hajak látására? Oh, Regan! Még kezdet foghatsz vélle? 20

GONERILL 'S miért ne? Mit vétettem? Nem mind véték az, a' mit a' gondolatlan annak tart, 's az örült annak nevez.

LEAR Oh szív! Ígen érzéketlen vagy! Ki állhatod még ezeket? Mi módon esett a' Szolgám fogságba?

KORNVALL Én tettem bé, jól lehet az ő szemtelen magaviselete még durvább vélle való bánást is meg érdemlett volna. 25

LEAR Te? Te tselekedted azt?

REGAN Atyám! Kérem, jusson eszébe gyengesége! – Ha Felséged Holnapjának ki teléséig a' Nénémhez vissza megyen, nálla lakik, 's Testőrzőinek felét szabadon botsátja, azután jöjjön hozzám. 30
Most nem otthon vagyok, 's nem úgy elkészülve, hogy Felségedet magamhoz bé fogadhassam.

LEAR Hozzá vissza menni? Ötven legényt elbotsátani? Nem; inkább meg tagadok magamtól minden lakó helyet, inkább tusa-

5 REGAN ... *hallik*] (*vastag barna tollal: +*) 17–18 óltalmatokba] óltalmatokba <az én>

kodom a' Levegő ostromaival, 's inkább leszek a' Farkasok és Baglyok társaságába, akármiilyen iszonyatos állapot legyen is az. Vélle viszsza menni? Nem, inkább réá állok arra, hogy a' tüzess Skotziai Király thronussa előtt, a' ki leg kisebbik Léányomat
5 minden Menyaszszonyi ajándék 's Atyai áldás nélkül elvette, le térdepeljek; vagy mint egy szegény vitéz útra valót kölduljak. Vélle viszsza menni? Javasold inkább, hogy ezen alacsony embernek (*Osvaldra mutat*) Sklávja legyek.

GONERILL Tettzése szerint.

10 LEAR Léányom, kérlek, ne juttass örűltségre. Nem akarok néked alkalmatlankodni; élj szerentsésen. Nem találkozunk többször; nem látjuk egymást másszor. De te még is az én Testem, az én vérem, 's az én Léányom vagy; vagy inkább olyan fekély vagy az én Testembe, olyan fene az én meg mérgesített vérembe, melyet
15 akaratom ellenis magaménak kéntelenítetem nevezni. De nem átkozlak téged. – Utól ér a' szégyen, ha akar; nem hívom, nem kérem a' Meny köveket hogy téged öszve zuzzanak, 's nem vádollarak bé a' Mindenhatónak széke előtt. – Jobbitsd meg magad, ha lehet. Békességes tűrő tudok lenni; elmaradhatok Regánnál,
20 én és Száz Testörzőim.

REGAN Az nem leszz jó; én Felségedet még nem vártam; nem késültem el a' Felséged illendőképpen való elfogadására. Fogadj meg a' Néném szavát; mert azok, a' kik a' Felséged indulatoskodását okosonn meg fontolják, tsupán arról gondolkoznak, hogy
25 Felséged öreg, következőképpen – De a' Néném tudja, mit tsinál!

LEAR Jóvá hagyod azt?

REGAN Azt helyyibe hagyhatom. Mit? Ötven kísérő nem elég? Mire való több? Vagy mire való tsak ennyi is? A' szerfelett való tereh, 's a' veszedelem nem tanátsolják az olyan nagy számot. Hogy
30 lehetne annyi ember egy udvarba kettőnek parantsolatja telyesítésébe egységbe? Az szinte lehetetlen.

GONERILL Nem szolgálhatnának Felségednek az én 's Regan tselédjei?

REGAN Miért ne? Ha ók Felséged ellen valamit vétének, azt mi eligazithatjuk. Ha Felséged hozzám akar jönni – mert, a' mint látom,
35

100.17–101.23 Jobbitsd ... van] (*fekete kihúzás, majd érvénytelenítve*)

könnyen meg történhetik –, kérem, ne hozzon magával többet 25-nél, mert többnek se szállást, sem tartást nem rendeltetek.

LEAR Én mindent néktek adtam! Titeket óltalmazóimmá 's gondviselőimmé tettelek, ezen Testőrzőimnek tartásokat kivéve. Miért menjek én mégis csak 25-tel hozzád? Regan! Te mondottad é azt? 5

REGAN Most is azt mondom, nem fogadok bé többet magamhoz!

LEAR Ezen istentelen Teremtések mégis olyan szelidül néznek ki! Ha mások istentelenebbek is, még is szenvedhetőbb dolog, hogy nem gyanusok. (*Gonerillhez*) Elmegyek veled. Azon 50 Testőrző, a' kiket mondál, hogy bé fogadsz, két annyi, mint 25. 'S kétszerte is inkább szeretsz, mint ő. 10

GONERILL Mi szüksége van felségednek 25-re? Mi 10-re? mi 9-re? olyan helyt, a' hól két annyi áll készen a' Felséged parantsolatjára. 15

REGAN Mi szüksége van egyetlen egyre is? 15

LEAR Oh! a' felől tudakozódtok, mire van szüksége az embernek? Ugy hát a' legszegényebb kóldus is bővségbe vagyon leg nagyobb szüksége mellett is. – Nem adtok többet a' Természetnek, mint a' mennyire szüksége van? Így az ember élete éppen olyan óltsó, mint a' baromé. – Ti Király Léányok vagytok, a' meleg köntös, pompa; vessétek el hát azt, a' Természet nem szorúl réá, a' mit ti pompából viseltek, 's a' mi néktek alig tart egy kis meleget. – De a' mire nékem elkerülhetetlen szükségem van! – Istenek! Adjatok békességes türést, arra van szükségem. Előttetek állok, szegény öreg ember, a' ki éppen úgy legőrbedett az öregségtől, mint a' bánattól, minden tekintetbe szegény. – Ha Ti ingereltétek ezen Léányoknak szíveket Attyok ellen; oh! ne fojtassátok tovább kegyetlen játékokat, hogy azt tsendesen szenvedjem, mint a' bolond. Nemes boszszankodást gyújtsatok fel bennem. Ne motskoljátok bé férjfiui ábrázatomat aszszonyi fegyverrel, a' pityergéssel. – Nem! Ti tsuda boszorkányok! Ugy meg fogom azt boszszullani, hogy az egész világ! (*Szélvész és meszsziről való dörzés*) Olyan dolgot fogok végbe vinni, a' mellyet még magam sem tudok mi leszsz, de a' mellyen az egészsz Föld meg retten. – Azt 20 25 30

13 annyi áll készen] annyinak van parantsolatja 29 a'] egy 31 boszorkányok] <boszorkányok> teremtések (*fekete javítás, mellette barna tintás +*)

gondoljátok, hogy sírni fogok? Nem; én nem sírok, bár van is okom a' sírásra, de elébb szakad ízre porrá ez a' szív, mint sem én sírnék. Istenek! Meg bolondulok! (*Lear, Gloster, Bolond, és Kent elmennek*)

5 KORNALL Menjünk bé, mert közelget a' nehéz idő.

REGAN Ez a' ház igen szűk; az öreg Testőrzőivel együtt nem fér el benne.

GONERILL Magának köszönje, ha nem nyughatik, hadd érezze ostobaságának következéseit.

10 REGAN Magát egyedül örömet befogadnám, de tselédjei közül egyetlenben egyet sem.

GONERILL Ez az én szándékom is. Hól van Lord Gloster?

KORNALL Az öreg utánn ment; de ihól jö vissza.

TÍZEDIK JELENÉS

15 *Előbbiek, Gloster és Edmund*

GLOSTER A' Király egészszen magán kívül van.

KORNALL Hová ment?

GLOSTER Gyalog nyargalt el, nem tudom, hová akar menni.

KORNALL Legjobb szabadjára botsítani; nem fogadja a tanácsot.

20 GLOSTER De éjtszaka van, a' szél keményen dühösködik; itt körül bé' egy néhány mértföldnyire alig lehet tsak kunyhót is találni.

REGAN A' nyakas embereknek tanításúl szolgál azon alkalmatlanság, mellyet magok okoznak magoknak. Zára'sd bé a' Kapukat! Vakmerő, nyakas emberek vagynak Testőrzői között, a' kik ötet bizonyoson mindjárt felkeseresik, 's félő, hogy erőszakos tseledetekre ösztönözik, mellyre könnyen réa lehet venni.

25 GLOSTER Ugy, de Kegyelmes Aszszonyom –

30 KORNALL Regannak igaza van. – Kegyelmeből örökösön való kiesés alatt meg tiltom, hogy se érette ne esedezz, se ötet semmi módon ne segittsd! A' nehéz idő közeledik; jertek. (*Kornvallisi Hertzeg, Gonerill, Regan, Oswald 's az Inasok elmennek*)

21 tsak] egy 23–26 Zára'sd ... venni] (*fekete kihúzás*) 30–31 (*Kornvallisi ... elmennek*)] (*az utasítás mellett pirossal és feketével egy körben: #*)

TIZENEGYEDIK JELENÉS
Gloster és Edmund

GLOSTER Nem, Edmund! Ezen természet ellen való vele bánás nékem tellyességgel nem tettzik. Tulajdon házamnak tettzésem szerén való használatát meg akadályoztatni, a' szerentsétlenen való könyörülést megtiltani – 5

EDMUND Ez kegyetlen, s még is természetes dolog.

GLOSTER Egy levelet kaptam; de veszedelmes arról beszélni, majd megmútatom néked. Azon boszszantások, mellyeket a' Király szenvedett, 's ezen kegyetlenség nem marad boszszúlatlan. Jere bé, meg mútatom a' Levelet – Beszéljess a' Hertzeggel, nehogy észrevegye, hogy a' Király utánn elsziettem. – Ha engemet kérdez, mondjad, roszzúl vagyok, 's lefeküdtem, 's ha ezért életemmel fizetek is, mégis a' Királyon, az én Uramon segítenem kell. Jer, kövess, Fiam! Kérlek, légy szemes. (*elmennek*) 10 15

Vége a' Második Fel-Vonásnak.

HARMADIK FEL-VONÁS.
Térség egy Kunyhóval

ELSŐ JELENÉS

Villámlás, Mennydörgés, Szélvész, melly a' 6-ik Jelenésig tart, a' hól Változás van. – Éjtszaka Edgar egyedül 20

EDGAR (*mintegy megőrült, rongyoson*) Hallottam, hogy jutalmat tettek a' fejemre; de még is réám nézve szerentsés vén fa odva megőrzött az üldözőktől. Semmi kikötőhely nem bátorságos; egy környék sints, a' hól ne leselkednének utánnam az Őr állók, 's rendkívül való vigyázók, hogy elfoghassanak. – A' meddig tsak 7 még is] *betoldás* 10 nem marad boszszúlatlan] meg fog boszszúlatni 13 mondjad] mondjad, <hogy> 15 (*elmennek*)] (*az utasítás mellett pirossal és feketével egy körben: #*) 22 EDGAR] (*em.*) 25

1–15 TIZENEGYEDIK ... (*elmennek*)] Az eredetiben a 3.3., Wielandnál a 3.4 jelenet. Schröder hozza előre a második felvonás végére. 7 természetes] Az eredetiben, de Wielandnál, Schrödernél is „természetellenes” áll! 103.19–104.8 ELSŐ ... *Kunyhóba*] Az eredetiben a jelenet Kent kalodába tétele után áll. Sófalvi Schrödert követi.

elkerülhetem, meg örzöm életemet, 's azért öltöztem olyan alatsony, 's szánakozást indító formát magamra, a' milyen megalatsonyithatta, 's a' baromig meg alázhatta valaha a' szükség az embereket. Anya szült mezitelen truttzóltam a' szelek, 's rettentő
5 zűrzavarok mostohaságán. Szegény Turlupin! Szegény Tamás! Ez a' név mégis tsak teszen valamit, mert mint Edgar, semmi sem vagyok. Hú! A' szélvész meg kettőzteti süvöltését. Tsak bé! Bé! A' Kunyhódba. (*bémegy a' Kunyhóba*)

MÁSODIK JELENÉS

10 *Kent, 's a' Ritter szembe találkoznak*

KENT Ki jár itt ezen bórzasztó szélvészbe?

RITTER Az, a' kinek Lelke éppen olyan nyughatatlan, mint ez a' szélvész.

KENT Esmérlek. Hól a' Király?

15 RITTER A' felháborodott Elementumokkal viaskodik, tépi, szagatja ősz hajait, mellyeket az erőszakos szelek vak dühösséggel mérgekbe öszve sziláltak; az egymással tusakodó szelek ostromait, 's a' meg szakadozott Fellegeket akarja dühösségével felyül múlni. – Most, mikor még az éh Farkas is örömet szárazon tartja bőrét,
20 hajadon fővel nyargal ide 's tova; 's iszonyú átkozódások közt önti ki mérgét.

KENT Hát ki van mellette?

RITTER Senki sints a' Bolondon kívül, a' ki tréfaival igyekszik az ő szívét szagató keserűségeit elűzni.

25 KENT Barátom, esmérlek téged, 's tekintetedbe vetett bizodalمام bátorít egy igen fontos dolognak kinyilatkoztatására. – Menj sza-

104.9–105.17 MÁSODIK ... *elmennnek*] (*feketével kihúzva*) 12 Az] Egy 17 tusakodó] veszekedő 17 ostromait] dühösségét 25 esmérlek] <én> esmérlek 25 's] 's <arra> 104.26–105.2 Menj ... onnan] (*sűrűn írt betoldás a marginon – l. 143. oldalon olvasható megjegyzést*)

5 Turlupin] Az eredetiben „Turlygod” illetve „Tuelygod” áll. Ezek a „Trulygood” kifejezéshez állnak közel. L. SHAKESPEARE 1997, 238. 104.9–105.17 MÁSODIK ... *elmennnek*] Eredetiben a 3.1. jelenet. 104.26–105.2 Menj ... onnan] Kent sem az eredetiben, sem Schrödernél nem küldi a Lovagot előbb Glosterhez, s csak azután Cordeliához.

porán Lord Glosterhez, ott van a' Kornvallisi Hertzeg, 's az egész dolognak mivoltát megtudhatva onnan siess Karlillébe, ott bizonyos emberekre fogsz találni, a' kik meg köszönik néked, ha őket tudosítod a' Király felháborodásának okairól. Én jó karbéli, nagy Famililából való ember vagyok, 's réád bízom ezen foglatosságot, mert bizonyosan hiszem, hogy nem tsalatkozom meg reménységembe'.

5

RITTER Itt a' kezem.

KENT Annak meg mutatására, hogy sokkal több ember vagyok, mint kívülről lenni láttatom; nyisd fel ezt az erszényt, 's vedd el, a' mi benne van. – Ha Kordeliát meg látod – talám eddig ott van –, mutasd meg néki ezen gyűrűt, és ő meg fogja néked mondani, ki az a' jó barát, a' kit még eddigelé nem esmérsz. Hah! Millyen iszonyatos égi háboru ez! Elmégyek, 's felkeresem a' Királyt.

10

RITTER Nints több mondani valód?

15

KENT Nints. – Élj szerentsésen. – Siess, a' mint tsak lehet. Én is elmegyek a' szerentsétlen Király felkeresésére. *(kétfelé elmennek)*

HARMADIK JELENÉS

Lear, a' Bolond, továbbat Kent

LEAR Fújjatok, Szelek, és vettessétek széllyel pofátokat! Süvöltsetek! dühösködjete! Felhők és Orkánok, szakadjatok meg, öntsetek vizet magatokból, míg magoss törnyainkat elboritjátok, vítorla' Kakassainkat meg fullasztjátok. Ti büdöskövel tellyes, és a' gondolathoz hasonló sebességü villámok, per'seljétek le ősz hajaimat! És ti mindeneket meg rázó Menydörgések! Laposítsátok meg a' világ nagy gömbjét! Rontsátok széllyel a' Természet formáját, és egyszerre semmisítsétek meg mind azonn eredeti tsirákat, mellyekből a' hálaadatlan ember származik.

20

25

BOLOND Jó Koma! Menj vissza, 's kérjed Léányaidat áldásaikért. –

Ez az éjtszaka sem az okosnak, sem a' bolondnak nem kegyelmez.

30

LEAR Dühösködd ki, fújd ki magadat, és minden mérgeidet. – Okádj tüzet, áraszsz essőt; sem az esső, sem a' szél, sem a' Menydörgés,

4 őket] őket <bizonyossá teszed a' felől, hogy mik> 9 hogy] hogy <én>
16–17 elmegyek] elmegyek <hogy> 17 Király felkeresésére] Királyt feltaláljam 105.31–106.9 LEAR ... alatsónyság] *(feketével áthúzza)*

2 Karlillébe] Az eredetiben Dover. L. 33. sk.

sem a' tűz nem az én Léányim. – Elementumok! Nem kárhoztalak titeket hálaadatlanságtokért. – Néktek nem adtam Bírodalmat; nem neveztelek titeket soha is Gyermekeimnek; semmi engedelmességgel nem tartoztok ti nékem. – Elégittsétek ki hát irtózatossá tettéseteket! – Itt állok, a' ti Sklávotok, mint szegény, elerőtlenedett és megvettetett Öreg. Még is alávaló szolgálai eszközöknek nevezlek benneteket, a' kik két gyalázatos Léánnyal való egyetértésbe ilyen ősz fő ellen gyakoroljátok hatalmotokat. – Oh! Oh! Ez elszenvedhetetlen alatonyság!

10 BOLOND A' kinek akkora háza van, mellybe a' fejét bé dughatja, annak jó fedezője van. (*Kent bójó*)

LEAR Nem; a' békességes türésnek példája leszek; nem szóllok semmit.

KENT Ki az ott?

15 BOLOND Na már most, itt egy bolond és egy okos.

KENT Ah! Kedves Királyom! Itt vagyol? Az éjjeli állatok se szeretik az ilyen éjtszakát, a' meg haragudott ég vissza rettentí azokat, a' mellyek egyébkor is setétségben járnak, 's lyukaikba vonják magokat. – Mióltától fogva tsak lételemnek tudója vagyok, nem emlékezem ilyen menykő hullásra, a' Szeleknek, és a' Záporesőnek ilyen zúgására és suhogására.

20 LEAR Most bizonyoson az Istenek, a' kik indították fejünk felett ezen irtóztató zörgéseket, tsattogásokat, felkereshetik ellenségeiket. – Ti bűnösök! Kiknek titkos vétkeitek a' törvénytől meg mentett benneteket, borúljatok térdre, 's könyörögjete a' kegyelemért, ezen rettenetes Bíró előtt! Én nem. – Én olyan ember vagyok, a' ki ellen többen hibáztak, mint én magam.

30 KENT Az Istenért! Hajadon fővel! Felséges Uram, amott van egy Kunyho, talám valami barátságos Lélek ad költsön Felségednek az idő viszontagságai ellen szállást; nyugodja ki ott magát, a' míg ez a' zúrzarav letsenededik, 's tovább mehetünk.

LEAR A' fejem szédülni kezd. Jere velem, jó fitzkó. – Mit tsinálsz? Fázól? Én is fázom. – Pajtás, hól a' szalma? Millyen különös a' szükség, még – a' legalább való dolgot is drágává teheti. Menjete

8 ilyen] egy 16–19 Az éjjeli ... magokat] (*vastag fekete tollal kihúzza*) 16–27 Az éjjeli ... magam] (*feketével kihúzza*) 30 szállást] egy kalapot 33–34 Millyen ... szükség] A' mi szükségünk igen különös

a' Kunyhóba. Szegény Bolond! – Akártsak egy részetske van még meg a' Szívemből, 's az is sajnáll téged.

BOLOND Az okos nem épít szalmaszála vázat,
 Sem pedig essőből és szélvészből házat,
 Mert tudja, hogy nem leszs az sokáig tartó, 5
 Hideg és nedves ez: – egészségnek ártó.

LEAR Igaz, jó fitzkó; menj bé a' Kunyhóba.

BOLOND Jere velem, Koma.

KENT Menjen bé Felséged is; lehetetlen, hogy gyenge Természete kiállja ezen éjtszakának írtózatosságát. 10

LEAR Hadj békét.

KENT Könyörgök Felségednek; menjen bé.

LEAR Öszve szagatod ott a' Szívemet?

KENT Örömeštebb akarnám a' magamét.

LEAR Azt gondolod, hogy veszedelmes, ha ezen dühösködő zúrzarar egészs testünket által járja? De a' mikor valami nagyobb fájdalom dühösködik, a' kisebbeket tsak alig érezhetjük; a' Szívembe lévő háboru elveszi mind azoknak létezéséről való gondolkozásomat, a' mellyek ellenem dühösködnek. – Gyermeki hálaadatlan-ság! Nem olyan é ez, mintha ez a' száj ezt a' kezét öszve akarná 20
 rágni, mert nékie eledelt adott? De érezhetekőppen is meg fogom büntetetni. Nem; nem sírok többet. – Illyen iszonyatos éjtszakán az ajtókat előttem bé zárni! – Dühösködj tsak tovább, mind elszenedem. Illyen éjtszakán, mint ez! Oh, Regan! Gonerill! Egy öreg jó Atyát, a' kinek jó szíve néktek mindent meg adott. Oh! 25
 itt, ezen az úton van az Őrűltség; elkerülöm; egy szót se többet rólla.

KENT Kedves, jó Királljom, menj bé!

LEAR (a' Bolondhoz) Na tsak, fitzkó, eredj elől. – Szegény emberek! ház nélkül! Menj bé még is (a' Bolond bé megy) Elsőben imádkozom, 's osztán lefekszem. – Szegény mezítelenek, a' kik még ezen könyörületlen égi háboru dühösségének ki vagytok tétetve; mi módon óltalmazhatják fedetlen fejeteket, 's eléhezett testeket, a' kiszakadozott rongyaitok; ezen nagy viszontagság ellen! Oh! erről másszór igen keveset gondolkoztam! Pompázók! Ve- 35

11–16 Hadj ... De] (fekete kihúzás) 18 azoknak] magoknak 31 mezítelenek] mezítelen <emberek>

gyetek példát, keressetek alkalmatosságot magatok érezni azt, a' mit ezen nyomorútlak éreznek, hogy a' ti bővségteket velek meg oszszátok.

EDGAR (*a' Kunyhóba*) Más fél ő! Más fél ő! Szegény Tamás!

5 BOLOND (*kiszalad a' kunyhóból*) Koma! Bé ne jöjj ide, itt egy kísértet van. Segittség! Segittség!

KENT Ki van ott?

BOLOND Egy Lélek! Egy Lélek! Azt mondja, hogy szegény Tamásnak hívják.

10 KENT Ki vagy te, a' ki ott a' szalmán mórmólsz? Jere ki!

NEGYEDIK JELENÉS

Előbbiek és Edgar

EDGAR Félre! A' szúrós galagonyán keresztül fú a' hideg szél. – Tamás, feküdj le, 's melegítsd meg magad!

15 LEAR Talám mindenedet oda adtad a' Léányidnak, 's azért jutottál ilyen inségre?

EDGAR Ki ád valamit a' szegény Tamásnak? Tamás didereg. O, da, di, dó, da, di dó, di. Adjatok a' szegény Tamásnak egy kevés valami'snát!

20 LEAR Hogy hogy? Az ő Léányai juttatták ötet ennyire? Semmit sem tarthattál meg magad számára? Mindent nékik adtál?

BOLOND Nem éppen; meg tartott még magának egy pár rongyot.

LEAR Az emberi nyomorúságoknak minden tsapásai szálljanak a' te Léányidra!

25 KENT Felséges Uram! Néki nintsenek Léányai.

LEAR Hallgass, áruló! Semmi sem alázhatja meg a' Természetet ilyen alatsónyságra inkább, mint a' háládatlan Léányok. Erköls-é az? hogy egy elűzött Atya olyan kevés szánakozással légyen tulajdon teste eránt?

30 EDGAR Pillikok a' Pillikok hegyén ül. – Hallu! Hallu! Lu! Lu!

BOLOND Ez a' hideg éjtszaka mindnyájunkat bolondokká 's örültekké téssen.

107.31–108.3 Szegény ... oszszátok] (*feketével kihúzva*) 23 emberi] emberi <gonosz> 27–29 Erköls-é ... eránt] (*feketével kihúzva*)

30 Pillikok] Sófalvi Schröder nyomában Edgar legképtelenebb kifejezéseit is híven lefordítja.

EDGAR Oltalmazd magad! Engedelmeskedj Szüléidnek! – Tartsd meg ígéretedet. – Ne átkozz. – Ne ess szerelembe a' más mátkájával. – Ne fordítsd szívedet a' pompára és bujaságra. – Tamás didereg.

LEAR Ki vóltál hajdan?

5

EDGAR Még mind tsak fú a' hideg szél a' galagonyán keresztül. Hopfáj! Hopfáj! Fiam, botsásd el ötet!

LEAR Jobb lenne néked meg halni, mint fedetlen Testtel, a' Levegőnek ezen viszontagságait szenvedni. Hát tsak ennyi az ember? Nézzétek meg jól ötet. – Te a' Selyem bogárnak semmi Selyemmel, a' vadaknak semmi bőrrel, a' Juhoknak semmi gyapjuval nem tartozol. Hah! Itt közölünk hárman vagynak illy erőssen meg tsalattatva. – Az ékesitetlen ember nem több, mint egy illyen szegény meztelen, villa forma állat, mint te vagy. – Félre! Félre! Te költsönözött rongy! Vetkeztettek le! (*leszaggatja magáról a' köntöst*)

10

15

BOLOND Kérlek, Koma, légy tsendességbe.

KENT Oh, könnyörületesség, Felséges Király; hól van most az a' békességés tőrés, a' mellyel annyiszor ditsekedtél, hogy az által fenn tartod magadat?

20

EDGAR (*magába*) Szerentsétlensége annyira érzékenyit, hogy a' magam eltsúfitásáról szinte elfelejtkezem.

LEAR Nézzétek, hogy ugat engem ez a' kis Kutya.

KENT Jóságos Egek! az esze –

LEAR Mondjátok meg nékem, hogy az örült Nemes-é vagy Városi?

25

BOLOND (*szánakozva*) Egy Király! Egy Király!

EDGAR Tamás didereg.

LEAR Mert ezerenként rohantak réája a' tüzess kísértetek.

EDGAR Tamás didereg.

LEAR (*Kentnek*) Tégedet egynek tartalak száz Testörzőim közöl, tsak a' köntösöd szabása nem tett'zik nékem. – Te azt mondod, hogy Persiai; de változta'sd meg. – Mi az?

30

BOLOND Valami kóbórló tűz.

KENT Ki az? Mit kerestek?

EDGAR (*magába*) Istenem! Az Atyám!

35

24 az] sz 28–29 Mert ... didereg] (*feketével kihúzva*)

ÖTÖDIK JELENÉS
Előbbiek, Gloster fákllyával

GLOSTER (*Edgarhoz*) Ki vagy? Minek hívnak?

EDGAR Szegény Tamásnak, a' ki úszó békát eszik.

5 Egér 's Matska eledele szerentsétlen Tamásnak
Annak már két Esztendeje. Nem vétett ő bár másnak.

GLOSTER Oh! kedves Királyom! Nem akadhatott jobb társaságra?

EDGAR A' Setétség Királyát Manónak, Monónak hívják.

10 GLOSTER Felséges Uram! Annyira elfajúltak vagyunk, hogy tulaj-
don testünkéből és vérünkéből származottakat is gyűlöljük.

EDGAR Tamás didereg.

GLOSTER Jöjjön velem Felséged; a' Felséged eránt való hűségem' el
nem tántoríthatott annyira, hogy Léányai kegyetlen parantso-
latjának mindenekbe engedelmeskedjem. Jóllehet fejem vesztése
15 alatt parantsólták, hogy ajtóimat bé zárjam, 's a' Felséged életét
ezen bőrszató éjtszakán kotzkáztassam; mégis arra vetettem a'
fejem, hogy Felségedet felkeressem 's olyan helyre vezessem,
a' hól étel, és meleg szoba készen várja, 's onnan Karlillébe me-
hessen.

20 LEAR Várj egy kisség, hogy beszélljek ezzel a' Philosophussal. Hon-
nan származik a' Menykö?

KENT Kedves, jó Királyom, fogadja el ajánlatát.

LEAR Tsak vagy két szót akarok ezen tudós Tébebéivel szólni. –
Mitsoda mesterségből táplálod magadat?

25 EDGAR A' gonosz ellenség elűzéséből, 's a' bogarak megöléséből.

GLOSTER Ezen szerentsétlennek tekintete erőssen nyughatatlanítja
ötet. (*Edgarhoz*) Távozz el innen! (*Edgar félre vonja magát*)

LEAR Hah! Gonerill! Regan! Tsendesség! Semmi lármát ne tsinálja-
tok. – Huzzátok elő a' firhangot. Ugy! ugy! Holnap reggel fogunk
30 vatsorálni. (*lerogyik 's elalszik*)

KENT Istenek! elment az esze!

GLOSTER Nem vólt elég oka a' meg tébolyodásra? A' Léányai élete
után leselkednek. Azt mondod, hogy a' Király meg tébolyodott?
Én sem igen meszsze vagyok attól. – Nekem is volt egy Fiam! a' ki

5 Egér 's Matska] Matska 's Egér 12–14 a' Felséged ... engedelmeskedjem]
(fekete kihúzás) 22 ajánlatát] (feketével betoldva: Tébai) 31 esze] (fekete és
piros: #)

most az én szivemből számkivettetve van. – Előszször, 's akkor is utoljára leleskedett életem után. Egy Atya sem szerette inkább a' fiát. Oh! –

EDGAR Tamás didereg.

GLOSTER Millyen bórzasztó setét éjj ez! Kérlek, barátim, öleljétek karjaitokra a' Királyt, 's hozzátok azonn kunyhóba, melyet néktek mutatni fogok. Onnan egy alkalmatosság elviheti Kárlillébe, a' hól segítségre, 's óltalomra talál. Ha tsak fél órát késtek, ugy talám az ő, 's mindnyájunknak a' kik nékie pártját fogjuk, életek veszedelembé forog. Kövessetek engem! –

KENT Elgyengült természete megnyugszik. Ez a' nyugalom bal'samul szolgál az ő meg sebesítettett érzésének, a' melly a' környűllásoknak kedvező meg változása nélkül gyógyithatatlan lett volna. (a' Bolondhoz) Jere, segíts Uradat elvinni.

BOLOND (sirva) Szegény Lear Koma! Jó Lear! (felveszik a' Királyt 's elviszik)

EDGAR (egyedül) A' mikór a' nállunknál jobb emberek szerentsétlenségét látjuk, szinte elfelejtkezünk nyomoruságinkról. Millyen könnyűnek, millyen elhordozhatónak láttzik most nékem az én szerentsétlen sorsom, hogy éppen azon nyomoruság tiporta le a' Királyt, a' melly engem kínoz. Neki azok az ő gyermekei, a' mi nékem az Atyám. Távozz, Tamás! Érjen akármí, nem bánom, tsak a' Király sértetetlen maradjon. Szegény Tamás! Szegény Edgar! (Elmegy)

HATODIK JELENÉS

Gloster Udvarába lévő Szoba

EDMUND (egyedül) Az Atyám az Öreg Király segítségére szaladott, holott olyan keményen meg tiltották néki. – Ezen szánakozásból származott szándékot, nem külömben azon Levélnék foglatját, mellyet az Atyám nékem mutatott, meg kell mindjárt tudni a' Hertzegnek. – Ez által nagy méltóságra és hivatalra való lép-

11–14 Elgyengült ... volna] (fekete kihúzás) 24 (Elmegy)] (feketével és pirossal: #)

1–2 Előszször ... utoljára] Sófalvi nem fordítja a bőbeszédű Gloster egyik kedvenc kifejezését, ami jól érzékelteti a fiát száműző apa büntudatát – az eredetiben: „but lately”, „very late”. Wieland és Schröder fordítja.

hetésre utat nyitok magamnak, 's elnyerem mindazt, a' mit az Atyám elveszt. Az Ifju felhág; ha az Öreg lebukik!

HETEDIK JELENÉS

Kornvallisi Hertzeg, Edmund

5 EDMUND Hah! Itt a' Hertzeg! Kegyelmes Hertzeg! Örvendek, – de még is reszketek, hogy Hertzegségedet látom.

KORNVALL Hogy hogy?

EDMUND A' Jobbági és Gyermekek kötelességei jőnek ellenkezésbe. –

10 Nem. – Nem mondhatok meg mindent, de mégis – Pártütést forralnak ellened.

KORNVALL Mi az? Hogy? Ki? Szólj, Edmund!

EDMUND Nem, Kegyelmes Hertzeg –

KORNVALL Szólj, különben magad vagy a' Pártütő!

15 EDMUND A' Skotziai Királyné – hadi sereggel az Ország széleire érkezett, hogy Hertzegségedet meg győzze, 's az Öreg Királyt ismét a' thronusba vissza ültesse.

KORNVALL Honnan tudod azt?

EDMUND Hallottam az –

KORNVALL Kitől?

20 EDMUND Oh! Kegyelmes Hertzeg! Rettegek a' Hertzegséged fenyegetődző tekintetétől. – Ebből a' Levélből tudom, Kegyelmes Hertzeg. (*általád egy Levelet*)

KORNVALL (*előlvásván*) Jaj az Árulónak! Az Atyád adta néked ezen Levelet?

25 EDMUND Igen is, 's még azon kívül erőssen gyalázta Hertzegségednek a' Király eránt való maga viseletét; 's azt mondotta, hogy Néki a' Karlillébe való által szállításába segítségére fog lenni; 's engem is nagyon ösztönözött a' Hertzegséged ellen való pártütésre.

30 KORNVALL Minek előtte elhagynám házát, meg boszszullom ezt!

EDMUND Ah! Kegyelmes Hertzeg! Az emberek szemrehányásokkal fognak engem illetni, hogy a' Természet kötelességénél a' Hertzegséged eránt viseltető szolgálatbéli képességemet előbb betsüllettem. Egészszen meg rázkódom, ha ezt meg gondolom.

14 Királyné] Királyné <egy> 31–34 Az ... gondolom] (*feketévek kihúzva*)

KORNVALL Most látom már én, hogy az Ötsédnek az atyád élete után való leselkedése nem vólt olyan nagy gonoszság. – Meg lehet, hogy az valami Nemes inger vólt, mellynek ő ellene nem állhatott, hogy vele olyan alatsony módon bánjanak.

EDMUND Millyen szerentsétlen sórs ez az enyim; hogy igazmondóságomat kéntelen vagyok megbánni. – Ezen Levél ötet a' Skotziai párt ütök titkos tagjának lenni mutatja. – Istenek! Bár soha se törént vólna meg ez a' pártütés, vagy bár én ne tudtam vólna meg semmit belőlle!

KORNVALL Jere velem a' Hertzegnéhez. 10

EDMUND Ha igaz ezen Levél foglalatja, ugy sok baja leszsz Hertzegségednek.

KORNVALL Akár igaz, akár nem igaz, mégis te Gloucesteri Lord lettél ez által. Kerestess fel az Atyádat!

EDMUND Ha a' kötelesség és természet között bármelly nagy ellenkezés van is, mégis megmútatom hűségemet Hertzegséged eránt. 15

KORNVALL Minden bizodalomat egyedül benned helyeztetem, 's te az én szeretetem által bennem érdemesebb Atyára fogsz találni. Várj meg itt. (*elmegy*)

EDMUND (*egyedül*) Na tsak, Edmund, folyta'sd tovább elkezdett útoadat. Semmi sem áll már lábaid előtt. Ha a' Hertzegnének hozzám való szeretetéről bizonyossá tétetődöm, ugy rövid idő mulva az egészsz Birodalomba a' leg bódogabb leszek. – Mind a' kettőjök előtt kedvességbe vagyok; – egyik a' másikra gyanakszik, mint a' Kigyótól meg marattatott a' Kígyóra. Jönnek. Notsak, Gloster Lord, vigyázz magadra. 25

NYOLTZADIK JELENÉS

*Kornvall, Regan, Gonerill, Edmund, Ritter,
és Szolgák, továbbbat Osvald és Gloster*

KORNVALL (*Gonerillhez*) Siess minden késedelem nélkül a' Férjedhez, muta'sd meg néki ezen Levelet. – A' Skotziai tábor már a' Gránitzokhoz érkezett. – (*az Inasokhoz*) Keressétek fel a' pártütő Glostert! (*az Inasok elmennek*) 30

2–4 Meg ... bánjanak] (*feketével kihúzva*) 6 kéntelen vagyok] kéntelenitetem 26 Lord] Groff

32 Gránitzokhoz] Határokhöz. L. SZABÓ T. 1984, 665, 667–668.

REGAN Mihelyt meg kapják, legottan akasztá'sd fel!

GONERILL Tola'sd ki a' szemét!

KORNVALL Bízzátok tsak az én boszszuállásomra. – Edmund, légy a' Néném társaságába. – Azon boszszuállás, melyet a' te pártütő Atyádon elkövetni szükségesnek vélek, jelen létedet illetlenné teszi. – Terjeszd eleibe az Albaniai Hertzegnek, hogy néki a' leg-sietőbben kell a' Hadra készülni; én sem késem a' dologgal. Is-ten veled, kedves Néném. (*Edmundhoz*) Éljj szerentsésen, Glosteri Lord. (*Osvald béjő*) Nő's, hól a' Király?

10 OSVALD Lord Gloster elvitte innen. A' mint ötön vagy 6-on az ő Test-őrzői, a' kik sietve tudakozódtak utánna, a' Lord emberei közzül egy néhánnal Karlillébe mentek, 's azzal ditsekedtek, hogy ott Fegyveres Barátokra találnak.

KORNVALL Hozzátok elé a' Lovakat a' Hertzegné számára.

15 GONERILL Isten veletek, kedves Bátyám, és Ötsém. (*Gonerill és Ed-mund el*)

KORNVALL Éljetek szerentsésen. (*Osvaldhoz*) Menjetek, hozzátok ide az árulót. (*Osvald el*) A' Törvénynek rendes útja nélkül, a' mi azt nézi, ötet életétől meg nem lehetne fosztani; de ebbe a' do-logba hatalmom engedelmeskedjék haragomnak, a' melyet lehet ugyan kárhozatni, de mérsékelni nints tehetségembe. (*Glostert bé kísérik*) Ki az? Az áruló?

REGAN A' háláadatlan, ő az?

KORNVALL Kötözzétek öszve a' leg szorosabban száraz karjait.

25 GLOSTER Miért, Kegyelmes Hertzeg? Barátim, jusson eszetekbe, hogy ti az én vendégeim vagytok.

KORNVALL Mondom, hogy kötözzétek meg!

REGAN Keményen, keményen. Te alacsony Lelkű pártütő!

30 GLOSTER A' könnyörülő Istenekre mondom, ez rendkívül méltatlan velem való bánás. – Mit akartok belöllem tsinálni?

KORNVALL Szólj! Miféle Levelet kaptál most közelebbről Skotziá-ból?

REGAN Felelj egyenesen; mert már mindent tudunk.

KORNVALL Mitsoda Szövetségbe vagy a' pártütőkkel, a' kik most jöttek Országomba?

3–8 Edmund, légy ...Néném] (*fekete kihúzás*) 9 Lord] Groff 18 árulót] az árulót. <Mutassátok meg mint igyekszik.> 21 tehetségembe] hatalmomba 25 Kegyelmes] (*utólag kihúzva*)

REGAN Ki kezibe adtad az Öreg Királyt? Felelj!

GLOSTER Kaptam, a' mi azt nézi, egy Levelet, a' mellybe tsupa gyanuságok foglaltatnak, de a' melly ollyantól jött, a ki egyik részre sem hajlik, 's nintsen az ellenséges párt ütők között.

KORNVALL Kopasz ki fogások! Hová küldötted az öreg Királyt?

5

GLOSTER Karlillébe.

REGAN Miért Karlillébe? Nem vólt életed vesztése alatt meg tiltva, hogy –

KORNVALL Hadd feleljen elsöben erre: Miért Karlillébe?

GLOSTER Mert nem akartam meg látni, mi módon vájják ki Tigrisi körmeid az öregség miatt már szinte meg homályosodott gyenge szemeit, 's mi módon vágják belé elgyengült testébe megdühödött Nénéid medve körmeiket. Ha ilyen éjtszaka, mint e' vólt, a' Far-
kasok ordítottak volna is az ajtó előtt, azt kellett volna mondanod: Jó szívű örálló, nyí' sd ki a' Kapukat. – Mindaz, a' mi másszor
tsak kegyetlen vólt, most az ijedtség miatt rettenetessé vált. – De
meg látom én még azt, mint éri utól a' nem késő boszszuállítás az
ilyen gyermekeket.

10

15

KORNVALL Meg mutatom hogy soha sem látod azt meg! Húrtzolja-
tok ki, tóljátok ki áruló szemeit! (*megfogják*)

20

GLOSTER (*a' midön húrtzólnák*) A' ki öregségig akar élni, jöjjön hoz-
zám segítségre. Istenek! – Ti fene Tigrisek!

SZOLGA Térden állva esedezem Hertzegségednek, vonja vissza ezen
kegyetlen parantsolatját.

KORNVALL Takarodj.

25

SZOLGA Gyermekségitől fogva szolgáltam Hertzegségedet, de so-
ha nagyobb Szólgálatot nem tettem Hertzegségednek, mint most,
a' midön ezen szándékáról leverni igyekezem.

REGAN Engedelmeskedj, vagy halál a' Fejeden!

SZOLGA (*Gloster után menve*) Az én életem a' Gloster szemeiért!

30

KORNVALL (*Kardot ránt, 's vissza tartóztatja*) Semmire kellő fattyu!

SZOLGA (*Kardot ránt, 's keresztül üti a' Hertzeget*) Nó! Jere már most!

10–19 Mert nem ... meg] (*fekete kihúzás*) 17 mint] hogy 26 SZOLGA] (*fe-
kete és piros: #*)

5 Kopasz ki fogások] Eredetileg Gloster magyarázkodására Regan is vála-
szolt. Wieland, Schröder megörizik, Sófalvi elhagyja. 19–20 Meg ... (*megfog-
ják*)] Az eredetiben Cornwall áll bosszút, és Gloster megvakításához Regan
ragaszkodik.

REGAN Ide! Kardot! Egy szolga bátorkodik magát Urának így ellene szegezni? (*keresztül szurja*)

SZOLGA Oda vagyok! Gloster! Könyörüljenek rajtad az Istenek! (*meg hal*)

5 KORNVALL Segittsetek! Vigyetek bé – oda vagyok! (*Glostert bé hoz- zák*) Vessétek – a' szemétdombra ezt a' gonosztévöt. (*elviszik*)

GLOSTER Meg vakúlva! Minden segítség nélkül! Edmund! Kedves Fiam, Edmund! A' gyermeki Szeretetnek leg kisebb szikráját is fudd fel ezen rettenetes tselekedet meg boszszullására.

10 REGAN Te vak áruló! Ollyant hívsz segítségedre, a' ki téged gyülöl. Edmund fedezte fel nekünk pártütésedet.

GLOSTER Oh! Én esztelen bolond!

REGAN Vessétek ki, hadd szagolja a' Karlille felé menő útát. (*el*)

GLOSTER E' szerént hát Edgár hamissan vólt bé vádolva! Istenek!

15 Engedjétek meg ezen tselekedetemet, 's áldjátok meg ötöt. (*el*)

Vége a' Harmadik Fel-Vonásnak.

NEGYEDIK FEL-VONÁS

Szabad mező

ELSŐ JELENÉS

20 *Edgar egyedül*

EDGAR Jobb tudva meg vettetettnek lenni, mint valójában annak lenni, 's mégis hízelkedőket látni maga előtt. A' legszegényebb, legalatsonyabb, 's a' szerentsétől leg meg vettettebb emberek reménység és nem félelem közt élnek, mert a' síralmas változás
25 a' szerentsében lévőket találja, a' szerentsétlenek pedig lejjebb nem taszittathatván vissza felé mennek az örömrre. Üdvöz légy, te test nélkül való szél, a' mellyet megöleltem. – Az a' szerentsétlen, a' kit nyomoruság legalsó grádivására sujtál, nints többé hatalmad alatt. – De ki jó ott? Az Atyám, mint egy kóldus vezettetve?

1–4 Ide ... (*meg hal*)] (*vastag fekete kihúzás*) 11 nekünk] nekünk <a te>
12 bolond] Tök fő 16 *Vége ... Fel-Vonásnak*] (*fekete és piros #*) 21 EDGAR]
(*em.*) 21–26 Jobb ... örömrre] (*barna tintás, fekete kihúzás*) 26 Üdvöz légy]
Élj sokáig 28 nyomoruság] szerentsétlenség 28 többé] többé <a' te>

1–4 Ide ... (*meg hal*)] Gloster megvakításáról l. a 29. oldalt!

Világ! Világ! Ha ritka változásaid meg nem utáltatnak téged ve-
lünk, ugy soha sem görbül meg az élet az öregség terhei alatt.

MÁSODIK JELENÉS

Gloster egy Öregtől vezetettve. Edgár

ÖREG Oh! nagy érdemű Lord, 60 Esztendőktől fogva szolgálom én 5
mint Tisztartó az édes Attyát és magát.

GLOSTER Eredj tsak, eredj jó Barátom, folyta'sd utodat. – A' te se-
gittséged nékem nem használ, néked pedig ártalmas lehetne.

ÖREG Igen, de a' Lord nem látja azt az utat, a' mellyen megyünk.

GLOSTER Semmi bizonyos útom nints, azért nints szükségem szem- 10
re. Akkor is botorkáztam, a' míg Szemem világa meg volt. – Mily-
lyen sokszor meg tanit minket arra a' tapasztalás, hogy szegény-
ségünk bátorságunkra, 's szükségünk hasznunkra szolgál.

EDGAR (*magába*) Istenek! ki mondhatja azt: Én vagyok a' legsze-
rentsétlenebb? – Most még sokkal nyomorultabb vagyok, mint 15
valaha voltam, 's még ennél is lehetek szerentsétlenebb. – Még
akkor nem értük el a' Szerentsétlenség legfelső pontját, a' mikor
még mondhatjuk ezt: Ez nagyobb.

ÖREG (*közelebb jövéen Glosterrel*) Ki vage te?

EDGAR A' Szegény Tamás, a' kit a' Gonosz ellenség üldöz, a' melly 20
fegyvert rejtett el az ő tsokjai alá, 's tört lakhelyébe. Imádkoz-
zatok ártatlansággal; 's őrzökdedjete a' kevélységtől és fősvény-
ségtől. Adakozzatok alami'snát a' szegény Tamásnak!

ÖREG Ez egy megbolondúlt, szinte mezitelen Köldus.

GLOSTER Még van egy kevés esze, külömben nem köldulhatna. Az 25
elmúlt éjtszaka zürzavarjaiba' is láttam illyent 's talám éppen ez
az, a' ki elhitette velem, hogy az ember egy nyomorúlt féreg.

EDGAR Meg áldja az Isten, jó Uram!

GLOSTER Ez az a' mezitelen ember?

ÖREG Igenis, Kegyelmes Uram. 30

GLOSTER Régi barátságból tselekedj véllem annyi jó szívűséget;
hozz valami köntöst ezen mezitelen ember számára, a' kit kérni
fogok, hogy engem vezessen.

ÖREG Ah! Mylord! Hiszem e' bolond ember!

20 a' melly] a' ki 25–27 Az... féreg] (*barna tollal kihúзва, feketével érvény-
telenítve*) 26 láttam] láttam <egy>

GLOSTER Most olyan időre jutottunk, melybe a' bolond vezeti a' világtalant. Tselekedd meg, a' mire kérélek; vagy mégis tselekedd csak azt, a' mi tettzik. Tsak arra kérlek: előre vigyázz minden dolgaidban.

- 5 ÖREG Tsak legyen, a' mint akarja. Mindjárt hozok olyan öltözetet, a' millyent csak kaphatok. (*magába*) Elhagyom, hadd menjen arra, a' melyre tettzik. (*elmegy*)

HARMADIK JELENÉS

Gloster, Edgar

- 10 GLOSTER Hallod-é, szegény ember!
EDGAR Tamás didereg (*félre*) Nem tettehetem tovább magam.
GLOSTER Jöszte közelebb, Barátom.
EDGAR (*félre*) 'S még is kéntelen vagyok. (*nagyon*) Az Istenért, mi baja van a' Szemednek? Azok vérzenek.
- 15 GLOSTER Tudod a' Karlille felé menő utat?
EDGAR Tövisseken, bokrokon, ország uton, ősvényen, mindenütt. A' szegény Tamás észére jött. Érdemes ember gyermeke, általmazzon az Isten ellenségeid ellen. – Egyszerre őt ördög volt a' szegény Tamásban.
- 20 GLOSTER Itt van, vedd el ezen erszényt, a' kit az égnek ostorai a' szerentsétlenség minden tsapásaira kivettetnek. Az én nyomorultságom téged bóldoggá teszen. Istenek így tselekedjenek mindég; éreztessétek meg mindenhatóságotokat a' bővségtől, és gyönyörüségtől meg részegedett gazdagokkal, a' kik a' ti parantsolatókat meg vetik, a' kik nem látnak, mert nem éreznek. Akkor a' mértékletlenséget a' bőv adakozás mérsékelni fogja, 's mindennek elege leszsz. – Tudod, hól van Karlille?

EDGAR Igenis, Uram.

- 30 GLOSTER Van ott egy köszikla, mellynek magoss kifelé tsutsorodott teteje félelmes a' véle határos mélység nézése miatt. Vezess fel annak leg felső tetetejére, 's még valami drága portékát adok azon jó szívúségedért; a' mellyet magamnál hordozok; melly véget vet

7 arra ... tettzik] ugy a' mint akarja 9 *Gloster, Edgar*] (*feketével és pirossal körben: #*) 21–27 Az ... leszsz] (*barna tollal kihúzva*) 23 meg] meg <a' ti> 31 adok] adok <én néked>

szegénységednek. Azután nem leszz szükségem semmi vezetőre.

EDGAR Add ide a' kezed, elvezet téged a' szegény Tamás. (*elmennek*)

NEGYEDIK JELENÉS

Albaniai Hertzeg Palotája, Gonerill, Edmund, továbbá Oswald 5

GONERILL Megérkeztünk szerentsésen, kedves Edmund. – Tsudálkozom, hogy a' szelid férjem nem találkozott velünk. (*Osvald jö*)
No, 's hól van az Uram?

OSVALD Oda benn, Kegyelmes Aszszonyom; hanem olyan megváltozva, hogy alig lehet hinni. – Meg mondtam néki, hogy az ellenség serege nyomul előre, elnevette magát réá. Meg mondtam, hogy a' Hertzeg Aszszony jó vissza: annál roszzabb, e' vólt rá a' feleletje. A' mikor a' Gloster pártütését, 's a' fia hűséges szolgálátját említettem, ostoba főnek nevezett, 's azt mondotta, hogy a' dolognak roszzabbik oldalát tekintettem meg. – A' minek legnagyobb kedvetlenséget kellene okozni, az tettzik nékie leginkább, 's a' minek tetszeni kellene, azt kedvetleníti. 10

GONERILL (*Edmundhoz*) Így nem mehet ő tovább! Ez semmi sem egyéb, tsak az ő félnék bátortalansága, mellynél fogva nem mer valami fontos dologhoz kezdeni. – Nem érez ő semmi megsértettetést, mellyért tölled elégtételt kívánjon. – A' miről az úton beszélgettünk, annak még jó kimenetele lehet. – Most pedig, Edmund, siess vissza a' Bátyámhoz, szedd rendbe hadi seregét, 's vezesd ide. Itthon nékem tsak a' fegyvereket kell feltserélnem, 's az Uram kezébe a' gu'sajt adnom. Ez a' hűséges szolgálta (*Osvaldhoz*) segíteni fog minket feltételünkbe'. Rövid úton meg foglal jutalmaztatni, ha bátorcodól a' te kedvesednek, egy szeretőnek parantsolatját tellyesíteni! (*emlékeztető jelt ad Edmundnak*) Na, tsak vidd végbe ezt, 's élj szerentsésen! 25

EDMUND A' Hertzeg Aszszonyé vagyok az ütközet halálos veszedelmei közepette is! 30

GONERILL Drága, kedves Edmundom! (*Edmund elmegy*)

OSVALD Kegyelmes Aszszonyom, itt jö a' Hertzeg. (*elmegy*)

3 (*elmennek*)] (*feketével és pirossal: #*) 13–17 A' mikor ... kedvetleníti] (*felete kihúzás*) 26–27 foglal jutalmaztatni] lehet, hogy adok neked valamit

ÖTÖDIK JELENÉS
Albaniai Hertzeg és Gonerill

GONERILL Nő's, Hertzeg? Tsakugyan, megérkezésemkor meg érdemlettem volna a' köszöntést.

- 5 ALBAN Oh, Gonerill! Nem vagy érdemes arra a' Levegőre, a' melylyet bészívsz. Tartok a' te gondolkozásod módja következeitől. Az olyan, a' ki tulajdon származását megveti, megutálja; lehetetlen, hogy a' természet határán túl ne lépjen. – Az az ág, melly a' maga tör'sökéről 's tápláló nedvességétől elszakad, szükségesképpen elaszik, 's többeket is elszárazt.

GONERILL Szót se többet, ostoba fetsegés az!

- ALBAN A' böltesség és jóság a' Semmire kellők előtt haszontalanoknak látszanak. Mit tsináltál? Tigris, nem Léány, mihez fogtál? – Egy Atyát, egy tisztelettel meg öszült Öreget, a' kinek tisztelt tekintete a' vadmedvét is meg szelidithetné, azt tetted meg örültté; te fene vad kegyetlenséggel bíró elfajúlt Léány. Réá állhat é erre az a' jó Ötsém?! Egy Férjfi, egy Hertzeg, a' kit a' hálaadatosságnak olly sok kötelei kaptólnak hozzá? – Valójába', ha az ég nem küldi le legottan ezen gyalázatos Istentelenség meg boszszullására öldöklő Angyalait, kéntelen leszsz az emberiség magát valami feneketlen mélységbe veszteni.

- GONERILL Nyúlszívú! A' ki nem tudsz a' tisztelet, és boszszúság közt választást tenni! a' ki nem tudod, hogy tsak az esztelenek könyörülnek a' gonosztévőkön, ha gonosz tettek végbe vitele előtt meg büntettetnek. Hol a' Dobod? Skótzia, a' mi tsendes Országunkba terjeszti ki Zászlóit; míg te mint egy morális bolond tsendesesen heversz, 's ezt kiáltod: „Ah! miért tselekszik ő így?”

- ALBAN Elváltozott, elfajúlt teremtés, szégyellj meg magad, hogy képedet illyen bórzasztó gondolatokkal fertézteted bé. Ha illene hozzám ezen karokat felfórrott vérem ösztöneinek alája vetni, készek lennének tégedet meg büntetni; de jóllehet hasonló vagy egy tszakához, mégis meg óltalmaz téged aszszonyi ábrázatod.

GONERILL Valójában, most van ideje Férjfséged meg mutatására.

7–14 Az olyan ... fogtál] *(fekete kihúzás)* 7 Az] Egy 7 olyan] olyan <teremtés, melly a' maga> 16–21 Réá ... veszteni] *(fekete kihúzás)* 17 Ötsém] Kornvall 21 valami] egy 23–25 a' ki ... büntettetnek] *(feketével kihúzva)* 26 míg] a' míg 28 Elváltozott] <Te> Elváltozott

HATODIK JELENÉS
Előbbiek, Követ

ALBAN Mi hírt hozól?

KÖVET Oh, Kegyelmes Hertzeg: a' Kornvallisi Hertzeg meg hólt, egy szolgájától ölettetett meg, mivel a' Hertzeg Gloster szemeit ki to-
latta. 5

ALBAN A' Gloster szemeit?

KÖVET Egy az ő házánál felnevelkedett szolgálta, a' szánakozás miatt elfogódva ellene szegezte magát ezen tselekedetnek; a' Hertzeg ellen kardot rántott. A' Hertzeg ezen fel boszszankodván legot-
tan meg akarta ötöt öletni, de elébb a' szolgától egy sebet kapott, a' melly életébe került. 10

ALBAN Ez bizonyosága annak, hogy Ti Égnek bírái ott fenn lakoz-
tok, a' kik az ide alatt tett vétkeket haladék nélkül meg boszszúl-
játok. – De oh! A' szegény Gloster! – Meg fosztatott mind a' két
szeme világától? 15

KÖVET Mind a' kettőtől. – Ezen Levél, Kegyelmes Aszszonyom siető
választ kíván. A' Testvérétől való. *(általadja a' Levelet, a' ki lassan
olvassa.)*

ALBAN Hól volt a' fia, a' mikor Attya szemét ki vajták? 20

KÖVET A' Hertzegnét kísérte ide.

ALBAN Hiszen nints itt!?

KÖVET Most vissza menő utjába találtam az úton.

ALBAN Tudja-é ezen gyalázatos tselekedetet?

KÖVET Igenis, Kegyelmes Hertzeg, ő maga vádolta bé az Attyát, 's
legottan eljött hazunnan, hogy boszszuállásának annál szabadabb
útat nyithasson. 25

ALBAN *(félre)* Gloster! élek még én a' Királyhoz mutatott szereteted
megszolgáltatására, 's szemeid meg boszszuállítására. – Jere velem, Ba-
rátom, 's beszélj meg mindent, a' mint tudsz. *(elmennek)* 30

HETEDIK JELENÉS
Gonerill és Oswald

GONERILL Oswald! Oswald! *(Osvald béjő)* Lóra szaporán, siess Ed-
mund után, 's mondd meg néki – mégse! – Hallod é, Oswald,

2 *Követ*] Hírmondó 13 Ez] Ez <egy> 15–17 Meg ... kettőtől] *(fekete kihú-
zás)* 32 *Gonerill és Oswald*] *(feketével és pirossal: #)*

kedves Osvaldom! A' Testvérem azt írja, hogy mivel már a' Férje
meg holt, Edmundhoz megy Férjhez. Menj el hozzája, verd le ezen
szándékáról. Az illetlen lenne, 's az Edmund szíve már – kérdd
5 az Edmund szívének én akarok bírtokossa lenni, ha a' mérég 's
a' tör szerzik is azt meg nekem. Érteszsz engemet! Ha utodban
találkozól az öreg vak Glosterrel, tselekedd azt a' jó szívűséget,
szabadítsd meg őtet kínjaitól. – Az igen nagy vigyázatlanság volt
10 őtet életétől is meg nem fosztani, mert a' hól az Öregnek Árnyéka
kóboról, mindenütt szánakozást és támadást indit. Jutalmot kapsz
a' fejéért. Siess! – Még sem! Egy Levél többet tehet, mint a' te
szád. – Jere! A' jutalom szolgálatbéli készségedhez leszsz alkal-
mazva. (*elmennek*)

NYOLTZADIK JELENÉS

15 *Karlille előtt való Erdő, Gloster, Edgar mint Parasit*

GLOSTER Mikor érünk már azon hegy tetőre?

EDGAR Éppen most hágunk fel. Látod, mint igyekszünk.

GLOSTER Ugy tettzik, hogy a' föld felette egyenes.

EDGAR Dehogy; söt iszonyú meredek. Ha! Hallod oda le a' patak
20 zúgását?

GLOSTER Nem, semmit sem hallok.

EDGAR Ugy hát látásoddal együtt több érzékenységeidet is elvesz-
tetted?

GLOSTER Meg lehet. Ugy tettzik, hogy a' szavad meg változott; jobb
25 dolgokról beszéllsz, 's jobban fejezed ki magad, mint az elébb.

EDGAR Nagyon hibázól; semmibe sem változtam meg, tsak köntö-
sömbe.

GLOSTER Ugy tettzik, hogy jobban beszélleszsz.

EDGAR Jöjj tsak, Uram, itt a' hely. Millyen mély tsendesség uralko-
30 dik itt. – Millyen iszonyatos szédülést okoz ezen nagy mélységbe
való letekintés. – A' Varjak 's a' Hollók, a' mellyek a' levegőbe
repdesnek, alig láttzanak annyinak, mint egy bogár. A' köszikla
közepén van egy, a' melly köményt szemé'sgél, tsak akkorának

3 kérdd] (*bizonytalan olvasat*) 13 elmennek] (*fekete és piros #*) 33 a' melly
... szemé'sgél] (*vastagabb hegyű toll kihúzása*)

15 *Parasit*] Sófalvi leleménye, I. a 29 oldalt.

láttzik, mint a' feje. – A' parton uszkáló halak, mint egy egér; 's
a' leg nagyobb hajó sem tettzik nagyobbnak, mint egy findsa. 'S
a' számlálhatatlan kovatsokon zúgó habok tsak alig hallatnak. –
Nem nézek le többet, külömben elszédül a' fejem, 's lebukom a'
mélységbe.

5

GLOSTER Állíts oda, a' hól állaszsz.

EDGAR Add ide a' kezed. Tsak egy lépésnyire vagy a' tsúts szélétől. –
A' világ kintséért sem mernék leugrani.

GLOSTER Botsásd el a' kezem. Barátom, itt van még ez az erszény,
's benne egy drágakő, a' melly meg érdemli, hogy illyen szegény
embertől elvedd. Áldjon meg téged az Isten! Eredj el már most
innént, 's mondj nékem egy Isten hozzádot; 's ugy menj el, hadd
halljam elmeneteledet.

10

EDGAR (*tetteti, mintha elmenne*) Isten hozzád, jó Barátom!

GLOSTER Hozzád is.

15

EDGAR (*magába*) Miért kell nékem játékot üznöm az ő kétségbe
eséséből? – Semmi; orvoslására szolgál ez néki.

GLOSTER Hatalmas Istenek! Ezen helyen mondok le a' világról, 's
ti elöttetek rázom le életem nehéz terheit békességes tűréssel. Ha
azt tovább hordozhatnám a' ti nagy és változhatatlan végezések
ellen való zugolódás nélkül, elvárnám, mig nyomoruságos éle-
temnek gyenge takarója tőkélletesen elsenyvedne. – Ha még él
a' fiam, áldjátok meg őtet. (*lép egyet előre*)

20

EDGAR (*Hirtelen által öleli, és változtatott hanggal*) Héj, hová, jó Ba-
rátom! Viszsa! Ki vagy te, Uram?

25

GLOSTER Féltre! engedd, hogy halhassak meg!

EDGAR Ebbe a' pillanatba' pókhálóvá, tolluvá és levegővé változtál
vólna, 's ezen rettenetes magoss helyről való leugrással, mint a'
tojás, izre porrá szakadtál volna. Tíz egymásra tétetett magoss élő
fák nem érik fel ezen helyet, mellyről le akartál ugrani. Mi féle
érzéketlen teremtés vólt az, a' ki ezen köszikla tsútsra vezetett?

30

GLOSTER Egy szegény szerentsétlen kóldus.

EDGAR Innen nem meszsze állván, ugy tettett, hogy az ő szemei két
tölt Hóld vóltak, számlálhatatlan sok orra, görbe szarvai, 's ugy
emelkedett, mint a' feldúzzadó tenger. – Az valami gonosz Lé-

35

9 ez az] egy 10 illyen] egy 16 kell ... üznöm] tsúfolozom

lek vólt. Ne kételkedj hát, szerentsés Öreg Atya, hogy az Istenek, a' kik az emberek előtt lehetetlenekbe mutatják meg hatalmokat, azok szabadítottak meg téged ilyen tsudállatosan.

5 GLOSTER Most emlékezem egy történetre. Mostantól fogva tehát szenvedem nyomoruságaimat, míg az Istenek azt mondják: Elég már! Elég! 'S akkor meghalok. – Azt a' teremtést, a' kiről beszél- lék, embernek gondoltam; az hozott engem ide.

10 EDGAR Légy tsendes, és nyugodalmas gondolatokkal vígasztald ma- gad. De ki jön ott? Ha eszén lenne, tsak nem öltöznék olyan kü- lönösön.

KILENTZEDIK JELENÉS
Lear dühösködve, előbbiek

LEAR Nem. Véllem pénzzel semmire sem mehetnek, mert én vagyok a' király.

15 EDGAR Oh! szívet hasogató tekintet!

LEAR Ebbe a' tekintetbe a' természet felyül haladja a' mestersé- get. – Itt a' felpénzettek. – A' Semmire kellő úgy viseli a' kézívét, mint egy madár ijjesztő. – Nyújtsátok ki karotokat. – Né, né, egy egér! – Psz! tsendesség. – Itt az én vaskesztyűm, egy óriás ellen akarom ezt meg próbálni. – Hozzátok ide a' ro'sdás dárdámat! –
20 Oh! millyen szépen repül az a' madár – a' – fekete – fekete – Héj! Hogy hívják azt a' szót?

EDGAR Szerentsétlen ember!

LEAR Meg lehetsön tanáltad.

25 GLOSTER Ez a' hang olyan esméretes főrma előttem.

LEAR Hah! Gonerill! Regan! – Egy ősz fővel. – Ugy hízelkedtek né- kem, mint az őlbeli kutyák, 's azt mondották, hogy minekelötte a' szakállom fekete lett vólna, már vólt benne ősz hajszál. Igen, és úgy vólt minden mondásomra való feleletjek. Igen, és úgy egy-
30 szer'smind. – Roszsz pénzek. A' mikór a' zápór meg áztatott, 's a' hideg szél egészsz testemet általjárta, a' mikór a' menydörgések parantsolatomra meg nem szűntek; akkor esmértem meg őket. – Nem! Nem, ők nem emberek, a' millyeneknek szavok állítja; ők azt mondották nékem, hogy én minden vagyok; ez hazugság; én nem vagyok.

35
1 hát] hát <te> 6–7 Azt ... ide] (piros kihúzás) 30–35 A' mikór ... vagyok] (fekete kihúzás)

GLOSTER Most emlékezem én ezen szó hangjára. Nem a' Király-é az?

LEAR Ugy van, minden hüvelyk egy Király! – Ha merevetten tekintek, nézzétek, mint reszket, a' mi alattam vagyok. – Viszsa ajándékozom az életét ennek az embernek. – Mi volt az ő hibája? Há- 5
zasság rontás. Te nem halsz meg. – Né, milyen setéttség van arra, kénkövel lobogó forró potsolya; büdösség, testi száradás. Pfuj! Pfuj! Pah! Pah! Jó Patikárius, adj nékem egy könting Bal'sámat, hogy képzeleteimet jó szagúbbá tégyem. – Itt a' pénz.

GLOSTER Oh! engedd, hogy tsókoljam meg ezen kezeket! 10

LEAR Hadd mossam meg elébb; halál érzik rajtok.

GLOSTER Oh! Természetnek öszve darabólt remekje: Igy megyen vissza valaha ez a' nagy világ a' semmiség méhébe. Esmérsz en- gem?

LEAR Jól emlékezem szemeidre. Te katingatól rám? Nem, vak Ku- 15
pidó, tsináld azt a' leg bájolóbban, nem akarok szeretni. Ólva'sd el ezen kinyilatkoztatást, nézd tsak, hogy írták ezt.

GLOSTER Ha minden betű meg annyi nap volna is, még se láthatnék egyetlen egyet is.

LEAR Ólva'sd. 20

GLOSTER Hogy? Szemeimnek ezen üress üregeivel?

LEAR Oh hó! Hát úgy vagy? – Nints szem a' fejedbe, nints pénz az erszényedbe? De látod, hogy van a' világ állapotja.

GLOSTER Érzéseimmel veszek valamit észre.

LEAR Hogy hogy? Te bolond vagy. Hogy főj a' világ, szem nélkül 25
is lehet azt látni. – Nézzed füleiddel. Halld, hogy tsengeti ki a' világból ez a' Semmire kellő azt az együgyű Tolvajt. – Hallga'sd meg jól. A' helyét 's a' kezét meg változtatva ki az Ítéző Bíró? ki a' Tolvaj? Senki se vétkezik; senki; mondom, hogy senki. Barátom; tanúld meg ezt töllem: senki se vétkezik, a' kinek hatalmába áll a' 30
bépanaszlónak ajakát bé petsételni. Most – most – most – húzd le a' csizmám. – Erőssebben. – Erőssebben. – Ugy na –

EDGAR Millyen öszve elegyedése ez az okosságnak, és bolondság- nak. Értelem az eszelősségbe.

10–11 Oh! engedd ... rajtok] (*piros kihúzás*) 17 kinyilatkoztatást] Levelet

8 könting] Súlymérték, a lat egynegyede, l. SZABÓ T. 1995, 357.

LEAR Meg akarod síratni szerentsétlenségemet? Vedd el szemeimet magadnak. Jól esmérlek én téged. Glosternek hívnak. – Néked békességes tűréssel kell lenni. Sírva jöttünk a' világra. – Tudod, hogy a' legelső szempillantatba, a' mikor a' levegő nyomását meg
5 éreztük, sírtunk, nyivákoltunk. Prédikállok neked – Hallgass –
GLOSTER Istenek! Könyörüljete rajta.
LEAR A' mikor születettünk, sírtunk, hogy a' Bolondoknak ezen nagy néző piattzára jöttünk.

TIZEDIK JELENÉS

10 *Ritter és Inasok. Előbbiek.*

RITTER Oh! Itt van! Felséges Uram! A' Felséged –

LEAR Semmi fel szabadítás? – Hogy hogy? Egy fogoly? Bánjatok szeliden velem. Váltság pénzt fogtok kapni. Hozassatok Seborvost. A' koponyámon sebet kaptam.

15 RITTER Mindent fog találni Felséged!

LEAR Senki sem fogja pártomat? Én egyes egyedül? Vitézül halok meg, mintegy felékesítettett vőlegény. Tsak ide. Én Király vagyok, a' ti Uratok; tudjátok azt?

RITTER Felséged Király, 's mi engedelmeskedünk.

20 LEAR Igen jó állásu kalap ez. Az egy valóságos derék hadi fortély lenne, ha egy egész sereg Lovat szőnyeggel takarnának bé. Én probát teszek véle, 's ha a' Léányimra, 's vejemre titkon rájok ütök, akkor osztán vágják halálra, halálra, halálra – *(elszalad a' Ritternek utánna)*

25 EDGAR *(A' Rittert meg tartóztatja)* Nemes Szívű Férjfi, áldjon meg az Isten.

RITTER Barátom, mondd szaporán, mi bajod van.

EDGAR Mennyi távolságra vagy az ellenséges tábor?

RITTER Igen közel, 's nagy sebességgel közelget. *(elmegy)*

30 EDGAR Köszönöm, barátom.

GLOSTER Hatalmas Istenek! Vegyétek el életemet! Ne engedjétek, hogy a' gonosz Lélek még a' magam meg ölésére késztesen, mi nek előtte az néktek tettzenék!

EDGAR Ez helyes kérés vala, Atyám.

13 Hozassatok] Hozassatok <egy> 28 vagyon] fekszik

GLOSTER Mi az, Barátom, ki vagy te?

EDGAR Egy igen szegény ember, a' ki a' szerentsétlenség tsapásai hordozására teremtett, a' ki elmúlt és jelen való nyomoruságainak érzése által a' szánakozáshoz szokott. Add ide a' kezed, hadd vezesselek bé valami kalibába.

5

GLOSTER Tiszta szívemből köszönöm, az Égnek jósága és áldása legyen jutalmad.

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Osvald és Előbbiek

OSVALD Egy nyilván meg ígértetett jutalom. Millyen nagy szerentse.

10

Az én boldogságom felemelésére teremtett ez a' vak fő. – Öreg szerentsétlen pártütő, készítsd magad a' halálra, a' fegyver már ki van huzva, a' melly téged elveszessen.

EDGAR (*Oltalomhoz készül*)

OSVALD Vakmerő paraszt! még bátorkodól egy nyilvánságoson megítéltetett árulót oltalmazni? Félre, vagy az ő sorsa tégedet ér!

15

EDGAR Most az egyszer nem. Viszsa, különben mindjárt meg látom, hogy az én, vagy a' te koponyád keményebb-é?

OSVALD Ugy takarodj, te nyomorúlt.

EDGAR Jere tsak ide. (*viaskodva kimennek*)

20

GLOSTER Mi történhet még több rajtam? Istenek, tartsátok meg oltalmazómat. Átkozott légyen érzékenységem keménysége, 's az az ész, a' melly tsak nyomoruságom érzésére tett alkalmatossá. A' Király meg tébolyodott. Bár én is az lennék, ugy legalább gondolataim el lennének válva szenvedéseimtől, 's fájdalmim az önnön érzés homályos képzeleteibe eltévelyednének.

25

EDGAR (*viszsa jó*) Meg holt már. Tsak azon boszszankodom, hogy nem vólt valami védelmező pajtása. – Ez a' levél a' 'sebibe volt. (*olvassa nagyon, de ugy, hogy Gloster ne hallja*) „Glomezteri Lord Edmundhoz!” – Glomezteri Lord? (*tovább olvas*) – „Emlékezz költésönös fogadásainkra. Sok alkalmatosságod van most a' Férjemet, a' Hertzeget láb alól elállítani; ha ez tettzik, az üdő és a' hely

30

21 meg] meg <az én> 22–26 Átkozott ... eltévelyednének] (*fekete kihúzás*)

22 légyen] légyen <az én> 29 Lord] Gróf 30 Lord] Gróf

29 Glomezteri] Sófálvi Glostert itt az eredetihez közeli formában használja. Schrödernél erre nincs példa.

önként ajánlják magokat. – Vigyázz; győzedelmesen ne jöjjön vissza; mert úgy füstbe ment minden dolgunk. Szabadítsd meg tőle a' Te Barátnédát – inkább szeretném mondani Feleségedet – Gonerillt:”

5 Millyen különös meg különböztető köz egy aszszony akaratja között. Az ő Férje élete ellen való törekvés, hogy azt a' Bátyámmal feltserélje. – Tüstént elküldöm ezen Istentelen Levelét a' halálra ítélt Hertzegnek, 's arra kérem, hogy adjon szabadságot az ütközet utánn áruló Bátyámnak, Edmundnak egy esméretlen vi-
10 tézzel való költsönös viadalra, – a' vitéz pedig én leszek.

GLOSTER Itt vagy még, jó ember?

EDGAR Igen is, Nemes Férjfi. Ugy tetszik, hogy meszszi rélmát hallok. Jer, hadd vezesselek valami bátorságos helyre.

GLOSTER Nem tovább, jó Barátom, itt is éppen úgy rothadok meg,
15 mint másutt akár hól.

EDGAR Hogy hogy? Már ujra bús gondolatokba merültél? Az embernek mint világra létekor, úgy abból való elköltözésekor is szükség a' Természettől ki szabott időt megvárni. Arra megérni legfőbb kötelesség.

20 GLOSTER Mire nékem ez a' kinokkal tellyes élet? Oh! kedves Fiam, Edgar! Kedves Fiam! Oh, millyen örömet szeretném élni, ha reménylhetném, hogy tégedet még egyszer atyai karjaim közé szoríthatnának!

EDGAR Istenek! mit hallok!

25 GLOSTER Mit beszélsz?

EDGAR Semmit. – Ki vólt a' te fiad, Edgar?

GLOSTER Ah! Nékem két fiaim vóltak, Edmund és Edgar, mind a' kettő szívemnek öröme, mind a' kettő Öregségemnek vígasztalója. Edmund Öttsének Levelét mutatta nékem, melybe ő Edmundot ösztönözte hátra lévő rövid életemnek halállal való feltserelésére. Vagyonomba akartak részesülni. Edgar elszökött, 's ez által a' gyanut bizonyossá tette. Én őtet üldöztettem. De bizonyoson az Istenek magokhoz vették ártatlan Lelkét, 's én meg tsalattatott – Miért szorítod úgy a' kezemet? Te reszketsz? Va-
30 lami bajod van?
35

9 utánn] utánn <az én> 20 GLOSTER] (fekete és piros: #) 27–29 mind ... vígasztalója] (piros kihúzás) 29 Öttsének] Öttsének <egy>

EDGAR Nints. – A' te beszéded, Öreg – de tudod é bizonyoson, hogy a' fiad ártatlan?

GLOSTER Oh, bizonyoson a' semmire kellő Edmund azért rágalmazta őtet, hogy engemet a' Természet és Törvények ellen a' Kornvalli Hertzegnél bé vádólhasson. – Mert látod, az ő árulása oka, hogy most én itt kóborlok vakon, és minden segítség nélkül. 5

EDGAR Rettenetes háláadatlanság.

GLOSTER Oh! Kedves fiam, Edgar! A' te meg tsalattatott Atyád haragjának szerentsétlen tárgya. – Bár tsak azt érhetném meg, hogy tégedet még egyszer Atyai karjaim között érezhetnélek, akkor elmondhatnám: megjött szemem világa. 10

EDGAR (*letérdelve*) Oh, Atyám! A' te kezed! A' te fiad –

GLOSTER Mi az? Mit akarsz?

EDGAR Nem esméred szavamat? Annyira elfelejtkeztél fiadról?

GLOSTER Ki vagy te? A' szavad meg változott! 15

EDGAR Itt, a' lábad előtt borúlt le a' te fiad, Edgar.

GLOSTER Hogy hogy?

EDGAR Az elűzetetett, a' kóldus, az elárultatott, de mégis ártatlan Edgar, a' ki soha sem motskólta bé az ő Lelkét legkissebb, Attya ellen való gondolattal is. – Oh! Az Istenekre esküszöm, hogy mindég hűséges gyermeked voltam. A' te kezed reszket. – Oh, Atyám! Nem láthatom ki szemeidből, ha vallyon meg botsátótál-é nékem? 20

GLOSTER Te vagy-é az? Edgar? Az én fiam? Hogy jöttél ide?

EDGAR Az a' meg örült, a' ki téged vezetett; az a' kóldus, a' ki téged megszabadított, az vagyok én. 25

GLOSTER Kelj fel. Jere karjaim közzé. Hálákat adok néktek Istenek, hogy életemet meg tartottátok. – Oh! Én ujja boldog vagyok. Vegyetek már magatokhoz, a' mikor tettzik. Van még a' világon egy

13 Mi az? Mit akarsz?] (*piros kihúzás*) 14 elfelejtkeztél] elfelejtkeztél <a' te> 15 Ki ... változott] (*piros kihúzás*) 17 Hogy hogy] (*piros kihúzás*)

22–23 Nem ... nékem] Sófalvinál és Schrödernél Edgar, miután legyőzte a rátámadó Oswaldot, felfedi magát. A klasszicizmus és a koraromantika színpada nehezen viselte el Edgar ambivalenciáját, hogy a kitagadott ártatlan fiú dajkálja, de kínozza is atyját, amikor nem leplezi le magát az érte fohászkozó, megtört Gloster előtt.

- kéz, mely az én testemet hálaadatossággal teszi bé a' földbe. –
De a' te Istentelen Bátyád mi módon –
EDGAR A' lárma közeledik, menjünk, kedves Atyám, bátorságba
helyeztetlek téged. (*elviszi*)
5 GLOSTER (*mentibe*) Hatalmas Istenek! Vegyétek el már életemet,
tsak a' fiamot tartsátok meg!! (*elmennek*)

TIZENKETTŐDIK JELENÉS
Kordélia Szobája Karlillébe,

Kordelia, Kent, Orvos, Lear egy Székbe aluva

- 10 KORDELIA Ugy van, jó Kent! Ennekelőtte tsak kevésel olyan dü-
höss volt, mint a' fel dúzzadott tenger. Nagyon énekelt, bürökkel,
tsalánnal, mezei virágokkal, 's mindenféle gizzgazzal fel volt kos-
zoruzva, mellyek a' szántóföldön teremnek. – Mit tehet az em-
beri tudomány az ő elragadtatott érzése helyrehozásában? A' ki
15 rajta segít, mindent, a' mi tsak bírodalmomba van, kívánjon, és
én kész leszek azzal szölgálni.

- ORVOS Még vagynak arra módok, Felséges Aszszonyom. A' Termé-
szetnek legjobb apólgató dajkája a' Nyugodalom; tsak erre van
most szükség. Azt, hogy meg szerezhessük, sokféle orvosságok
20 vagynak, – mellyeknek erejek az elbúsult szemeket bé zárja.

- KORDELIA Minden hasznos titkok! a' földnek még eddig elé esmé-
retlen orvosló szereit, sarjazzanak ki az én könnyhullatásaimra, lé-
gyenek segítségére, és orvoslására ezen nagy érdemű Férjfi gyó-
gyításába. – Oh! segittsetek rajta, míg vad dühössége életét öszve
25 nem rontja, a' mellynek felélesztésére osztán semmi eszköz nin-
tsen. Nénéim! Nénéim! Kegyetlen Léányok! Az égi háboru alatt!
éjtszaka! ilyen bórzasztó éjtszakán! – Oh, nints sohol szánako-
zás, és könnyöretesség, tsak nállad, jó szívű Kent! Hogy élhet-

2 De ... módon] (*piros kihúzás*) 130.7–133.29 TIZENKETTŐDIK ... *elmennek*]
(*feketével kihúzva*) 9 Kordelia ... aluva] (*piros kör, benne #*) 10 tsak] egy
130.24–131.33 Oh! ... leszs] (*fekete kihúzás*) 130.24–131.3 Oh! ... arra] (*fe-
kete kihúzás*)

130.7–133.29 TIZENKETTŐDIK ... *elmennek*] Lear és Cordelia „kibékülése”
az az érzelmi csúcspont, amelyre a nyitó jelenet óta vár a közönség. Ha
azonban a tragédia jól végződik, a feloldozás el is maradhat – amint a vél-
hetőleg rendezői húzások e sűgőkönnyben tanúsítják.

nék olyan sokáig! 's hogy munkálodhatnám eléggé ezen jóságod viszszafozását! – Életem igen rövid, leg drágább jutalmam is pedig igen tsekély leszs arra.

KENT Felséges Királyné! a' szolgálatnak meg esmérése bőv megjutalmaztatása annak. Mind azok, mellyek, mondtam, nem egyebek, tsupa tiszta igazság. – Adnák az Istenek, hogy szolgálatom Királyomnak, és néked használhatna. 5

KORDELIA Istenek! Orvosoljátok meg az ő természetének ezen rettenetes megrázattatását! Huzzátok fel egy, az ő gyermekei gonoszságok miatt gyermekké lett öregnek leereszkedett visszás hangú húrjait. 10

ORVOS Nem méltóztatik Felséged parantsólni, hogy felköltsem? Már rég alszik.

KORDELIA Önnön tapasztalásod, és okosságod légyen abba tanítód.

ORVOS Maradjon hát meg így, mert tsendesen nyugszik. 15

KORDELIA Kedves Atyám! – Meg Gyógyulás! tedd orvosló szereidet ajakaimra, 's tégyed, hogy ezen tsók az ő háborgó bánatját letsendesithesse, mellyet két Testvéreim okoztak ezen tisztos Öregen – (meg tsókólja)

KENT Érzékeny szívű drága Hertzeg Aszszony! 20

KORDELIA Ha nem lettél volna is nékiek Attyok, még is ezen ősz hajak szánakozásra indithattak volna benneteket. – Olyan ábrázat é ez, melly a' dühösködő Szelek játékává való kitétetést megérdemli? Őtet a' bórzasztó Menyörgések eleibe helyheztetni; az irtóatos villámlások között látni a' hajnalnak pirosságát! mint egy meg örült! – Leg nagyobb ellenségem Kutyáját is, ha nekem hízelkedett volna, házamba illyen rettenetes éjtszaka helyet adtam volna; 's Te, szegény Atyám! kéntelen voltál valami alacsony kunyhóba a' megvettetett szegények között egy marok félig rothadt szalmán fekünni. Oh! Szánakozás! Szánakozás! Tsuda, hogy életed eszeddel együtt egyszerre semmivé nem lett. – Ugy tettzik, hogy ébred, beszéljeteke vele. 25

ORVOS Beszéljen Felséged, sokkal jobb leszs.

KORDELIA Mit tsinál, Atyám? Hogy érzi magát Felséged? 30

131.4–133.28 Felséges ... vagyok] (vastagabb toll kihúzása) 7 Királyomnak ... használhatna] Királyomon; néked használhasson 26 ellenségem] ellenségemnek 28 kéntelen voltál] kényszerítettél

LEAR Nem jól tettétek, hogy a' Síról ujra ki húztatok. Te boldog Lélek vagy, de én tüzess kerékre kötöttem, melyly könnyeimet olvasztott ónhoz hasonló tüzesekké olvasztja.

KORDELIA Kedves Atyám! Nem esmersz engem?

5 LEAR Tudom. Te Lélek vagy: mikór hóltál meg?

KORDELIA Még mind – mind – csak –

ORVOS Még nem serkent fel egészszen, hadd nyugodjék meg egy keveset.

10 LEAR Hol vóltam? Hol vagyok? Világos napfény? – Iszonyatos rémitő képek tűnnek előmbe. – Meg halnék búmba, ha mást valakit ilyen környülállások között szemlélnék. – Nem tudom, mit akarék mondani. – Nem mernék réa megesküdni, hogy ezek az én kezeim. Szeretném bizonyoson tudni, tulajdonképpen mi vagyok én?

15 KORDELIA Oh! nézzen meg engem, kedves Atyám, 's nyújtsa ki kezeit megáldattatásomra.

LEAR (*le akar térdelni*)

KORDELIA Nem, kedves Atyám. Az Istenért, miért térdel?

20 LEAR Ne tsúfolódj velem. Én meg bolondúlt 80 's még több Eszten-dős gyermek Öreg vagyok, 's félek valódi dolgot beszélni, nem vagyok tökéletesen eszemen. Ugy tettzik, mintha esmernélek téged, 's ezen embert; 's mégis kételkedem felölle, mert nem tudom bizonyoson, mitsoda helyly ez; 's akármennyit töröm is a' fejem, nem esmerem ezen öltözetet. Azt se tudom, hól szállottam meg
25 az elmúlt éjtszaka. – Ne nevessetek rajtam, mert a' millyen igaz, hogy élek, azt gondolom, hogy ez az Aszszonyosság az én Léányom, Kordelia.

KORDELIA Az vagyok, igenis, az vagyok, kedves Atyám.

30 LEAR A' te szemeid nedvesek? Ugy van! Kérlek, ne sírj. – Ugy van, kegyetlenségem fakasztja ki ezen könnyeket szemedből. Vagy sorsomon való szánakozásból sírsz? Engedj meg. – Nem! azt nem teheted. – Adj mérget, hadd igyam meg; áldjalak meg, 's haljak meg.

KORDELIA Kedves Atyám!

1 Te] Te <egy> 5 Te] Te <egy> 11–14 Nem ... én] (*fekete kihúzás*) 19 Én]
Én <egy>

LEAR Tudom, hogy te engem nem szerettt. Nem szerethett; mert
a' te Nénéid, ha jól emlékezem réá, durván bántak velem. Néked
vagynak okaid arra, nékiek nintsen.

KORDELIA Semmi okom nints réá, kedves Atyám, semmi.

LEAR (*egy kevés nyugvás után*) Hól fitzkóm, a' Bolondom? 5

KORDELIA Hól van? Hozzátok ide.

KENT (*lassan Kordéliához*) Ah, Felséges Aszszonyom! Ó igen beteg.
A' Király szerentsétlen sorsa nagyon meg illette ötet.

LEAR Skotziába vagyok én?

KENT Tulajdon bírodalmába, Felséges Király! 10

LEAR Az én tekintetem semmit sem ér. Nem Kent vagy-é Te?

KENT Az vagyok, igen is; a' te szolgád, Kent, a' te Inasod, Kajus.
Nem esméred-é már Kájust?

LEAR Arról bizonyossá teszelek, hogy ő betsülletes ember vólt, de
már meg hólt, 's elrothadott. 15

KENT Nem, kedves Királyom, én magam vagyok az.

LEAR Mindjárt meg fogom látni.

KENT Éppen az, a' ki a' te szerentsétlenséged kezdetétől fogva szo-
moru lépéseidet követte.

LEAR Igen, igen, jut eszembe. 20

KORDELIA Nem tudja, mit beszéll. Egek, könnyörüljetekek rajta!

ORVOS Ne nyughatatlankodjék, Felséges Aszszonyom: a' nagy dü-
hösség, a' mint láthatja, már letsendesedett; de még veszedelmes
ötet az elmúltakkal engesztelni meg; kérje, hogy menjenek bé;
ne fáraszsza magát többet, míg jobban meg nem jö az ereje. 25

KORDELIA Kedves Atyám! nem tettzik bé menni?

LEAR Néked békességés türéssel kell erántam lenned. Kérlek, felejt-
kezz el, 's engedj meg. Már Öreg, és gyermek vagyok. (*Lear, Kent,*
Orvos elmennek)

TIZENHARMADIK JELENÉS 30

Ritter és Kordelia

RITTER Felséges Királyné! a' Britanniai tábor már a' miénkkel egy-
betsapott. Mind a' két részről vér patakok folynak.

5 Hól] Hól <az én> 14 LEAR] (*piros körben*) 14 ó] ó <egy> 133.30–134.6
TIZENHARMADIK ... elmennek] feketével az egész jelenet kihúzza

KORDELIA Istenek! pártfogoljátok igazságos ügyemet. – Oh! Kedves Atyám! tsupán éretted jöttem én ide; éretted lágyították meg panaszszaim, és szünet nélkül való sirásaim a' Skotziai Királyt. Nem a' felpuffasztó kevélység adott fegyvert kezünkbe; hanem
5 a' szeretet, a' tiszta szeretet, 's öreg Atyánk igazságos ügye. (*elmennek*)

Vége a' 4ik Felvonásnak

ÖTÖDIK FEL-VONÁS

*A' Játék szín mutatja a' Britannusok' tábora' fekvését, sátorokkal,
10 és Katonákkal, a' kik az Öreg Királyt Léárt, és Léányát Kordeliát el fogták.*

*A' Firhang felhúzásakor mindjárt győzedelmi tábori mu'sika hallik, mellynek elkezdődése utánn kevés idő mulva bé szalad Kordélia kétségbe esések között, 's egy darabotskáig szomoru gondolatokba mérülve merevedetten áll egy helybe. – Egyszer hirtelen, gondolkozásai-
15 ből mintegy feleszmélkedvén mindenfelé feltartott karokkal szaladoz, mintha segedelemért akarna kiáltozni, de látván, hogy sohólt sem talál, le borul a' földre, 's imádkozik. – Ekkor a' győzedelmes tábor béjő a' Játtzó színre; a' Király a' Katonáktól körül vétetve lassan kísértetik a' Játtzó színen keresztül. – Ezt meg látván Kordelia oda szalad a'
20 Katonához, mintha az Attyát akarná kiragadni közzüllök, de azok nem botsátják, hanem lassan kikísérik. Ekkor nagy kétségbe esések között ujra leborul artzzal a' földre, egyszer, mikor az Attyát kivitték, hirtelen felugrik, 's nagy dühösséggel az Attya utánn ki szalad. – A'
25 Katonáknak egy része benn marad a' Játtzó Színek hátulsó részében.*

ELSŐ JELENÉS

Alban Hertzeg, Gonerill, Regan, Edmund, Katonák

EDMUND Éljen a' vitéz és győzedelmes Albaniai Hertzeg!
ALBAN Ezen dologba tsak annyiba elegendem belé, a' mennyibe a'
30 *Skotziai Királyné* Országomba rohant, nem annyiba, a' mennyibe ő az Öreg Királynak pártját fogta. A' hól betsülletes ember nem lehetek, ott vitéz sem vagyok. – Azért a' mái nap ditsösségéből

12–25 *A' Firhang ... részében*] A némajelenet Sófalvi önálló betoldása.

legkissebket sem akarok részesedni. Tégedet illet az, Edmund. Te példáját akartad adni veled született vitézségednek, 's a' szerentse néked kedvező volt. Tiéid azon nemes foglyok, a' kiknek sorsok a' győzedelmet réám nézve meg keseríti – azokat ki kérem tőled, hogy velek kötelelességem és érdemek szerént bánjak.

5

EDMUND Felséges Uram! Tanátsosnak tartom az Öreg Királyt fedél és bátorságos őrizet alá vitetni, mivel az ő ősz öregségébe, 's még a' mi több, rangjába valami bizonyos hódító erő vagyon, mellynél fogva a' köz Nép szívét a' maga részére vonja; 's azon vitézetket, a' kik a' mi hatalmunkba vagynak, ellenünk támasztja. Vélle együtt küldöttem el a' Királynét is éppen ezen okból. – Ők mind azon által készen állanak holnap vagy akár mikor meg jelenni ott, a' hól Hertzegséged méltoztatik réájok törvényt láttatni. – Most mi a' vértől párologunk, a' barát barátját elvesztette, mellyért a' legigazságosabb háboru is átkoztatik azoktól, a' kik annak sujját érzik. – A' Kordélia és az ő Attya meg hallgatása különös alkalmasabb helyet kíván.

10

15

ALBAN Uram! Engedelmedből tégedet ezen táborozásba jobbagyomnak, és nem Atyámfjának tartalak.

REGAN Ugy, de most már tartsd annak, mert tsak az az érdemlett tisztelet, mellyet az ő számára kigondoltam. Ő vezérelte hadi szereimeit; ő volt rangom és személyem tekintetével felruházva; 's egy ilyen tekintetes, 's függetlenségbe lévő ember elég érdemes arra, hogy Atyádfjának nevezetethessék. *(Edmundhoz)* Tsakugyan úgy gondolom, hogy néked meg kellett volna elébb engem szándékomról kérdezni, minekelőtte nékie magadat úgy kinyilatkoztattad.

20

25

GONERILL Ne olyan tüzessen, az ő személyes érdemei felyebb emelik őtet kinyilatkoztatásodnál.

REGAN Az én jussommal általam fel lévén ruháztatva, a' leg elébb kellőkkel egy rangba van helyheztetve.

30

ALBAN Akkor lenne lehetséges az a' legfelsőbb gráditis, ha ő téged Feleségül venne.

REGAN A' tsúfolódók gyakran Proféták.

2 adni] adtadni 6 az] az <szegény> 11–16 Ők ... érzik] *(fekete kihúzás)* 21 mellyet] mellyet <én> 21 vezérelte] vezérelte <az én> 22 volt] volt <az tu> 24–27 Tsakugyan ... kinyilatkoztattad] *(fekete kihúzás)*

GENERILL Azok a' szemek, a' mellyekkel gondolod, hogy azokat látod, kápráznak.

REGAN Néném! Nem jól érzem magamat, külömben szívem érzése szerint felelnék erre. Vezér! Vedd kezedhez katonáimat, foglyaimat, 's Atyai örökségemet, uralkodj azokon és rajtam. Én mindent általadok neked. Az egész világ legyen bizonyosságom, hogy én itt tégedet az én Uramnak és férjemnek nevezlek.

ALBAN Az nem tsupán a' te akaratodtól függ.

EDMUND Még a' tiédől is, Hertzeg?

10 ALBAN Igen, igen, szemtelen fattyu!

REGAN Perdítte'sd meg a' dobokat, 's múta'sd meg, hogy az engem illető jussok a' tiéd.

ALBAN Edmund! tégedet fogságra vettetek, Felsőség ellen tett vétkedért, 's veled együtt ezt a' meg aranyozott Kígyót. (*Gonerillre mutat*) A' mi pedig kinyilatkoztatásodat illeti, Szép Húgom, annak én a' Feleségem javára ellene mondok. Ő már szinte egyet értésbe van ezen emberrel, 's én, az ő Férje, helybe hagyom azt a' te elmátkásítással. – Férjhez akarsz menni? Válaszsz engemet, az én Feleségem már másnak adott kezét.

20 GENERILL Mi az? Hertzeg?

ALBAN Edmund, te el vagy készülve; fúva'sd meg a' trombitákat. Ha senki sem találkozik, a' minthogy ezen Levél szerint találkozni kell valakinek gyalázatos, nyilván való sokféle árusáid megbizonyítására, itt a' Kesztyűm; szíveden mutatom meg, minek előtte egy falatot is enném, hogy te nem vagy más, hanem a' minnek lenni mondálak!

REGAN Oh! roszszúl vagyok, roszszúl.

GENERILL (*magába*) Ha az nem lennél, nem bíznám többé méregbe.

EDMUND Itt az én Kesztyűm is. – Ha van valaki a' világon, a' ki engem árusónak nevez, az úgy hazud, mint egy gonosztevő! – Hívjátok ide a' Trombitást. Álljon elő akárki, meg mutatom én azonn, és rajtad hűségemet, 's állandó betsületemet.

ALBAN Egy Heróldot. – Vigyázz; tsupán vitézségedre támaszkodól, mert minden Katonáidat, a' kik az én nevem alatt gyűjtettetek, az én nevem alatt el is botsátottam szabadon.

23 valakinek] valakinek <a' te>

MÁSODIK JELENÉS
Egy Heróld és Előbbiek

REGAN Hová tovább rosszabbúl érzem magamat.

ALBAN Vigyétek a' Sátoromba. (*Regant elviszik*)

ALBAN Ide, Herold; trombitáltass 's olva'sd fel ezt a' hirdetést. 5

(*Trombitálnak, Heróld olvas*) Ha valaki ezen Seregbe lévő vitézi karok és rendek között Glotzesteri igazságtalan Lord Edmund ellen, azt meri állítani, hogy ő egy sokféle áruval tellyes ember, az álljon elő a' harmadik trombita szóra, ő igéri magát a' maga oltalmazására. Másodszor – Harmadszor – (*a' harmadik trombita szóra a' játék szín háta megől trombita szó hallik, 's Edgár felfegyverezve elő áll*) 10

HARMADIK JELENÉS

Edgar pántzéloson, levonó sisakkal. Előbbiek

ALBAN (*a' Heroldhoz*) Kérdezd meg tőle, mit akar, 's miért állott elő a' trombita szóra? 15

HEROLD Vitéz, ki vagy? Neved? Rangod? 'S miért jelentél meg ezen ki hívásra?

EDGAR Tudjátok meg, hogy nevem el vészett; de mégis éppen olyan nemes vagyok, mint ellenkező társam, a' kivel meg akarok mérkezni. 20

ALBAN Ki az ellenkező társad?

EDGAR Ki az, a' ki Glotzesteri Lord Edmund képibe beszél?

EDMUND Ő maga. Mitsoda mondani valód van?

EDGAR Huzz fegyvert, hogy karod néked igazságot szolgáltatson, ha szavam a' Nemes Szívet meg sérti. – Itt az enyim. – Én azt tselekszem, a' mit vitézi rangom, esküvésem, 's hivatalom kívánok töllem. – Erődet, Ifjuságodat, rangodat és betsületedet meg vetve, győzedelmes kardodat, 's most nyert győzedelmi koszorudat számba sem véve erősítem ezen helyen, hogy te egy áruló, Isteneidhez, Testvéredhez, és Atyádhoz hitetlen; ezen nagy és dítséretre méltó Hertzeg ellen öszve esküdt, 's legfelső hajszáldtól fogva talpodnak legutolsó ízéig méreggel tellyes pártütő vagy. Ha 25

4 Sátoromba] (*piros +*) 137.15–138.2 Kérdezd meg ... hazudsz] (*fekete kihűzés*) 17 HEROLD] (*em.*) 19 hogy <az én> 30 áruló] áruló <vagy> 32 öszve esküdt] öszve esküdt <vagy> 30

azt mondod: nem, ez a' fegyver, ez a' kar mutatja meg szíveden
állításomat, hogy te hazudsz.

EDMUND Méltó, hogy nevedet tudakozzam; jóllehet külső tekinte-
ted olyan vitézi jó nevelésre mutat; még is számba sem veszem
5 ezen bizonytalanságot, a' melly által én a' vitézi törvények tartása
szerént ki nyilatkoztatásodat kívánhatnám. Viszszaszórom tehát
mind ezen árulásról való szemrehányásaidat a' te fejedre, terheld
szívedet ezzel a' még a' pokolba is gyűlöletes hazugsággal. – Ed-
dig elé ezen rágalmazó nyílak felettem csak elrepültek, 's alig sú-
10 rolták el a' bőrt; de ez az én kardom mutat azoknak olyan helyet,
a' hól örökre nyugodhatnak. Fújjátok meg a' trombitát! (*meg fúj-
ják, viaskodnak*)

GENERILL Szabadítsátok meg! Szabadítsátok meg!

ALBAN (*oda adja Gonerillnek azon Levelet, mellyet ő Edmundnak írt
vólt*) Átkozott, esméred ezt az írást?

GENERILL Ne kérdezd azt tőlem, a' mit én esmérek! (*kétségbe esve
elmegy*)

NEGYEDIK JELENÉS

Előbbiek Gonerill nélkül. Herold elmegy.

20 ALBAN Menjetez utánna, a' kétségbe eséssel küszködik, vigyázza-
tok réá.

EDMUND (*le esik*) A' mivel vádóltál, azt meg tselekszem; 's még töb-
bet, sokkal többet. – Az idő mindent világosságra fog hozni. Az
már elmúlt, 's az én életem is. De ki vagy te, a' kinek a' Szerentse
25 felettem ilyen elsőséget adott? Ha nemes születésű vagy, meg
engedek néked.

EDGAR Ezen jó szívű érzés megérdemli a' viszszonozást. Én születé-
semre nézve nem vagyok nálad alább való, Edmund; 's ha több
vagyok, az az igazságtalanság, mellyet rajtam elkövettél, annál
30 nagyobb. Az én nevem Edgar; én a' te Atyádnak fia vagyok. – Az
Istenek igazságosak, 's tulajdon vétünkéből készítnek eszközöket
meg büntetésünkre. – Ennyit értek az ő szemei.

ALBAN Jer, hadd öleljelek meg; a' bú szagatná öszve szívemet, ha
valaha tégedet vagy az Atyádat gyűlöltem volna.

4 vitézi jó] vitézi <beszéded pedig> jó 7 terheld] terheld <a' te> 10 oly-
lyan] egy 22 azt] azt <én> 31 eszközöket] eszközöket <a' mi> 33 öszve]
öszve <az én>

EDGAR Nemes Szívű Hertzeg, tudom én azt.

ALBAN Hová rejtetted el magadat? 's honnan tudtad meg Atyád szerentsétlen sórsát?

EDGAR Onnan, Kegyelmes Hertzeg, hogy abba mellette voltam. A' vért szomjuhozó utánnam olázkodók elkerülésére meg őrrült ember rongyaiba öltöztem. – Ezen öltözetbe állottam ott azon írtó-
zatos éjtszakán a' szerentsétlen Király mellett, – 's végtére fel-
találtam az Atyámat is vérző szemeivel. Én voltam az ő vezetője,
vezettem őtet, megszabadítottam a' kétségbe eséstől, utoljára ki-
nyilatkoztattam magam előtte, 's az ütközet alatt egy házhoz vit-
tem. – Éppen most beszéllém el néki ezen háborunak ki menete-
lét, hogy Lear és Kordélia elfogattattak, de oh! bár soha se tsele-
kedtem volna, mert meg sebesített szíve nevetések között meg-
hasadott, 's meg hólt.

ALBAN Szegény Öreg! Isten látja Lelkem, ártatlan vagyok az ő ha-
lálában. Gondolkozzunk már most a' Királyról. – Barátim! hall-
játok meg határozásomat. – Minden segítséget, a' mellyre ezen
szánakozásra méltó Öregnek szüksége van, el kell rajta követni.
Lemondok, 's általengedem néki minden hatalmomat, a' meddig
él. Kordeliát békességesen hazaküldöm Skótziaiba. (*Edgarhoz*) Né-
ked vissza adom minden jussaidat, 's azon fellyül olyan jutal-
mat, mellyre a' te virtusod még igenis érdemes. – Minden baráta-
ink vegyék el jó magok viseletjek, 's minden ellenségeink gonosz
tselekedeteknek érdemlett jutalmát.

ÖTÖDIK JELENÉS

Előbbiek, Herold véres törrel

HEROLD Oh! Kegyelmes Hertzeg!

ALBAN Szólj!

EDGAR Mit jelent ez a' véres tör?

HEROLD Éppen a' Hertzegséged Felesége szívéből huztam ki; a'
Testvérének általa méreggel lett meg ölettetését maga vallotta
meg.

2 tudtad meg] tudtad meg <a' te> 4 hogy] hogy <én> 6 állottam] állot-
tam <én> 26 *Előbbiek ... törrel*] (*feketével és pirossal: #*)

HATODIK JELENÉS
Előbbiek, Kent

ALBAN Az égnek ezen ítéletjei meg rettentenek, a' nélkül, hogy szá-
nakozásra inditanának.

5 EDGAR Itt jö Kent, Kegyelmes Hertzeg.

ALBAN Kedves Kentem!

KENT Az én kedves Uramnak és Királyomnak jó éjtszakát kívánni
jöttem. Nintsen-é itt?

ALBAN Istenem! Szólj, Edmund! Hol a' Király? Hól van Kordélia?

10 EDMUND (*Haldokolva*) Menjetek, a' milyen – szaporán tsak – le-
het – az udvarba. – Egy parantsolatot – adtam ki – a' Lear, – és
Kordelia meg – ölettetésére. – Siessetek, míg – késő – nem leszsz.
(*meghal*)

ALBAN Fussatok! – Szaladjatok! Siessetek!

15 EDGAR Istenek! Oltalmaztatók meg őket, tselekedjétek, hogy késő
ne légyen a' mi segittségünk. (*elmennek*)

HETEDIK JELENÉS

*Tömlözt. Lear, Kordelia, Katonák,
a' kik bé hozzák, de mindjárt elmennek*

20 KORDELIA Békeséges tűréssel szenvedjük, kedves Atyám! Nem mi
vagyunk az elsők, a' kik leg jobb szándékunk mellett is a' leg mos-
tohább sorstól üldöztetünk. – Meg alázott Király, tsak éretted va-
gyok én olyan szomorú. Ha ezen sors tsak engem egyedül ért
vólna, truttzóltam vólna rajta. – Vallyon nem látjuk-é meg több-
25 ször ezen Léányokat, ezen Testvéreket?

LEAR Nem, nem, nem! Örökösön itt fogunk maradni. Ez tömlözt.
Tsak magunkra ketten énekelünk itt, mint a' madarak a' Kalitz-
kába. Ha töllem áldásomat kérnéd, letérdepelnék előtted, hogy
tölled engedelmet kérjek. – Így élünk mi, éneklünk, könyörgünk,
30 egymásnak régi történeteket beszéllünk, 's a' legtitkosabb dolog-
ról olyan világosan szóllunk, mintha mi az Isteneknek titoknok-
jai lennők. Pfüj! pfüj! Ne kinozzátok Regant olyan sokáig, ő jobb
Gonerillnél.

KORDELIA Hatalmas Istenek! Vegyétek kegyelmetekbe!

11 Egy] Ezt 16 *elmennek*] (*pirossal: #*) 26 Ez] Ez <egy>

LEAR Jól van, igen jól van; az ilyen áldozatokra maga az ég hint
Tömjént. Állj meg; nézzed. Gonerill! Regan! Nézzed!

KORDELIA Nénéim! Nénéim! Ti Nemeteknek motskai –

LEAR Psz! Az Ítélszék eleibe viszem őket. Hozzátok elő a' bizony-
ságokat. Te vitézi öltözetű ember! Szolj igazán és igazságot ezen 5
Tigris Aszszonyokról.

KORDELIA Kedves Atyám! Üljön le, 's nyúgódja ki magát.

LEAR Elsőben meg nézem az ő meg ítéltetéseket. – Hozzátok elő
Gonerillt. Ugy! Itt az Istenek előtt, ezen nagy Gyülekezet előtt es-
küszöm hogy ő a' szegény Királyt, az ő öreg Attyát magától elta- 10
szította. Gonerillnek hívnak téged? Lássátok, nem tagadhatja el.

KORDELIA Istenek! Vegyétek óltalmatokba!

LEAR Itt jö a' másik. – Most bontzoljaátok fel Regant. Nézzétek, mit
kohól szívébe. – Vagyon-é valahól a' Természetbe valami,
a' melly ilyen kemény Szíveket terem? Szorossan vigyázzatok 15
réá. – Hová ment el? Hamiss Bíró! miért engeded, hogy elsza-
ladjon?

KORDELIA Atyám! Kedves Atyám! Nem esmérsz már engem!

LEAR Kordelia! Kedves Kordeliám! Most bírlak é én téged! A' ki
minket el akar választani, az az égből vegyen lángot! 's tüzzel 20
kergessen el egymástól. Szárazd meg szemeidet. Ne engedd, hogy
lássam könnyeidet. – Elébb rágja le a' fekély testünkről a' húst,
mint minket valami elszakaszthatna.

KORDELIA Mitsoda zörgés az oda künn?

NYOLTZADIK JELENÉS

Kapitány, Katonák, Előbbiek

KAPITÁNY Menjetek, fogjátok meg, 's fojtsátok meg!

KORDELIA (*elájulva lerogyik*) Könyörülő Istenek!

KAPITÁNY Fogjátok meg!

LEAR (*felszökik*) Kit? Kit? Mit akartok, ti rabszolgák? Gyilkolni az
én kegyes Kordéliámat? (*ki ragadja a' Kardot egyiknek a' kezéből,*
's meg sebesíti a' Kapitányt) Jertek, ti pokolbéli Kuttyák, jertek!
(*azomba mások bé jönnek, 's a' megsebesítettet elviszik*) 30

14 kohól] kohól <az ő> 22 könnyeidet] hogy te sirsz

UTOLSÓ JELENÉS

*Albaniai Herczeg, Edgar, Kent,
Katonák mezitelen Karddal, Előbbiek*

EDGAR (*bé rohan*) Álljatok meg, semmire kellők, álljatok meg!

5 ALBAN Viszsa, ti boldogtalanok, vagy halál fejeteken! (*a' Kapitány
Katonái elmennek*)

KENT (*Mihelyt Kordeliát meglátja, felemeli, 's feléleszteni igyekezik.*)

LEAR Hah! Meg akartok engem? (*a' kardját elejti, 's kigombólja köt-
össét*) Ide! Ide!

10 ALBAN Drága Királyunk, nem esmérsz minket? Mi életed megsza-
badítására, 's tömlöztöd kinyitására jöttünk. – Itt vagyok, hogy
néked elég tételt adjak kegyetlen Léányaidtól szenvedett keserü-
ségeidért. – Az utállatos Furiák az ég igazságos ítélete bé telye-
sítéséért egymást oltották ki a' világból.

15 LEAR Hallod azt, Kordelia? (*azomba, hogy ötet elájulva látja*) Oh,
kedves Léányom! Kedves Léányom! (*igen nyughatatlanul forgo-
lodik körülötte*) Benn? Benn? Ugy van! Ugy van; ez a' tsapás
repszette meg az ő szívét. – Nem jössz már vissza többet az
életre? Nem? Nem? Ordítsatok! Ordítsatok! Oh! Ti kőből for-
20 mált emberek, ha nyelvetek, 's szemetek az enyim vólna, ugy
használnám azokat, hogy az egészsz világ felserkenne. – Oh! Ő
örökre elaludt? Átok szálljon réátok, gyilkosok, – ő meg holt.
Tudom én annak a' próbáját, ha vallyon meg holt-é, vagy él még.
Adjatok egy tükröt. Ha lehellete az üveget meg nedvesíti vagy
25 meg homályosítja, bizonyoson él.

KENT Tsendesedjék le Felséged, ő él! Él! Nézze tsak, felnyitja a' sze-
mét.

KORDELIA Kedves Atyám!

LEAR Élsz még, kedves Kordéliám? Élsz?

30 KORDELIA Igen is, drága, kedves Atyám, még élek.

LEAR Öröm! Öröm! Ujjongassatok! Ujjra eszemre jöttem.

ALBAN Jer tehát, ditsősséges Király, vedd ujjra birtokodba Brittanni-
ának thronussát. Mi a' te hűséges Jobbágyaid vagyunk. Kordelia
Királyné pedig vonja vissza magát ujjra békességel Skótziaiba.

10 Mi] Mi <a' te> 17 Benn? Benn?] (*fekete kihúzás*) 20 ha] ha <a' ti> 28
KORDELIA] (*feketével kör, benne: #*)

LEAR Nem, nem! Én már pályafutásomnak végére érkeztem; 's gyenge a' fejem a' Korona gondjai hordozására. Vedd el azt magadnak, Albania-i hertzeg, légy bölts és szerentsés, 's hadj engem nyugodni. – Magatok is jól látjátok, milyen nagy szükségem van a' tsendességre. Meg akarok nyugodni életemnek terhes munkájától az én kedves Kordéliámnál, hogy az ő gyermeki kebeléből kívánjanak vissza az Istenek magokhoz. 5

Vége a' Szomorú Játéknak 8ik Marz. 1811.

NB. A' 40ik Lapon a' Lord Kent beszédjébe a' margóra írt ezen szavak: Lord Glosterhez, ott van a' Kornvallisi Hertzeg, 's az egész dolognak mivóltát meg tudhatod, onnan siess! – Ez az eredeti Darabba nints meg, hanem a' Fordító a' Kolo'svári Nemesi Játzó Társaság Személyekbe való mostani szükségét látván, a' Ritter Rolléjába elegyítette a' Lord Gloster szolgája Rolléját is, hogy annál jobban el játszathassék 's az 50ik lapon is a' veres krétával való huzás, 's egy különös levélre írott Rollé is mind ezen okból esett: de a' mellyeket ha mikor alkalmas Személyek lesznek réá, ki hagyván a' maga valóságába el lehet játszodni. Azt tartom hogy a' Fordítónak ezen szabadságát nem tulajdonítja senki hibáú, a' ki tudja az ide való Játzó Színnek mostani környüállásait, a' melly még tsak most kezd lábra állani. 10 15 20

7 magokhoz] (feketével és pirossal kör, benne: #)

9–20 NB. ... állani] A Shakespeare-korabeli színpad, mint korábban jeleztük, gyakran élt szerepösszevonással. A *Lear király* Lovagja, Nemese, Orvosa és Gloster szolgája, de akár a Francia király vagy a Burgundi herceg is összevonható szerepek voltak. A Kvartó és Fiólió kiadások szereplőnevei közti eltérések is éppen a szerepösszevonásokról árulkodnak. A kolozsvári magyar színház számára fordító Sófalvi, vagy az ő fordítását színpadra rendező Wándza a szöveggönyv végén alaposan megindokolja, amint korábban a dráma szövegébe is betoldott egy utalást erre: hogy ugyanis szerepösszevonással kell élnie. Sem a Ritter, sem Gloster szolgája nincs feltüntetve a hűsz személyt számláló dramatis personae-oldalon. 9–15 A' 40ik ... játszathassék] L. a 104.26–105.2. sorokat! 15–16 az 50ik ... esett] Az 50. oldalon a „veres krétával való huzás” a Szolga szerepénél látható (115.26), de a Sűgőkönyvben nincs benne az a levél, amelyre a feljegyzés hivatkozik, így nem egyértelmű, a mondat mire utal.

Lear király
Szomorújáték

Egressy Gáboré
1838.
meg vette az igazgatás.

Lear király.
Szomorújáték 5 Felvonásban.
irta Shakspeare Vilmos.

5

a' Ki-törültek el-hagyása mellett a' Játékszini előadás meg-enged-
tetik. Budán Április 20-kán 1838.

Gróf Pongrácz János
Magyar Királyi Helytartói Tanácsos 10

Az eredeti, Schlegel és Petz után –
Vajda, Jakab

1 Egressy Gáboré] *(a belső címlap és verzója, valamint a szereplőlista a cen-
zori bejegyzés kivételével Egressy kezeírása)* 2 1838] 183<7> 10 Magyar Ki-
rályi] MK *(em.)* 12 Jakab] Jakab <Egressy G.> *(Egressy neve vastag fekete
tollal áthúzva)*

SZEMÉLYEK

- LEAR, Britannia királya
FRANCIA KIRÁLY
BURGUNDI HERCZEG
5 CORNWALL HERCZEG
ALBANIAI HERCZEG
GLOSTER GRÓF
KENT GROF
EDGAR, Gloster fia
10 EDMUND, Gloster természetes fia
CURAN, udvari orvos
BOHÓCZ
OSWALD, Goneril udvar mestere
KAPITAN
15 KÖVET
ÖREG, Gloster haszonbérője
1-SŐ }
2-IK } LOVAGJA LEARNEK
3-IK }
20 Egy HEROLD
Egy TISZT
Egy INASA CORNWALLNAK
GONERIL }
REGAN } Lear leányai
25 CORDELIA }
KIRÁLY KÍSÉRETEBELI LOVAGOK
CORNWALL KÍSÉRETE
GLOSTER INASAI
ALBAN TÁBORABELI TISZTEK
30 KATONÁK

Történik Britanniában.

„A jobb és bal oldal a' nézőktől vétetik.”

ELSŐ FELVONÁS

1^{SO} JELENÉS

Lear Király Palotája, Kent, Gloster, Edmund

KENT Azt tartom, a' Király hajlandóbb az Albániai Herczeghez, mint Cornwallhoz. 5

GLOSTER Nekünk is mindég úgy tettett, de most az Ország felosztásánál nem lehet kivenni, mellyiket betsüli fölebb. Mert olly egyenlően vannak a' részek kimérve, hogy maga a' legnagyobb pontosság is bizonytalan maradna, mellyik felét válassza.

KENT Nem fija ez, Mylord? 10

GLOSTER Nevelése nyakamon maradt, olly gyakor kelle pirulva fiamnak ismernem, hogy már egészen neki edződtem.

KENT Nem értem önt.

GLOSTER Annál jobban értett anyja, 's ez egyet értés elébb szerzett fijat böltsőjébe, mint férjet ágyába. Veszi észre, hol itt a' botlás? 15

KENT Nem kívánhatom nem történtnek a' botlást, miután eredménye illy sokat igér.

GLOSTER De van törvényes fiam is, ennél néhány évvel idősebb, ki azonban szivemben éppen nem áll fölebb. Ha bár e' fitzko kissé korább botlott is be a' világba, mint hitták, anyja még is szép volt, 's a' kölköt nem lehet eltagadni. Ismered é ezen nemes urat, Edmund? 20

EDMUND Nem, Uram.

GLOSTER Mylord Kent; jövendőben tartsd eszedben mint tisztelt barátomat. 25

EDMUND Ajánlom önnek magamat, Mylord.

KENT Szeretnem kell téged 's közelebről megismernem.

EDMUND Iparkodni fogok, hogy megérdemeljem.

GLOSTER Kilentz évig volt külföldön, 's ismét mennie kell. A' Király jó! (*Trombita harsogás*) 30

4 Azt tartom] Úgy vélem (1856) 4–21 Azt tartom ... eltagadni] (*fekete vas-tag tintával kihúzva*) 6 tettett] látszik (1856) 7 kivenni] tudni (1856) 8–9 a' legnagyobb ... maradna] az igazság is kétkednék (1856) 10 fija] ön fija (1856) 11 nyakamon maradt] az én gondom volt (1856) 11–21 olly gyakor ... eltagadni] (*hiányzik [1856]*) 18 De] Természetes fiam, de (*fekete tintás betoldás*) 24 tisztelt] becses (1856) 26 Mylord] (*feketével lehúzza és a sor elejére beszúrva*) 28 Iparkodni] Igyekezni (1856)

2^{IK} JELENÉS

*Lear, Cornwall, Alban, Goneril, Regan, Cordelia,
Lovagok, Kent, Gloster, Edmund, Kíséret*

LEAR Fogadd a' Frantzia és Burgundi Urakat, Gloster!

5 GLOSTER Tüstént, Fölséges Uram. (*Gloster és Edmund el*)

LEAR Azomban én titkolt szándékomat
Kinyilvánítom, földabroszt ide!
Miként tudjátok, három részre osztám
A' birodalmat. Elvégzém szilárdul,
10 Agg napjaimról a' gonoszt lerázni
'S ifjabb erőkre bizni, hogy tehertől
Menten tántorgjak kész sirom felé,
Cornwall fiam, 's te, színre kedves Alban!
Erős föltétem tudtotokra adni
15 E' perczenetben, mit menyasszonyi
Ajándékul kap mindenik Leányom,
Hogy így előzzem a' visszálkodást.
A' francz király és a' burgundi herczeg
Rég itt esengnek legkissebb leányunk'
20 Szerelmiért, választ kapjanak.
Most hát, Leányim, minthogy már ezentúl
Uralkodásról, kormányról lemondunk,
Feleljetek, mellyik szeret leginkább?
Hogy arra öntsem kegyemet,
25 Kinek leginkább van rá érdeme.
Első szülöttem, szólj először, Goneril!

30 GONERIL Atyám, én sokkal jobban szeretlek, semmint szavakkal ki
lehesen mondani; kedvesebb vagy nékem saját szemem fényé-
nél, levegőnél, szabadságnál; kedvesebb minden kintsnél és ritka-
ságnál; kedvesebb életnél, jólétnél, szépségnél, betsületnél. Sze-
retlek, mint tsak valaha gyermek szerethetett, 's mint valaha atya
szeretben részesülhetett; lélekzetem szűknek, szavam némának
tettzik, hogy kifejezhessem, milly mondhatatlanul, milly határta-
lanul szeretlek.

2–3 *Lear ... Kíséret*] Lear, Cornwall, Alban, Goneril, Regan, Cordelia (1856)
6 LEAR] (*margón feketével: sebes*) 30–32 *kedvesebb ... szűknek*] (*másolói
tintával kihúзва*) 33 *milly mondhatatlanul*] (*pirossal kihúзва*)

CORDELIA (*félre*) Mit mondjon most Cordelia? Szeret 's hallgat.

LEAR E' tartományon e' vonaltól eddig
Árnyékos erdők, hatalmas folyókkal
Zöld mezők, 's rétekkal gazdag vidéken
Asszonnyá teszlek; Te, 's Alban utóik
Birják mind örökre. Mit szól második, nem
kevésbbé

Kedvelt Leányunk, Regán, Cornwall neje?

REGAN Én ugyan azon anyagból vagyok, mellyből testvérem, 's vele
itt is mérközöm. Hú szívem úgy találja, hogy mind azt mondá, mit
én is érzek, csak hogy még sokban hátrább maradt, mert én minden
kigondolható legdrágább gyönyöröknek ellensége vagyok, 's
egyedüli boldogságot csupán fenséged magad szeretetében lelek.

CORDÉLIA (*fére*) Úgy! Cordélia szegény! És még sem szegény, mert
tudom, hogy szeretetem nyelvemnél sokkal gazdagabb.

LEAR Örökre a' tiéd, 's tieidé
Maradjon szép honunknak e' nagy harmada,
Tér, kellem, és erőre nem alább való
A' Gonerilnak szántnál. És te, kedvesünk,
Legifjabb ugyan, de nem kisebb örömünk, kinek
szerelméért

A' bordús Frantzia, 's Burgund' feje

Versenygenek, – mit szólhatsz, hogy megkapjad a'
Leggazdagabbik harmadot? – Beszélj.

CORDÉLIA Semmit, kegyelmes Úr.

LEAR Semmit?

CORDÉLIA Semmit.

LEAR A' semmiből lessz semmi. Újra szólj.

CORDÉLIA Én boldogtalan! Szívemet ajkamra nem emelhetem; sze-
retem fenségedet, mint kötelességem, – sem többet, sem keveseb-
bet.

LEAR Hogyan? Cordélia! jobbitsd meg szavaid, különben szeren-
tsédnek fogsz ártani.

2 LEAR] (*margón feketével: sebes*) 11 legdrágább] (*fekete kihúzás*) 13 fére]
félre (1856) 20 bordús] (*feketével kihúzva*) 20 feje] Herczege (*feketével ja-
vítva*)

CORDÉLIA Atyám, te nemzél, neveltél, szeretted; mind ezt kötelessé-
gem szerént viszonzom; engedelmeskedem, szeretlek, 's mélyen
tisztellek. Mire nénéimnek a' Férjek, ha mint állítják, téged min-
denek fölött szeretnek? Én boldognak tartándom magamat, ha
5 egykor azon Férfinak, kihez esküm kötni fog, hűségemnek, sze-
retetemnek 's engedmességemnek legalább felét vihetem; 's bi-
zonyal úgy, mint nénéim, soha nem mennék férjhez, azért, hogy
csupán atyámat szeressem.

LEAR És ez szívedből jó?

10 CORDELIA Igen is, jó atyám.

LEAR Olly fiatal, 's ollyan gyöngédtelen?

CORDELIA Olly fiatal, atyám – 's olly igazság szerető.

LEAR Legyen tehát! Igazságod lesz jegydidjod!
Mert a' nap szent fényére, 's Hecate
15 Titokzatára, és az éjre, és ama
Lét adó 's vevő égi hatalmakra itt
Ezennel lemondok apagondjaimról,
Rokonságról, és minden vérkötélről,
'S mint idegent szívemhez, és magamhoz
20 Tekintlek mától végig. A' barbár Scytha
Vagy az, ki önnön gyermekét le ölte
Étvágyat üzve, olly drága, kedves, és
Segített legyen, – mint te, – lányom egykoron.

KENT Kegyelmes Úr!

25 LEAR Hallgass, Kent! Ne lépj a' sárkány
'S haragja közzé. – Őt kedvellém leginkább,
Nyugalmat véltem és vigasztalást
Egykor találni szende karjain.
El, el szememből! – Sirom úgy legyen
30 Csendes, mint e' sziv tőled elszakad.
Híjátok a' Franz fejedelmet! – ki mozdul?
Híjátok a' Burgundit, Cornwall, Alban!

(két tiszt elmegy, a' Franz Királlyal ismét vissza jő)

Két Leányom jegydidjához jó e' harmadik,
Osszátok el, mig neki jegydidjul

13 lesz] legyen (kéekkel javítva [Szk.]) 14–16 Hecate ... hatalmakra] (kéekkel
kihúзва [Szk.]

- Jutand a' g'óg, mit őszinteségnek ad ki!
 Rátok ruházom fel hatalmamot,
 Fényt méltóságot, 's mind azon hatást,
 Mi a' felséget követi: azt tartva fenn csupán,
 Hogy száz apród Lovaggal havonként 5
 Engem felváltva fogtok tartani.
 Csak a Királyi név, küldisz 's tekintet
 Legyen mienk; a' kormány, kints, hatalm
 Legyen tiétek, kedves gyermekim;
 Minek jeléül, im, osztozzatok 10
 Ez arany koronánn! (*átadja*)
- KENT Fenséges Lear, kit mint Királyomat tiszteltem, mint atyámat
 szerettem, mint uramat követtem, 's mint védőmet könyörgé-
 sembe foglaltam –
- LEAR Felvonva már az iv, szaladd a' nyílt! 15
- KENT Repítsd ki azt, ha bár szivemet találja is! Mit akarsz, öreg Em-
 ber? Azt hiszed, fél szavát felemelni a' kötelesség, midőn a' hata-
 lom is hízélgésre aljasul? – Betsület kívánja, hogy mikor a' Fel-
 ség bolondságra vetemül, bátran egyenesen szóljak. Vond vissza,
 mit saját vesztedre tevél, 's érettebb megfontolás zabolázza vétkes 20
 hirtelenkedésedet. – Életemet kötöm le, hogy legkisebb Leányod
 nénjeinél nem kevésbé szeret; üres é mindgyárt a' szív, ha szava
 tompa viszhangokat nem ád? –
- LEAR Életedre, Kent, ne szólj tovább!
- KENT Éltemet mindég úgy tekintém, mint zálogot, mellyet elleneid 25
 ellen örömet kotzkáztatnék; örömet feláldozom azt jólétedért.
- LEAR El szemeim elől –
- KENT Jobban nézz, Lear, 's engedd, hogy kegyes pillantatod tovább
 is szemlélhessem –
- LEAR Vazall, zendülő! (*kardjához kap*) 30
- ALBAN ÉS CORNWALL Drága Urunk – hagyd el!
- KENT Csak rajta; öld meg orvosodat, 's díját fordítsd nyavalyád gyó-
 gyítására. Vedd vissza adományod, külömben, mig csak torkom-
 nak ereje lessz, folyvást azt kiáltom, hogy igazságtalanságot kö-
 vettsz! 35

1 Jutand ... ki] Jutánd a' g'óg, nyílt szívnek álnevezve!(1856) 15 szaladd] szalaszd (1856) 27 szemeim elől] szemeimből (Szk., 1856) 30 Vazall, zen-
 dülő] Zendülő, vazall (*kékkel átszámozva* [Szk.]

LEAR Halljad, hűtelen! Hallgass meg, szolgál, mint tiszted kívánja.

Mivel te szótörésre birni vágytál,
Mit én meg nem teendek, 's göggel vakmerőn
Itéletünk, 's hatalmunk ellen szegültél,

5 Vedd el hatalmamtól jutalmadat:
Adok csak öt napot, hogy magad a'
Világ bajaitól védni készülj
'S hatodikán birodalmunk felé fogod
Fordítani hátadat, mert hogy ha itt leli
10 A' tizedik nap átkos tör'sököd',
A' pillanat haláloed. El!
Mert Jupiterre, ezt vissza nem húzándom.

KENT Ennyire mentél, Király? Éljd boldogul tehát, így máshol él a'
szabadság, itt számkivetés. (*Cordeliához*) Téged, szűz, ki olly he-
15 lyesen gondolkodol, és olly valólag szóláltál, örök hatalmak véd-
jenek! (*Goneril és Reganhoz*) Kivánom, hogy bő beszéditeket tett
igazolja, 's a' szerelem szavak jó gyümölcsoket teremjenek. – Él-
jetelek szerentsésen, Herczegek, Kent megyen külföldön kezdeni
új pályáját. (*el*)

3^{IK} JELENÉS

Gloster, Francia király, Burgund hercege, Kíséret, 1. és 2. Lovag

GLOSTER Fenséges Úr! itt vagynak a' Fejedelmek.

LEAR Burgund hercege, elébb hozzád szólok, ki e' Királlyal Le-
ányunkért versengél, szólj, mi a' legkevesebb, a' mit jegyül ki-
25 vánsz, úgy, hogy külömben kéreledről elállsz?

BURGUNDI HERCZEG Fenséges Király, azzal, mit önkényt ajánltál,
megelégszem, kevesebbet pedig adni nem fogsz.

LEAR Úgy van, nemes Burgundi,
Mikor szerettük, úgy tartottuk őt,
30 De ára most leszállt. – Itt áll, Uram
Ha tettzik e' csekélyke test anyaggal,
Mi haragunkkal terhelt mindene

3 Mit ... teendek] (*feketével kihúzva*) 11 El!] El! El! (*Szk.*) 21 1. és 2. Lo-
vag] (*hiányzik [1856]*) 22 itt vagynak] (*fekete kihúzás*) 22 vagynak] van-
nak (*Szk., 1856*) 23 LEAR] (*margón tollal: X*) 29 Mikor] Mikor még (*feketé-
vel beszúrva*)

- És semmi mással, hogy ha tettzik így,
Itt van, – 's öné! –
- BURGUNDI Erre nem felelhetek.
- LEAR Uram! Kivánod é őt gyengeségivel, barátlanul,
Gyűlölségemnek új örökösét 5
Átok jegypénzzel – Esküm által idegent
Elvenni, avagy hagyni?
- BURGUNDI Botsánatot, Király, illy esetben választásról nem lehet szó.
- LEAR Hagyd itt hát, Uram, mert Istenre mondom,
Minden gazdagságát elő adám. Király! (*franciához*) 10
Neked szerelmed által bajt szerezni nem
Akarnék, azt ajánlva, kit gyűlölök.
Fordulj hát méltóbb tárgy felé, mint e' motsok,
Kit a' természet mint tulajdonát
Pirulva fogna megtagadni. 15
- FRANCZ KIRÁLY Valóban különös! hogy éppen az, ki egész ekko-
rig kedvenced, magasztalásidnak sommája, agg korod vigasz-
talása, legfőbb, legdrágább kintsed volt, pillanat alatt olly rémi-
tőt követhetett el, mi a' szeretetnek ennyi bizonyítását megha-
zudtolja. Kétségtől bűnének természet elleninek, példatlannak 20
kell lenni, külömben iránta elébb mutatott szereteted gyanús
lessz; de illy, mit rólla fel tenni olly nehéz, hogy hasonló hie-
delmet ugyan okosság csoda nélkül soha bennem nem szülhet.
- CORDELIA Kérem Királyi Fenségedet – (ha szinte nem bírok is ama
sima hizelgő tehetséggel, hogy azt mondjam, mit tenni soha nem 25
akarok –, mert mit tenni akarok, elébb teszem, mint kimondom).
Bizonyítsa Fenséged, hogy nem gyalázó béllyeg vagy gyilkolás,
nem vétkes tett, vagy fajtalanság, sem betsületet motskoló lépés,
mi magas kegyétől megfosztott; hanem mivel nints folyton ká-
csingó szemem, – 's hasonló nyelvem, melyet büszkén nélküle-
zek, ha bár miatta kedvezésétől elestem is. 30
- LEAR Jobb volt volna nem születned, mint engem így keserítened!
- FRANCZ KIRÁLY Csak ez volt? Csak lényének azon lassúsága, mely
nem mingyárt mondja ki, mit tenni készül? – Burgund hercege?
mit szólsz a' menyasszonyhoz? A' szerelem nem szerelem, ha 35
7 avagy hagyni] avagy itt hagyni (*beszúrás késsel [Szk.]*) 29–30 kácsingó]
kicsapongó (1856) 31 elestem] elessem (1856)

mellékes dolgokat fontolgat. Akarja? Ő önmaga a' menyasszonyi
ajándék!

BURGUNDI Fenséges Lear, add vele az Osztály részt, melyet magad
szántál neki, 's tüstént kezet adok neki mint burgundi herczeg-
5 nőnek.

LEAR Semmit! Megesküvém, szilárd leszek.

BURGUNDI Úgy sajnálom, hogy egyszerre atyát és férjet vesztesz.

CORDELIA Járj békével, Burgund, szereteted csak birtok után kap-
kod; nőd soha sem leszek.

10 FRANCZ KIRÁLY

Szegény, de gazdag szép Cordelia,
Bár eltaszított; kedves, bár megútált!
Hozzád 's ígéző szép tulajdonidhoz
Nekem jogom van; – mit más elvetett,
15 Én felveszem. – Nagy ég, mi különös
E' rút hideg gúny legforróbb szerelmre
És tiszteletre gerjesztett iránta.

Tudd, Lear, Leányod, kit megvetél,
Francz hon Trónjára ülend én velem.
20 Vizes Burgundnak nints olly herczege,
Ki tőlem e' nagy kintset megvehesse. –
Mondj végbútsú szót, drága hölgy, nekik,
Méltatlanul bár sérte mindenik;
Mit itt veszitesz, szánni nints okod,
25 Ki pótolándja bőven új honod.

LEAR Legyen tied ő, Francz Király, legyen!
Mert illy Leányom nekem nints. Soha
Ne üdvezellje őt aggott szemem.
30 És most menjetek, áldásom, kegyem,
Szerelmem hijával! Jövel, nemes Burgund.

*(Trombita riadal, Lear, Burgund, Cornwall,
Alban, Gloster, kíséret 1., 2., 3. el)*

23 Méltatlanul bár] ámbár kajánul *(feketével javítva)* 31 Trombita riadal]
vadászkiürtök *(Szk.)*

4^{IK} JELENÉS
Az elmenteken kívül

FRANCZ KIRÁLY Végy testvéridtől vég bútsút.

CORDELIA Atyám drága kövei! Könnyes szemekkel vál tölletek Cordelia. – Jól ismerlek benneteket, 's mint Testvéretek, hibáitokat igaz néven nevezni nem akarom. Szeressétek atyánkat, miként sziveitek nyilatkoznak! (*fére*) Ah, ha még szeretne, mint előbb, mennyivel jobb helyet tudnék néki készíteni! (*nyiltan*) Isten veletek. 5

GONERILLA Ne taníts kötelességünkre. 10

REGAN Azon légy, hogy Férjednek járj kedvében, ki a' sorstól koldús alamizsnaként vett át. Gyermeki tisztetet nagyon megsértetted, azért méltán is lakolsz.

CORDELIA Mit a' ravaszság eldugott, gyakor
Napfényre hozza a' később idő, 15
És a' titkolt bűn gúny kacaj között
Derül utóbb fel. Nének, sok szerentsét.

FRANCZIA KIRÁLY Jer, szép Cordelia. (*Franzcz Király és Cordelia el*)

GONERILLA Testvér, sok mondani valóm van, mi mind kettőnket igen közléről érdekel. Gondolom, atyánk még ma útnak indul. 20

REGAN Bizonyosan, még pedig veled; jövő hónapba nálunk lessz.

GONERILLA Láthatod, milly különtzködő öregsége, mit éppen most tapasztalánk, igen fontos. Testvérünket leginkább szereté mindig, 's most milly nyomorú itélettel taszította el, valóban szembe ötlő. 25

REGAN Ez agg korának gyengesége; egyébként eleitől fogva csak felülegesen ismerte.

GONERILLA Atyánk már legjobb, legépebb korában is fölötte heves volt; éveitől tehát nem tsak megrögzött szokások gyengeségeit, hanem azon makats önfejlését is várhatjuk, mit gyalró és ingerlékeny kora magával hoz. 30

8 néki készíteni] (*piros kihúzás*) 22–25 mit ... ötlő] (*fekete kihúzás, visszavonva*) 26–27 egyébként ... ismerte] (*fekete kihúzás*) 157.26–158.2 egyébként ... tapasztalándjuk] (*fekete kihúzás, visszavonva*) 28 GONERILLA] (*feketével: #, vigyázz*) 28–31 Atyánk ... hoz] (*piros kihúzás, fekete visszavonja*)

10 GONERILLA] Csak ebben a jelenetben olvasható a Gonerilla névalak.

REGAN Haragjának olly zabolátlan kitöréseit, mint éppen Kent száműzésénél láttuk, alkalmasint gyakrabban tapasztalándjuk.

GONERILLA A Francia Királytól elválás sem másképp volt. Kérlek, tartsunk össze. Ha atyánk illy szeszéllyel akarja tekintetét fenn tartani, úgy hatalmának ránk ruházása csak keserítettésünkre lesz.

REGAN Erról majd bővebben beszélünk.

GONERILLA Valamit tennünk kell, mégpedig hevenyébe. (*mind el*)

5^{IK} JELENÉS

10 *Változás Gloster Kastélyában, egy Terem, balra oldalajtó*

EDMUND (*kezébe levelet tartva lép be*)

Magas természet, Istenem te vagy!

Törvényeidnek hódol életem.

Mért hordjam én a' köz szokás igáját?

15 Miért szenvedjem, hogy nép 's nemzetek'

Önkénye fosszon meg Természet-adta

Igaz jogomtól? Mert tiz vagy tizenkét

Holddal későbbben születtem bátyámnál?

Törvénytelen! Mért? Nem való! Miért nem?

20 Ha tagjaim szint olly jól össze illők,

Ha szellemem szint olly szilárd, nemes,

Ha alkatom, ha termetem tsak úgy

Atyámra üt, mint a' betsületes nő

Kedvelt fijáé? Mért bélyegzenek

25 Kortsnak? Mi a' korts? Nem-való! Mi ez?

Törvényes Edgárd! mit te birsz, enyimnek

Kell lenni. Mert a' korts Edmund atyánk'

Szívét, szerelmét szintúgy birja, mint a'

Törvényes Edgárd. – Törvényes! Mi szép szó!

30 No jó tehát, te törvényes fiú,

Ha e' Levél 's a' csel jól elsülend,

1 REGAN] (*feketével: marad*) 9 5^{IK} JELENÉS] (*feketével, másolói tollal: #*) 11 *lép be*] belép (1856) 14–19 Mért ... nem] (*fekete és piros kihúzás*) 14–20 Mért ... illők] (*fekete és piros kihúzás*) 15–21 Miért ... nemes] (*hiányzik [1856]*) 19–25 Miért ... való] (*hiányzik [1856]*) 21 Ha ... nemes] (*pirossal kihúzva*) 27–30 Mert ... fiú] (*fekete és piros kihúzás; hiányzik [1856]*)

Megbuktat a' korts Edmund. Ó, pedig
Jól fog kisülni és én boldogúlok –
Védjétek a' kortsot hát, Istenek!

6^{IK} JELENÉS

Gloster belép

GLOSTER Kent száműzetett! A' Francz Király haraggal vált el. – A'
Király éjjel elútagzott! – A' Tronról lemondott! – 'S mind ezt olly
rögtön! – Ej, ej! Edmund! mi újság?

EDMUND (*elrejt a' Levelet*) Engedelmevel, Mylord, semmi.

GLOSTER Miért dugod olly szorongva azon Levelet?

EDMUND Semmi újságot nem tudok, Mylord.

GLOSTER Mitsoda Levelet olvastál?

EDMUND Semmit, Mylord.

GLOSTER Mire hát azon rémitő sebesség, mellyel zsebedbe rejtéd?
Semmit nem szükség úgy duggatni. Hadd lássuk! Add ide! Ha
semmi, úgy szemüveg sem kell.

EDMUND Botsánat, Mylord, bátyám Levele, mellyet még egészszen
át sem olvasék; de mennyire futólag bele pillanték, úgy tapasztal-
tam, tartalma nem nagysád kedvére lessz.

GLOSTER Add ide, mondom.

EDMUND Akár át adom, akár megtartom, mindenképp sértés, nem
kell! Mennyire kivettem, tartalma helybe nem hagyható!

GLOSTER Lássuk, lássuk.

EDMUND Bátyám igazolására én azon hiedelemben vagyok, hogy
talán tsak erkölcsöm megkísértése végett irta.

GLOSTER (*olvas*) „Az aggkornak a' tisztelése 's lealáztatásunk éppen
legszebb éveibe keseritti világunkat; mert vagyonunkból mind-
addig kizár, míg roskadozó korunk többé semmi édeletet nem
nyújt. Botor rabszolgaságot kezdek látni a' véneknek e' zsarnok-
ságában; melly nem azért uralkodik, mivel hatalma van, hanem
mivel meg szenvedik. Jöjj hozzám, hogy bővebben szóljunk. Ha

1–2 Ó ... boldogúlok] (*fekete és piros kihúzás; hiányzik [1856]*) 3 kortsot]
kortsot (1856) 3 hát] (*feketével kihúzza és a „Védjétek” után beszúrva*) 5
Gloster belép] Gloster, Edmund (1856) 9 *elrejt a' Levelet*] (*piros aláhúzás*)
9 Engedelmevel, Mylord, semmi] *feketével kihúzza* 11 Mylord] (*feketével*
kihúzza) 26–29 Az ... nyújt] (*fekete tollal kihúzza*)

atyám alunni akarna, meddig én felköltöm, jövedelmeinek felét örökre bírhatnád, 's meggyőződhetnél állandó szeretetéről bátyádnak, Edgárdnak.” – Hm! – Összeesküvés! – Alunni akarna, míg felköltöm – fél jövedelmét bírhatnád – Edgár fiam? 's keze képes volt ezt írni? – Szíve és agya illy gondolatokat forralni? Mi úton kaptad ezt? Ki hozta?

EDMUND Nem hozták, Mylord; éppen ebbe van a' bökkenő. Szobámba találtam, hová az ablakon lökték be.

GLOSTER Ismered bátyád írását?

EDMUND Ha tartalma jó volna, eskünni mernék rá. De éppen ez oknál fogva inkább akarom hinni, hogy nem övé.

GLOSTER Övé.

EDMUND Övé, Mylord? De én reméllem, szíve nem egyezik tartalmával.

GLOSTER Elébb soha nem kémlelt e' pont felől?

EDMUND Nem, Mylord; de gyakorta hallám állítani, hogy mihelyt a' fiak érett korba lépnek, az apák pedig el erőtlenednek, jó volna, ha az apák fiaik gyámsága alá kerülnének, 's a' birtokot ezek igazgatnák.

GLOSTER Ó, semmire kellő, semmire kellő! Éppen mint Levele! Siess, keresd fel, bezáratom. Elvetemült gonosz! Hol van?

EDMUND Nem tudom bizonyosan, Mylord; de talán jobb volna, ha bosszúdat mérséklened, míg szándékának bővebb tanuságát csalhatnám ki tőlle. Életembe fogadnék, hogy ő ezt csupán engedelmeskedésem megkísértésére, 's nem más rossz czélból írta.

GLOSTER Gondolod?

3 Edgárdnak] Edgárnak (1856) 7 éppen ... bökkenő] ez a bökkenő (1856) 7 ebbe van] ez (pirossal betoldva, az eredeti fekete tollal és pirossal kihúзва) 10–11 éppen ... fogva] így (pirossal betoldva, az eredeti fekete tollal és pirossal kihúзва) 20 semmire kellő²] (fekete tollal, pirossal kihúзва) 22 Nem ... Mylord] Nem tudom, Mylord, bizonyosan (1856) 22 bizonyosan] (feketével kihúзва) 23–24 szándékának ... tőlle] szándékát bővebben kitanúlhatnám (feketével javítva)

7 éppen ... bökkenő] Az angol eredeti: „there's the cunning of it” nem ugyanaz, mint a *Hamlet*ben a „there's the rub”, amit Arany majd éppen így fordít: „ez itt a bökkenő.”

EDMUND Ha nagysádnak tettzik, olyan helyre vezetem, hol bennünket ki hallgathat, 's magának saját füle által meggyőződést szerezhet; még pedig késedelem nélkül ma este.

GLOSTER Ő nem lehet ilyen szörnyeteg.

EDMUND Bizony nem.

5

GLOSTER Atya ellen, ki olyan gyöngéden, olyan határtalan szerette. Ördög és Pokol! Edmund, keresd fel! – Kémeled ki, tégy saját okosságod szerént. (el)

EDMUND Tüstént felkeresem, Mylord, 's a' mit téende, azonnal tudtul adom.

10

GLOSTER Az utósó nap- és holdfogyatkozás nem jót jelent. Akármint magyarázgassák a' Természet tudósok, a' következetekben tapasztaljuk hatásukat: a' szeretet meghídegszik, a' barátság felbomlik, Testvérek meghasonlanak, Városokba lázzadás, falukon villongás, palotákban árulás; apa és fiú közti vérkötélék elszakad. E' gonosz kölok is a' mondott rossz jelenségek közé tartozik, itt is fiú apa ellen. A' Király kitért a' Természet útairól; itt apa van gyermeke ellen. Keresd fel azt a' gazt, Edmund, nem lesz károdra, tsak járj utána. – A' nemes, hú szívé Kent is számúzve! 's vétke? Becsületesség! – Különös! különös! (el)

15

20

7^{IK} JELENÉS

EDMUND (jő) Nevetségés bohósága a' világnak, hogy ha szerentsénk betegeskedni talál, (mi gyakran tobzódásunk okozta romlott gyomornál nem egyéb) bajunk okát mingyárt napra, holdra, csillagokra toljuk. Mintha szükségképpen gazok, 's égi befolyás miatt volnánk bolondok, semmire kellők, tolvajok, árulók. Mintha csillagok forgása okozná, hogy részegesek, házasság rontók, hazugok vagyunk, 's mintha mi csak bennünk rossz, isteni rendeletheől következnék. Gyönyörű mentség egy fajtalanak, hogy

25

5 Bizonyal] bizonyára (1856) 8 el] el K (feketével betoldva, K [kapu]) 11–19 Az ... utána] (feketével kihúzva) 161.11–162.6 utósó ... is] (vastag fekete tollal kihúzva; hiányzik [1856]) 18 Edmund] pirossal kihúzva 20 (el)] (fekete +, beszúrva a 9–10. sor) 23 gyakran] gyakran <saját>

161.11–162.6 utósó ... is] A feltehető cenzori kihúzás oka, hogy az erkölcsi válság és a babona, a kétes származás és a becstelenség mind veszélyes témának számított.

5 buja baktermészetét valamelyik csillagra kenhesse. Atyám anyá-
mat a' sárkány farka alatt ejté teherbe, születésem órája pedig az
Ursa major (nagy gönczöl) alá esett, tehát ebből az következnek,
hogy durva és feslett erkölcsű vagyok. Bohóság, csak az valék én
leendő, a' mi vagyok, ha bár kortsosításom' munkájára az égnek
legszerűbb csillaga pislogott volna is.

8^{IK} JELENÉS

Volt. Edgár fellép

10 EDMUND Aha, itt jó, most fel szavam: tettetett búskomorság, és so-
haj.

EDGÁR Hogy vagy, Edmund ötsém? – min szemlélődöl oly mély-
lyen?

EDMUND Ama jövődöléseken gondolkodom, mellyeket a' nap és
hold fogyatkozások következményei felől e' napokban olvasék.

15 EDGÁR 'S illyeneken törődöl?

EDMUND Hidd el, a' hatások, mellyeket jósoldak, fájdalom, be tely-
lyesednek. Szülék és gyermekek közti természetellenes viszony, –
hirtelen halálozás, drágaság, régi barátság felbomlása, Országok
meg hasonlása, Király és nemesség elleni fenyegetődés és átko-
zódás; alaptalan bizodalmatlankodás, száműzések, hadsereg el-
20 oszlása, házas felek elválása, 's ki tudja mi.

EDGÁR Mióta tartozol te a' Csillagászok Felekezetéhez?

EDMUND Mikor láttad atyánkat utószor?

EDGÁR Tegnap este.

25 EDMUND Szóltál vele?

EDGÁR Igen, két egész óráig beszélgeténk.

EDMUND 'S Békével váltatok el? Nem vettél szavaiból vagy arczvo-
naliból kedvetlenséget észre?

EDGÁR Tellyességgel nem.

7 8^{IK} JELENÉS] 7. JELENET (1856; az eredeti kéziratban is átszámozva a ki-
húzás miatt) 8 fellép] fellép b. (fekete betoldás) 9–10 Aha ... sohaj] (a 161.
oldal 9–10. sora után [1856]) 11 Hogy] Hol (1856) 14 fogyatkozások ... fe-
lől] fogyatkozásokról (fekete javítás) 15 illyeneken] illyeseken (1856) 16
Hidd ... hatások] (fekete és piros kihúzás) 16 mellyeket] Miket (fekete ja-
vítás) 18–21 Országok ... eloszlása] (fekete kihúzás [1856]) 19–20 Király ...
bizodalmatlankodás] (fekete és piros kihúzás) 27–28 vagy arczvonliból]
(fekete kihúzás)

EDMUND Gondolkozzál csak, mivel sérthetted meg, és kérlek, kerülj, míg egy kis idő köz haragja' hevét lecsillapítja, melly benne most úgy dühöng, hogy talán személyed megbetstelenítése sem engesztelné meg.

EDGÁR Bizonyosan valami gaz ember vádolt el.

5

EDMUND Én is azt tartom. Kérlek, térj ki előle, míg bosszúja csendesül, 's rejtse el magad szobámban, én majd úgy intézem, hogy a' Gróf beszédjét hallhatod. Kérlek, eredj, itt a' kulcs, 's ha elő akarsz lépni, fegyveresen légy.

EDGÁR Fegyveresen?

10

EDMUND Bátyám! én javadat kívánom: menj fegyveresen! Ne legyenek betsületes, ha irántad rosszat nem forralnak. – Még csak nagyából sejtetem veled, mit láték és hallék, 's korán sem festém az iszonyú valóságot. Azért kérlek, menj. Menj! –

EDGÁR Fogok é nem sokára többet hallani?

15

EDMUND Csak bizd rám magad. (*Edgar el*) Könnyen hívő apa, nemes Testvér, ki minden gonozságtól annyira van, hogy még gyanú sem férhet hozzá, kinek botor betsületesével csalásom könnyen játszhatik. A' kimenetelt előre látom, mit születés nem adott, meg adja az okosság, 's mi célhoz vezet, az nékem mindenkor helyes. (*el*)

20

Változás. Nyilt csarnok Alban herczeg palotájába'.

9^{IK} JELENÉS

Goneril és Udvarmester

GENERIL Tehát igaz? Atyám azért botozta meg egyik kíséromet, mivel ez bohóczát kipirongatá?

25

UDVARMESTER Úgy van, kegyelmes asszonyom.

GENERIL Éjjel nappal bosszant, nem múlik el egy óra, hogy durvaságra ne fakadna, melly aztán mindnyájunkat elkedvetlenít. Ezt

1 csak] (*feketével kihúzva*) 1 kérlek] (*feketével kihúzva*) 2 egy kis idő köz] (*feketével kihúzva*) 2 hevét lecsillapítja] lecsillapodik (*feketével javítva*) 7 intézem] intézem a' dolgot (*fekete betoldás*) 7–8 a' Gróf] (*fekete kihúzás*) 8 Kérlek, eredj] (*fekete kihúzás*) 11 fegyveresen!] fegyveresen, mert (*feketével javítva*) 12 betsületes] betsületes ember (*feketével betoldva*) 13 nagyából] nagyjából (1856) 14 menj. Menj] Menj (1856) 16 *el*] el j. o. ([*jobb oldal*] *fekete betoldás*) 22 *Változás*] (*fekete tollal: #*) 24 Udvarmester] Udvarmester b. o. (*bal oldal*)

nem szenvedem; lovagjai szemtelenek, ő maga minden kicsinységért zajog! Ha vadászatról vissza tér, nem akarom látni; mondd: nem jól érzem magam. Ha szolgálatodban kissé hanyagabb leszesz, jól teszed; megfelelek én helyetted. (*Kürt riadal*)

5 UDVARMESTER Már jó – Kegyelmes asszony – hallom.

GENERIL Mutass oly tunyaságot, millyet akarsz, és szintigy a többiek is, szeretném, ha szóváltásra kerülne. Ha nem tettzik néki, menjen Testvéremhez, ki velem – tudom – egyet ért, 's magát leczkézttetni nem engedi. Oktalan ősz, még mindég fenn akarja tartani hatalmát, mellyet már elajándékozott. Valóban az öregek
10 olyanok, mint a' Gyermekek, ha hizelgéssel nem boldogulunk velek, fenyítékhez kell nyulnunk. Jegyezd meg, mit mondek. (*el*)

UDVARMESTER Mint fenséged parantsolja. (*el*)

GENERIL Lovagjaira csak félvállról nézz; ne gondold vele, mi lesz
15 a' vége, ugyan ezt tegyék a' többi cselédek is, örömet akarnék alkalmat kapni a' nyilatkozásra. Testvéremnek tüstént irok, hogy hasonlóan cselekedjék. Láss az ebéd után. (*mindegyik el*)

10^{IK} JELENÉS

KENT (*álöltözetben fellép*) Csak hangomat tudjam eléggé elváltoztatni, talán el érem jó czéomat, mellyért ezen álképet felvevém.
20 No, száműzött Kent, ha ott szolgálhattz, hol mint elitelt állasz, meglehet, hogy szeretett Urad még elég dolgot ád.

11^{IK} JELENÉS

Belől Vadász Kürtök. Lear, Lovagok, Kiséret be

25 LEAR Pillanatig se váraokztassanak az ebédre! Mondjad, tálaljanak!
(*egy lovag el*) He, ember, ki vagy?

KENT Ember.

LEAR Mi foglalokozásod? Mit kívánsz?

KENT Foglalatosságom: kevesebb nem lenni, mint minek láttzom,
30 annak, ki bizalmával megajándékoz, hiven szolgálni, ki betsüle-

4 *Kürt riadal*] riadás (1856) 6–7 szintigy ... is] (*fekete kihúzás*) 12 *el*] *el j.* (*fekete betoldás*) 13 *el*] *el b.* (*fekete betoldás*) 14–17 Lovagjaira ... cselekedjék] (*fekete kihúzás, visszavonva, fölötte: marad; hiányzik [1856]*) 17 *mindegyik el*] elmennek (1856) 24 *Belől*] (*pirossal: +*) 24 *Vadász Kürtök*] (*eredetileg a jelenet végén*) 24 *Lear*] *Laer (em.)* 26 *el*] *el b. o.* (*fekete betoldás*) 28 *LEAR*] (*mellette feketével: K [kapu]*)

tes, szeretni, azzal, ki bölts és keveset beszél, társalkodni: az utósó Itéletet rettegni, viaskodni, ha ki nem kerülhetem, és halat nem enni.

LEAR Ki vagy?

KENT Egy talpig betsületes fitzko, 's épen olly szegény, mint a' Király. 5

LEAR Ha te jobbagynak olly szegény vagy, mint ő Királynak, úgy elég szegény vagy. Mit kívánsz?

KENT Szolgálatot.

LEAR Kinél akarsz szolgálni? 10

KENT Nálad.

LEAR Ember, ismersz engem?

KENT Nem, Uram, de olly valami van lényedben, mit örömet Uramnak neveznék.

LEAR Mi az? 15

KENT Uralkodói tekintet.

LEAR Hm! Minő szolgálatot értesz?

KENT Betsületes tervet titokban tartani, lovagolni, futni, tréfás regét hosszadalmasan elbeszélni, 's egyszerű követséget szükségből elég értelmesen végezni, mi közönséges Embertől kitelik, én is megteszem, de legtöbbet ér bennem a' szorgalom. 20

LEAR Hány esztendő vagy?

KENT Nem olly fiatal, Uram, hogy leányba éneke miatt szeressek, nem is olly öreg, hogy ok nélkül bele bolonduljak: hátamon már nyolcz vonal van a' négy X után. 25

LEAR Velem jössz, szolgám leszessz, ha ebéd után nem kevésbé tettzendsz, egy hamar nem fogunk elválni. Hé, az ebédet hamar! Hol a' bohóc? Menjetez, hívjátok elé a' bolondomat! –

12^{IK} JELENÉS

Udvarmester jó, Voltak 30

LEAR He, barátom? He, hol a' Leányom?

UDVARMESTER Botsánatot. (*el*)

LEAR Mit mond az a' kölöntz? Hijátok vissza csak! (*2^{ik} Lovag el*) Hol bolondom, he? Talán az egész világ alszik. No', hol az a' fajankó?

1-2 utósó Itéletet] utóitéletet (1856) 5 Egy] (*feketével kihúзва*) 17 szolgálatot] szolgálat (*feketével javítva*) 30 Voltak] Voltak j. o. (*feketével betoldva*)

2^{IK} LOVAG (*visszajő*) Kegyelmes Úr, azt mondja, hogy Leányod nem jól érzi magát.

LEAR Miért nem jött vissza, mikor hittam? –

LOVAG Uram, kereken azt mondá, hogy nem akar.

5 LEAR Nem akar?

LOVAG Uram, nem tudom, mi lehet a' dologban, de véleményem szerint Fenségedet nem szolgálják ama tisztelet tellyes alázattal, mellyhez szokva volt. Szembetűnő, hogy a' szivesség és udvariság mind a' szolgálknál, mind magánál a' herczegnél és Leányodnál naponként csökken.

10 LEAR Hm! Gondolod?

LOVAG Kérlek, botsáss meg, Mylord, ha hibáztam, mert szolgálati bűzgalmam nem hallgathatja el, ha fenségedet sértettnek vélem.

LEAR Tulajdon észre vételemre emlékeztetsz. Kevés idő óta magam is némű hideg elmellőzést tapasztaltam; de azt inkább saját féltékeny természetemnek, mint szántszándékos hidegségnek voltam hajlandó venni. Mélyebben kell a' dologba nézmem. De hol van a' bolondom? Már két napja, hogy nem láttam.

LOVAG Mióta a' fiatal herczegasszony Franciaországba utazott, nagyon elhagyta magát.

LEAR Hagyjuk abba; magam is vettem észre. – Eredj, mondd Leányomnak, szólni akarok vele. (3^{IK} *Lovag el*) Eredj, hivd ide bohóczomat. (2^{IK} *Lovag el*)

13^{IK} JELENÉS

25 *Udvarmester visszajő, Volt*

LEAR He, meg állj csak, – közelebb csak, ki vagyok én, Ember?

UDVARMESTER Ladym atya.

LEAR Ladym atya! Lordod gazembere; te kutya, te rongy sepredék.

UDVARMESTER Mylord, kikérem, mind ezek közül egyik sem vagyok.

LEAR Még szembe állsz velem, gaz Ember? (*megüti*)

UDVARMESTER Mylord, tiltom, többet meg ne üssön!

KENT Azt is tiltod, hogy lábodat leüssem? (*egyik lábát leüti*)

LEAR Köszönöm, fiam, te nekem szolgálsz, ezért szeretni foglak.

8–11 Szembetűnő ... gondolod] (*feketével kihúzva*) 22 3^{IK} *Lovag el*] egy lovag el (1856) 23 2^{IK} *Lovag el*] egy más lovag el (1856)

KENT Jer csak, barátom, majd megtanítlak én téged, hogy kell emberek közt különséget tenned. Takarodj, ha a' bőrödöt szereted.
(*kitaszigálja*)

LEAR Derék Legény vagy, fiam köszönöm, nesze, szolgálatodért.
(*pénzt ád*)

5

14^{IK} JELENÉS

Bohócz és 2^{ik} Lovag belépnek. Volt

BOHÓCZ Engedd, hadd fogadjam fel én is; itt csörgősapkám. (*csörgősipkáját Kentnek adja*)

LEAR No, fiam, hogy vagy?

10

BOHÓCZ Barátom, jobb volna, ha sipkámát te hordoznád.

LEAR Miért?

BOHÓCZ Mert olly embert pártolsz, ki a' kegyelemből kiesett. Hóhó, ha nem tudsz úgy mosolyogni, mint a' szél fú, hamar náthát kapsz. Nesze, vedd sipkámát. Lásd, ez az Ember két Leányát száműzte, a' harmadikat pedig akarhatja ellen megáldotta; ha követni akarod, sipkámát szükségképpen kell viselned. Nos, hogy állunk, komám? Én azt szeretném, ha két leányom 's két sipkám volna.

15

LEAR Miért, fíjam?

BOHÓCZ Ha minden vagyonomat nekik adnám, csörgősipkámát magamnak tartanám; az enyim már megvan, te koldulhatsz magadnak Leányaidtól.

20

LEAR Fitzkó, magadra vigyázz! a' Korbáts!

BOHÓCZ Az igazság olly eb, mellyet ólába kergetnek 's kikorbácsolnak, míg az ölebetskének a' tűznél melegedni 's alkalmatlankodni meg engedtetik.

25

LEAR Ez keserű falat.

BOHÓCZ (*Kenthez*) Barátom, egy versre tanítalak.

LEAR Halljuk!

BOHÓCZ Vigyázz, Komám!

30

Többel birj, mint mutatsz,
Többet kérj, mint mit adsz.
Többet tégy, mint ígérsz,
Többet nyargalj, mint mész.

3 *kitaszigálja*] az *Udvarmestert kitaszigálja* (1856) 5 *pénzt ád*] *pénzt ád néki* (Szk., 1856) 8 itt] *nesze (fekete tollal javítva)* 31 *Többel*] *Többet* (1856)

Többet hallj, mint hihetsz,
Ne mondd, mit rejtegettsz.
Kártyát, koczkát ne tégy,
Kölcsön ne adj, ne végy.
5 Kerüld a' Leányozást,
A' bort, dorbácsolást:
Ha ezt mind meg teszed,
Mondhadd, hogy volt eszed.

LEAR Ez mit sem ér, Bohóc.

10 BOHÓCZ Úgy olyan, mint fizetetlen ügyvéd szava; semmit sem adtál
értte. Tudod é a' semmit valamire használni, Komám?

LEAR Nem, fiam; semmiből semmi sem lesz.

BOHÓCZ (*Kenthez*) Kérlek, mondd meg neki, hogy éppen annyit hoz
be Országa, bolondnak nem hiszi.

15 LEAR Keserű bolond!

BOHÓCZ Ötsém, ismered é a' keserű és édes bolond közti különse-
get?

LEAR Nem, fiam, taníts meg.

20 BOHÓCZ Ki téged arra vett,
Hogy hagyd el székedet,
Állítsd mellém ide,
Vagy állj helyébe te.
Úgy mind a' két bolond
Egymás mellé kerül:
25 Az édes csörgőt hord,
A' keserű ott ül.

LEAR 'S bolondnak nevezessz engem, fiú?

BOHÓCZ Minden más czímedet elajándékoztad, ezt már születésed-
kor nyerted.

30 KENT Uram, ez nem éppen oktanul van.

BOHÓCZ Lelkemre mondom, nagy Urak, és Fő méltóságok nem
hagynak békével; ha kizáró jogom volna a' bohóságra, még ak-
kor is akarnának belőle részesülni; szintúgy az asszonyok is, ezek
sem hagynak nálam minden bohóságot, mind untalan csipnek el
35 valamit. – Adj egy tojást, Komám, 's két Koronát adok.

31–35 Lelkemre ... valamit] (*feketével, pirossal és fekete tollal kihúzva; hi-
ányzik [1856]*)

LEAR Miféle két Korona lessz az?

BOHÓCZ No, ha ketté szelem, és székét ki eszem, a' tojásból két üres Korona lessz. Midőn Koronádat két felé törted 's elajándékoztad, szamaradat hátadon czipelted a' sáron keresztül; kevés ész volt kopasz Koronádban, mikor arany Koronádat elajándékoztad. Ha most e' részben saját módom szerint szóllok, ki legelőször ugyan azon észre vételt teszi, korbátsoltasd meg. *(énekel)*

Ma nints bolondnak kelete,

Mert a' bölts is bolond lett,

Elméje bukfenczet vete,

És botor mind a' szó, mind a' tett.

LEAR Mióta tanultál annyi dalt?

BOHÓCZ Azóta, Komám, hogy Leányaidat anyáiddá teszed; mert midőn a' vesszőt átadtad nekik *(dudol)*

Öröm miatt ók sirtanak,

Én búmban azt dúdolám,

Hogy minden illy Királyfinak

Jól illenek kis sipkám.

Kérlek, Komám, tarts egy Iskolamestert, ki bohóczodat hazudni tanítsa; ah! mint szeretnék hazudni tanulni!

LEAR Ha hazudsz, megkorbátsoltatlak!

BOHÓCZ Te ugyan csudálatos fajta vagy Leányiddal együtt. Azok meg akarnak korbátsoltatni, ha igazat szóllok, te korbátsoltatni akarsz, ha hazudok, 's néha megkorbátsolnak, ha hallgatok. Akármi inkább lennék, mint bohócz, 's még sem szeretnék *te* lenni, Komám. Te elménczségedet mindenik felől meg kuszitottad, 's középen semmit sem hagytál. Itt jó ollyas valami kusza.

15^{IK} JELENÉS

Goneril kendővel homlokán, az 1^{ső} és 3^{ik} Lovag utána

LEAR No, Leányom, mit jelent a' Kendő homlokodon? *(czélzás arra, hogy magát betegnek adta ki)* Úgy tettzik darab időtől fogva, homlokodat sokszor rántzba szeded?

BOHÓCZ Addig voltál derék Legény, mig nem kellett vele gondolnod, össze ránczolja e' homlokát vagy nem? Már zerus vagy szám nél-

14 *dudol*] *énekel (1856) 25 te*] *(idézőjellel kiemelve [1856]) 29 az ... utána*] Voltak (1856)

kül; én több vagyok nálad, én bohóc vagyok, te semmi. – De igaz
(*Gonerilhez*), hallgatni fogok, azt parantsolja haragos ábrázatod,
ha semmit sem szólasz is. Mum, mum.

Kiben nintsen se héj, se bél,

5 Örökre néma, bár beszéll. –

Az csak olyan üres borsó héj. (*Learre mutat*)

GONERIL Mylord, nem csak e' vakmerő bolond, hanem több zabo-
látlan Lovagok is minden órában új meg új czivakodást keres,
tobzódik, verekedik türhetetlen vadsággal. Uram, azt hittem, ha
10 tudtadra adom, korlátozándod őket; de ahoz képest, mit közelebb
tevéel és mondál, szinte félek, hogy e' kicsapongást magad pártol-
lod, 's őket tettzésseddel még inkább bátoritod. Ha így van, majd
erőszakhoz kell nyulnunk; mi noha csak békére czéloz, mégis ke-
seríthetne; 's ez szégyenünkre válnék; de az okos előre látást iga-
15 zolni fogja a' szükség.

BOHÓCZ Mert hidd el, Komám, a' Poszáta addig éteti a' Kakukkot,
míg végre fija kitolja a' fészekből, és akkor a' gyertya elaludt, és
mi setétbe maradtunk.

LEAR Leányom ön nekem?

20 GONERIL Mylord, ohajtanám, vennéd elő már egyszer ép eszedet,
mellyel a' Természet olly gazdagon megajándékozott, 's hagynál
fel azon csodálatos szeszéllyel, melly darab időtől fogva egész va-
lóból ki forgatott.

BOHÓCZ Nem veheti észre a' szamar, ha ló húzza a' taligát? –

25 Hej, Katitzám, Katitzám, szeretlek én igazán! –

LEAR Ismer itt engem valaki? Saját fülemmel hallom é ezt? Jár Lear?
Igy beszél Lear? Esze hagyta el, vagy el zsibadtak érzékei? – Al-
szom é, vagy ébren vagyok? Az lehetetlen. – Ki mondja meg, ki
vagyok én?

30 BOHÓCZ Lear árnyéka.

4–6 Kiben ... mutat] (*feketével és pirossal kihúzva; hiányzik [1856]*) 9 tür-
hetetlen vadsággal] *feketével kihúzva* 10–11 ahoz ... mondál] (*fekete tollal*
kihúzva) 12–15 's őket ... szükség] (*feketével kihúzva, de érvénytelenítve és*
melléírva: jó) 16 Kakukkot] kakuk fiút (*1856*) 26 Jár] Így jár (*pirossal be-*
toldva; javítás elfogadva [1856])

LEAR Szeretnék rólla meggyőzetni, mert a' hatalom jelei, belátás és okosságnál fogva, mellyel bírok, csalatkozám, midőn azt hívém, hogy nekem Leányaim volnának.

BOHÓCZ Kik engedelmes apává fognak tenni.

LEAR Önnek neve, szép hölgy?

5

GONERIL Ej, menj, Mylord; e' bámulás igen hasonlít egyéb szeszélyidhez. Kérlek, értsd meg jól, mit akarok. Mint ilyen tiszteletes agg, légy okos is. Száz lovat és fegyvernököt tartasz, 's a' fajtalan vásott vad nép udvarunkat eldiszteleníti, tivornya fésszekké, lármás kortsmává változtatja; ki csapongás, bujálkodás inkább csapszékhez és bordélyházhoz, mint fejedelmi Palotához hasonlónak teszi. Maga a' szégyen sietős korlátozást kíván. Azért kérlek, különben erővel teéndem: kevesítsd kísérőid számát, 's kik itt maradnak, korodhoz illő 's önmagukat és tégedet ismerő férfiak legyenek.

10

15

LEAR Pokol 's Ördögök, hijátok össze kísérőimet, nyergeljete! (3^{ik} Lovag el) Korts, elfajult, nem leszek tovább terhedre; van még más Leányom is.

GONERIL Cselédimet vered, 's féketlen csapatod magánál fennebb valókat szolgáláivá tesz.

20

16^{IK} JELENÉS

Alban (jő), Voltak

LEAR Jaj, a' késő bánatnak! – Te vagy, Mylord? A' Te akaratod ez? Szólj, Mylord (Kisérőihez) Lovaimat! (1^{ső} Lovag el) Hálátlanság! márvány keblű rém! ha gyermekbenn mutatkozol, rutabb, mint a' tenger szörnyeteg!

25

ALBAN Mylord, csendesüljön.

LEAR Hazudsz, ocsmány keselyű, – ez hazugság.

Kiséretem választott, ritka nép,

Kötelességét jól, pontig ismerő,

'S legszigorúbban vágy fenn tartani

30

1 meggyőzetni] meggyőződni (barna tollal javítva) 2–3 okosságnál ... nekem] okosság szerint, melyel bírok, úgy csalatkozám, midőn azt hívém, hogy nekem (Szk.) 13 teéndem] teéndem (1856) 14 's ... ismerő] (fekete kihúzás) 16 3^{ik}] 2^{ik} (1856) 25 márvány] te márvány (fekete javítás [Szk.]) 26 szörnyeteg] szörnyetege (fekete javítás [Szk.]) 28 LEAR] (margón feketével: sebes)

Becsületét nevének, – Ó, kisded hiba,
Mi rúttnak láttzottál Cordélián,
Melly kinzó szer gyanánt tolád ki természetemet
Régi jó helyéből, ki oltád szeretetem'
5 'S epét öntél helyébe. – Ó, Lear, Lear, Lear!
Üsd e' kaput, melly bebotsátotta a'
Bolondságot, 's az ész ki. – Menjünk, gyermekim.

ALBÁN Mylord, én nem vagyok hibás, sőt nem is sejditem, mi hara-
gított fel.

10 LEAR Legyen, mylord! ... Természet, hallgass meg,
'S te drága Isten! Függesz fel szándokod,
Ha vágytál e' szörnyet termékenyíteni.
Verd magtalanság átkával meg őt,
Száritsd ki benn a' termés műszereit,
15 Undok testéből egy hajtás se nőljön
Diszére néki; ha még is foganszanék,
Kórságból alkosd magzatát, hogy éljen
'S kinozza őt, mint természetelen szörny.
Redők borítsák ifjú homlokát,
20 Arczán a' könnyük barázdát ássanak,
Annyának gondjait és jó tetteit
Gúnnyal fizesse, 's gögös megvetéssel
Érezze ő is, hogy kigyó marásnál
Kinosb, hálátalannak lelni gyermekét! El! El!

25 *(el, a' kisérete utánna indul, de midőn Lear visszatér, megáll)*

ALBAN Örök Isten! mit jelent ez?

GONERIL Ne keresd okát, engedj szabad futást szeszélyének, merre
a' bolondság úzi.

LEAR *(visszajő)* Mit! Ötven Emberemet? Mindgyárt két hét alatt?

30 ALBAN Mi baj, Kegyelmes Úr?

LEAR Megmondom egyben. *(Gonerilhez)* Ördög és pokol!
Szégyenlem is, hogy férfiságomat
Így megrendíteni tudtad, hogy szemembe
Erővel ennyi hő könnyek tolnak.
35 Hah, mérges pára, döghalál reád!

10 LEAR] *(a margón feketével: sebes)* 14 műszereit,] műszereit, hogy *(kék betoldás [Szk.]*)

Az apa-átok gyógyíthatatlan sebe
 Újult kinokkal rágja szüntelen
 Csúfos lényednek minden érzését.
 Ti gyermekes, vén, elgyengült szemek,
 Sirjatok csak még egyszer e' fölött, 5
 Tüstént ki téplek és a' földre verlek,
 Hogy nedvesítse a' port könnyetek.
 Hah! erre jutánk! Semmi. Ám legyen.
 Még van egy Leányom,
 Ki tisztel engem, és szeret, tudom, 10
 Ki ha meghallja mindezt, körmivel
 Szaggatja össze farkas arczodat.
 Várj csak, felveszem még, meglásd, nem sokára
 A' szint 's az alakot, mellyről már hived,
 Hogy mind örökre elvetém magamról, 15
 Felöltöm én azt újra, állok érte.
 (*Lear, Kent, és Kiséret el*)

17^{IK} JELENÉS

Az elmenteken kívül voltak

GONERIL Hallád é ezt, Mylord? 20
 ALBAN Szerelmemre mondom, nem lehetek olly részre hajló, Goneril, miről –
 GONERIL Kérlek, hallgass. – He, Oswald! (*a' Bohóczhoz*) Mégis itt vagy, te inkább gazember, mint bolond? Lódulj urad után!
 BOHÓCZ Lear Komám, Lear Komám, megállj! Vidd Bohóczodat is! 25
 Verembe dölt róka
 'S minden illy asszonyka
 Száraz fára menne,
 Csak kötelem lenne. (*el*)

18^{IK} JELENÉS

Voltak Bohóczon kívül

GONERIL No bizony, száz Lovagot! az volna szép, folyvást száz Lovagot tartani mellette, hogy minden szeszélyre, melly eszébe öt-

1 gyógyíthatatlan] gyógyíthatlan (*ékezetek kékkal [Szk.]*) 16 állok érte] esküszöm (*Egressy visszairja [Szk.]*) 32 szép,] szép, hogy (*fekete betoldás*) 173.32–174.1 folyvást ... kedvetlenségre] (*fekete kihúzás; kimaradt [1856]*)

lik, minden panaszra vagy kedvtelenségre ezek által gyakorolja hatalmát, 's életünk intésétől függjön. – – – No, Oswald!

ALBAN Jól van, jól, de féltékenység mégis nagyon messze megy.

5 GONERIL Jobb így, mint nagyon bizni benne. Csak hagyd rám, hogy inkább elhárítsam a ' félt veszélyt, mint sem rettegek, hogy magam megyek elébe. Ó, jól ismerem én őt. Nyilatkozását megírom testvéremnek. Ha száz lovagjával elfogadja, miután kárát megmutatattam – – – No, Oswald!

19^{IK} JELENÉS

10 *Udvarmester fellép, Voltak*

GONERIL Megirtad Testvéremnek a ' Levelet?

UDVARMESTER Meg, kegyelmes asszonyom.

15 GONERIL Ülj lóra, nyargalj, tudósítsd aggodalmam felől 's adj magad hozzá bővebb okokat, mellyek félelmemet még inkább igazolják. Csak szaporán, és siess vissza. (*Udvarmester el*)

GONERIL Nem, nem, Mylord, téj szelidségedet ugyan nem kárhozatom, de engedj meg, inkább balgasággal fogsz vádoltatni, mint oktalan lágyságodért dicsértetni.

20 ALBAN Milly élesen látó vagy, nem akarom elhatározni, de ki jobbat akar, gyakran rosszabbat kéntelen túrni.

GONERIL No 's, tovább!

ALBAN Jó jó, majd vége választja. (*elmennek*)

Változás, Várudvar Albannal

20^{IK} JELENÉS

25 *Lear, Kent, és a ' Bohóc*

LEAR (*Kenthez*) Siess előre Leányomhoz e ' Levéllel, de egyebet nem szólsz néki, csupán a ' mit talán a ' Levélnél fogva kérdez. Ha nem sietsz, megelőzlek.

4–8 Csak ... megmutattam] (*feketével kihúzva, a törlés visszavonva*) 7–18 Ha ... dicsértetni] (*hiányzik [1856]*) 10 Voltak] (*felete és piros körben #*) 14–15 mellyek ... igazolják] (*pirossal kihúzva*) 16–18 Nem ... dicsértetni] (*pirossal kihúzva*) 21–22 No ... elmennek] (*hiányzik [1856]*) 174.21–176.26 No 's ... egészséget] (*kihúzva, a 2. felvonás utána kezdődik [1856]*) 23 Albannal] (*feketével, tollal kör, benne: #*)

KENT Ne jöjjön álom pilláimra elébb, Mylord, mint Leveledet kézhez adtam. *(el)*

BOHÓCZ Ha valakinek veleje sarkában volna, nem félhetné é a' megfagyástól?

LEAR Igen, fiú.

5

BOHÓCZ No, úgy jó kedvű lehetsz, eszed soha sem fog paputsban járni.

LEAR Hm!

BOHÓCZ Meglásd, másik Leányod jobban fog veled bánni, mert noha ehhez úgy hasonlít, mint vadalma a' kerti almához, mégis tudom én, a' mit tudok.

10

LEAR Mit tudsz hát, fiam?

BOHÓCZ Izlésében éppen úgy fog hozzá hasonlítani, mint egyik vadalma a' másikhöz. Meg tudod é mondani, miért van az orr éppen az ábrázat közepén?

15

LEAR Nem!

BOHÓCZ Azért, hogy az orr mindenik felére szem jöjjön; hogy mit meg nem szagolhatunk, megláthassuk.

LEAR Igazságtalan voltam irántad. *(Kordéliát érti)*

BOHÓCZ Tudod é, hogy csinálja házat az osztriga?

20

LEAR Nem.

BOHÓCZ Én sem. De azt igen, miért van háza a' Csigának?

LEAR Miért?

BOHÓCZ Hogy fejét belé húzza, nem pedig lányainak adja, 's tapogató szarvait fedél nélkül hagyja.

25

LEAR El akarom feledni természetemet. Olly jó szívű apa! – Készen állnak a' Lovak?

BOHÓCZ Szamaraid utánnok mennek. Héj, nagy oka van annak, hogy miért nints a' fiastyúknak több mint hét csillaga.

LEAR Mert nem nyoltz.

30

BOHÓCZ Találtad, derék bohóc lennél!

LEAR Vissza vegyem é ismét erővel? hálátlanság, e' szörny!

BOHÓCZ Ha az én Bohócgom volnál, megveretnélek, mert idő előtt megöregedtél.

LEAR Hogyan?

35

20 osztriga] *(tollal és pirossal kör, benne sugarak)* 21 Nem] *(tollal és pirossal kör, benne sugarak)* 29 csillaga] *(piros kör két párhuzamos vonallal)*

BOHÓCZ Nem kellett volna előbb megvénhedned, mint megokosodtál.

LEAR Ó, kedves Ég, meg örülnöm ne hagyj, tán józanon örülni borzadok.

5

21^{IK} JELENÉS
2^{IK} Lovag. Volt

LEAR No, készek a' Lovak?

2^{IK} LOVAG Igen is, Mylord!

LEAR Jer, fiam.

10

MÁSODIK FELVONÁS

1^{SŐ} JELENÉS

Udvar Gloster Kastélyában, balra a' 3^{IK} Színfalnál Kastély nyitott ajtókkal, belseje világítva, jobbra hátul a' kastély más épülete, mellyben Edgár lakik, hátul vaskerítés, középen nagy kapu, felsötét Edmund és Curan (szemközt jönnek)

15

EDMUND Jó napot, Curan.

CURAN Jó napot, Urfi. Atyádnál voltam, tudósítottam, hogy Cornwall herceg és Regan herceg asszony ma estére ide érkeznek.

EDMUND Mit jelent ez?

20

CURAN Nem tudom, te hallottál valamit azon különös hírek felől, mellyek szárnyalnak?

EDMUND Én semmit sem! Kérlek, mit beszélnek?

CURAN Nem hallottad, hogy Cornwall, és Alban herceg közt alkalmasint nem sokára háború lesz?

25

EDMUND Egy szót sem.

CURAN No, majd meghallod. Jó egészséget. (el)

EDMUND A' herceg éjszakára ide? De igen derék! Ez magától jó terembe. Atyám öröket állított bátyám elfogására; de nekem még egy csiklandós dolgom van. Elszántság és szeretse, segítettetek. – Ötsém, egy szóra jöjj le.

30

9 fiam] (tollal és pirossal kör, benne: #) 16 napot] estét (pirossal javítva) 17 napot] estét (pirossal javítva) 22 Kérlek ... beszélnek?] (utólag kihúzva) 26 el] el K (fekete betoldás) 27 De] (fekete húzás; hiányzik [1856]) 29 Elszántság ... segítettetek] (piros kihúzás) 30 Ötsém] Bátyám (piros javítás)

2^{IK} JELENÉS
Edgár, Edmund

EDMUND Atyám utánnad leseleg, megtudta, hol búttál el, kérlek, fuss, az éj segélyedre lessz, használd. – Nem szólltál valamit Cornwall herczeg ellen? Sietve jő ide éjszakára, 's vele Regan, a' herczeg-né. Nem beszéltél az Alban és közte fenn forgó villongásokról? Gondolkozzál csak. 5

EDGÁR Nem, valóban egy szót sem.

EDMUND Atyámat hallom jőni; engedj meg, szinte verekednem kell veled, húzz kardot, tedd, mintha magad védelmeznéd. Csak rajta. *(fennhangon)* Add meg magad! *(lassan)* Előzd meg atyánkat. *(fennhangon)* Világot, világot! *(lassan)* Fuss, bátya ötsém. *(hangosan)* Fáklyát, fáklyát! *(lassan)* Élj boldogúl. *(Edgár el)* 10

EDMUND *(maga)* Kevés vér el fogja hitetni, hogy igazán védnem kellett magam. *(karját megvérezi)* Gyakran láttam ittasokat, kik tréfából is többet tettek. Atyám! Atyám! Fogjátok meg! 15

3^{IK} JELENÉS
Gloster, négy inas utánna fáklyákkal. Volt

GLOSTER No Edmund, hol az a' Pribék?

EDMUND Itt állott kivont karddal a' sötétben; babonát 's varázsszavakat mormogva esdé a' holdat, hogy segítse. 20

GLOSTER De hol van?

EDMUND Nézd, atyám, vérzik karom.

GLOSTER Hol az a' semmire kellő?

EDMUND Amarra futott, – miután semmiképp – 25

GLOSTER Hamar utánna, üldözzétek, utánna! *(Inasok mind el)* Semmikép? Mit semmikép?

2 *Edmund*] *(margón feketével: várj)* 9 engedj meg] *(fekete, piros kihúzás)* 9 szinte] színre *(fekete javítás; a javítás átvéve [1856])* 10 tedd] *(fekete kihúzás)* 10–11 Csak rajta] *(fekete kihúzás; a javítás átvéve [1856])* 12 bátya ötsém] *(kihagyva [1856])* 12 ötsém] *(fekete kihúzás)* 13 *Edgár el*] kapun ki *(feketével a margón)* 15–16 Gyakran ... tettek] *(feketével és pirossal kihúzva; hiányzik [1856])* 18 *fáklyákkal*] fáklyákkal házból *(fekete betoldás)* 20 babonát] *(fekete kihúzás; hiányzik [1856])* 26 *el*] el b., j. *(fekete betoldás)* 12 ötsém] A kolozsvári *Learben* is Edmund az elsőszülött, de nem törvényes fia Glosternek.

- EDMUND Midőn látta, hogy semmiképp rá nem vehetett, hogy meg-
 öljelek, midőn azt mondtam, hogy az apa gyilkosra a' bosszú Iste-
 nei mennyköveiket repítik, – 's hogy a' gyermek attyához annyi-
 féle szoros kötelékekkel kapcsoltatik, – végre midőn látá, milly
 5 útalattal szegülök természetlen szándéka ellen, készen tartott
 kardjával nekem rohant, mérge erővel vagdalt hozzám védetlen-
 hez, 's karomon meg is sértett; de midőn látta, hogy ügyem jobb
 voltát érezve magamat össze szedtem 's merészen ellene állottam,
 talán lármám által elijesztve hirtelen elillant.
- 10 GLOSTER Hadd fusson, meddig akar; az országban mindenütt elfog-
 ják, 's akkor nem marad büntetlenül. A' nemes herczeg, az én Véd
 Uram, éjszakára ide jó; engedelmével kihirdetem, hogy ki meg-
 találja, 's a' Törvénynek átadja, hálánkra tarthat számot, ki pedig
 eltitkolja, halálra.
- 15 EDMUND Midőn szándékáról le akarám beszélni, 's olly megátalko-
 dottnak találám 's komolyan fenyegettem, hogy mindent felfede-
 zek; akkor így támada meg: jószágtalan korcs, azt hiszed, hogy ha
 én ellened állok, igazságod, belső értéked, hűséged szavaidnak hi-
 telt szerev? Nem! Meghazudtolnálak, ha szinte saját kezem irását
 20 mutatnád is, 's mindent úgy tudnék festeni, mint csalárd ármány-
 kodást, rágalmat, és cselszövényt. Elébb bolonddá kellene tenned
 a' világot, hogy észre ne vegye, milly hatalmas rugó volna neked
 rontásomra azon nyereség, mellyet halálom által kapnál.
- GLOSTER Ó, megrögzött gonosztévő! Tagadhatja Levelét? (*Kürtszó*)
 25 Nem, ő nem fiam! Hah! Ezek a' herczeg kürtjei; – nem tudom,
 mi végre jó. – Mind bezárom a' kikötőket, hogy el ne illanhas-
 son, ezt meg kell a' herczegnek engedni; arczképét is mindenfelé
 elküldöm, hogy egész birodalomba rá ismerjenek; azután pedig
 kieszközlöm, hogy te, hű fiú, minden javaimba örökülhess.

2–5 midőn ... tartott] (*fekete kihúzás; hiányzik [1856]*) 6 mérge] mérges
 (*fekete javítás; javítás átvéve [1856]*) 7–9 midőn ... talán] (*fekete kihúzás;
 hiányzik [1856]*) 15–16 's ... találám] (*fekete kihúzás; hiányzik [1856]*) 18
 belső értéked] (*fekete kihúzás; hiányzik [1856]*) 19 szinte] (*kihúzás*) 20–
 23 's mindent ... kapnál] (*fekete kihúzás; hiányzik [1856]*) 24–25 (*Kürtszó*)
 ... fiam!] (*az utasítás a fiam! után [1856]*) 29 örökülhess] örökülhess (*1856*)

4^{IK} JELENÉS

Cornwall, Regán. Kiséret hatan

CORNWALL Hogy vagy, nemes barátom? Mióta megérkeztem – mi csak éppen most esett, már különös dolgokat hallék.

REGAN 'S ha igen, nints büntetés, melly a' vétkesnek kevés nem volna. – Hogy van, mylord? 5

GLOSTER Ó, kegyelmes asszony, megrepedt öreg szívem, megrepedt.

REGAN Tehát igaz? Atyám keresztfia életre tört? Kinek atyám adott nevet? Edgár?

GLOSTER Ó, Fenséges herczegné, szégyenembe örömet titkolnám. 10

REGÁN Nem társalkodott atyám kitsapongó lovagjaival?

GLOSTER Nem tudom, – de ez sok, igen sok.

EDMUND Igen, kegyelmes asszony, azokkal czimborált.

REGAN Úgy nem csoda, ha rosszban törte fejét. Azok vették az öreg meggyilkolására, hogy javait tobzódva elfecsérelhessék. Éppen most este kapék levelet testvéremtől azon intéssel, hogyha hoz- 15
zám akarnak szállani, ne legyek otthon.

CORNWALL De én sem leszek, Regán, én sem. Edmund, hallom, atyád eránt úgy mutattad magad, mint hű fiú.

EDMUND Csak kötelességemet tellyesítém. 20

GLOSTER Felfedezte ármánykodását, 's midőn meg akarta fogni, sebet is kapott.

CORNWALL Űzöbe vették?

GLOSTER Igenis, kegyelmes Uram!

CORNWALL Ha megfogják, senki se tartson többé gonoszságától; bánj véle tetszésed szerént, átadom egész hatalmamat. Te pedig, Edmund, ki rényedet 's engedelmességedet e' pillanatban úgy ki- 25
tüntetted, légy mienk! Szükségünk van illy hű szivekre, számolok reád.

EDMUND Jól vagy rosszul, de bizonyosan hiven fogom szolgálni fenségedet. 30

GLOSTER Köszönöm nevében, fenséges herczeg.

CORNWALL Még nem is tudod, mi hozott ide?

REGAN Illy rendetlen időbe, setét éjjel. Nemes Gloster, az ok igen

2 hatan] hatan K (*margón betoldva*) 27 rényedet] erényedet (1856)

34 rendetlen ... éjjel] Vajdáék itt az eredeti szerint fordítják Regan szavait.

fontos. Tanátsodra van szükségünk. Atyám és Testvérem nemű
visszálkodás felől tudósítanak, mire én idegen helyről válaszolni
legjobbnak tartám. Mind a' két követ itt várakozik. Te, öreg bará-
tom, nyugtasd meg szivedet, 's adj tanátsot e' sürgetős tárgyban.
5 GLOSTER Örömet szolgálok, 's fenségetek tökéletes jó szívvel lá-
tom.

(elmennek, a' hat kísérő utánnok)

5^{IK} JELENÉS

Kent, Udvarmester két oldalról jönnek

10 UDVARMESTER Jó napot, barátom, a' házhoz tartozol?
KENT Igen.
UDVARMESTER Hova állithatjuk be lovainkat?
KENT A' szemetre.
UDVARMESTER Kérlek, mondd meg, ha szerettz.
15 KENT Nem szeretlek.
UDVARMESTER No, nem bánom, mit gondolok veled.
KENT Csak tehetnélek oda, hova szeretnélek, majd gondolnál velem.
UDVARMESTER Mitsoda bánásmód ez? Hisz én nem is ismerlek.
KENT Ismerlek én, gézengúz!
20 UDVARMESTER Minek nézess engem, ki vagyok én?
KENT Egy gaz Ember, hitvány tányérnyaló, alávaló, szemtelen, buta
koldus, rongyos, tizenhat latos piszkos czudar naplopó, nyúlszí-
ví, pofot tűrő, cselszövő alattomos, semmirekellő; kerítőnél
alább való rabszolga, kit úgy meg botozok, hogy ordítani fog kin-
25 jában, ha e' tisztelet czimekből egy szótagotskát tagadna is.
UDVARMESTER Mitsoda idétlen kölök vagy te, hogy így gyalázhattsz
mást, ki olly kevéssé ismer, mint te őtet?
KENT Mitsoda arcátlan czondra vagy te, ki tagadod, hogy ismersz?
Nem két napja, hogy a' Király előtt lerúgtalak, 's megdöngette-
30 lek? Rántsz kardot, hitvány pimasz, ha éj van is, világít a' hold,
külömben holdvilágmártásnak aprítlak össze! Húzd ki, piszkos,
csatakos, gyalázatos borbély legény te, húzd ki! (*kardot ránt*)
UDVARMESTER Menj, veled semmi dolgom.

1 nemű] némi (1856) 7 *elmennek... utánnok*] el mind (1856) 9 *Kent, Udvar-
mester*] Kent b. és Udvarmester j. (*feketével betoldva*) 21–22 buta ... pisz-
kos] (*fekete ceruzával kihúzva*)

KENT Húzd ki, Ország kerülő; Levéllel jössz a' Király ellen, 's ama hiú drótbáb pártján vagy fenséges atya ellen. Rántsd ki, gazember, vagy rostélyost mettzek czombjaidból; húzd ki, zsvány, állj ki!

UDVARMESTER Segittség, gyilkos, segittség! (*körül néz, hogy merre fusson*) 5

KENT Védd magad, czudar! Megállj, te felpiperézett rongyházi, védd magad! (*megvágja*)

UDVARMESTER Segittség, gyilkos, segittség!

6^{IK} JELENÉS 10

*Edmund, Cornwall, Regan, Gloster és Inasok,
t.i. a' hat kisérő, kettőnél fáklya*

EDMUND Mi baj, mit miveltek ti, el egymástól!

KENT Csak ide, pölyhös szakállú, ha kedved van, majd megforgatlak. 15

GLOSTER Fegyveresek! Viadal? Mi történik itt?

CORNWALL Csendesség! Halál fején, ki meg mottzan. Mi bajotok?

REGAN Testvérem 's a' Király követe.

CORNWALL Minn veszekedtek, mondjátok meg.

UDVARMESTER Ah, Mylord, alig tudok lélekzeni. 20

KENT Nem csoda, nagyon meg erőltetted vitézségedet. Te gyáva nyúlfi, bizonyoson szabó férczelt össze.

CORNWALL Ez egy csodálatos fitzkó, miért éppen szabó?

KENT Egyenesen szabó, mert szobrász vagy képiró kezéből nem kerülhetett volna illy nyomorultul ki, ha szinte csak két óráig inaszkodtak volna is. 25

CORNWALL Szólj, min kaptatok össze?

UDVARONC Uram! ez a' vén garázda, kit ősz szakálláért kiméllék –

KENT Ejnye, te felfordított ipszilon, te hasztalan betű! Mylord, ha meg engedi, ezt a' gyalultatlan kuvaszt mozsárba töröm össze, 's vele az akasztófát bevakolom. – Te kimélted ősz szakállamat, te ketskeláb?! 30

CORNWALL Csendesesen, goromba, nem tudod, mi a' tisztelet?

3 mettzek] metszek (1856) 11 Edmund ... Inasok] Udvarmester, Cornwall, Regan, Gloster, Kent (*fekete javítás*) 22–26 bizonyoson ... volna is] (*feketével, pirossal és vastag fekete tollal kihúzva; margón: megy; hiányzik [1856]*)

KENT Igen, Uram, de a' haragnak sokat meg kell engedni.

CORNWALL Miért vagy olly böszült?

5 KENT Azért, hogy illy dibdáb ember, kiben nints betsület, kardot mer hordozni. Az illy sima képű gazok gyakran ficzak módjára rágják ketté a' legszentebb köteleket, hizelkednek minden szé-
szélynek, melly urok keblében támad; olajat öntenek a' tüzre, havat a' hideg kebelre; igent vagy nemet mondanak, nyakokat vitorlaként mindég a' szerént fordítják, mint Uroknál a' szél fú,
10 's buta ebek gyanánt mást nem tudnak, mint Urok után czam-
mogni.

CORNWALL Elment az eszed?

GLOSTER Minn czivakodtatok? Arra felelj.

KENT Tűz és víz nem nagyobb ellenség, mint én ezen gazemberé.

CORNWALL Miért nevezed gaz Embernek? Mivel sértett meg?

15 KENT Nem szenvedhetem pofáját.

CORNWALL Talán az enyémet, a' Grófét és nómét sem?

KENT Uram, szokásom egyenesen beszélni. Én már imitt-amott kü-
lönb arczokat is láttam, mint az előttem lévő vállakon akármely-
lyiké.

20 CORNWALL Ezt valaha megditsérték durvaságáért, azért folyvást go-
rombáskodik, 's másként mutatkozik, mint érez. Ösmerem én az
efféle gazokat, kik illy egyenesség alatt több csalfaságot, és gono-
szabb tervet rejtegetnek, mint hús együgyű alázatos szolgál, kik
hizelgésök mellett kötelességeknél még többet is tesznek.

25 KENT Uram! Valójában és igazán, telyes komolysággal 's magas te-
kinteted engedelmével, mellynek befolyása, mint Phoebus láng-
homlokán a' sűgárkoszorú –

CORNWALL Mitsoda beszéd ez?

30 KENT Szóllásmódotam akarom változtatni, melly neked olly kelle-
metlenül hangzik, – én hízeltő nem vagyok, az igaz, – ki egyenes-
ség színe alatt megcsalt, épen az volt a' gaz Ember. De én részem-
ről nem akarnék az lenni, ha szinte kegyelmetlenségedet annyira
vihetném is, hogy magad kérnél rá.

CORNWALL (az Udvarmesterhez) Mivel bántottad meg?

35 UDVARMESTER Semmivel. Urának a' Királynak némi félre értés mi-
att tettett minap rám ütni, akkor mindjárt ez is kész volt, földhöz

ütött, káromolt, 's a' Király még megditséré, hogy egy védelmet-
lent meg támadott. E' bajnok tettében el bizván magát, most itt
újlag belém kapott.

CORNWALL Kalodát ide! Várj csak, vén makats, kérlek, majd megta-
nitunk! 5

KENT Uram! Nagyon Öreg vagyok már én tanulni, sohase hozasd
azt a' kalodát; én a' Királyt szolgálom, annak ügyében küldet-
tem ide. Kevés tiszteletet, sőt rossz akaratot mutatsz kegyelme és
méltósága eránt, ha követét kalodába téteted.

CORNWALL Ide a' Kalodát, délig benne ül. (2 kisérő elmegy a' Kalo-
dáért) 10

REGAN Délig? Estig, Mylord, egész éjjel.

KENT Ej, Lady, ha atyádnak kutyája volnék, sem kellene velem így
bánnod.

REGAN De minthogy gaz szolgálja vagy – igen. (a' kalodát előhózzák) 15

CORNWALL Ez is egyike ama fejeknek, mellyeket testvéred leírt. –
Csak rekesszétek belé.

GLOSTER Kérem Fenségedet, ne tegye azt; nagyot hibázott ugyan, 's
ura, a' jó Király, érte bizonynyal megfenyitenek, de ezen büntetés
olly alaton, erre csak nyomorú elvetemedett gonosztévők szok-
tak íteltetni, zseb tolvajság, 's más alávaló csínokért. A' Király
rossz neven véendi e' sérelmet, hogy követe illy nemű büntetés-
sel fenyittetik. 20

CORNWALL Azért majd felelek én.

REGAN Hát Testvérem nem inkább veheti rossz neven, hogy szolgál-
ját meggyalázzák 's megtámadják, azért, hogy küldésében eljár-
t? Csukjátok be lábait! (Kent kalodába záratik a' 4 kisérő által) Jöjj,
nemes Lord! (Cornwall és Regan el, a' kisérők utána) 25

7^{IK} JELENÉS
Gloster, Kent 30

GLOSTER Sajnálalak, barátom, de a' herczeg akarja, kinek szenvedé-
lyét sem gátolni, sem változtatni nem lehet. Azomban még egy-
szer kérni fogom érted.

10–11 Kalodáért] Kalodáért j. o. (feketével betoldva) 29 7^{IK} JELENÉS] (nem új jelenet [1856])

KENT Hagyd el, Uram, úgy is sokat virrasztottam, és sebesen útatam, fele időt majd elalszom, a' másik felét elfütyölöm. Néha legbetsületesebb Ember is gödörbe botlik, és így jó reggelt kívánok.
GLOSTER Nem jól cselekszik a' Herczeg, ez rossz neven fog vétetni.
5 (el)

8^{IK} JELENÉS

KENT (jő) Te, jó Királyom, rajtad telyesül,
Hogy nagy cseberből kis vederbe jutssz.
Jer, jer te földünk szép szövétneke,
10 Hogy sűgáridnak vidám fénye mellett
Olvassam át ez iratot. – Ma már
Nem lát csodát más, mint boldogtalan –
Cordéliától e' Levél, tudom,
Ki felfedezve rejtett helyzetem'
15 Módot találánd e' szörnyű viszályt
Másitni, és az elnyomottakat
Fölsegélni. Fáradt, el bágyadt szemek!
Pihenni vágytok? Itt az alkalom.
Milly ágyban alszunk, nem kell néznetek.
20 Jó éjt, Szerentse, még egyszer mosolyogj rám,
Fordítsd meg újra éltém kerekét. (elalszik)

9^{IK} JELENÉS

Lear, Bohóc, és a 2^{IK} Lovag, Kent

LEAR Az mégis különös: a' háztól így elmenni, 's követemet vissza
25 nem küldeni.

LOVAG Mint hallám tegnap, ez útról még szó sem volt.

KENT Isten hozott, nemes Uram!

6 8^{IK} JELENÉS] 7. JELENET (1856) 7 jő] egyedül (1856) 9–17 Jer, jer ... Fölsegélni] (feketével, pirossal kihúzva; hiányzik [1856]) 20 Jó éjt, Szerentse] Szerentse, jó éjt. (feketével módosítva; átvéve [1856]) 26 LOVAG] 1. LOVAG (fekete betoldás)

7 jő] Kent kalodában van, nem hagyja el a színt, ezért nem volna szükség a színpadi utasításra; az eredetiben a monológ az előző jelenet része. 22 9^{IK} JELENÉS] Az eredetiben az „Edgar maga”-jelenet jön. Ezt Schröder, Sófalvi és Vajdáék is áthelyezték későbbre, a viharjelenetek elé.

LEAR Mi, hát te a' gyalázatból időtöltést csinálsz?
 KENT Nem, kegyelmes Uram.
 BOHÓCZ Ha, ha! Ennek ugyan gonosz térdkötője van. Lovat fején,
 ebet, medvét nyakán, majmot czombján, embert lábszárán szokás
 megkötni, 's ha ki a' lábaival nagyon vitzkándozik, fa harisnyát 5
 kap.
 LEAR Ki feledkezett ennyire meg, mivel tartozik rangodnak, és ide
 zárt?
 KENT Mind a' kettő: Fijad és Leányod.
 LEAR Nem. 10
 KENT Igen.
 LEAR Nem, mondom.
 KENT Igen, mondom.
 LEAR Nem, nem, azt nem teheték.
 KENT De igen is tették. 15
 LEAR Istenemre esküszöm, nem.
 KENT Istenemre esküszöm, igen.
 LEAR Azt nem merészlék, nem teheték,
 Nem akarák, az gyilkolásnál gonoszabb,
 A' Tiszteletet így meg sérteni. 20
 Fejtsd meg hamar, miként gyaláztak így
 Meg, tőlem érkezőt? –
 KENT Uram, midőn megérkezvén fenséged Levelét át adám, még
 fel sem keltem helyemből, mellyre alázattal térdeplék, izzadva,
 lélekszakadva jó egy sebes Követ Goneriltől; sok bókolat után 25
 át nyújt egy Levelet, mellyet tüstent feltörték, átolvastak, 's tar-
 talmának következtében cselédeiket összegyűjték, 's befogattak,
 nekem is parantsolák, hogy kövessem őket, 's várjam be, mig fe-
 lelniök tettzeni fogna; hidegen néztek rám. Itt találám ama másik
 követet is, kinek jelenléte, mint láttam, az irántami kedvezést el- 30
 rontotta; ugyan azon goromba kölök volt ez, ki minap magát Fen-
 séged eránt olly durván viselte. Ekkor inkább a' Férfinak mint az

4–5 ebet ... megkötni] szokás megkötni (*fekete javítás*) 5 ki] az ember (*fekete tintás betoldás*) 14–16 Nem ... nem] (*kék kihúzás [Szk.]*) 23–24 még ... izzadva] (*piros kihúzás*) 25 sok bókolat után] (*piros kihúzás*) 27 cselédeiket összegyűjték] (*piros kihúzás*) 31–32 ugyan ... viselte] (*piros törlés, fekete visszavonja*)

okosságának engedve kardot ránték; amaz gyáva sikoltásával az egész házat felzendíté, 's e' tettet fíjad és Leányod illy gyalázatos büntetésre métónak ítéllé.

BOHÓCZ A' télnek még nints vége, ha a' vad ludak éppég költöznek.

5 Ha rongyos az apa,
A' Gyermekék vakok,
De ha van arannya,
Ezek is módosok.
Fortuna, A' Kaczér

10 Csak dús házakba tér.

LEAR Ó, mint emelkedik a' görts szivem felé.
Le véled, kórság, fonnyasztó bú bánat,
Lenn elemed. – Hol a' Leány?

KENT Itt benn a' Grófnál.

15 LEAR Ne jöjjetek utánnam, maradjatok itt. *(el)*

10^{IK} JELENÉS

Learen kívül

1^{SÓ} LOVAG Nem tettél egyebet, mint előadál?

KENT Nem. Hogyan jó a' Király illy kevés kísérettel?

20 BOHÓCZ Ha e' kérdés miatt tettek volna kalodába, igazán megérdemlenéd.

KENT Miért, bolond?

BOHÓCZ Téged hangyához küldünk iskolába, megtanulni hogy télen munkaszünet van. Valaki csak orra után megy, kivéve a' vakot,
25 mind szemét használja, de azért húsz közt nints egy orr, melly a'
rossz bünt meg ne érezné. Ha hegyről fut lefelé egy nagy kerék,
ereszd el, hogy magával ne rántson, 's nyakad ki ne törjék, de
ha felfelé megy a' nagy kerék, kapaszkodjál belé, 's húzasd fel
magad. Ha valami okos Ember jobb tanácsot ad, add vissza az
30 enyémet, mert miután csak bolondtól került, nem akarnám, hogy
más használja, mint gaz Ember.

Uram, ki csak pénzért szeret

És álszint öltözött,

Mihelyt a' zápor megered,

4–10 A' télnek ... tér] *(fekete tollal kihúzva; a végszavak visszajavítva, majd törölve [Szk.]; a kihúzás elfogadva [1856])*

Ott hagy vihar között;
De a' bolond meg áll, mikor
Fut a' böltsek hada:
Bolond lessz a' futó lator,
Bohócz lator soha sem.

5

KENT Hol tanultad ezt, bolond?
BOHÓCZ Nem kalodában, bolond!

11^{IK} JELENÉS

Lear, Gloster, Volt

LEAR Nem akarnak velem szólni? Betegek, fáradtak? Sokat útaztak éjjel? Csupa kifogások! Elpártolás; lázadás jelei! Hozz jobb választ.

10

GLOSTER Ó, drága Uram, ismered a' herczeg heves indulatát, milly tántoríthatatlan és határozott feltétében.

LEAR Ezer villám! Döghalál! Ördög és Pokol! Heves? Mitsoda? Indulatja? Gloster, Gloster! Én Cornwall herczeggel és nejével akarok beszélni.

15

GLOSTER Igen is, kegyelmes Uram, úgy jelentettem.

LEAR Jelentetted! Ember, értessz engem?

GLOSTER Igen, Uram.

20

LEAR A' Király Cornwall herczeggel, az atya Leányával akar szólni, 's engedelmességet kíván. Mondtad ezt nekik? Ó, vérem, életem! Heves? mondd a' heves herczegnek – de nem, mégsem – lehet hogy rosszul érzi magát; betegség felold azon Tisztünk alól, mellyre ép korunkban köteleztetünk; mi nem vagyunk többé az előbbiek, ha a' Természet testünkkel a' Lelket is szenvedteti. Csendes leszek, zajgó indulatom a' betegség szülte rossz kedélyt ép ember gyanánt tekint. Halál és kárhozat! miért ül ez itt? E' tett bizonyítja, hogy a' Herczeg, a' Leányom útja csak rút csalfaság. – Szolgáim, oldjátok el. Menj herczegedhez, szólni akarok velök, most nyomban jöjjenek 's hallgassanak meg, vagy ajtajoknál üttetek dobot 's kiáltatom: halált aludjatok!

25

30

186.32–187.5 Uram ... sem] *(pirossal kihúzva, feketével visszavonva, margón: nem, aztán: megy; hiányzik [1856])* 22 Mondtad] Meg mondottad *(Szk.)* 22–23 életem] szellemem *(Szk.)* 25–26 mi ... szenvedteti] *(barna áthúzás; hiányzik [1856])*

GLOSTER Óhajtanám, bár legjobb egyetértésbe volnátok. (el)

LEAR Jaj nekem, – szivem – ó, dagadó szivem! De csendesen! Csendesen! Le vele!

5 BOHÓCZ Csak botsásd, Koma, mint a' szakácsné, mikor az ángolnákat elevenen a' pástétomba vetette; fejekre kopogtatott, 's folyton kiálta: le veletek gonoszak, le veletek. –

12^{IK} JELENÉS

Cornwall, Regan, Gloster, Kiséret, Volt

LEAR Jó reggelt mindkettőknek.

10 CORNWALL Hozta Isten Fenségedet. (*Kent kiszabadittatik*)

REGAN Örvendek itt láthatni Fenségedet.

LEAR Hiszem, Regan, 's van rá okom, miért.

Mert, hogy ha nem örülnél, magamat

Anyád sirjától elválaszthatnám,

15 Mivel úgy hűségtrőrt fedezne. – Szabad vagy? (*Kenthez*)

Majd máskor erről. – Szeretett Regan!

Testvéred olly rossz, ó, Regan! Ő Saskeselyűnként

Vágta ide a' háládatlanság fogát! (*szívére mutat*)

Ha mondom sem hiszed, minő gonosz

20 Lett. – Ó, Regan!

REGAN Kérlek, atyám, légy türelemmel; reméllem, kevésbé vagy képes őt érdeme szerinté betsülni, mint ő tisztétől eltávolozni.

LEAR Hogyan volt az?

25 REGAN Én nem gondolhatom, hogy kötelességét csak legkissebben is elmulasztotta volna. Ha talán kíséroidnek tivornyázását gátolta, azt olly üdves czélből tette, hogy gáncsolni épen nem lehet.

LEAR Átkom reá!

30 REGAN Ó, Mylord, már öreg vagy, benned a' természet határa szélén áll; vigyázóbb elme vezérletére volna szükséged, melly állapotodat helyesebben itélné. Azért kérlek, fordúl vissza testvéremhez, 's mondd neki, hogy meg bántottad.

LEAR 'S Bocsánatért esengni talán? ugyan nézd –

Hogy illenek egy ősz atyához ez?

4 botsásd] biztasd (*piros javítás*) 8 Gloster] Gloster, Edmund (*feketével beszúrva*) 17 Saskeselyűnként] Saskeselyűként (*Szk., 1856*) 32 talán? ugyan] (*kihúzza, majd barnával visszairva [Szk.]*)

„Kedves Leányom, vén vagyok, tudom,
'S a' vén haszontalan, – térdelve kérlek,
Adj ágyat, ételt, és ruhát atyádnak.”

REGAN Elég, atyám, illy bohózat nem illik hozzád, térj vissza testvéremhez!

5

LEAR Nem, Regan, soha sem.
Felére szállítá kíséretem.
Kantsal szemekkel néze rám, 's kígyóként
Nyelvével megsebezte szívemet:
Az ég bosszúi szálljanak reá,
Háládatlan fejére! Ifjú csontjait
Bénákká fújjad, mérges Levegő. –

10

CORNWALL Ó, jaj, ó, jaj!

LEAR Gyors menykövek, vakító fénytököt gonosz
Szemébe löjétek! Rontsd el ketseit,
Mérges mocsár gőz!

15

REGAN Örök Istenek! Reám is illy átkot mondanál, ha felbosszankodol?

LEAR Nem, jó Regán, átkom nem száll rád,
Megóvand gyöngéd asszonyi természeted.
A' nyerseségtől engem sért az ő szeme;
Enyhít, 's nem éget a' tiéd. Te nem
Kivánod szegni kedvemet, csonkitani
Kiséretem 's nyugpénzem; te nem fogsz velem
Nyersen szót váltani, 's előttem ajtót csukni be.
Te a' természet nyájas tiszteit

20

25

6 soha sem] soha (Szk., 1856) 12 Levegő] (mellette feketével a margón: sebes) 13 CORNWALL ... jaj] (hiányzik [1856]) 13–15 Ó ... löjétek] (késsel kihúzva [Szk.]) 14 LEAR] (feketével margón: sebes) 26 tiszteit] tiszteit / Az udvariság és a vérkötél (Szk., 1856)

16–17 Mérges ... Istenek] Az eredetiben a két félsor egy tizes jambikus sort ad ki. Shakespeare sokszor élt az egymás szavába vágó szereplők indulatának ilyenforma érzékeltetésével. Vajdáék is két félsornak fordítják Lear és Regan szavait, de egyik szöveggönyvben sem láthatjuk egymást kiegészítő vesszőként az ilyen megoldásokat. 26 tiszteit] Az eredeti két félsorral több: „Thou better knowst / The offices of nature, bonds of childhood, / Effects of courtesy, dues of gratitude.” SHAKESPEARE 1997, 249. (2.2., 366–368.) Egressy ezért egészíti ki a sort a *Szerepkönyv*ben.

'S a' hála szent parantsát ismered.

A' fél királyságot nem feledéd, mellyet jegyül adék.

REGAN Atyám, most a' dologra.

LEAR Ki tette kalodába Emberem? (*Kürtszó*)

5 CORNWALL Mitsoda kürtök ezek?

13^{IK} JELENÉS

Udvarmester, Voltak

REGAN Ismerem, testvéreimé lesznek, mert irta, hogy sietve jövend.

Itt asszonyod?

10 LEAR Ez az ama rabszolga, kinek költsönbe vett
Göggét Urának mulékony kegye
Gyámolja. Fattyú! El szemem elől.

CORNWALL Mit mond, kegyelmes Uram?

LEAR Ki zárta be szolgálmat? Reméllem, Regan, te rólla nem tudtál. –

15 Ki jó itt? Ó, nagy ég!

14^{IK} JELENÉS

Goneril, vele 2 Vitéz, Voltak

LEAR (*folytatva*)

20 Ha az öregséget szeretitek,
Ha a' szófogadás kedves előtettek,
Tekintsétek ügyemet sajátotoknak,
Segéljetez, fogjátok pártomat. (*Gonerilhez*)
Ezen szakállra nézni nem pirulsz?
Regan, 's te még kezét nyújtassz neki?

25 GONERIL Miért nem nyújtana? Mit vétettem? Nem mindjárt mind
sértés az, mit értetlenség annak keresztel, 's oktalanság annak
nevez.

LEAR Ó szív, minő szívós vagy, hogy nem szakadsz meg? Hogy jött
ez a' kalodába?

6 13^{IK} JELENÉS] 14. JELENÉT (*Szk.*); 12. JELENÉT (1856) 11 kegye] keggyel (1856) 12 Fattyú!] (*barnával bekarikázva és a sor végére vetve [Szk.]*) 16 14^{IK} JELENÉS] 15. JELENÉT (*Szk.*); 13. JELENÉT (1856) 23 pirulsz] pirulsz (*kezet fog Goneril és Regan*) (*kékkel betoldva [Szk.]*); pirulsz (*kezet fog*) (1856) 25 Mit vétettem?] (*fekete kihúzás; hiányzik [1856]*)

CORNWALL Uram! Én zártam belé; rossz viselete még kevesebb
kimélést érdemelt volna.

LEAR Ön? Ön tevé azt? Ön?

REGAN Kérlek, atyám, ne tagadd, hogy erőtelen vagy. Menj hóna-
pod kiteltéig vissza testvéremhez, azután kíséroid felét elbótsátva 5
jőjj hozzám; itt nem vagyok hon, 's el sem látva azokkal, mik tar-
tásodra szükségeselek.

LEAR Hozzája vissza 's ötvent elbótsátva?
Nem, inkább minden hajléktól bútsút veszek,
'S meg küzdök a' Légnek visszájival, 10
Társ leszek a' farkassal és bagolyal,
A' vész fogára egy falat. Hozzája vissza?
Hő vérű Fransz Király, ki jegytelen vevéd
Leányom nőül, inkább kész leszek
Trónodnál térdre esni és koldús gyanánt 15
Könyörgeni nyugpénzért. – Vissza hozzá?
(az Udvarmesterre)
Inkább javalld, hogy a' sátán fijánál
Legyek rabszolga és igásló.

GONERIL a' mint tettzik.

LEAR Kérlek, Leány, ne hozz az Őrülésig! – Ne az 20
Őrülésig!!! –
Meg nem zavarlak, gyermekem ne félj,
Légy boldog, többé nem találkozunk,
Nem látjuk egymást e' földön – de még is,
Hiszen te testem, vérem vagy, 's Leányom –
Nem – inkább testemben a' betegség, 25
Romlott véremnek rút fekélye vagy,
Pestis gumója 's felduzzadt kelése,
De én nem hivlak, jöjjön a' gyalázat
Reád, mikor jó, én nem hívom őt.
Nem késztem lőni a' villám vívót, 30
Felső biróhoz nem szállittalak.
Javulj, ha tudsz, míg késő nem leend.

8 Hozzája] Hozzá (1856) 10 visszájival] vizsályival (Szk., 1856) 30–31 Nem
... szállittalak] (fekete kihúzás, de visszavonva)

Én tudok várni, 's megmaradhatok
Regánnál, én és száz Lovagjaim.

REGAN Az nem megy olly könnyen, atyám; még nem is gondoltam
illő elfogadásod felől. Légy engedékeny, 's tedd, mit testvérem
5 kiván: mert ki bosszúságodat okosan tekinti, kénytelen magának
megvallani, hogy öreg vagy, és így – de ládd, ő tudja, mit teszen.

LEAR Jól van mondva ez?

REGAN Állithatom, igen. Mi? Hát nem elég 50 Lovag? Mire több?
De mire ennyi is? Ha teher és veszély ellenkezőt tanátsol? Hogy
10 legyen egy háznál két Úrnak illy számos cseléde barátságban?
Az fölötte nehéz, 's majd nem lehetetlen.

GONERIL Mylord! Miért nem szolgálhatnának testvérem cselédi
vagy az enyémeek is?

REGAN Úgy van, mylord; ha ezek nem elég szorgalmasak, meg bün-
15 tethetjük őket. Ha hozzám jössz, mivel veszélyt gyanítok, kérnem
kell, hogy huszonötnél többet ne hozz, mert többre se helyem, se
gondom.

LEAR Én mindenemet nektek adtam.

REGAN Éppen ideje volt!

20 LEAR Ápoló gyámjaimmá tettelek,
Csupán ezen csekély mennyiséget
Tartám fel magamnak kíséretül –
Mit – hozzád csak huszonötnel jöhettek,
Regan, nem ezt mondad?

25 REGAN 'S még egyszer mondom, mylord, ne többel.

LEAR A' rossz teremtés jónak láttzik ott,
Hol még rosszabb van. A' nem leggonoszabb még
Bir némi beccsel. – Én veled megyek. *(Gonerilhez)*
30 Ötven, két anyyi még is, mint huszonöt.
Kétszer szeretsz te jobban, mint sem ő.

GONERIL Mylord, minek huszonöt, minek tíz vagy öt is szolgálá-
todra, olly háznál, hol két anyyian lesik parantsodat?

REGAN De mi szükség csak egy is?

35 LEAR Ha! Ha! Ha! Mi szükség csak egy is? Koldúsok
Utósójának van bősége kis betsű

1 várni] várni még *(Szk.)* 21–22 Csupán ... kíséretül] És kikötöttem illy
számú kíséretemet *(később barnával kihúzva és visszajavitva [Szk.]*)

Dolgokban. Hogy ha a' Természetnek nem adsz
Többet, mint neki szükséges, mivel lessz
Az Ember élte jobb az állaténál?
Te Lady vagy, melegért pompáskodol? – Hisz
Nints a' természetnek pompára szüksége. 5
Ez nem tart meleget. – De van valóban,
Van egyre szükség, türelemre, – add meg, ég!
Te láttsz, nagy Isten, engem öreget, szegényt
Búbánat és kor által elnyomottat.
Ha e' Leányok szívét apjok ellen 10
Te ingerelted fel, ne tégy esztelenné
Alatta ingadozni. – Gyujts nemes haragra,
Ne engedd asszony fegyverrel, könnyűkkel
Be motskolni arczom. Természettelen
Boszorkányok ti, olly bosszút veéndek rajtatok, 15
Mik lesznek, nem tudom, de borzadalmúl
Szolgálnak a' földön. – Vélitek, sirok?
Nem – sirni nem fogok,
Elég okom van ugyan sirni, de e' sziv
Ezer darabra törjék össze inkább, 20
Mint egy könnyet ejtsek – bolond – megőrülök! (el)
(Kent, Gloster, az 1st Lovag utánna)

15^{IK} JELENÉS

Az elmenteken kívül később Gloster

CORNWALL Menjünk be, zivatar keletkezik. (távolról szélvész) 25
REGAN E' ház kitsi, az Öregnek kíséroi vel nints benne helye.
GONERIL Magának tulajdonítsa, maga fosztotta meg csendétől ma-
gát, most lakoljon bohóságáért.
REGAN Mi magát illeti, szivesen befogadom, de kíséroi közül egyet
sem. 30
GONERIL Én is úgy vélekedem. – Hol van Gloster?
CORNWALL Az öreget kísérte ki, im itt jó.
GLOSTER (visszajő) A' Király legnagyobb dühén van.
CORNWALL Hová ment?

4-7 Te ... ég] (kékkal kihúzva [Szk.]) 15 veéndek] veendek (1856)

GLOSTER Lovait rendelé elő, de hova, nem tudom.

CORNWALL Ki maga akarja magát vezetni, hagyni kell.

GLOSTER Ó, Istenem! Az éj mingyárt leszáll, 's borzasztóan üvöltnek
a' fagyos szelek. Körös körül több mérföldnyire csak egy bokor
5 sints.

REGAN Ó, Uram! Önfejű embereknél szükség, hogy a' magok okoz-
ta nyomor legyen iskolamester. Zárasd be a' kapukat! Vakmerő
kísérői vannak, 's mivel könnyen ámítható, ezek olyanra vehetik,
mitől őrizkedik, a' ki okos.

10 CORNWALL Csukd be a' kapukat, mylord, az éj nagyon zordon, Kö-
vesd Regan tanácsát. Jertek a' szélvész elől. (*mindnyájan el*)

16IK JELENÉS

Gloster, Edmund

GLOSTER Ó, istenem! Edmund, e' természet elleni viselet nem tet-
15 szik nekem. Midőn engedelmért könyörgék, hogy szegény Király
iránt részvétet bizonyíthassak, saját házam használatától is kizár-
tak, 's örökös kegyelem vesztés alatt tilták meg, hogy róla se be-
szélni, se érte könyörögni, sem akármilyen segélyt nyújtani ne
merészeljek.

20 EDMUND Fölöttébb kegyetlen és természetlen.

GLOSTER Jó – ne szólj semmit, egyenlenség van a hercegek közt,
vagy még ennél is roszbabb, ma este kapék egy levelet, de róla
csak beszélni is veszélyes, – elzártam titkos szobámba, azon mál-
tatlanságok, mellyeket a' Király szenved, keményen fognak meg-
25 bosszultatni. A sereg' egy része már szárazra szállott, a' király
pártján kell lennünk. Felkeresem, 's alattomban gyámolítom,
menj és mulatassd a' herceget, hogy részvéteket az ne gyanítsa.
Ha kérdez felőlem, nem jól vagyok, lefeküdtem, 's ha bár halá-

1 nem tudom] (*a jelenetre ráragasztva a következő, közöljük, ami a ragasz-
tás alatt van, ez áll az 1856-os kéziratban is*) 4 fagyos] (*kihúзва*) 194.12–
195.7 16^{IK} ... (*el*)] (*az első beragasztott lap, bal felső sarkában piros és fekete
kör, benne: #; alatta fekete tollal: No.1.; alatta más tollal: Ide*) 28 vagyok]
vagyok (*kifut*) (*piros betoldás, fekete tollal visszavonva*)

194.12–195.7 16^{IK} ... (*el*)] Ez az eredeti 3.3. jelenet. A ragasztott lapon Eg-
ressy kézírása. A betoldott jelenet kulcsfontosságú: Gloster a király pártjára
áll és veszélyes hűségének vállalását közli Edmunddal, a fiú pedig ezáltal
megtalálja a közvetlen módját annak, hogy apját is elveszejtse.

lomat okozná is, – mert hisz nem kevesebbel ijesztenek, – királyomon, régi uramon segítenem kell. Különös dolgok forognak szóban. Edmund, azért kérlek, magadra vigyázz! (el)

EDMUND Engedelmeivel, e' buzgalmat, 's ama levelet a' herczegnek tüstént bejelentem; úgy látszik ez nem csekély érdem, jó lesz biz 5
azt elnyerni. Mit vesztesz? Atyám! De így szokott lenni, mikor az öregek buknak, az ifjak emelkednek. (el)

HARMADIK FELVONÁS
Pusztá, szélvész, dörgés, villámlás

1^{ső} JELENÉS 10

Kent és 1^{ső} Lovag találkozik

KENT Ki van e' rút időben itt kívül?

1^{ső} LOVAG Egy, ez időhöz hasonló nyugtalan Férfi.

KENT Te vagy? Hol a' Király?

LOVAG A' felvadult elemekkel tusakodik. Ősz haját tépdeli, mely- 15
lyet az ordító szél erőszakosan elkap, és szanaszét fú. Gúnyolva erölködik daczolni az orkán és zápor versenytusájával. – Ez éjben, midőn maga a' kiszopott anyamedve is örömet kölykeinél marad, Oroszlán és eh' dühös farkas bundáját örömet szárazon tartja, ő fedetlen fővel futkos, 's hívja a' napot, melly egykor bi- 20
zonyosan mindenkire eljő.

KENT De ki van vele?

LOVAG Csak a' Bohóc, ki szívet rázó fájdalmat eltréfálni iparkodik.

KENT Ismerlek, barátom, 's emberi esméretemre támaszkodva, biz- 25
ton felfedezek előtted egy fontos tárgyat. Alban és Cornvall között ellenségeskedés támadt, habár eddig költsönös ravaszsággal palástoltatik is. Ezeknek is, mint mindennek, kit csillagzata Trónra emelt, olly szolgálkai vannak, kik csak színre hívek, de alattomban Franciaország hívei, kik állapotunkat kipuhatolva a' két

3 el] el Kapun *(fekete betoldás)* 4 Engedelmeivel] *(fekete kihúzás)* 195.8–196.21 HARMADIK ... *elválnak*] *(feketével és pirossal végig kihúzva; hiányzik [1856])* 195.23–196.14 iparkodik ... *látszom*] *(a második ragasztáson az Edgar maga-monológ)* 195.27–196.3 Ezeknek ... *felfedeznek*] *(cenzor fekete tolla kihúzza)*

195.8–196.21 HARMADIK ... *elválnak*] Az eredeti 3.1. jelenet.

herczeg közti viszálykodást, titkos cselszövényeket 's azon ne-
héz igát, mellyet ezek az Öreg Királyra tőnek, 's talán még sokkal
titkosabb dolgokat is felfedeznek – annyi bizonyos, hogy Francz
homból az eldarabolt országba hadsereg jó, melly hanyagságun-
kat okosan használva legjobb kikötőinket már elfoglalta, 's zász-
15 lóit nem sokára nyilván is lobogtatja. Merészlessz é szavamnak
olly erős hitelt adni, hogy tüstént Dowerbe indulj? Ott találán-
dasz valakit, ki nagyon fogja köszönni, ha hiven elbeszélled, milly
természetlen, elme háborító bú nyomja a' Király szívét. Én mégis
10 nemes vérből származom, 's mivel biztos Férfinak esmérlek, rád
bizom e' tisztet.

1^{só} LOVAG Még bővebben fogunk erről szólni.

KENT Ne tedd azt, 's tanúságul, hogy több vagyok, mint minek látt-
szom, vedd ez erszényt, és tedd el tartalmát. Ha Cordeliát látán-
15 dod, mellyről bizonyos vagyok, mutasd e' gyűrűt, ő megmondja
annak nevét, ki ezt rád bizta, 's kit még nem ismersz. Hu! Milly
orkán! Megyek, felkeresem a' Királyt.

LOVAG Adj kezet, nints – egyéb mondandód?

KENT Nem sok, de a' mi van, legfontosabb; azt majd ha a' Királyt
20 megtaláltuk. Te arra menj, én erre. Ki elébb ráakad, kiáltson. (*két-
felé elválnak*)

3. FELVONÁS

1^{só} JELENÉS

Zivatar. Edgar maga

25 EDGÁR (*maga*) Saját fülemmel hallám, hogy neveztek, 's az üldözés-
től egy fa kedvező oduja megmentett. Se hely, se rév, hol nem
leselgne vizsga kém utánam. Még csak szökésre mód lesz, illa-
nok – és – eltökéltem, bármelly nyomorú szint ölti fel, melly
embert valaha szilaj baromhoz alacsonyíthatott – barnára fes-

29 alacsonyíthatott] hasonlított

196.22–197.6 3. FELVONÁS ... (*el*)] Kent és a Lovag párbeszédére került a
súgókönyv második ragasztása, az Edgar maga-monológ megcenzúrázott,
prózába sűrített változata. Eredetileg a kalodába zárt Kent monológja után
következik (2.2.) jelenettörés nélkül. A megrostált monológot a súgókönyv-
ben ide ragasztották át, ahová azt a bécsi és a kolozsvári színpadi gyakorlat
is tette, a viharjelenetek elé, a 3. felvonás kezdetére.

tem sárral arczomat, czombomra rongyos posztót göngyölök –
Zilált csomókba boglyázom hajam, duló viharral meztelen fogok
daczolva küzdeni. E' vidék elég bátorságot nyújt és mintát amaz
őrült koldúsok által, kik esdekelve részvétet csikarnak. – Szegény
Tamás, rongy Lázár! E' néven még vagyok valami – mint Edgar,
Semmi. (el) 5

2^{IK} JELENÉS

Folyvást szélvész, Lear és Bohócz jönnek

LEAR Ordittsatok, dühöngő szélveszek,
Hogy pofáitok felpattanjanak, 10
Szakadjatok, felhők és záporok
Mig a' tornyok fölé duzzad villámotok,
'S mig csak belétek full a' vaskokas.
Ti gondolat gyors kénköves tüzek (*nyilak*)!
Ti tölgyhasító dörgésnek követjei, 15
Megöszült fejem perzseljétek el!
Menykö, te mindent megrázkódtató,
Laposra zúzd e' domború világot.
Törd ízre porra minden tárgyait,
Pusztíts ki minden természet magot, 20
Miből a' háládatlan Ember származik.

BOHÓCZ Ah, komám, száraz házban jobb akármilyen víz, mint itt kinn az
eső víz. Édes komám, menj be, légy alázatos, kérd leányid áldását,
mert ez olly kegyetlen éj, melly sem bóltsen, sem bolondon nem
könyörül. 25

LEAR Tombolj dühödve, önts tüzet, vizet,
Nem lányom a' víz, dörgés, nem a' tűz!
Elemek, titeket nem mondlak hálátlanoknak,
Nektek nem adtam Országot, nem neveztelek

3 vidék] vidé (a „k” pirossal pótolva) 7 2^{IK} JELENÉS] (itt kezdődik a 3. felvonás [1856]) 11 Szakadjatok] Ömöljetek (Szk. [de eredetire visszajavítva]) 12 villámotok] hullámotok (Szk., 1856) 13 'S ... vaskokas] (fekete kihúzás; hiányzik [1856]) 14 (nyilak)] (hiányzik [Szk.]; fekete aláhúzás [1856]) 19 porra] porrá (Szk.) 19 tárgyait] tagjait (1856) 23 leányid] leányaid (Szk.) 27 dörgés] a' dörgés (Szk., 1856)

8 szélvész] A beragasztott lap vége, új oldal a kéziratból. Bal oldalt fenn fekete tintával Egressy kezével: „Edgar kezdi, 3ik lap, azután idejő.”

Jó gyermekimnek, tik nyugpénzt nem ígértetek.
ÖrjöngjeteK hát, rabszolgátok itt áll:
Szegény, erőtlen, megvetett öreg.
De még is béres szolgáknak nevezlek,
5 Kik rossz lányimmal egyesültetek
Lesujtjni, ott fenn készült harczotok vén
És ósz fejemre – ó, ez fertelem!

BOHÓCZ Kinek csak annyi háza van is, hogy benne fejét lehajthatja,
jó szemfedele van.

10 Ki abból lábújjat csinál,
Minek szívnek lenni kell,
Az éjt virrasztva tölti el,
'S tyúkszem miatt sirdogál.

15 Mert még soha egy szép asszony se volt, ki tükre előtt különös
képeket ne csinált volna.

3^{IK} JELENÉS
Kent, Voltak

LEAR Nem, minden türelem példánnya akarok lenni, többet nem
szóllok.

20 KENT Ki vagy?

BOHÓCZ Egy okos és egy bolond.

KENT Ah, Istenem! Te vagy, Uram Király? Még a' mi az éjet sze-
reti, sem kedvellheti az illyet. A' haragos ég a' setétség vándor-
rait is vissza rezzenti barlangjaikba. Mióta ember vagyok, nem
25 emlékezem illy tűz özönre, illy borzasztó csattogásra, illy ordító
szélvészre, és záporra; emberi lény illy inséget és iszonyt kiállani
nem képes.

LEAR Most, fejünk felett dörgő Istenek,
Keressétek föl ellenségeteket.
30 Reszless, titokban rejtező gonosz,

5 lányimmal] leányimmal (Szk.) 7 fertelem] fürtelem (Szk., 1856) 9 van]
(itt a jelenet vége [1856]) 10–15 Ki ... volna] (pirossal és fekete tollal kihúзва;
hiányzik [Szk.]) 17 Kent, Voltak] Voltak, Kent (Szk., 1856) 18 LEAR] (feketé-
vel a margón: K.) 19 szóllok] (a 3.2. jelenet vége [Szk.]) 22–27 Még... képes]
(fekete kihúzás [1856]) 24 barlangjaikba] barlangjába (1856) 198.28–199.9
Most ... vétkeztem] (fekete kihúzás, mellette: nincs; hiányzik [1856])

- Ki büntetlenül űzted vétkeket,
 Rejtezz vétkező, eskű szegdelő,
 Erény alakban vér fertőztető,
 Szakadj ízekre gaz, ki szende képpel
 Gyilkos merénynek voltál mestere. 5
 Hullasd le kérged, titkos bünszövő,
 Kiálts kegyelmért rettentő birárhoz.
 Én rajtam inkább más gyakorla bünt,
 Mint sem magam vétkeztem.
- KENT Óh, Istenem! fedetlen fővel! Kegyelmes Uram, itt nem messze
 egy Kunyhó, melly mégis némi védelmet nyújt a' zivatar ellen;
 pihenj ott, míg én vissza megyek ama kemény házba (kemény
 mondom, sőt keményebb a' kőnél, mellyből épült, mert midőn
 éppen utánnad tudakozódám, bezárá kapuit), oda megyek és zsa-
 rolok egy kis emberséget. 15
- LEAR Agyam keringni kezd.
 Hogy vagy, gyermekem? – Jer, jer, fázol, úgy é?
 Magam is fázom: hol van a' szalma, bajtárs?
 A' szükség mestersége lám mi nagy!
 Csekély dolgot becsessé tenni tud. 20
 Jer hát a' Kunyhóba, szegény szolgálom és Bohóczom,
 Van még szivemben egy darabka rész,
 Melly téged szánni tud. –
- BOHÓCZ Ki illy esőben, szélben ujjongat,
 Ha csak parányi esze is maradt, 25
 Békén túri a' bal eseteket,
 Mert eső és szél mindennap jöhet.
- LEAR Jól mondod, fiam. Jer, vezess a' kunyhóba! (*Lear, Kent el*)

2–3 Rejtezz ... fertőztető] (*barna tollal bekeretezve, kihúzva*) 3 fertőztető]
 fertőztető (Szk.) 10 fedetlen] födetlen (1856) 10–11 itt ... egy] egy (*piros és
 fekete kihúzás, majd fekete betoldás*) 15 emberséget] emberiséget (Szk.) 18
 van] (*fekete toll kihúzza [Szk.]*) 20 tud] képes (1856) 21 szegény] (*barna
 toll kihúzza [Szk.]*) 24 Bohócz] (*pirossal áthúzza, érvénytelenítve, feketével
 a lap alján kétszer: nem*) 28 fiam] (*a sor vége, folytatólagosan jön az új je-
 lenet [1856]*) 28 *Lear, Kent*] *Lear, Bohócz, Kent (fekete betoldás; hiányzik
 [1856])*

4^{IK} JELENÉS

BOHÓCZ (*maga*) Mielőtt mennék, egy jóslatot mondok. –

Ha a' papok csak szóval intenek,
Csaplárosok bort nem fürösztenek,
Többet szabó nem ró fel, mint elég,
Máglyán parázna, nem eretnek ég,
Ha a' bíró csak szent jogot keres,
Nem vesz adót sem udvari, sem nemes,
Ha rágalom nem sért tisztet, nevet,
Orozva tolvaj nem kutat zsebet,
Ha uzsorás nem duggat aranyat,
Ringyó, kerítő templomot rakat,
Akkor megéri, a' ki sírba nem hág,
Hogy lábain fog járni a' világ.

E' jóslatot Merlin fogja tenni, mert én kora előtt élek.

Változás. Pusztá kunyhóval

6^{IK} JELENÉS

EDGÁR (*maga*)

Saját fülemmel hallám, hogy neveztek,
'S az üldözöttől egy fa kedvező
Oduja mentett meg, se hely, se rév,

2 (*maga*)] (*feketével margón: marad*) 8 nemes] nemes <többet> (*betoldva, majd kihúzva*) 15 E' ... élek] (*fekete tollal kihúzva*)

1–15 4^{IK} JELENÉS ... élek] A Merlin-jóslat eredeti helye a 3.2. jelenet vége, már amelyik kiadás tartalmazza a jóslatot. 16 *Változás*] A sűgőkönnyben két kitépelt lap nyomát láthatjuk (a gépi számozás folyamatos). A Merlin-jóslat első három sora ott van az előző oldalon soronként kihúzva. A kihúzás alatt Egressy kézírásában az egész jóslat olvasható. Tehát miután feltehetően a cenzor kihúzta a kezdetét, a folytatását kitépték, a Bolond rejtélyes szavai visszakerültek, talán el is játszották. A kitépelt lapokon a Merlin-jóslat után Edmund és Gloster párbeszéde állhatott, amelyet a lap kitépésekor a 2. felvonás végére ragasztottak vissza, talán azért, hogy a viharjelenetek egyben játszódhassanak, közbeni díszletcseré nélkül (194. o.). 200.17–201.20 6^{IK} JELENÉS ... se] Eredetileg itt áll a sűgőkönnyben, a cenzúra által alaposan megnyirbálva az *Edgar maga* monológ. Ezért itt közöljük a verses fordítást.

Hol nem leselgne vizsga kém utánam. –
Mig csak szökésre mód lessz, illanok,
És eltökéltem, bár milly nyomorú
Szint öltni fel, melly embert valaha
Szilaj baromhoz alacsonyithatott. 5
Barnára festem sárral arczomat,
Czombomra rongyos posztót göngyölök,
Zilált csomókba boglyazom hajam,
Dúló viharral meztelen fogok
Daczolva küzdeni. E' vidék elég 10
Bátorságot nyújt, és mintát amaz
Őrükt koldúsok által, kik meredt
És aszott karjokba borzasztón rikoltva
Szeget, tövisset, szálkát, tűt, szilánkot
Szurdalnak és mint ijesztő vadak 15
Szegény faluktól, bérlőtől, juhásztól
Ördögösökként majd átkot kiáltva
Majd esdekelve részvétet csikarnak.
Szegény Tamás! Rongy Lázár! E' neven még
Vagyok valami – mint Edgár semmi se! (el) 20

7^{IK} JELENÉS

Lear, Kent, Bohócz

KENT Itt van egy Kunyhó, Uram! Ó, menj be, Mylord! A' zordon éj
zsarnokságát emberi természet ki nem állja (*folyvást szélvész*)
LEAR Menj, hagyj magamra. 25
KENT Kérlek, jöjj be.
LEAR Szivem kívánod megrepeszteni?
KENT Inkább magamé repedjen, de kérlek, menj be.
LEAR Sokalod azt, hogy e' küzdő vihar
Bőrünkig áztat? – úgy láttszik neked,
De hol nagyobb betegség üt tanyát, alig 30

2–12 Mig ... által] (*feketével kihúzva*) 12–18 meredt ... Majd] (*a cenzor vas-
tag fekete tollal kihúzza*) 201.21–206.29 7^{IK} JELENÉS ... orrom] (*pirossal ez és
a következő jelenet kihúzza; a két viharjelenetből meghagyott szöveg egy jele-
netet alkot, hiányzik a Merlin-jóslat és Edgar monológja is [1856]*) 29 küzdő]
bősz (*fekete tollal javítva [Szk.]*)

Érezzük a' kissebbet. – Medvétől te is
Futnál, de hogy ha a' Tenger tátong eléd,
Inkább a' medvét választod. Midőn ép az ész,
A Test is érzékenyebb; de Lelkem tusája
5 Érzékimet tompává kinozá. Csak azt
Nem, a' mi itt mozog. Ó, gyermeki
Hálátlanság: nem mintha a' száj
Szaggatná é szét a' kezét, mivel
Táplálta őt? De többé nem sirok.
10 Illy éjszakán ki csukni, tartom, csak szakadj!
Illy szörnyű éjben, – Goneril, Regan!
Oh, jó apátok, ki mindenét nektek adta –
E' pálya örülésre visz, kerüljük el,
Ne többet erről.

15 KENT Jó Királyom, menj be.

LEAR Eredj be, kérlek, védjed csak magad.
E' zivatar nem hágy gondolnom arra,
Mi kinosabb. – De még is bemegyek.
(a' Bohócához) Eredj előre, – ó, hajléktalan
20 Szegénység! – menj be, én elébb imádkozom,
Aztán megyek fekünni, menj be csak.
Akárhol vagy, mezitelen szegény (nép),
Melly e' vihar csapásit szenveded,
Hajléktalan fejed, rongyod, kiéhezett
25 Tested miképp oltalmaz illy vihar
Veszélyi ellen, mint ezen mai?
Ó, eddig én ezzel nem gondolék.
Gyógyszert meritni jöjj, ó fényűzés,
Tanuld érezni egyszer a' nyomort,
30 Hogy így bőségedet rá hintve meg mutasd,
Hogy az ég nem egészen igazságtalan.

EDGÁR (belül) Egy öl és fél. Egy öl és fél. Szegény Tamás!

4 is] (fekete toll kihúzza [Szk.]) 10 tartom] tőröm (majd barna tollal vissza-
javítva az eredeti [Szk.]) 13 kerüljük el] vissza róla (majd az eredeti vissza-
javítva [Szk.]) 22–26 Akárhol ... mai] (feketével kihúzva [1856]) 23 Melly]
ki (majd barna tollal visszajavítva az eredeti [Szk.]) 26 Veszélyi] Viszályi
(1856) 28 meritni jöjj] meritkezz innen, jöszte 29 Tanuld] <Jer és> Tanuld
(fekete toll módosítja [Szk.]

BOHÓCZ (*kiszalad*) Ne menj ide, Komám; itt kísértet van, segítség, segítség!

KENT Addsa kezed! Ki van benn?

BOHÓCZ Egy kísértet, azt mondja, hogy neve Szegény Tamás.

KENT Ki vagy, ki itt a' szalmán mormogsz? Jöszte ki!

5

EDGÁR (*mint eszelős*) El tőlem! Sarkamban a' gonosz. Éles tüskéken üvölt a' hideg szél. Hú, eredj hideg ágyadba, és melegedjél.

LEAR Mit? Két Leányodnak adtad mindened, 's erre jutál?

EDGÁR Ki ad valamit a' szegény Tamásnak, kit a' gonosz Lélek tűzön, vizen össze vissza hurczolt? párnája alá kést, templomi széke alá hurkot rakott, levesébe patkánymérget, szívébe sót hintett, hogy saját árnyékát mint árulót, makranczos fekete lovával egy négy ujjnyi keskeny pallón keresztül kergesse? Isten őrizze őt érzékedet! Szegény Tamás fázik. – Isten őrizzen forgószéltől, gonosz csillagtól, és dőghaláltól! Adjatok egy kis alamizsnát a' szegény Tamásnak, kit a' gonosz kinoz. – Most itt megfoghatnám – ott megint, és ismét ott, meg amott! (*folyvást szélvész*)

10

15

LEAR Mit, ön Leányi hozták ennyire?

Nem tartál meg semmit? Mindent átadál?

BOHÓCZ Éj, hiszen megtartott egy darab rongyot, külömben mindnyájunknak le kellene előtte szemünket sütnünk.

20

LEAR Minden csapás, mellyet rejt a' bosszús ég,
Bűn ellen, verje meg Leányidat.

KENT Hiszen nintsenek Leányi.

LEAR Vész rád, hazug, más úgy le nem gyalázható,
Mint hűtlen gyermekek, a' természetet.

25

Köz sors é már, hogy a' leköszönt atyák
Ön véreiknél illy kegyet találjanak?

Valóban elmés büntetés, hiszen

E' Test táplálta e' pelikán lányokat.

30

EDGAR Pillicock pillicock-hegyén ült: halló, halló, halló!

BOHÓCZ E' hideg éj mindnyájunkat bolondokká 's eszelőökké tesz.

3 Addsa kezed!] (*fekete kihúzás*) 6 EDGÁR] (*új jelenet [1856]*) 10 vissza] (*utólag kihúzás; elfogadva [1856]*) 10–11 párnája ... hurkot] (*piros kihúzás; elfogadva [1856]*) 10–11 templomi széke alá] székébe (*fekete tollal javítva*) 12–13 hogy ... kergesse] (*hiányzik [1856]*) 13–14 Isten ... érzékedet] (*barna kihúzás; hiányzik [1856]*) 16–17 Most ... szélvész] (*hiányzik [1856]*) 30 E' Test] (*előző sor végén [1856]*)

EDGÁR Őrizkedjél a' gonosztól, engedelmeskedj szüleidnek; szavadhoz légy hű; ne esküdjél, felebarátod mátkáját el ne csábítsd; ne add szivedet hiú fény űzésre: – Szegény Tamás fázik.

LEAR Mi voltál?

- 5 EDGAR Szerelmes; szivben, észben gögös; hajamat bodroztam, süvegem mellett kesztyűt hordtam, kedvesem kívánatinak bókoltam; 's vele a' setétség miveit űztem; annyit esküdtem, hány szót ejték, 's az ég láttára mind meg szegtem; eszemben buja kéjt forgatva aludtam el, és azzal ébredtem, mint hajtsam végre; a' bort mód nélkül szerettem, mindenek fölött pedig a' kotzkát, 's asszonyok iránti vonzalomban a' Törököt is meghaladtam; szivem hamis, fülem könnyen hívő, kezem véres volt; tunyaságba disznó – orzásban róka, telhetetlenségben farkas, dühösségben kutya, ragadozásban oroslán valék. Ne hagyj, hogy szegény szivedet asszonyoknak sarud nyiszogása, vagy selyem köntösöd suhogása elárulja. Őrizd lábod a' bordélyháztól, kezed a' köténytől, tollad a' hitelezők könyvétől, 's akkor daczolhatsz a' gonosszal. Még mindig üvölt a' hideg szél: mondd: Hurassza, hurrah! Trara, trara! (*dalolva*) Botsásd, herczegem, hadd szaladjon! (*a' szél folyton dühöng*)

- 20 LEAR Jobb volna sírodba feküdnöd, mint fedetlen testeddel az idő viharának lenned kitéve. – Csak ennyi az ember? Te bogárnak selyemért, vadnak bőrért, juhnak gyapjúért, matskának pézsmáért adóssa vagy. Hah! itt hármunk hamisítva van! A' természet
25 fija nem egyébb, mint illy szegény, meztelen két lábú állat, mint te vagy. Le veletek, költsönözések! Jertek, gomboljatok ki. (*ruháit kezdi levetni*)

- BOHÓCZ Komám, kérlek, hagyj el; az éjj motskosabb, mint benne úszhassunk. Most egy kis tűz olyan volna a' sivatag pusztán,
30 mint a' vén huszár szive: egy pitzin szikra, és az egész test hideg. – Ne – ne – itt egy bojjó tűz közelit.

4 Mi voltál?] (*fekete kihúzás [Szk.]; hiányzik [1856]*) 4–20 Mi ... dühöng] (*pirossal és fekete tollal kihúzza; feketével kihúzza [Szk.]; hiányzik [1856]*) 21 mint] mint illy (1856) 23–24 matskának pézsmáért] (*piros kihúzás; fekete kihúzás [Szk.]; hiányzik [1856]*) 25–26 mint te vagy] (*hiányzik [1856]*) 27 levetni] (*jelenet vége [Szk.]*) 29–31 Most ... hideg] (*a cenzor fekete tollával és pirossal kihúzza; hiányzik [1856]*) 31 közelit] (*jelenet vége [1856]*)

EDGAR Az a' gonosz Lélek, Hippertigibbet; esti harangszónál kezd kalandozni, és első kakas kukorékolásig kóborol; a' szemeket hályoggal borítja, kancsalokká teszi, nyúlszajakat csurgat, tiszta búza közé üszögöt hint, 's a' föld szegény teremtményit megnyomorítja.

5

Szent Vida háromszor a' mezőt bejárta
'S kilentz boszorkányt rája jöni láta.
De rá rívalla: hordd magad,
Lódúlj, boszorkány-szülte had!

KENT Hogy érzi magát, kegyelmes Király?

10

8^{IK} JELENÉS
Gloster fáklyával, Voltak

LEAR Ki jő itt?

KENT Ki vagy? Kit keressz?

GLOSTER Ki vagy te? Hogy hínak?

15

EDGÁR Szegény Tamás, ki a' tóból békát, gyíkot eszik, kit egyik hártától másikig korbátsolnak, kalodába tesznek, botoznak, börtönöznek, pedig egykor három öltönnye, hat inge, paripája és fegyvere volt.

De már két éve, hogy nem mást evett
Szegény Tamás, mint patkányt, 's egeret.
Őrizkedjél attól, ki hátam megett van.
Csendesen, Smolkin! Csendesen, te gonosz
ellenség!

20

GLOSTER Mylord illy társaságban?

EDGÁR A' setétség Fejedelme igen nemes Ember, neve Modo és Mahu –

25

1 Hippertigibbet] (*fekete tollal kihúzva*) 2–9 a' szemeket ... had] (*pirossal és feketével kihúzva*) 23 Csendesen ... ellenség] (*fekete kihúzás; hiányzik [1856]*)

1 Hippertigibbet] Ez már az angol eredetiből került a fordításba. 23 Smolkin] Shakespeare egyik forrásában, Samuel Harsnettnél egérformát öltő ördög. (HALIO 1992, 189.) 25–26 Modo és Mahu] Harsnettnél Modo az ördög egyik neve, Mahu a pokol zsarnoka. A neveket kapcsolatba hozzák egy Horatius-episztolával (II.1. 210–213), ahol a thébaiakat és az athénieket hasonlítja össze. Harsnett fordított Horatiust. (HALIO 1992, 189.)

GLOSTER Mylord! Úgy elfajzott testünk és vérünk, hogy azt, ki nem-zé, gyűlöli.

EDGAR Szegény Tamás fázik.

5 GLOSTER Királyom! Jöjj házamba; hűségem ellenzi, hogy Leányod kegyetlen parantsát tellyesittsem, azt hagyá ugyan meg, hogy kapuimat zárjam be, 's adjalak martalékul e' zsarnok éjnek, még is rávetém fejemet, hogy felkeresselek, 's oda vezesselek, hol kandalló 's eledel készen vár.

10 LEAR Elébb ezen böltssel kell szóllanom: honnét van a' mennydör-gés?

KENT Uram! Fogadd el az ajánlatot, 's jer a' házba.

LEAR Hadd szóljak egyet még a' bölt thebaival. Mivel foglalkozol?

KENT Unszold még egyszer, Mylord, – elméje már rajoskodni kezd.
(*folyvást vihar*)

15 GLOSTER Csoda é? Leányai halálra keresik. Jó Kent, ő ezt előre megmondá. Szegény száműzött. Attól tartasz, hogy a' Király megtébolyodik? Hidd el, már magam is közel vagyok hozzá. Egy fiam volt, – 's eltasztám, mert életemre tört; – ah, barátom, pedig mint szerettem, soha úgy fiát apa; hidd el, a' bú megfoszt eszemtől. –
20 Milly szörnyű éj! Kérem Fenségedet –

LEAR Csak menjetek; én bölcsemmel maradok.

KENT Uram! engedd, hogy e' siheder is vele jöhessen.

GLOSTER Hát hozzátok el.

KENT Hé, czimbora, jösszte velünk!

25 LEAR Jer hát, derék Athéne férfia.

GLOSTER Csak lassan beszéljeteK, csitt.

EDGAR Setét toronyba ment Roland vitéz,
Mindég azt mondá: sú, si, som,
Britt vért szaglász itten orrom.

30 (*mind el*)

1–2 Mylord ... gyűlöli] (*fekete toll, piros kihúzza*) 3 Szegény ... fázik] (*hiányzik [1856]*) 13 rajoskodni] zavarodni (*fekete javítás*) 15–20 Jó ... éj] (*piros kihúzás; hiányzik [1856]*) 27–29 Setét ... orrom] (*piros, fekete tollas kihúzás; kihúzás lilával [Szk.]; hiányzik [1856]*)

28 sú, si, som] Angolul: fie, fo, fum (SHAKESPEARE 1997, 179.)

9^{IK} JELENÉS

*Változás: Egy mezei lak, közel a' kastélyhoz, egy zöldre festett
hosszú szék karral balra. Gloster, Lear, Kent, Bohóc és Edgár*

- GLOSTER Itt benn jobb lessz, mint a' szabad ég alatt, mennyire lehet,
kényelemről tüstént szorgoskodom, mingyárt vissza jövök. (el) 5
- KENT Elmjének minden erejét elnyomta nyugtalansága.
- EDGAR Frateretto rám kiált, 's azt mondja, hogy Néro a' setétség tor-
nyába halász. Imádkozzál, te ártatlan, (a' Bohóczhoz) és óvd ma-
gad a' gonosztól.
- BOHÓCZ Kérlek, komám, mondd meg, mi a' tébolyodott: nemes em-
ber é vagy polgári rendű? 10
- LEAR Király, Király!
- BOHÓCZ Nem: polgár, kinek nemes fija van; oly eszelős, ki fijas ne-
mesíteti elébb meg, mint magát.
- LEAR Bár volna Ezrem, égő és vörös 15
Dárdával hogy rájok ronthatnék.
- EDGAR A' gonosz marja házamat –
- BOHÓCZ Ki farkas szelidségében, ló egészségében, gyermek szerete-
tében, és saját esküjében bízük: örült.
- LEAR Tehát legyen: mingyárt itéletet hozunk. Jövel, (Edgárhoz) de-
rék törvénytűd, ülj ide. (Bohóczhoz) Te, bölts férfi, ide! – Róka
hölgyek, hogyan? 20
- EDGÁR Ne, hogyan áll, mint mereszti szemét!
- LEAR Szép hölgy! Nem látsz a' Törvényszék előtt?
- EDGÁR Jöjj, Örzsikém, át hozzám a' folyón! 25

1 9^{IK} JELENÉS] 5. JELENET (Szk., 1856) 4 benn] bent (1856) 6 KENT] <LEAR
No, hát legyen!> KENT (fekete toll betoldja, kihúzva) 6 Elmjének ... nyug-
talansága] (fekete toll kihúzza, visszairva) 7–19 EDGAR ... örült] (vékony
és vastag fekete tollas, piros kihúzás; hiányzik [1856]) 7 EDGAR] (feketével a
margón: 3) 7 tornyába] tavába (feketével betoldva) 10 BOHÓCZ] (feketével
a margón: 2.) 20–22 Tehát ... hogyan] (fekete toll kihúzza, margón: marad)
24 LEAR] EDGÁR 207.25–208.6 Jöjj ... étkem] (vastag fekete tollal és pirossal
kihúzva; hiányzik [Szk., 1856])

1 9^{IK} JELENÉS] Az eredetiben Edmund és Cornwall jelenete (3.5.) követke-
zik, majd a hallucinatív tárgyalás (3.6.). 7 Frateretto] Harsnettnél egy ör-
dög neve (HALIO 1992, 193.). 24 LEAR] A Kvartóban ezt Edgár kérdezi, a
magyar fordítás is úgy kezdi, de aztán javít Learre.

BOHÓCZ Belyukadt ladikja,
És lásd, mégsem mondja,
Mért nem jó hozzád.

5 EDGÁR A' gonosz filemile dalolással üldözi szegény Tamást. Hopp-
tánz szegény Tamás hasában, két fehér hering után kiáltoz. Ne
rikátsolj, fekete angyal, számodra nints étkem!

KENT Kegyelmes úr, talán dőlnél le, pihennél egy kissé.

10 LEAR (*Edgárhoz*) Elébb végezzük a' kivallatást. Tanúk, elé! Ülj itt,
igazság öltönyös fija. (*Bohóczhoz*) Érdemes Ítéelő társa, foglalj ol-
dalán helyt! (*Kenthez*) Te szinte a' választottsághoz tartozol. Ülj
hát te is.

EDGÁR Igazság legyen jelszavunk!
Szép hölgy, alszol vagy ébren vagy é?
Búzába mentek a' juhok.
15 Ha kedves ajkad énekel,
Csak egy juhod se téved el.
Brr – a' kandur szürke.

LEAR Először ezt itéljétek el, Gonerilt.
Én Esküt kész vagyok letenni a'
20 Tisztelt gyűlés előtt, hogy attyát, a' szegény
Királyt kidobta.

BOHÓCZ Jer, Lady, tehát neved Goneril?

LEAR Nem tagadhatja.

BOHÓCZ Botsánatot, én széknék néztelek.

25 LEAR Itt a' másik, kinek kancsal tekintete, fekete szívét nyilván el-
árulja. Fogjátok meg! Tüzet, vasat, fegyvert ide! Kárhozat reád,
rossz törvény bíró, miért szalasztottad el?

EDGÁR Isten őrizze öt érzékedet.

30 KENT Ó, siralmas látvány! Uram, hol a' türelem, mellyel annyiszor
ditsekedtél?

EDGÁR (*fére*) Könnyeim erőt vesznek rajtam, alig birom magamat
tettetni. Dei, dri, di, dri, Kesessza! Jer velem, bátyám, vásárra!
Szegény Tamás, erszényed üres!

7 Kegyelmes ... kissé] (*fekete toll kihúzza, Egressy visszairja, a jelenet sűrűn
áthúzva*) 10 választottsághoz] (*fekete kihúzás, visszairva*); választottakhoz
(*Szk.*) 24 néztelek] néztelek (*székre mutat [1856]*) 31 (*fére*)] (*félre*) (1856)

32 Kesessza] A kifejezést Petztől veszik át. L. a bevezetés 49. oldalát!

LEAR Bontzójátok fel tehát Regánt!
Lássuk, mi fogta úgy körül szívet.
Mi ok van a' természetben, mi olly
Kemény szívet csinál? Téged, fiú,
Megtartalak, mint száznak egyikét, 5
Csak köntösöd szabása nints ínyemre.
Azt mondod é, hogy Persa öltözet?
De változtassad el.

KENT Kegyelmes Úr, feküdjél le, pihenj kevéssé!

LEAR Ne lármázzatok, csendesen legyetek, húzzátok be a' függönyöket; úgy, úgy, úgy, reggel majd vatsorálunk, úgy, úgy, úgy. 10

BOHÓCZ Én még délben lefekszem.

GLOSTER *(vissza jó)* Barátom! mondd, hol Uram, a' Király?

KENT Itt; de ne háborgasd, megtébolyodott.

GLOSTER Jó Ember, fogjuk fel hamar, most hallám, hogy életére törnek, a' hordozó szék készen áll, ültessük belé; siess vele Dowerbe, ott szíves elfogadást, és védelmet találsz. Öleljük fel, ha még fél órát késünk, mind ő, mind azok, kik hozzá szitnak, halál fíjai. Öleljétek fel, siessetek utánnam, hogy élelmetekről és védkiséretől gondoskodhassam. *(Kent, Gloster és Bohócz a' Királyt elviszik)* 15 20

KENT Elaléltan alszik a' természet; zavart elméjét balzsamként enyhitendé a' nyugalom, de a' vas szükség nem engedi. *(Bohóczhoz)*
Jer szegény Uradat vinni, nem szabad elmaradnod.

GLOSTER Jertek, jertek, csak szaporán! *(Kent, Gloster és Bohócz a' Királyt elviszik)* 25

EDGÁR Ha mint mi, szintúgy túrnek a' nagyok,
Saját bajunkért zúgni nints nagy ok;
Ki csak magában tépelődve búsul,
Kéblében a' bú kétszer mérgesen dúl,
Mert látja, más mi vígan kéjeleg, 30
Míg könnye titkos zárok közt pereg:
De a' való bajt is felejtí szívének,
Ha van, ki búnkat együtt hordja, hívünk.
Im, én csekélynek érzem bánatom.
Mi Leárt leverte, én kiállhatom. 35

21–25 KENT ... elviszik] *(feketével kihúzva, majd visszavonva; a jelenet végét ér [Szk., 1856])* 209.26–210.6 Ha ... ül] *(a cenzor fekete tolla kihúzza)*

Rokon keservünk, 's bánatunk jelen,
Mert én atyátlan, ő gyermektelen.
Vigyázz, Tamás, mit főz a' kor szesze,
Várd Glosteren, mig szűnik szélvesze,
5 'S ha a' gyalázó vád megszégyenül,
Kelj fel, 's neved még fénylő polczra ül. (el)

10^{IK} JELENÉS

Változás: Szoba Gloster kastélyában, Cornwall,
Regan, Goneril, Edmund, 6 Kisérő, 1 Inas

10 CORNWALL Bosszút fogok rajta venni, még mi előtt házát elhagy-
nám.

EDMUND Mylord! De mennyire fognak engem kárhozatni, hogy
bennem a' szolgálati készség előtt elnémult a' természet szava, –
borzadva gondolok rá.

15 CORNWALL Most veszem csak észre, hogy Bátyád nem annyira rossz
Lelkűségből kereste halálát, mint nemes ingerültségből az öreg
rosszasága ellen.

EDMUND Milly csalfa az én sorsom, mely még azt is megbánnom
készteti, hogy igazságos voltam! – Azon levélből kiviláglik, hogy
20 alattomban a' Franciaia párthoz szít. Ó, ég, csak ez árulás ne volna,
vagy én felfedezője ne volnék, mert ha e' Levél tartalma igaz, úgy
a' feladás nem csekélység.

CORNWALL Igaz vagy hamis, téged Gloster Gróffá tett. Keresd fel
atyádat, hogy azonnal kérdőre vonathassék.

25 EDMUND (*fére*) Ha olly foglalatosságba lelem, mellyel a' Királyt se-
giti, – ez még inkább nevelné a' gyanút. (*nyiltan*) Folytatom hű
szolgálatomat, ha bár a' küzdés közte és szivem között igen fáj-
dalmas is.

CORNWALL Birodalmamat fogod birni, 's szeretetembe jobb atyát ta-
lálni. (*Gonerilhez*) Siess tüstént Férjedhez, mutasd néki e' Leve-
30 let. A' Franciaia hadsereg kiszállott. Keressétek fel a' gonosztevő
Glostert.

REGAN Akasszátok fel tüstént.

GONERIL Ássátok ki szemeit.

7 10^{IK} JELENÉS] (*fekete és piros áthúzások szelik át a 10–12. jeleneteket*)

CORNWALL Engedjétek őt bosszúmnak. Edmund, kísérd el hűgunkat; a' bosszú, melyet atyádon az árulón állni készülünk, nem tűri jelenlétedet. Tanátsold a' herczegnek, kihez indulsz, hogy azonnal harczra készüljön, mi hasonlót teszünk. Hírnökink gyorsak legyenek, 's egyetértésünket eszközöljék. Isten hozzád, édes hűgom. – Élj szerentsésen, Mylord Gloster. 5

11^{IK} JELENÉS

Udvarmester, Voltak

CORNWALL No? Hol a' Király?

UDVARMESTER Mylord Gloster elvitette, 35 vagy 36 Lovagja, kik szorongva keresék, a' kapunál hozzá csatlakoztak, 's Mylordnak több jobbágyival Dowerbe kísérték, hol, mint dicsekednek, jól fegyverezett barátokat találnak. 10

CORNWALL Parantsolj lovakat a' fenséges asszony számára.

GONERIL Isten veled, Mylord, és hűgom. (*Goneril, Edmund és Udvarmester el*) 15

12^{IK} JELENÉS

Az elmenteken kívül

CORNWALL Isten veled, Edmund. Keressétek az áruló Glostert, kötözzétek meg, mint egy tolvajt, vezessétek ide. (*más inasok el*) Ha szinte éltét a' törvénykezés formáságai nélkül nem vehetjük, hatalmunk még is szolgál haragunknak, mi ugyan rosszalható, de nem gátolható. Ki jó? – Hah, az áruló! 20

13^{IK} JELENÉS

Glostert Inasok hozzák, az előbbi 4 kísérő, Voltak

REGAN Ó a' hálátlan róka!

CORNWALL Kössétek meg aszott karjait.

GLOSTER Mit gondol Fenséged? – Kedves barátim, gondoljátok meg, hogy vendégeim vagytok, ne bánjatok velem rosszul.

CORNWALL Kötözzétek meg, mondom. (*Glostert megkötözik*) 30

6 Gloster] (*nincs jelenetváltás, a 11–12. jelenet kimarad [1856]*) 24 13^{IK} JELENÉS] 7. JELENET (1856)

15–16 *Goneril ... el*] Az eredetiben Oswald a többiek előtt távozik.

REGAN Erősen, erősen! Ó, gyalázatos áruló!

GLOSTER Keményszivű asszony, – az sohasem voltam, mit akartok velem?

CORNWALL Minő levél az, melyet Francz honból kaptál?

5 REGAN Csak felelj röviden, tudjuk már a' többit.

CORNWALL Mi szövetségben állasz azon árulókkal, kik partjainkra szállottak?

REGAN Kihez küldötted a' hóldkóros Királyt? Felelj!

10 GLOSTER Kaptam ugyan egy Levelet, melybe némi gyanítások vannak, de olyantól jött, ki egyik félhez sem szitt és nem ellenség.

CORNWALL Kifogás!

REGAN Hazugság!

CORNWALL Hová küldted a' Királyt?

GLOSTER Dowerbe.

15 REGAN Miért Dowerbe? Nem volt é büntetés alatt megtiltva, hogy –

CORNWALL Miért Dowerbe?

GLOSTER Miért? Mert nem akartam látni, mint körmölöd ki agg szemeit, vagy mint vágja az irgalmatlan Goneril vadkanként agyaráat felkent testébe. – – – Illy szélvészben, millyet ő e pokolsetét éjen fedetlen fővel szenvedett, a' tenger égig duzzadt, 's az örök lángokat rajta eloltotta volna, de ő a' jó öreg sziv az égnek esőzni segített. Ha illy iszonyú éjben farkasok ordítanak házad előtt, azt kellene mondanod kapusodnak: „menj, nyisd ki.” – Ki kegyetlen volt, megjuházódott. – De meg látom még, mint éri el a' gyors bosszú az illy gyermekeket.

25 CORNWALL Tehát, hogy meg ne láthasd, tüstént szúrjátok ki szemeit, nyomban el vele.

GLOSTER Ki még öreg kort reméll érne, jöjjön segítségemre – kegyetlen! Ó, Istenek! (*Glostert a' 6 kisérő elviszi*)

30 INAS Mylord! Gyermekekortomtól szolgállok, de jobb szolgálatot soha sem tettem, mintha azt mondom: megállj!

REGAN Mit? Te kutya!

10 szitt] szít (1856) 14 Dowerbe] Doverbe (1856) 18 irgalmatlan] (olvas-hatatlan szóból javítva) 25 illy] illy hálátlan (fekete beszúrás, Egressy vagy Szigligeti; hiányzik [1856]) 29 6 kisérő] szolgálk (tehát nem kelnek védel-mére [1856]) 30–31 Mylord ... megállj] (hiányzik [1856]) 32 Mit? Te ku-tya!] (utólag kihúzva; hiányzik [1856])

INAS Mit akartok?

CORNWALL (*kardot ránt*) Ej, szolgál rab!

INAS Jó, vedd, mit düh és történet ad! (*kardot húz, verekednek, Cornwall sebet kap*)

REGAN Nesze, pór! (*hátlal keresztüldöfi törrel*)

5

INAS Jaj, oda vagyok! (*meghal*)

14^{IK} JELENÉS

Gloster szeme bekötve, a' 6 Kisérő hozza. Voltak

GLOSTER Minden setét, nints vigasztalás! Hol Edmund fíjam? Edmund, gerjeszd fel a' természetnek minden szikráját, 's bosszuld meg e' rémitő iszonyt!

10

REGAN Hah! Képmutató fattyú! Azt kiáltod, ki útál, ő maga fedezte fel árulásodat, jobb ő, sem mint szánjon.

GLOSTER Ó, én esztelen! Méltatlanul bántam Edgár fíjammal. – Botsássatok meg, jószágos Istenek, 's áldjátok meg őt.

15

REGAN Menjetek, vessétek ki a' kapun, hadd szagolja meg az útát Dower felé. – Hogy vagy, férjem, hogy nézessz ki?

CORNWALL Sebet kaptam, jer Lady. – Vessétek ki e' vak gonoszt, e' kutyát pedig dobjátok a' szemetre. – Regan, vérem erősebben kezd folyni, ez épen rosszkor jó; – nyújtsd karodat.

20

(*Cornwall Regan elvezeti; inasok Glostert feloldozzák és kiviszik*)

NEGYEDIK FELVONÁS

Szabad mező

1^{SŐ} JELENÉS

EDGÁR (*jó*) Jobb így nyilván gyűlöltetni inkább, mint gyűlöltetni 's még is hizelgést hallani. A' legalább való teremtmény is szüntelen reményben él, és nem retteg, siralmas változás csak a' boldogot találja, ki ma nyomorú, holnap talán könnyen nevet. Azért, lény-

25

6 Jaj] Isten (*fekete tollal javítva, de visszavonva*) 6 meghal] (*a jelenet nem ér véget [1856]*) 18–19 Vessétek ... szemetre] (*pirossal kihúzza*) 19–20 vérem ... karodat] Sebet kaptam! Ez épen rosszkor jó, – nyújtsd kezedet. (1856) 21 kiviszik] (*piros körben #; tollal körben sugarak; a jelek barna tollal aláhúzza*) 22 NEGYEDIK FELVONÁS] (*a felvonás sok kihagyással a Dover-jelenettel kezdődik [1856]*)

telen levegő, ölellek, üdvözöllek! – A' legszerényebb, kit mély
inségbe sújtál, nem adós szélveszeidnek. – De ki jó itt?

2^{IK} JELENÉS

Gloster egy Öreg által vezetettve, Volt

5 EDGÁR Atyám! Koldúsként vezetettve. – Világ, világ, ó, világ! Ha
csodálatos viszontagságid gyűlölni nem tanitanának, az élet soha
sem hajolna meg az öregség előtt.

ÖREG EMBER Ó, drágalátos Uram, én atyád jobbágya 's tiéd valék 80
esztendeje.

10 GLOSTER Menj útdra, jó öreg; segítséged nékem nem használ, né-
ked pedig árthat.

ÖREG Ó, Istenem! Hiszen nem látod az utat!

GLOSTER Nékem nints utam, azért nints is szemre szükségem: mi-
kor még láttam, botlottam. Gyakran a' hiány üdvünkre, a' szűkül-
15 ködés hasznunkra szolgál. Ah! Fiam, kedves Edgár! Te a' meg-
csalt apa haragjának esett áldozat! Csak azt élném meg, hogy
érezve láthatnálak, azt mondanám: szememet ismét visszanyer-
tem.

ÖREG He, ki vagy?

20 EDGÁR (*fére*) Istenem! Hogyan mondjam meg? Rosszabbul már nem
mehet dolgom, de e' perczben még is rosszabbul van, mint valaha.

ÖREG A' szegény eszelős Tamás!

EDGÁR (*fére*) Még is lehet rosszabbul; mert addig nints dolgunk leg-
rosszabbul, míg csak el nem mondhatjuk, hogy már végképp oda
25 vagyunk.

ÖREG Hova, Legény?

GLOSTER Koldús?

ÖREG Tébolyodott és koldús.

GLOSTER Kevés eszének még is kell lenni, különben nem koldul-
30 hatna. A' mult éji zivatarban láték egy olly nyomorút, 's gondol-
lám, mi az ember? Féreg. Fiam ötlék eszembe 's még sem valék
eránta barátságos indulattal. Azóta többet tapasztaltam. Mik paj-

3 2^{IK} JELENÉS] (az eredetiben nem kezdődik új jelenet) 6 viszontagságid]
viszontagságid szenvede (betoldás feketével, bizonytalan olvasat) 5-7 Ha
... előtt] (fekete tollal és ceruzával kihúzva, majd érvénytelenítve) 15 hasz-
nunkra] a' hasznunkra (fekete tollal beszúrva) 214.29-215.4 Kevés ... em-
ber] (fekete, piros kihúzás)

kos gyermekeknek a' legyek, – azok vagyunk mi az Isteneknek, tréfából megölnek.

EDGÁR (*fére*) Hogyan tehessem? Silány kereszt bú mellett bolondot játszani, magának és másnak bosszúságára van az ember – (*nyiltan*) Uram, köszöntlek.

5

GLOSTER Ez ama meztelen fiú?

ÖREG Igen, Mylord!

GLOSTER Úgy eredj, barátom, ha egy két órányira a' Doweri úton utól akarsz érni, régi szeretetből tedd, hozz valami ótska ruhát a' csupas léleknek is, – kit megkérek, hogy vezessen.

10

ÖREG Ah, Uram! hiszen eszelős.

GLOSTER Idő átka, ha bolondok vakokat vezetnek, tedd mire kértelek, vagy a' mit akarsz, de legelsőben menj.

ÖREG Legjobb ruhámat hozom el, bármi történiék (*el*)

GLOSTER Hallod é, meztelen czimbora?

15

EDGÁR Szegény Tamás fázik. – (*fére*) Tovább nem vagyok képes az álорczát viselni.

GLOSTER Jer ide, Legény!

EDGÁR (*fére*) És még is kell viselnem. (*nyiltan*) Isten óvja kedves szemeidet – vérzenek.

20

GLOSTER Ismered az útát Dower felé?

EDGÁR Mindeniket; szekér útát, gyalogútat, úttzát, sikátort. Szegény Tamás elveszté ép elméjét. Isten őrizzen, jó Ember, a' gonosz ellenségtől. Szegény Tamásban egyszerre öt ördög volt. Obidikut a' gyönyör tündére, Hopptanz a' némaság fejedelme, Mahu a' tolvajság, – Modo gyilkosság – és Flibbertigippet az artzrángatás ördöge, melly utósó azolta komornákba és szobalányokba bújt. – Így Isten segittsen, Uram!

25

GLOSTER Fogd ez erszényt; te, kit az ég átka így lesujtott, ki a' sorsnak minden csapásit szenvedni kényszerülsz; tegyen boldogabbá nyomorúságom. – Így helyesen van. Ó, Istenek! A' gyönyör ittas megrögzött tobzódóval, ki szavakat nem tiszteli, ki mivel nem érez, látni sem akar, – éreztessétek mindig így hatalmatok sullyát.

30

21 felé] (*a margón fekete tollas és piros #*) 22–28 Szegény ... Uram] (*fekete toll és piros kihúzza*) 215.29–216.2 te ... Dower] (*fekete toll és piros kihúzza, fekete toll [Egressy?] betoldja: Vezess Dover felé*) 29–31 te ... nyomorúságom] (*fekete toll és piros kihúzza, majd piros az utolsó tagmondatot visszaírja*)

Akkor bőkezűség eltörli a' mértékletlenséget, és szükségről senki nem fog panaszkodni. Ismered Dowert?

EDGAR Igen, Uram!

5 GLOSTER Egy szikla van ott, mellynek meredek magas csúcsa előre hajolva rémisztőleg néz az alatta tátogó mélységbe. Vezess fel engem annak szélére, 's ínségedet egy drága ékkel fogom enyhíteni, – onnan többé vezetőre nem lesz szükségem.

EDGÁR Add karodat, – szegény Tamás majd vezet.

3^{IK} JELENÉS

10 *Változás Albán herczeg Palotája előtt:
Goneril, és Edmund, azután Udvarmester*

GONERIL Isten hozott, Lord; csodálom, hogy szelid férjem már elébünk nem jött. – Hol Urad?

15 UDVARMESTER Benn, fenséges asszony; de még így embert megváltozni nem láttam. Mondám, hogy az ellenség partra szállt, 's ő nevetett, mondám, hogy jössz, fenséges asszonyom, 's ő azt felelé: annál rosszabb! Gloster árulását, 's fia hű szolgálatát említém – ő esztelennek nevezett, 's azt mondá, hogy a' dolgot fonákul látom. Minek rá nézve kedvetlennek kelle lennie, mulattatónak találta,
20 mi kedves lehete, nem tettett neki.

GONERIL (*Edmundhoz*) Ez Lelkének féltékenysége, melly valami vállalatba kapni nem mer, semmi méltatlanság sem indítja meg, csak hogy miatta vitázni ne kénytelenüljön. Mit útközben kívánánk, hamar teljesülhet. – Siess bátyámhoz vissza, Edmund, készítsd fel
25 seregét, 's vezérelj, nekem itt fegyvert kell cserélnem, 's a' férfi kezébe rokkát adnom. E' biztos szolga lessz hírhozónk; nem sokára meghallod, merészelteted é saját javadra, mit hölgyed ohajt. Viseld ezt (*emléket nyújt neki*), kiméld a' szót – hajtsd le fejed; – e' csók – ha beszélhetne; Lelkedet az egekig emelné. – Értettél?
30 Éljen egészségben.

EDMUND Tiéd – halálig. (*el*)

GONERIL Kedves Glosterem! – Ó, milly különbség Férfi 's Férfi közt!

6–7 enyhíteni] enyhíteni (*feketével javítva*) 8 vezet] (*tollal és pirossal #, feketével „K”, pirossal „várni” betoldva*) 27 merészelteted ... javadra] (*feketével kihúzva, majd visszavonva*) 216.32–217.2 GONERIL ... van] (*cenzor fekete tollával és pirossal kihúzva*)

Téged méltó joggal illet a' nő kegye, – az én fajankóm csak szégyenemre van.

UDVARMESTER Kegyelmes asszony, a' Herczeg! – (el)

4^K JELENÉS

Albán, Goneril

5

GONERIL Nemde mégis érek valamit?

ALBAN Ó, Goneril! annyit sem érsz, mint azon porszem, melyet a' szél arczodra fú. Lény, melly eredetét utálja, nem maradhat szilárdúl határai közt. Az ág, melly nedvet adó anyatörzsökétől elszakad, bizonyosan elszárad, 's enyészetre készül.

10

GONERIL Elég e' balga beszéd.

ALBAN Rény és bölcsesség rossz a' rossz előtt
Szemét szemét közt tettik csak magának.

Ti tigrisek, nem Lányok, mit tevétek?

Egy jó atyát, egy kedves öszt, kinek

15

Lábát nyalandá hunnyászokodva még a'

Vad medve is, ti örüllté tevétek.

Ó fürtelem. Hogy türheté nemes

Bátyám, a' herczeg ezt mivelnetek,

Ó, kit kegyével úgy elhalmoza?

20

Ha láthatólag és mentül elébb

Nem küld az ég e' földre Lelkeket,

Büntetni illy rút ocsmány tetteket,

Emberbarátját ember elnyeli,

Mint a' Vizeknek néma szörnyei.

25

GONERIL Ó, nyúlszívű te, a' kinek pofád

Csak pofra, főd csak csúfolásra van,

Kinek szemében nints látó szeme

Mi hoz reája szégyent vagy ditset,

Ki nem gyanítja, hogy csupán bolond

30

Sajnálja a' gazt, kit meg büntetünk

Elébb, sem mint a' vétket elkövette.

Mért nem doboltatsz? Lásd, a' Francia

18–20 Ó ... elhalmozza] (fekete kihúzás) 25 szörnyei] szörnyei (balra megy [fekete betoldás]) 26 GONERIL] (bal margón feketével: megy; alá: nem; pirossal: # és jobbra fent: nem) 26–32 Ó, nyúlszívű ... elkövette] (fekete kihúzás)

Zászló lobog már e' békés hazában;
Tollas sisakkal jó rád gyilkosod,
Mig itt henyélsz, te bölts bolond 's üvöltessz:
„Jaj mért tev é ezt?”

5 ALBAN Te természetlen asszony,
Ha illenék, hogy vérem bős hevének
Engedjen e' kéz, tested összetépném
És össze törném minden csontodat.
De bár ha ördög vagy, nő alkatod
10 Megvéd bosszúmtól.

GENERIL Hah! minó vitézség!

5^{IK} JELENÉS

Egy Követ, Voltak

ALBÁN Mi jó hírt hozál?

15 KÖVET Ó, kegyelmes Uram, Cornwall herceg megholt, saját szol-
gája szúrta le, midőn Gloster szemét kivájátá.

ALBAN Gloster szemét?

20 KÖVET Egy szolgál, kit maga nevelt, Lelkiismeretétől ingereltetve,
ellenszegé magát, 's kardot rántott maga urára, ki ezen felmér-
gelődve, mások segélyével halva teríté földre, de már ekkor meg-
kapta volt a' halálos csapást, melly később amaz után küldé.

ALBAN Bizonyosság, hogy ti még éltek odafenn igaz bírák, kik büne-
inket itt e' földön illy hirtelen megbosszuljátok. De ó, szegény
Gloster – mind a' két szemét elvesztette?

25 KÖVET Mind a' kettőt, Mylord. (*Gonerilnak egy Levelet ád*) Mylady,
e' Levél sebes választ kíván, testvéredtől jó.

30 GONERIL (*fére*) Egy részről szeretem, de még is mivel özvegy, Ed-
mundom nála, képzeletem légvára milly könnyen útált életemre
omolhatik. – Egyébiránt a' hír nem igen kellemes. Mingyárt elol-
vasom, 's felelek. (*el*)

4 tev é] tevéd, tev étek (*feketével kétszer javítva*) 10 bosszúmtól] bosszú-
mtól (*el*) (*feketével betoldva*) 11 vitézség] vitézség (*el*) (*pirossal betoldva*) 12
5^{IK} JELENÉS] (*piros betoldás a margón: #: valamint: Változás*) 218.14–219.11
Mi jó ... tudsz] (*Alban és a Követ jelenete feketével teljesen áthúzva*) 18–21
Egy szolgál ... küldé] (*pirossal kihúzva*) 24 elvesztette] (*piros körben #*)

ALBÁN Hol volt fija, midőn szemétől megfosztották?
 KÖVET Fenséged nejével ide jött.
 ALBÁN Hiszen nints itt.
 KÖVET Nints Mylord, már visszamentében találám.
 ALBÁN Tudja ez iszonyatos tettet? 5
 KÖVET Igen, kegyelmes Uram, hiszen maga lépett fel vádlóként el-
 len, 's éppen azért hagyá el a' házat, hogy a' bosszúnak annál
 szabadabb menetet engedjen.
 ALBÁN Élek még én, Gloster, a' Király iránt bizonyított hűségedet
 megjutalmazandó, 's szemed világát meg bosszúlandó! Jer velem, 10
 barátom, beszélj még többet is, a' mit tsak tudsz. *(együtt el)*

6^{IK} JELENÉS

Változás; Szoba Gloster Kastélyában. Regán és Udvarmester

REGAN Útban vannak sógorom hadai?
 UDVARMESTER Igen, Mylady. 15
 REGAN Személyesen velök van?
 UDVARMESTER Nehezen száná el magát, testvéred jobb katona.
 REGAN Edmund Lord nem szólt a' Hertzeggel?
 UDVARMESTER Nem – kegyelmes asszony.
 REGÁN Mit irhat néki Testvérem? 20
 UDVARMESTER Nem tudom, fenséges asszony.
 REGÁN Bizonyosan fontos dolog hívá el innen. Oktalanság volt
 Glosternek, miután szeme kitolatott, életét meghagyni, merre
 csak fordul, ellenünk lázítja a' sziveket. Azt tartom, Edmund azért
 ment, hogy nyomorúságát megszánya, éjbe borított éltének véget 25
 vessen, 's egyszersmind az ellenség erejét kikémlelje.
 UDVARMESTER Utánna kell sietnem e' Levéllel.
 REGAN Seregünk holnap útnak indul, maradj itt, az utak veszélye-
 sek.
 UDVARMESTER Lehetetlen, Fenséges asszony; mert Mylady kemé- 30
 nyen rám parantsolt.

2 ide jött] *(piros #)* 7–8 's éppen ... engedjen] *(pirossal kihúzva)* 14–17 Út-
 ban ... katona] *(pirossal és feketével kihúzva)*

13 *Regán és Udvarmester*] Regan és Oswald párbeszéde a Fólióban a 4.4, a
 Kvartóban a 4.5. jelenet.

REGAN Hm! mi szüksége volt írni? Nem mondhatnád é te szóval meg izenetét? – Talán valami – nem tudom, mi – hallod é, nem bánod meg, add ide, hadd törjem fel azt a' Levelet!

UDVARMESTER Kegyelmes asszonyom, inkább akármit. –

5 REGAN Tudom, hogy asszonyod férjét nem szereti; ebben semmi kétség, midőn utószor itt volt, igen beszélő szemekkel kacsingatott titkon a' nemes Edmundnak. – Te meghittje vagy, tudom.

UDVARMESTER Én, Mylady?

REGAN Tapasztalásból szólok, tudom, hogy az vagy; azért tanáts-
10 lom, ezt vedd eszedbe. Férjem meghalt; Edmund egyetért velem, jobban is illik hozzám, mint asszonyodhoz – a' többit gondold utánna. Ha össze jössz vele, kérek add ezt néki. 'S ha asszonyod megtudja, intsd, hogy eszétől kérjen tanácsot; – és most jó utat. Ha valahol ama vak árulóra bukkansz, ki éltét eloltja, nagy jutalomra számolhat.

15 UDVARMESTER Csak találjam meg, Mylady; megmutatom, ki pártján vagyok.

REGÁN Jó egészséget. *(elmenni)*

Változás

20 *Dower környékén szabad hely, oldalt kőpad*

7^{IK} JELENÉS

Gloster és Edgár pór öltözetben

GLOSTER Mikor érünk már a' hegy tetejére?

EDGÁR Most felfelé kapaszkodunk, lásd, milly nehezen megy.

25 GLOSTER Nékem úgy tetszik, egyenes földön járunk.

EDGÁR Rémitő meredek! Hah! Nem hallod a' tengert?

GLOSTER Nem, valóban nem –

EDGÁR Éj úgy szemed fájdalmai eltompították többi érzékidet.

GLOSTER Meg lehet, úgy tetszik, hangod egészen megváltozott,
30 jobb kifejezéssel és okosabban beszélsz, mint előbb.

EDGÁR Csalódol – rajtam csak a' ruházat változott.

GLOSTER Pedig úgy tetszik, mintha jobb nyelven beszélnél.

12–18 'S ha ... egészséget] *(pirossal kihúzva)* 19 Változás] *(fekete tollal és pirossal # a margón; itt kezdődik a 4. felvonás [1856])*

21 7^{IK} JELENÉS] A Főlióban 4.5., a Kvartóban 4.6. jelenet.

EDGÁR	Előre! Itt a' hely. – Állj csendesen – Mi rémitő, mi szédítő le nézni E' mély fenékre! A' lent repdeső Csókák és varjak mint apró bogárkák, Olly kisedeknek láttszanak. Fele Útján egy ember függ, köményt szedő, Borzasztó munka! Nem tettszik nagyobbnak Saját fejénél. A' parton menő Halász legények, mint egérfiak. – Ott horgonyán áll egy derék hajó, De csak ladiknak láttszik; a' ladik Hordónak; és szem bajjal fogja fel. Hánykódik a' hab 's a' part száz kövén Dörögve csap ki, még sem hallik itt. – Tovább le nézni nem tudok, fejem Kóválygni kezd, még káprázó szemem Majd nyakra főre a' mélységbe zúdit.	5 10 15
GLOSTER	Vezess oda, hol magad állassz.	
EDGÁR	Addsa kezed; no most csak egy lábnyira állassz a' csúcs kellő szélétől; innen ugyan semmiért a' nap alatt le nem ugranám.	20
GLOSTER	Botsásd kezem most, im barátom, itt Egy másik Erszény némi drágasággal – Szegény beéri holtáig vele. Tündérek áldják nálad 's Istenek. – Most menj tovább; végy bútsút, és eredj, Hogy hallja távol létedet fülem.	25
EDGÁR	Kész szívvél. – Élj hát boldogul, Uram!	
GLOSTER	Szint azt kívánom én is, jó fiú.	
EDGÁR (<i>fére</i>)	Igy kell kijátsznom a' kétség'b'esőt, hogy észre térjen.	
GLOSTER	Ó, nagy Istenek! Én e' világról végképpen le mondok, Béken lerázom terhes kinomat Előttetek. Ha még tovább viselnem Lehetne, morgás nélkül végtelen Tanátsok ellen, úgy unt életemnek Már már kialvó métse tsak magától	30 35

Szűnnék meg. – Ó, ha még Edgárom él,
Áldjátok őt meg. – Éljen vigan, barátom.
(*ugrik 's hosszant esik*)

5 EDGAR Már el? Isten veled! Mégis mi könnyen foszthatja meg kép-
zelődése az élet kintsétől, midőn az élet magát önkényt feláldozni
kivánja! Ha ott volna, hol gondolá, most nem gondolna már.
(*nyiltan*) Uram! Hogyan? Élsz még? Élsz é vagy halsz? Hallod é?
Uram! Felelj! – Így valóba meghalhatna – nem! Még él, magához
tér. Uram, ki vagy?

10 GLOSTER El tőlem! – hagyj meghalni.

EDGÁR Ha egyéb voltál volna, mint toll vagy levegő, ennyi ölnyről
bukva szét pattannál mint a' tojás, de te még lélekel, tested sulya
meg van, nem vérezel, beszélsz, egész vagy. Tíz árboz nints olly
magas, mint honnan egyenesen lezuhantál. Élted merő csoda; –
15 szólj még egyszer.

GLOSTER De estem é én vagy nem?

EDGÁR Onnan a' mészhegy rémitő csúcsáról; nézz tsak fel, olly
messzire a' hangosan füttyörésző patsirtát se nem láthatni, se nem
hallhatni. Pillants fel csak!

20 GLOSTER Ah! hiszen nints szemem. – Az inségnek még ezen jótét
is megtagadtott, hogy meghalhasson? Az még nyújtott némi
vigasztalást az elnyomottnak, hogy így a' sors dühe elől magát
elvonhatta, 's büszke önkényét kigúnyolhatta volna.

EDGÁR Add ide karod! Kelj fel! Így! No, hogy vagy? Érzed lábaidat?
25 Lásd, állasz.

GLOSTER Igenis jó, igenis jól!

EDGAR Ez még is mód nélkül csodálatos. Mi lehetett, mi ott fenn a'
szikla ormán tőled elvált?

GLOSTER Egy szegény nyomorú koldus.

30 EDGÁR Innen alulról szemei két holdnak láttszának, ezer orra, kats-
karingós barázdás szarvai voltak, mint a' zajlo tenger hullámai;
bizonyosan gonosz Lélek volt; azért gondold meg boldog öreg,
hogy a' hatalmas Istenek szabadítottak meg, kik a' nekünk lehe-
tetleneknek tettző dolgokat is véghez viszik.

3 esik] (*a margón feketével: +*) 4–6 Már ... már] (*cenzor fekete tollával és
pirossal kihúzva*) 6 kivánja] képes (*a javítás átvéve [1856]*) 17 nézz tsak fel]
(*piros kihúzás*) 21–23 Az még ... volna] (*piros kihúzás; hiányzik [1856]*)

GLOSTER Meg ismerem, 's azért ezentúl ínségemet békén viselem, mig maga nem kiált: „most elég, halj meg”. Azon lényt, mellyről beszélsz, embernek hittem; gyakran emlegeté a' gonosz ellenségét, az vezetett fel.

EDGÁR Nyúgodjál meg, vigasztald magad. – De ki jó itt?

5

8^{IK} JELENÉS

Lear képzelményesen piperézve, virágokkal ékitve. Voltak

EDGÁR Ép elme nehezen fogja Urát így piperézni.

LEAR Nem – pénz csinálásért, nem tehetnem velem semmit, én a' Király vagyok.

10

EDGÁR Ó, szivrepesztő látvány!

LEAR Itt a' természet meghaladja a' művészetet: – Itt a' foglaló. – Ez a' kölök úgy tartja ivét, mint valami madár ijjesztő: adjak egy rőföt. – Nézd nézd, egy egér: lassan, lassan, ez a' darab pörkölt sajt megteszi. – Itt van pánczél kesztyűm, egy Óriásonn próbálom meg: – Hozzátok elő harcz bárdomat. – Szépen repülsz, madár! – Czélba, czélba: hurrah! Mi a' jelszó?

15

EDGAR Édes majorána.

LEAR Mehetsz.

GLOSTER E' hangot ismerem.

20

LEAR Hah! Goneril fejér szakállal. – Ebként hízelgtek körültem, 's azt mondák, fejér szálak voltak szakálobban, mielőtt még a' feketék kijöttek. Igent és nemet felelni mindenre, a' mit mondék! – Ez igen – és nem – egyszerre nem jó hittan volt. Midőn egykor az eső átáztatott, fogam szél miatt vacogott, 's a' dörgés nem akart elhalgatni parantsomra, akkor megtaláltam őket, és kiesmerém – menjetek, nem vagytok emberei szavatoknak, azt mondák, hogy minden, hogy tudj' Isten mi nem vagyok; – hazudság a' hideglelés is lever.

25

GLOSTER E' hang ismeretes előttem, nem a' Király?

30

2–5 Azon ... magad] *(piros kihúzás; hiányzik [1856])* 6 8^{IK} JELENÉS] 6. JELENET (Sz.); 2. JELENET (1856) 8 piperézni] piperézni *(be)* *(lila tintával betoldva [Sz.])* 9 tehetnem] tehetnek *(fekete javítás; a javítás átvéve [Sz., 1856])* 12 művészetet] művészetet (Sz., 1856) 13 ivét] nyilát (1856) 21–29 Hah ... lever] *(feketével kihúzva [Sz.])* 21 fejér] fehér (Sz.) 24 hittan] *(vastag tintás kihúzás [Sz.])* 28 hazudság] hazugság (Sz.)

LEAR

Igen, minden lépten Király.
Pillantok csupán, és remegnek képeim.
Ama férfinak megkegyelmezek:
Mi volt a' vétke? Házasság törés?
5 Te nem fogsz meghalni. – Házasságtörésért
Halál! – Nem, nézd az ökörszem, 's a' kis arany
bogár
Szemem láttára mint kaczerkodik.
Ne bántsátok, hadd nősszenek, mivel
A' Gloster korts fia több szeretettel volt
10 Attyához, mint irántam Leányim,
A' törvényes ágyból származottak.
Csak rajta, össze vissza bűgjakot,
Katonára van szükségem.
Nézzétek ott ama kaczer személyt,
15 Minő erényt hirdet tekintete
'S elfordul, ha a' kéjt nevezni hallja is.
Pedig hevesb étvágya nintsen a'
Görénynek 's a' Lónak, melly igát visel.
Centaurok ők alol a' törzsökön,
20 Ha bár fölül egészen asszonyok.
Övig tartoznak ők az Istenekhez,
Alább az ördögéi. Ott pokol lakik,
Örök setétség; égető, – pfuj, pfuj!
Adj fél lat pézsmát, gyógyszeres, vele
25 Lecsillapítani képzelgésemet. Itt a' pénz.

GLOSTER Ó, engedd e' kezét megcsókolnom.

LEAR Elébb meg kell törölnöm, mert halott szagú.

GLOSTER Ó, elrontolt mestermíve a' Teremtésnek,
Igy nyövik minden semmivé világon. –
30 Ismersz engem?

1 Igen ... lépten] Ízről ízre. <Így van.> (fekete betoldás, majd húzás Egressytől; a javítás átvéve [Szk., 1856]) 2 képeim] népeim (piros javítás; a javítás átvéve [Szk., 1856]) 6–8 nézd ... mivel] (fekete kihúzás, majd visszatoldva [Szk.]) 9 fia] fija (Szk.) 12–13 Csak ... szükségem] (fekete kihúzás; a javítás elfogadva [Szk.]) 16 kéjt] gyönyört (Szk.) 22 pokol lakik] minen pokol (fekete tintás javítás) 24–25 Adj ... Lecsillapítani] (piros kihúzás) 28 mestermíve] műve (1856) 29 semmivé] semmivé a' (fekete betoldás)

LEAR Jól emlékezem szemeidre, rám pislogatsz? Nem – ha meg pukkannál is, vak Cupido, én nem fogok szeretni. Olvasd e' meghívást, nézd csak, minő vonások.

GLOSTER Ha minden betű egy nap volna, se látnám.

EDGÁR Nem hittem a' hirt, de igaz; szivem megreped.

5

LEAR Olvasd.

GLOSTER Szemem üregével.

LEAR Ohó! Így vagyunk? Sem szem fejedben, sem pénz a' zsebedben? Szemeid kivájták, erszényed ellopták, 's még is látod a' világ forgását.

10

GLOSTER Látom, mert érzem.

LEAR Mit? Bolond vagy. Látni a' világ menetelét szem nélkül. – Láss füleddel, – nézd, mint pirogatja ott a' bíró amaz együgyű tolvajt. Valamit sűgök, cseréld fel helyeiket, *hip hop!* Mellyik a' bíró? Mellyik a' tolvaj? Láttad, mint ugatta a' koldúst a' haszonbérő kutyája?

15

GLOSTER Igen.

LEAR 'S az a' szegény ördög mint futott előle;

Itt a' tekintet nagy hatalmát láthatod;

Az eb is parantsol ön hivatalában.

20

Hitvány bakó, szűnj meg véres kezeddél,

A' szajhát mért korbátsolod? Verd ten hátadat!

Magad éppen arra vágynál használni őt,

Miért most megvered.

Uzsorás a' tolvajt akasztja fel!

25

Rongyon a' kis bűn is át világlik,

A' selyem köntös mindent eltakar.

Borítsd arannyal a' bűnt, 's a' Törvény

Erős lánd'sája rajta szét törik,

De rongyokkal fedezve, törpe át

30

Szurhatja könnyen, szalmaszállal is.

9 Szemeid ... ellopták] szemeid <nehéz> ellopták, erszényed könnyű állapotban vannak (*Egressy javítása vastag barna tollal*) 12 LEAR] (*mellette fekete +*) 18 ördög] (*fekete tollal kihúzva*) 19 tekintet] tekintély (*fekete javítás*) 22 A' szajhát] Ama személyt (*fekete javítás*); Azon személyt (*Szk.*); Azon kéjhölgyet (*1856*)

9 Szemeid ... ellopták] Egressy az eredetit követné: „your eyes are in a heavy case, your purse in a light” SHAKESPEARE 1997, 337. (4.6., 142–143.)

Nem vétkezik, nem, senki, senki sem.
Mivel tudd meg, barátom, hogy nekem
Hatalmamban áll a' bevádoló
Ajkat petséttel zárni bé. Szerezz üveg szemet;
5 'S némelly naplopó politicusként
Tettessed, mintha dolgokat látnál, miket
Nem látsz. No, no, húzzátok le csizmáimat – – –
Erősebben, erősebben, úgy, úgy. – –

EDGÁR Óh, bohózzattal vegyes mély igazság! Okosság örvöngés kö-
10 zött.

LEAR Ha sorsomat siratni vágyod, vedd az én szemem.
Ismerlek téged, Gloster a' neved.
Türelmes légy, hisz sírva érkeztünk ide,
Tudod, midőn először levegőt szivunk,
15 Sikoltva vinnogunk.
Várj, papolni fogok neked, figyelj.

GLOSTER Ó, Ínség.

LEAR Születve azt siratjuk, hogy megérkezénk
E' nagy bolond tanyára. E' derék kalap
20 Derék hadi csel lenne egy dandár lovat
Kalap posztóval patkoltatni meg.
Próbát teszek, 's ha rajtok üthetek,
Vőimre, akkor rajta, öljetek!

9^{IK} JELENÉS

1^{SŐ} Lovag. *Inasok, Voltak*

25 1^{SŐ} LOVAG Itt van, fogjátok meg! Mylord! Cordelia, legkedvesebb
gyermeked –

LEAR Mi? Nincs szabadulás? Fogoly? Tehát én a' sorsnak született
bolondja vagyok. Kimélve bánjatok velem, váltság díjom nagy
30 lessz. Hozz egy sebészt, agyam kettéreped.

LOVAG Minden meglessz.

LEAR Hát senki nem segít, magam vagyok?

5 némelly ... politicusként] mint némelly naplopó politikus (*javítás feke-
tével*); S mint némely naplopó politicus (1856) 8 úgy, úgy] úgy, úgy, úgy
(*Szk.*) 23 akkor rajta, öljetek!] Rakásra öljetek! csak öljetek! (*Szk., 1856*)
24 9^{IK} JELENÉS] 7. jelenet (*Szk.*); 3. jelenet (1856) 25 1^{SŐ}] 2^{DIK} (*em.*) 26 Cor-
delia] (*betoldás fekete tollal; hiányzik [1856]*)

Só könnyűkké olvadhatna így az ember
'S szemével öntöző kanna helyett
Lecsillapíthatná az őszi port.

LOVAG Kegyelmes Úr!

LEAR Hősként halok meg, mint egy vőlegény. 5
Vidám leszek, mit? Jertek! Én Király vagyok,
Tudjátok azt, Urak?

LOVAG Valódi Király, 's mi engedelmeskedünk.

LEAR Az már öröm! Jertek, 's ha meg akartok fogni, futva fogjatok 10
meg. Sza – sza – sza – sza. (*elfut, kísérek utána*)

LOVAG Könyörületet érdemlő tekintet, még a' legszegényebb kol-
dúsnál is, Királynál éppen kimondhatatlan. Van egy Leányod, ki
a' világot megszabadítja azon átalányos átoktól, melyet a' másik
kettő reá hozott. (*el akar*)

EDGÁR Üdv neked, nemes Úr! 15

LOVAG Csak röviden, barátom, mit kívánsz?

EDGÁR Nem hallottad é, Uram, hogy nemsokára ütközet lesz?

LOVAG Ez bizonyos, egész világ tudja, 's mindenki hallhatja, ki a'
trombita riadalt érti.

EDGÁR Botsánatot – mennyire még az ellenség? 20

LOVAG Közel, és sebesen jó, minden órán várhatni, hogy szemközt
fog állni a' két hadsereg.

EDGÁR Köszönöm, Uram!

LOVAG 'S noha a' Királyné más czélből van itt, serege mégis előbbre 25
ment.

EDGÁR Köszönöm. (*1^{ső} Lovag el*)

10^{IK} JELENÉS

Lovagon kívül voltak

GLOSTER Örök jóságú Istenek, vegyétek éltemet, ne hogy a' gonosz 30
Lélek még egyszer kísértésbe vigyen, elébb halni akarni, mint
nektek tettzik.

EDGÁR Igen helyesen imádkoztál, atyám.

2-3 'S ... port] S szemét az őszi port lecsillapítani / Vízöntő kannává te-
hetné (*Egressy javítása [Szk.]*) 9 akartok fogni] fogjátok őt (*javítás barna
tintával*) 10 *elfut ... utána*] utána mennek (*1856*) 13 átalányos] általános
(*1856*) 14 *el akar*] el (*jelenet vége [1856]*) 15-26 Üdv ... Köszönöm] (*hiány-
zik [1856]*) 227.27-228.5 10^{IK} ... jutalmazzon] (*hiányzik [1856]*)

GLOSTER Ki vagy te, barátom?

EDGÁR Szegény nyomorú Ember, kit a' sors csapásai megszelidítettek, ki a' maga érzette bú Iskolájában fogékony lett a' könyörületre. – Nyujtsd kezed, egy házhoz vezetlek.

5 GLOSTER Szíves hála érte; ég malasztja, és bő áldása jutalmazzon.

11^{IK} JELENÉS

Udvarmester, Voltak

UDVARMESTER Jutalom van rá téve! Éppen jókor! – Szemetlen fejed
kezdettől fogva arra alkotta a' Természet, hogy szerentsémet ala-
10 pittsa. – Öreg fenségsértő, térj magadba, végezz üdvösségedről,
mert feletted villog a' kard, melly nyomon elolt.

GLOSTER Csak elég erőt adjon neki baráti karod. (*Edgar ellenszegül*)

UDVARMESTER Vakmerő paraszt, hogyan merészelsz illy földönfutó
árulót védelmezni? Lódulj, ne hogy sorsának ragadálya a' tiedet
15 is meg fertőztesse, 's szinte nyomorúvá tegye. Botsásd el.

EDGÁR (*parasztos hangon*) Arra még különben kellene kelmednek
kinézni.

UDVARMESTER Ereszd el rabszolga, vagy te halsz meg

EDGÁR (*mint elébb*) Lassan, Uram! Hagyd el, ha kérlek, menj dol-
20 godra, hagyd békével a' szegény Embert. Ha csak amollyan malé
szájú módra engedném magamat a' világból kiküszöböltetni, ezt
már ez előtt két héttel is tehettem volna. – Közel se merj lépni az
öreghez; kotródjál, mondom, mert meg próbálom, mellyik erő-
sebb: agyad é vagy görtsös botom?

25 UDVARMESTER Hordd magad, te giz gaz.

EDGÁR (*mint elébb*) No várj, majd kipiszkálom fogaidat, meglátjuk,
mire mégy békanyúzóddal! (*verekednek, Edgár kiveri a' színfalal*
mögé, onnan hallatszik a' föbe ütés 's az Udvarmester kiáltása, 's
néhány érthetetlen szavai. Edgár vissza jő, kezébe Levelek.)

30 GLOSTER Hogyan? Meghalt?

EDGAR Meg, csak az kár, hogy nekem kelle hóhérának lennem, ülj
le ide apó, pihend ki magad (*fére*) Nézzük csak ezen Leveleket,
miket vonaglása közben emlegetett; ezek talán jó szolgálatot te-

6 11^{IK} JELENÉS] 4. jelenet (1856) 14–15 Lódulj ... tegye] (*fekete és piros ki-
húzás*) 14–15 Lódulj ... el] (*hiányzik (1856)*) 19–23 Lassan ... öreghez] (*hi-
ányzik [1856]*) 32 *fére*] félre (1856)

hetnek nekem. *(olvassa a' cím lapot)* „Gloster Edmund Grófnak”
(felnyitja 's olvas)

„Emlékezzél költsönös Eskünkre. Nem egy alkalmad lesz őt láb
alól eltehetni; ha akarat nem hiányzik, hely és idő elégszer fog
kedvezőleg ajánlkozni. Ha mint győző tér vissza, semmit nem tet- 5
tél; akkor fogoly vagyok 's nyoszolyája börtönöm, mellynek útált
melegétől megszabadíthatssz, 's fáradságodért a helyét elfoglal-
hatod. Alázatos szolgálód *(örömeztobb mondanám nőd)*: Goneril.”
Ó, asszonyi akarat, hol vannak határid? Össze esküvés férjének,
ez emberséges embernek életére, 's helyette a' bátyám! – Itt a' 10
homokba áslak el, te meg nem áldott követe e' fajtalan orgyilkos-
soknak, 's akkor idején juttatom e' vétkes Levelet a' halálra szánt
herczeg elébe.

GLOSTER A' Király megtébolyodott, ó mi kemény az én átkozott ve-
lőm, hogy még egyenesen állhatok, 's lelkem rémítő fájdalomát 15
öntudattal érzem! Bár inkább tébolyodott volnék, legalább gon-
dolatim távol kerengnének bánatomtól, 's fonák képzelődés által
a' fájdalom is elvesztené ön ismeretét.

EDGÁR Nyújtsd kezed, úgy tettszik, távolról dob szót hallok. Jer,
atyám, barátimhoz vezetlek. *(el)* 20

*Változás: Sátor a' francia táborban egy hátulsó osztálllyal,
mellyet függönyök zárnak el*

12^{IK} JELENÉS

Cordélia, Kent, Orvos és az 2^{dik} Lovag

CORDELIA Ó, édes Kent! Visszonozhatom é valaha jóságodat? Ah,
éltem erre rövid lesz, 's minden mérték kitsin. 25

KENT Jó akaratunk szíves elismerése minden jutalmat felül múlt. Mit
beszélék, pusztá igazság, se több, se kevesebb.

1 Gloster ... Grófnak] *(pirossal és tollal a bal margón: #)* 10 bátyám] Öt-
sém *(feketével javítva)* 13 elébe] elibe *(1856)* 14–18 A' Király ... ismeretét]
(piros törlés, feketével visszavonva, a margón: „megy”; hiányzik [1856]) 19
dob ... hallok] *(piros +)* 20 atyám] öreg *(1856)* 23 12^{IK} JELENÉS] 5. jelenet
(1856) 24 2^{dik}] 1. *(1856)*

23 12^{IK} JELENÉS] A Kvartóban a 4.7., a Fölióban a 4.6. jelenet.

CORDELIA Ölts jobb ruhát, ez maradjon ama keserű órákra; kérlek, vesd le.

KENT Botsánát, kegyelmes asszony, ha most megismernek, egész tervem füstbe megy. Jutalmul kérem ki, hogy mig ideje nints 's én jónak nem látom, Fenséged maga se ismerjen.

CORDELIA Legyen tehát, érdemes Lord. *(Orvoshoz)* Mit csinál a' Király?

ORVOS Még alszik, Fenséges asszony.

CORDELIA Ó, kegyes Istenek! Gyógyítsátok be fájdalmas sebét, a' mélyen keserített öregnek. Hozzátok összhangzásba a' gyermekké lett atyának zavart érzéseit.

ORVOS Parantsolja fenséged, hogy a' Királyt felköltjük? Már rég alszik.

CORDELIA Kövesd belátásodat, 's tégy tettzséted szerént. Fel van öltöztetve?

LOVAG Igen, kegyelmes asszony, altába újj ruhákat adtunk rá.

ORVOS Légy jelen, Fenséges Királyné, mikor felköltjük, nem kétlem, mérséklendi magát.

CORDELIA Jó!

ORVOS Jöjj közelébb, ha tettzik; – erősebben ott azt a' zenét! *(a' sátor belső osztályának függőyei kétfelé nyílnak 's benn egy Pamlagon fekszik Lear tisztos köntösben, körülötte Lovagok állanak és szolgák)*

CORDELIA Drága atyám! Ó, gyógyulás, öntsd ajkimra orvosi erődet; e' csók enyhíttse kegyetlen fájdalmidat, mellyekkel testvérim ősz fejedet keseríték.

KENT Kedves, jó szívű Fejedelem nő!

CORDELIA Ha attyok nem voltál volna is, könyörre inditandhaták őket ez ezüst ősz fürtök. Arra teremtetett é e' fő, hogy az Elemek viharának martaléka legyen, hogy a' rémitőleg dörgő menykőnek, 's a' sebesen cikázó villám csapásinak czélul szolgáljon? Olly éjben még ellenségem sem hajtottam volna el tűzhelyem mellől, ha szinte meg harap vala is, 's neked, szegény atyám, örül-

1 maradjon ama] maradjon emlékül ama (1856) 1 órákra] órákra emlékül (fekete betoldás) 16 altába] általában (1856) 20–23 a' sátor ... szolgák] (ezzel a színpadi utasítással kezdődik a 9. jelenet [1856])

16 altába] Alvó állapotában.

- nöd kellett, ha csavargó koldúsokkal dohos, penészes szalmán helyet lelhetél. Ó, Istenem! Istenem! Csoda, hogy eszével együtt élete is el nem veszett. – Ébredj, szállítsd meg!
- ORVOS Tegye Fenséged, jobb lessz.
- CORDÉLIA Hogy érzi magát Fenséged? 5
- LEAR Nem jól cselekszitek, hogy síromból kivesztek. Te boldogult lélek vagy, de én tüzes kerékhez köttetem, melyet könnyeim forró ólom gyanánt hevítenek.
- CORDELIA Uram! Ismersz engem?
- LEAR Lélek vagy, jól tudom. Mikor holtál meg? 10
- CORDELIA Az még messze van.
- ORVOS Még nem egészen ébredt fel, hagyjuk csendesen.
- LEAR Hol voltam? Hol vagyok? Szép napvilág?
Engem rútnál ámítanak. Meghalnék a' szánás miatt,
Ha mást így látnék, mint magam vagyok. 15
Nem eskünném meg rá, hogy ez saját kezem,
Lássuk. Érzem, hogy fáj e' tű szúrás nekem,
Bár csak meggyőződném: hogyan vagyok?
- CORDELIA Ó, tekints rám, atyám, emeld áldásra kezeidet felettem! –
Nem, édes atyám, – ne térdepelj! 20
- LEAR Kérlek, ne illess gúnnnyal, én öreg
Erőtlen nyolczvanas gyermek vagyok.
Hogy igazat szóljak, én magam is
Szinte félek, hogy nints helyén eszem.
Úgy tettzik, mintha ismernélek, és 25
Ezt is, de még is kétkedem, mert nem tudom
Minő hely ez, 's bár mint erőködöm,
Eszembe nem jut, hol vettem e' ruhát,
Sem hogy hol háltam a' mult éjszakán.
Ne nevessetek ki, mert a' millyen 30
Igaz, hogy élek, úgy rémlik nekem,
Hogy e Lady az én Lányom, Cordélia.

4 Fenséged] Felséged (fekete javítás) 5 Fenséged] Felséged (fekete javítás)
7 lélek] szellem (fekete javítás; a javítás átvéve [1856]) 7 köttetem] köttem
8 ólom] ón 10 Lélek] Szellem (fekete javítás; a javítás átvéve [1856])
17 nekem] (barna tollal törölve [Szk.]) 29 éjszakán] (pirossal és tollal kör,
benne sugarak)

CORDELIA Az is vagyok, – az vagyok.

LEAR Nedvesek könnyeid? – Valóban! Ó, kérlek, ne sirj!

Ha mérged van számomra, megiszom.

Tudom, hogy nem szeretsz: mivel testvéreid,

5 Ha jól emlékezem, bántottak engemet.

Neked volna okod, neked semmi sem volt.

CORDELIA (*sir*) Semmi ok, semmi ok!

LEAR Fransz országban vagyok?

CORDELIA Saját országodba, Mylord.

10 LEAR Ne csaljatok meg!

ORVOS Nyúgodjék meg Fenséges asszony; a' legnagyobb dühből

ugyan, mint láttszik, ki gyógyult, de még is veszélyes volna az

elvesztett időt előtte felderíteni. Vezesse el, Fenséges asszonyom,

hadd maradjon békén, míg zajongó érzékei jobban nem csende-

15 sülnek.

CORDELIA Nem tettszik besétálni, Fenséges Uram?

LEAR Türelmesnek kell irántam lennetek.

Botsátságok meg, és feledjete,

Mert én öreg vagyok már 's gyermekes.

20 (*mind el, a' Kárpit leesik*)

1 az] a' (1856) 6 neked] nekik (*piros javítás*) 9 országodba] országodban (*fekete javítás*) 11 Orvos] (*piros körben #*) 11–13 Nyúgodjék ... felderíteni] (*törölve; hiányzik [1856]*) 13 Fenséges] Felséges (1856) 17 Türelmesnek] Türelmeseknek (*Szk., 1856*) 20 *mind el... leesik*] elmennek (*Szk.*); el, és Kordélia, Orvos, Szolgák utána mennek (1856)

ÖTÖDIK FELVONÁS

1^{SŐ} JELENÉS

*Angol Tábor Dowernél, Edmund, Regán, Lovagok,
és Katonák dobokkal, zászlókkal*

EDMUND Kérdezzétek a' Herczeget, ha utósó szavánál marad é, vagy 5
nem birta é azóta valami tervének megváltoztatására? Mert ő na-
gyon ingadozó és határozatlan. Hozz hirt: mi szándéka? (*egy tiszt
el*)

REGÁN Testvérem követét bizonyoson veszély érte.

EDMUND Magam is úgy hiszem. 10

REGAN Nos, kedves Lord, tudod, milly jó indulattal vagyok irántad,
mondd meg nyíltan – de igazán, szereted é testvéremet?

EDMUND Egész betsülettel.

REGAN És soha sem találtad meg bátyám útját a' titkos helyre?

EDMUND Csalatkozol, Mylady, ha róllam illy mit gondolsz. 15

REGAN Én attól tartok, hogy már régen egyesültél vele, olly szoro-
san, mennyire csak lehet.

EDMUND Betsületemre – nem, fenséges asszony!

REGAN Nem szenvedhetem őt, – kedves Lord, ne légy iránta olly
bizodalmas. 20

EDMUND Nints mitől tartanod, – de im, ő maga 's Férje, a' Herczeg.

2^{IK} JELENÉS

Álbán Goneril Katonák, Voltak

GONERIL (*félre*) Inkább a' csata vesszen el, mint húgom őt elüsse
kezemről. 25

5 Kérdezzétek] Kérdezzétek meg (*fekete betoldás*) 5 utósó ... vagy] (*fekete
törlés*) 6 azóta] (*fekete törlés*) 7 Mert ... szándéka] (*feketével törvölve, visz-
szavonva*) 14–15 És ... gondolsz] (*fekete vastag tollal kihúzva*) 16 régen]
régen szorosabban (*fekete tollal beszúrva*) 16–17 olly ... lehet] (*fekete tollal
kihúzva*)

233.2–237.3 1^{SŐ} JELENÉS ... riadal] Gárdonyinál hiányzik a felvonás 1–5. je-
lenete, így lényeges mozzanatok maradnak ki: Albannak a hadakozással
szembeni ellenérzése, Edgar és Alban találkozása, Goneril és Regan végső
„mérkőzésnek” előkészítése Edmundért, Lear és Cordelia utolsó találko-
zása, Edmund becstelen kivégeztetési parancsa.

ALBAN Tisztelt hűgom, üdvözöllek. – Azt mondják, a' Király Leányához ment némelly békétlenekkel, kiket uralkodásunk szigorúsága morogni kényszerített. Én soha sem voltam vitéz, hol az
5 a' francziák Országunkba ütöttek, de korán sem a' Király miatt, 's azokért, kiknek, mint gyanitom, sullyos és alapos okok van el-lenszegülniök.

EDMUND Nemesen van mondva, herczeg.

REGÁN Mire ezen okoskodás?

10 GONERIL Tanakodjatok ellenségeink felől, e' különös házi visszá-kodások most szóba se jöhetnek.

ALBAN Határozzuk meg hát próbált hartzfiakkal, mit teendők le-szünk.

EDMUND Mingyárt sátrodba megyek.

15 REGAN Néném, te is velünk jössz?

GONERIL Nem.

REGAN Az illedelem úgy kívánja, de még is jer velünk, kérlek.

GONERIL (*főre*) Aha! jól értjük. – Jó, megyek. (*midőn ki akarnak lépni, álöltözetbe jő Edgár*)

20 3^{IK} JELENÉS
Edgár, Voltak

EDGÁR Ha Fenséged valaha illy szegény emberrel beszélt, engedjen egy szót.

25 ALBAN Mingyárt utánnatok megyek – szólj. (*Edmund, Regán, Gon-eril, Kiséret el*)

EDGÁR Mi előtt csatába mennél, olvasd meg e' Levelet. Ha győztél, fúvasd meg a' Trombitát, hogy ki ezt hozá, álljon elő; bár milly szegénynek láttszom, én elől tudok állitni egy bajvivót, ki bebizo-nyítja, hogy mi itt írva van, igaz. Ha elesel, dolgoznak e' földön
30 vége, 's a' cselszövények megszűnnek. Tehát jó szerentsét az üt-közethez.

ALBAN Várj, míg a' Levelet elolvasom.

EDGÁR Nem szabad maradnom, de ha ideje lessz, a' Trombita szóra azonnal megjelenek. (*el*)

35 ALBAN Járj hát békével, majd megtekintem a' Levelet.

10 e' különös] (*fekete kihúzás*) 17 de] (*fekete kihúzás*)

4^{IK} JELENÉS

Edmund egytűréssel, Alban

EDMUND Az ellenség előttünk. Itt van erejének kikémlelési jegyzéke. Állítsd csatarendbe seregünket, mert a' sietés nagyon szükséges.

5

ALBAN Engedjünk hát az időnek. *(el)*

EDMUND Mindenik Testvérnek szerelmet esküdtem; gyűlölik egymást, mint megmart a' viperát. Mellyiket vegyem? Mindeniket? Egyiket, vagy egyiket se? – Ha mind a' kettő él, egyik se kell. Ha az özvegyet veszem, Goneril felbőszül ellenem, pedig nehezen érek célra, meddig Férje él, 's Alban tekintetére még az ütközetnél szükségem van, ha ennek vége, Goneril lássa, ki örömet szabadulna tőle, hogy takarítja el láb alól. Mi az általa Learnek és Cordéliának szánt kegyelmet illeti, csak győzzünk 's őket kerítsük hatalmunkba, akkor várhatnak rá. Nem henye tanakodás, hanem elszánt cselekvés illik most hozzám. *(el)*

10

15

5^{IK} JELENÉS

A' Szín 5 perczig üres marad.

A' hangászkar egy ide alkalmas hadi lármás zenét játszik, szinfalak mellett csatázás, mellynek végével Edmund mint győztes dobbal és zászlókkal lép fel. Lear, és Cordelia mint foglyok, tiszték, Katonák, Kapitán s. a. t.

20

EDMUND Tiszték, vezessétek el őket, 's őriztessétek, míg azoknak, kik röllok itélni fognak, magas akaratok ki hirdettetik.

CORDELIA Nem vagyunk elsők, kik legjobb szándék mellett legnagyobb szerentsétlenségbe bukunk. Atyám, csupán szenvedésed töri meg bátorságomat, magam nevetném a' szerentse dühöngését. És nem fogjuk megláthatni é' Leányokat, e' nénéket?

25

LEAR Nem, nem, nem, nem: jöjj fogságba inkább,
Hol úgy daloljunk, mint fogoly madárcák.

30

3 kikémlelési] kikémlelt *(fekete javítás)* 7 EDMUND] *(mellette piros kör)* 7–16 Mindenik ... hozzám] *(vastag fekete toll, piros áthúzza)* 19–22 A' hangászkar ... s. a. t.] Verekedés kívül. Szünet után hozatik Lear, Cordelia, mint rab vitézek. Katonák. *(Szk.)* 23 őket] *(feketével kihúzza)*

19–22 A' hangászkar ... s. a. t.] A *Leárban* itt a némajáték áll (134. o.).

Áldásomat, ha kéred, térdemen
Esdeklek tőled ott botsánatért.
Éneklünk, regélünk, és a' szép arany
Pillangókat nevetjük. Együtt fetsegve
5 Hallgatjuk, mit beszél a' nép szegény
Az udvarok felől, ki nyer, ki vesz.
Onnan kisérjük szemmel a' világ
Titkos folyású dolgait, miként
Őr angyalok. Túl fogjuk élni így
10 Szűk börtönünkben a' sokkal nagyobb
Tömlöttbe lévő foglyokat, kiket
A' hold szeszélye, mint az ár-apály
Nagy 's kitsinnyé lenni megtanít.

EDMUND Vezessétek el!

15 LEAR Illy áldozatra, ó, Cordéliám,
Az Istenek magok tömjént hintenek.
Enyim vagy é? Ki tőlem elszalasztni tör,
Fáklyát az égből hozzon úgy előbb,
Hogy, mint rókákat tűzzel üzzön el.
20 Ne sirj, eméssze őket döghalál
Elébb, mint könnyezésre bírjanak
Bennünket, inkább éhen vesszenek.

(Lear és Cordelia örökkel el)

EDMUND Jöszte Kapitán, 's vigyázz! Fogd ez iratot, *(levélkét nyújt neki)* kisérd őket a' Tömlöttbe, – egy lépcsővel már emelkedtél
25 általam, 's ha ez irat utasítása szerint téendessz; magas Tisztsé-
gekre készited el utadat. Jegyezd meg, az ember az idővel jár, 's
lágyszivűség a' kardhoz nem illik. – Nagy munkád se kérdést, se-
magyarázatot nem enged, csak mondd, hogy végbe viszed; – ha
nem – keresd más úton szerentsédet.

30 KAPITÁN Megteszem.

EDMUND Láss hozzá tehát gyorsan, 's mihelyt végeztél, – ird ezt:
„megtörtént”, de jól meg értsd, azonnal, és pontosan a' szerint
cselekedjél, mint itt megírtam.

4–13 Együtt ... megtanít] *(vastag fekete tollal és pirossal kihúзва)* 24–25 egy
... általam] *(piros kihúzás)* 24–30 egy ... Megteszem] *(piros kihúzás)*

KAPITÁN Taligát húzni vagy zabot enni nem tudok, de mi embertől
kitelik, én is megteszem. (el)

(*Trombita riadal*)

6^{IK} JELENÉS

Albán, Goneril, Regan, Tisztek, Kiséret jó

5

ALBAN Ma igen vitézül viselted magad, 's a' szerentse mindenütt
sarkadban járt. Elleneink foglyokként vannak nálad, ezeket át-
venni jöttünk, hogy a' szerént bánjunk velök, mint érdemlik és
kölsönös bátorságunk kívánja.

EDMUND Uram! Jónak találtam az öreg gyenge Királyt biztos fog- 10
ságba vitetni; agg kora, 's még inkább magas rangja olly varázssal
bir, melly a' köznép szívet magához hódítja, 's az eddig zsoldunk-
ban álló lánd'sákat ellenünk fordítja. – Hozzá küldtem a' Király-
nét is, oka ugyanaz, készek holnap vagy később ott, hol törvény-
széket tartándatok, előttetek megjelenni. Most azomban el va- 15
gyunk lepve vérrel és porral, barát barátját veszté, 's a' legjobb
csatát is káromolja hevében, ki élet érezte. A' Király és Cordé-
lia kihallgatása minden tekintetből kényelmesebb időre halasz-
tandó.

ALBAN Uram! Engedj meg, én a' háborúban csak jobbagynak te- 20
kintlek, és korán sem testvérnek.

REGAN a' minő polczra mi állítjuk, attól függ, mint kelljen tekinteni.
Azt vélném, hogy előbb minket kell vala megkérdezned, mi előtt
így fejeznéd ki magadat. Ő seregünket vezérlé és saját személy-
lyünk 's magas méltóságunk képviselője volt, illy magas megha- 25
talmazás erejénél tehát joga is van fellépni, 's téged baráttyaként
köszönteni.

1–2 Taligát ... megteszem] Mi embertől kitelik, én is megteszem (*vastag fekete tollal kihúzza, Egressy visszairja*) 3 *Trombita riadal*] Ütközet (*lapszéli betoldás*); Angol tábor Dovernél. *Trombita riadal*. (1856) 12 magához] részére (1856) 14 oka ugyanaz] (*fekete kihúzás*) 14 készek] ők készek (*fekete betoldás*) 14 vagy ... ott] (*fekete kihúzás*) 15 tartándatok] tartandotok (1856) 15–19 Most ... halasztandó] (*piros, fekete kihúzás; hiányzik [1856]*) 26 baráttyaként] bátyjaként (*piros javítás*); bátyjaként (1856)

1–2 Taligát ... megteszem] Ahogyan a kéziratból kihúzta valaki, a Fölió is kihagyja.

GONERIL Ne olly hevesen – saját érdeme magasabbra emeli, mint felhatalmazásod.

REGAN Mitsoda? Ha én jogaimat rá ruházom, akárkivel mérkőzhetik.

5 GONERIL Az csak úgy történhetnék, ha Férjed lenne.

REGAN Tréfából gyakran valóság válik; csúfolkodók sokszor jóslók lesznek.

GONERIL Ej ej, azon szem, melly ezt mondá, hunyorgott.

REGAN Lady, nem jól érzem magam, külömben erre úgy felelnék,
10 mint epével elöntött szívem nyelvemre adná. Vezér, vedd által seregemet, a' foglyokat, Országomat és örökömet, parantsolj velők tetszésed szerént, mutasd egész világnak, hogy Urammá és Férjemmé teszlek.

GONERIL Azt véled, birándod?

15 ALBAN Az engedelem nem tőled függ.

EDMUND Tőled sem, Mylord.

ALBAN De igen, fél nemes fitzkó!

REGAN (*Edmundhoz*) Ütess dobot, 's hirdettesd ki, hogy jogomat rád ruházom.

20 ALBAN Megállj! egy szót! Edmund, téged mint felségsértőt, ez aranyos kigyóval együtt (*Gonerilra mutat*) foglyommá teszlek. Mi szándékokodat illeti, szép hűgom, annak nőm nevében ellen mondok, ő titkon már jegyese a' Lordnak, 's én mint Férje követelése-det félre vetem. De ha csak ugyan Férjet akarsz, kérj meg engem,
25 nőm már el van ígérve.

GONERIL Felvonásközi Játék!

ALBAN Gloster! Fegyveresen vagy; fúvasd meg a' Trombitát, 's ha gyalázatos, sokszoros és nyilvános fenségsértésedet senki szembe nem mondja, im nézd, itt zálogom. (*kesztyűjét leveti*) Mi
30 előtt egy falat kenyeret illetve ajkam, fejedem bizonyitom meg, hogy mindaz vagy, a' mivel vádoltalak.

REGAN Ó, jaj! rosszul vagyok.

GONERIL (*fére*) Ha nem volnál, semmi méregnek nem hinnék.

EDMUND Itt ellenzálogom. (*kesztyűjét ellöki*) Akárki legyen e' vilá-

9 REGAN] (*a margón feketével: sebesen*) 14 birándod] birándod (1856) 26 Felvonásközi Játék] Hertzeg (*fekete javítás*) 27 Gloster!] (*a felkiáltójel fekete betoldás*) 238.34–239.1 e' világon] (*fekete kihúzás*)

gon, ki engem fenségsértőnek nevez, alávaló, hazug, hadd riadjon a' Trombita, jöjjön, a' ki merészel! rajta 's rajtad, vagy akárkin bebizonyítandom betsületedet és hűségemet.

ALBAN Herold! – (*Edmundhoz*) Csupán saját erődre támaszkodjál, mert hadaid valamint nevembe fogadtattak, úgy nevemben most el is botsáttattak. 5

REGAN Jaj, fölöttébb rosszul vagyok, nem bírom tovább!

7^{IK} JELENÉS

Herold, Voltak

ALBAN Nem jól érzi magát, vezessétek sátoromba. (*Regan elvezette-tik*) Herold, fúvasd meg a' Trombitát, 's ezt olvasd el hangosan. (*Trombita riadal*) 10

HEROLD (*olvas*) „Ha a' sereg közzül akármeltyik előkelő vitéz meg akarná bizonyítani, hogy Edmund, állítólag Gloster Gróf sokszoros fenségsértő, harmadik Trombita riadalra álljon elő. Edmund kész magát védelmezni.” 15

EDMUND Fúdd! (*első trombitaszó*)

HEROLD Még egyszer. (*második trombitaszó*)

HEROLD Még egyszer. (*3ik Trombitaszó, a' színpalak megett másik Trombita felel, aztán Edgár fegyveresen fellép*) 20

8^{IK} JELENÉS

Edgár, Voltak

ALBAN Kérdezd mit akar? Miért áll elő a' Trombita szóra?

HEROLD Ki vagy? Mi neved? Rangod? Miért feleltél a' hívásra?

EDGÁR Tudjátok meg; nevem az árulás mérges fogaitól összerágva, már kialudt; de szint olyan nemes vagyok, mint ellenem, 's akárki-vel mérközhetem. 25

ALBÁN Ki ellened?

EDGÁR Ki Edmundnak, Gloster Grófnak szószóllója?

EDMUND Ő maga, mit akarsz neki mondani? Itt áll. 30

EDGÁR Rántsd hát ki kardod, hogy ha szóm nemes Szívet találna benned sérteni: Karod legottan megbosszulja. Nézd:

1 hadd] (*fekete kihúzás*) 28 Ki] Kicsoda (*fekete javítás*)

Enyém kezemben villog már, miként
 Lovag nevemnek 's eskümnek joga.
 Halld: nem tekintve méltóságodat,
 Ifjú erődöt, fényes Tisztedet,
 5 Se nem tekintve győztes kardodat,
 Vitézi hired 's bátor Lelkedet –
 Szemedbe mondom, áruló, csalárd vagy
 Testvéred, Isten és atyád iránt,
 Fejedelmed ellen gyilkos pártütő,
 10 Fejed tetőjén kezdve lábaddig
 'S talpad poráig áruló gonosz.
 Mérges békánál hitványabb silány gaz,
 Mondd: „nem” 's ezen kard, e' kar, és mi tsak
 Erőm vagyon, kész meg mutatni, hogy te,
 15 Kivel beszélek, szemtelen hazug vagy.
 EDMUND Szokás szerént még kérndem kellene,
 Ki vagy, de külsőd olly nemes vitézi;
 Beszéded olly nyers és vitézhez illő,
 Hogy 's bár halasztást enged a' Lovagjog
 20 'S a párbaj szabálya, de nem használom azt:
 Fejedre szórom vissz' az árulót,
 'S gonosz szívedre e' pokolbeli
 Hazug koholmányt, hová majd vasam
 Bevési azt örökre. Riadjon a' kürt.
 25 *(Csatariadal, vagdalkoznak, Edmund elesik)*

ALBÁN Hagyd meg életét!

GONERIL Gloster, te tsalárdsággal ejtettél el, párviadal törvénnye szerént nem tartoztál ismeretlennel szembe szállni; csak meg vagy csalva, de nem vagy meggyőzve.

30 ALBÁN Mylady, hallgass; külömben e' Levéllel zárom be szádat. *(Edmundhoz)* Nézz ide. *(Gonerilhez)* Gyalázatos, olvasd fertelmes bűnödöt. El ne szakasz; látom, ismered. *(Edmundnak adja)*

9 Fejedelmed] 'S fejedelmed (1856) 16 még] *(törölve)* 17–19 de külsőd ... Hogy 's] *(fekete törlés; hiányzik [1856])* 20 'S a párbaj] *(fekete törlés)* 21–24 Fejedre ... örökre] *(hiányzik [1856])* 24 örökre] örökre. Engem az karczolni sem bír. *(Egressy betoldása)* 27 ejtettél] ejtettél *(javítás feketével)*

GONERIL No és ha szinte – – – a' Törvény alattam van; ki fog érte
kérdőre vonni?

ALBÁN Szörnyeteg, tehát ismered?

GONERIL Mi jogod kérdezni, mit ismerek? (el)

ALBAN Menj utánna, magán kívül van; tartsd szemmel. (egy tiszt) 5

EDMUND Mivel te vádolsz, én tevém, igaz,

Sőt még sokkal többet is tevék,

Mint felderíti a' később idő;

Hanem ki vagy te, ki így legyőztél?

Ha származásod nemes, megbotsátok. 10

EDGAR Legyen közöttünk költsönös kimélet. Vérem tiednél, Ed-
mund, nem csekélyebb, sőt még nemesebb, 's azért sértésed job-
ban is fáj. Nevem Edgár, atyádnak fia vagyok. Igazságossak az Is-
tenek, 's bűneinket, melyekben örömet lélelkünk, gyakran esz-
közül használják ostorozásunkra. Ime, azon sötét bűnhely, hol té- 15
ged nemze, szemeitől fosztá meg.

EDMUND Igaz, felettébb igaz. Most fordult a' kerék 's én alul estem.

ALBAN (Edgárhoz) Már lépted is Királyi nemességet látszik mutat-
ni; hadd öleljelek meg. Bú repressze szét szívemet, ha valaha atyá-
dat gyűlöltem, vagy tégedet. 20

EDGÁR Érdemes herczeg, jól tudom.

ALBÁN Hol rejteztél és mint jutott eszedbe atyád Insége?

EDGAR

Benne ápolám –

Im elbeszéllem kurtán, halld Mylord.

'S ha elbeszéltem, bár repedne szívem. – 25

Hogy elkerüljem a' száműzetést,

Melly véresen járt mindenütt nyomomban –

(Ó, édes élet! Készebbek vagyunk

5 egy tiszt] Herold (1856) 6 igaz] (fekete kihúzás) 8 Mint felderíti] Melyet
felderít (fekete javítás) 9 ki] a' ki (fekete betoldás) 10 megbotsátok] meg-
bocsájtok (1856) 13–17 Igazságossak ... estem] (piros kihúzás, visszavonva;
hiányzik [1856]) 22 eszedbe] füledbe (fekete javítás; a javítás átvéve [1856])
24–25 Im ... szívem] (piros kihúzás) 25 'S ha ... szívem] (fekete kihúzás; hi-
ányzik [1856]) 241.28–242.2 (Ó ... halni)] (pirossal kihúzva; hiányzik [1856])

4 Mi ... ismerek] A Fióli szerint Alban Edmundtól kérdi, ismeri-e a levelet,
Goneril addigra törvény alóli mentességére hivatkozva már kiviharzott. A
korai magyar fordítások a Kvartó szerinti változatokat követték, Sófalvi is.

Halál kinok közt óránként kimulni,
Mint egy csapásra halni) – észveszett
Koldúsnak öltém rongyait magamra,
'S külsőmet olly csúf színbe burkolám,
5 Hogy a' kutyák is elkerültenek.
Ekképp találtam jó atyámat a'
Véres gyűrűkkel, mellyeknek csak akkor'
Veszének éppen el gyémántjaik.
Vezetni kezdém, koldulék neki
10 'S kétségbeséstől őrizém; de csak
Fél óra még, hogy felfedém magam,
Midőn e' fegyvert rám öltém, reméllve,
De még se tudva a' küzdés kimentét,
Áldást könyörgék tőlle 's elbeszéltem
15 Kezdetől végig vándorlásomat.
De hajh! Szegénynek elrontsolt szíve
Öröm 's keserv közt e' nehéz tusát
Kiállni többé képes nem vala,
Mosolygva megtört! –

20 9^{IK} JELENÉS
Egy tisztje Albannak, kezébe véres tört tartva sietséggel jó. Voltak
TISZT Segítség, segítség, segittsetek!
EDGÁR Kít? Hol?
ALBAN Szólj!
25 EDGÁR Mit jelent e' véres tör?
TISZT Még gőzöl, még meleg, – éppen most jó a' szívből, – ő meghalt.
ALBAN Ki halt meg? Beszélj, ember!
TISZT Uram, nőd; hűgát méreggel etette meg, mint önkényt kivallá.
30 ALBÁN Az ég ítélete megreszkettetett bennünket, de szánakozásra még sem indít.

7–11 mellyeknek ... hogy] (*kihúzza; hiányzik [1856]*) 12–13 Midőn ... kimentét] (*hiányzik [1856]*) 12–13 reméllve ... kimentét] (*fekete és piros törtlés*) 17 Öröm ... közt] (*hiányzik [1856]*) 20 9^{IK} JELENÉS] 4. jelenet (1856) 21 *tisztje Albannak*] Herold 30 megreszkettetett] megreszkettet (1856)

10^{IK} JELENÉS
Kent, Voltak

EDGÁR Ihol jó Kent. – Uram!

ALBAN Ó – ó, a' környülmények nem engedik, hogy mint az udvariság kívánná, úgy fogadjuk. 5

KENT Uramnak és Királyomnak örökre jó éjszakát jöttem mondani.
Nints itt?

ALBAN Hah! a' legfontosabbról megfeledezünk. Edmund! Hol a' Király és Cordelia?

EDMUND Ah! Élet után sovárgok. Szeretnék még szokásom ellenére is valami jót tenni. Menjetez, siessetek a' Kastélyba, mert Lear és Cordélia kivégeztetésére parantsot adtam, csak hamar, hamar! 10

ALBAN Siess, életedre kérlek, siess.

EDGÁR Kihez, Mylord?

EDMUND Vidd kardomat, add a' Kapitánynak (*Edgár el*) 15

ALBAN Ó, bár őriznék meg az Istenek! Ezt vigyétek el. (*Edmund elvitetik*)

11^{IK} JELENÉS

Lear Cordeliát karjain halva hozza. Edgár, Tisztek, Lear lovagjai

LEAR Ordittsatok, ordittsatok, ordittsatok! Ó, emberek! Kőszivű emberek! Csak szemetekkel, nyelvetekkel birnék, jajgatásom az egek boltozatját megrepeszténé! – Ó, oda van örökre! – Tudom én, mikor él valaki, mikor halt meg. Ő már halott, mint a' föld. Tükröt adjatok, ha lehellete rajta homályt okoz, úgy még él. 20

KENT Ez a' világ vége. 25

EDGÁR Vagy ama borzasztó nap képe.

ALBAN Omolj össze, világ, 's szünj meg lenni!

LEAR E' toll még mozdúl: hah! Él! Óh, ha úgy van, olly szerentse, melly minden kiállott búmat elfeledteti.

KENT (*letérdel*) Ó, drága Uram! 30

LEAR Él, el, mondom.

EDGÁR Ez a' nemes Kent barátod.

1 10^{IK} JELENÉS] 5. jelenet (1856) 11 valami] (*fekete törlés*) 12 csak ... hamar] (*fekete törlés*) 18 11^{IK} JELENÉS] 6. jelenet (1856) 19 Lear] Voltak. Lear (1856) 22 Ó] (*hiányzik [1856]*) 25–26 KENT ... képe] (*hiányzik [1856]*) 31 mondom] mondom, el (1856)

- LEAR Vész rátok, gyilkos árulók mind,
Megmenthetém még, most örökre vége.
Cordéliám, Cordéliám, várj egy kitsit.
Mit mondassz, gyermekem? Mindég szelid
5 És szende volt az ő kedves szava.
A' szolgát, ki megfojtott, agyon ütém.
Többé nem él.
- KENT Úgy van, Uraim, az igaz.
- LEAR Nemde, Barátom? Volt idő, midőn éles kardom mindnyájoka-
10 kat megtánczoltatta volna, – most öreg vagyok, 's e' sok keserű-
ség egészen ellankaszt. – Ki vagy te? Szemeim nem legjobb-
mindgyárt megmondom.
- KENT Ha a' szerentse ditsekhetik, hogy kettőt szeretett, 's gyűlölt
is: úgy egyiket itt látjuk.
- 15 LEAR Olly homályosan látok, nem Kent vagy é te?
KENT Igen, én vagyok hű szolgád, Kent: hol Caius szolgád?
LEAR Mondhatom, az derék fiú, ugyantsak tud ütni, még pedig he-
venyében; – megholt 's porhad.
- KENT Nem, kedves herczegem, hiszen én magam vagyok.
- 20 LEAR Mingyárt meglátom.
KENT Ki első buktod, 's szerentsétlen eltávoztod után utaidon min-
denütt követett.
- LEAR Isten hozott.
- KENT Nem – ide nem – itt minden gyász, örömtelen, kihalt. Idősb
25 Leányid magok végzék ki életöket, 's kétségbe esve haltak meg.
LEAR Igen, úgy gondolom.
ALBÁN Nem tudja, mit beszél, mi haszna, ha magunkat meg ismer-
tetnők is?
EDGÁR Hasztalan.

8–14 Úgy ... látjuk] (*piros és fekete kihúzás; hiányzik [Szk.]*) 9–26 Nemde ...
gondolom] (*hiányzik [1856]*) 16–20 KENT ... meglátom] (*hiányzik [Szk.]*)
16–20 hol ... meglátom] (*piros és fekete kihúzás*) 21 szerentsétlen ... után]
eltávoztod után szerentsétlen (*számozással javítva*) 27 tudja] tudja, <bará-
tom,> (*betoldás fekete tollal kihúzza [1856]*)

12^{IK} JELENÉS*Kapitán (lehet az előbbi), Voltak*

KAPITÁN Mylord! Edmund megholt.

ALBAN Az itt csekélység, halljátok, mi czélunk;
Nemes barátink, Lordok! – a' mi csak
Illy nagy kinokra enyhet adni képes,
Próbáltalan ne hagyjuk. Ime, én,
Míg ő Felsege Lear, az agg Király él,
Uralkodásról és Tronról lemondok.

5

(Edgár és Kenthez)

Ti vissza léptek ősi jogaitokba
'S kárpótlást nyertek, mint húségetek
Érdemli. Minden jó barátaink
Kóstolni fogják rényöknek jutalmát,
Mint ellenink rossz tetteik keserű Kelyhét.

10

LEAR Meghalt. – Szegényke, nints nints benne élet,
Eb, ló, egér, mind él – 's te nem lehelsz!
Ó, nem jövönsz te vissza már soha.

15

Soha, soha, soha, soha! Kérlek, gomboljátok fel e' csomót. – Köszönöm. – Látjátok? Nézzétek! – Nézzétek ajkait, ó, nézzetek ide
– *(meghal)*

20

EDGÁR Elájul! Ó, jó Királyom!

KENT Repedj meg, szívem, repedj meg.

EDGÁR Pillants fel, Királyom!

KENT Ne gyötörd Lelkét! Engedd, hadd repüljön el. Gyűlöli őt, ki
még e' nyomorú világon tovább is kinpadra vonni akarja.

25

EDGÁR Valóban meghalt.

KENT Csoda, hogy eddig birta.

ALBAN *(Kent és Edgárhoz)* Uralkodjatok együtt, kedves barátim, 's
hozzatok rendet e' bomlott Országba.

KENT Mylord, reám nagy út vár, nem sokára
A' mester int – 's én nem hagyom magára.

30

1 12^{IK} JELENÉS] *(nincs jelenetváltás [1856])* 3–14 Mylord ... Kelyhét] *(fekete kihúzás)* 3–4 Mylord ... csekélység] *(hiányzik [1856])* 8 Felsege] Fensége *(1856)* 26 meghalt] *(piros és fekete kör: #)* 29 Országba] országban *(1856)*

20 *(meghal)*] Egressy szerepkönyve Lear utolsó megszólalásával itt ér véget.

ALBAN

A' gyász időnek meg kell hajlanunk,
Nem a' mi illik, csak mi fáj, – szavunk.
Legtöbb fanyart a' legkorosbik ére,
Itt annyi nem száll más ifjabb fejére.
(szomorú zene mellett el)

5

VÉGE

3 fanyart] sanyart (1856) 5 szomorú ... el] elmegy (1856) 6 VÉGE] VÉGE
egyetemesen *(fekete betoldás, mellette piros kör: #)*

Mutatók

Irodalom

- BAJZA József (1981). Válasz Döbrentei Gábornak a Conversations Lexikon ügyében. In Szalai Anna (szerk.) *Tollharcok. Irodalmi és színházi viták 1830–1847*. Budapest: Szépirodalmi. 41–55.
- BALÁZS Péter, LABÁDI Gergely (szerk.) (2005). *Szemlélő: a Specator fordítása (1783)*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- BARTHA Katalin Ágnes (2010). *Shakespeare Erdélyben. XIX. századi magyar nyelvű recepció*. Budapest: Argumentum. (*Irodalomtörténeti füzetek, 167*)
- BAYER József (1909). *Shakespeare drámái hazánkban*, I–II. kötet. Budapest: Kisfaludy Társaság Könyvtára.
- BENKE Mihály (1805). *Erköltsi Philosophia*. Teleki Téka. Ms 177/1. (*kézirat*)
- DÖBRENTÉI GÁBOR (1827). Jegyzetek Kazinczy vitatásaira. *Élet és Irodalom*. Második kötet. 354–386.
- EGRESSY GÁBOR (1848). Indítvány a szellemhonosítás ügyében. *Életképek*. 1848. február 20., 228.
- ENYEDI SÁNDOR (1972). *Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei. 1792–1821*. Bukarest: Kriterion.

- FERENCZI Zoltán (1897). *A kolozsvári színészet és színház története*. Kolozsvár.
- FERENCZI Zoltán (1912). Az első magyar Shakespeare-fordítások . In FERENCZI Zoltán (szerk). *Magyar Shakespeare Tár*. V. kötet, 268–281.
- FUCHS Anna (2007). „Egy elfelejtett prózai kompozíció a XIX. század elejéről, Wándza Mihály: A' búsongó Ámor”. *Irodalomtörténet*. 88.1., 94–106.
- GÁL Kelemen (1896). Sófalvi József. *Erdélyi Múzeum* 13.10., 469–474.
- Jay L. HALIO (szerk.) (1992). *Shakespeare's King Lear*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JUHÓ Ferenc (1931). *Schröder Frigyes Lajos mint Shakespeare átdolgozó és színjátékíró hazánkban. Összehasonlító irodalomtörténeti értekezés a magyar és a német színészegyesület 60 éves fennállásának alkalmából*. Budapest: Neuwald.
- KAZINCZY Ferenc (1893). *Kazinczy Ferencz levelezése. IV. kötet. 1806. január 1. – 1807. április 30.* S. a. r. Váczy János. Budapest: MTA.
- KAZINCZY Ferenc (1894). *Kazinczy Ferencz levelezése. V. kötet. 1807. május 1. – 1808. június 30.* S. a. r. Váczy János. Budapest: MTA.
- KAZINCZY Ferenc (1899). *Kazinczy Ferencz levelezése. IX. kötet. 1811. július 1. – 1812. június 30.* S. a. r. Váczy János. Budapest: MTA.
- KAZINCZY Ferenc (2009). *Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig. Önállóan megjelent fordításkötetek*. S. a. r. BODROGI Ferenc Máté, BORBÉLY Szilárd. Debrecen: Debreceni Egyetemi Nyomda.
- KERÉNYI Ferenc (1990). *Magyar színháztörténet 1790–1873*. Budapest: Akadémiai.
- KISS Zsuzsánna (1997a). *A Lear király magyar színpadtörténete. Látó*. 8.2., 57–80; 8.3., 72–84.
- KISS Zsuzsánna (1997b). *A Lear király magyar fordításainak szöveg-és színpadtörténeti vizsgálata*. Kandidátusi értekezés (kézirat)
- KISS Zsuzsánna (2000). „Magatok is jól látjátok milyen nagy szükségem van a' tsendességre”. *A Lear király első magyar fordítása*.

- In DEMETER Júlia (szerk.). *A magyar színház születése*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 254–268.
- KISS Zsuzsánna (2003). Az első magyar *Lear király*. A kolozsvári *Lear*-szövegek könyv rejtélyei. In DEMETER Júlia (szerk.). *A magyar színház honi és európai gyökerei*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 261–280.
- KISS Zsuzsánna (2010). *Bűnnek bohócai. Lear magyar köntösben*. Budapest: Protea.
- KOSÁRY Domokos (1983). *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest: Akadémiai.
- MALLER Sándor (1984). Shakespeare-örökségünk. In MALLER, RUTTKAY 1984, 11–55.
- MALLER Sándor, RUTTKAY Kálmán (szerk.) (1984). *Magyar Shakespeare-tükör*. Budapest: Gondolat.
- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit (1985). *Megbíráltak és bírálók. A cenzúra hivatalos aktáiból. 1780–1867*. Budapest: Gondolat.
- MARKÓ László (2005). *Ki kicsoda a magyar történelemben*. Budapest: Helikon.
- MOLNÁR György (1878). *Gyöngyök és homokszemek. Lear király. Tanulmány a színművészet köréből*. Debreczen: Városi Nyomda.
- EMILY MULLIN (2010). Macready's Triumph: The Restoration of King Lear to the British Stage. *Penn History Review*. 18.1., 17–35.
- PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán (1940). *A Nemzeti Színház százéves története*. I–II. kötet. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- RÁCZ Sándor (1856). *Emléklapok egy agg színész életéből*. Miskolc.
- RAKODCZAY Pál (1911). *Egressy Gábor és kora.*, I–II. kötet. Budapest: Singer és Wolfner.
- REUSS Gabriella (2000). Veritas Filia Temporis or Shakespeare Unveiled? Macready's restoration of Shakespeare's *King Lear* in 1834. *The AnaChronisT*. 6., 88–101.

- S. SÁRDI Margit (2002). A zágoni református eklézsia könyvtára. *Magyar Könyvszemle*. 118.2., 165–175.
- [Friedrich Ludwig SCHRÖDER] (1778). *König Lear. Ein Trauerspiel in fünf Aufzügen. Nach Shakespeare*. Hamburg: J. M. Michaelson.
- William SHAKESPEARE (1824). *The dramatic works*. Printed from the text of Samuel Johnson, George Steevens and Isaac Reed, complete in one volume. Leipzig: Ernst Fleischer.
- William SHAKESPEARE (1997). *King Lear*. Ed. by Richard A. FOAKES. Surrey: Thomas Nelson and Sons. (*The Arden Shakespeare*)
- SÓFALVI József (1777). *Oeconomia vitæ humanæ, az az emberi életet igazgató Bölts Regulák, mellyek egy régi brámina vagy indiai filozófus által irattak*. Kolozsvár: a Református Collegium Betűivel.
- STAUD Géza (1957). Egressy Gábor. In Gyárfás Miklós, Hont Ferenc (szerk.). *Nagy magyar színészek*. Budapest: Akadémiai. 90–117.
- SZABÓ T. Attila (szerk.) (1984). *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. IV. kötet. Bukarest: Kriterion.
- SZABÓ T. Attila (szerk.) (1995). *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. VII. kötet. Bukarest: Akadémiai–Kriterion.
- SZALISZNYÓ Lilla (2012). „Nem volna jó a Kisfaludy-Társaság kérdésére felelnünk?” A Shakespeare-t játszó és tanító Egressy Gábor. In Pusztai Bertalan (szerk.) *Médiumok, történetek, használatok. Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 107–127.
- SZÉKELY György (1999). 1811: „Leár” magyarul – Színháztörténeti háttér. *Theatron*. 2.3., 9–20.
- SZILÁGYI Márton (szerk.) (1999). *Első folyóirataink: Uránia*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. (*Csokonai-könyvtár. Források*, 6.)
- TARNAI Andor (1958). Egy tibetinek álcázott laikus erkölcsstan a XVIII. századi magyar irodalomban. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 62.2–3., 177–186.

- Gary TAYLOR, Michael WARREN (1983). *The Division of the Kingdoms: Shakespeare's Two Versions of King Lear*. Oxford: Oxford University Press.
- TÖRÖK István (1905). *A kolozsvári református evangélikus collegium története*. Kolozsvár: Stief J. és Tsa.
- VITA Zsigmond (1983). Egy kantiánus erdélyi professzor a XIX. század elején. In VITA Zsigmond. *Művelődés és népszolgálat. Tanulmányok*. Bukarest: Kriterion. 88–98.
- VÖRÖSMARTY Mihály (1983). *Drámafordítások*. Kiad. RUTTKAY Kálmán. Budapest: Akadémiai. (*Vörösmarty Mihály Összes Művei*, 12)
- Simon WILLIAMS (1982). Shakespeare at the Burgtheater: from Heinrich Anschütz to Josef Kainz. In Stanley WELLS (ed.). *Shakespeare Survey. 35. Shakespeare in the Nineteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press. 21–31.
- Simon WILLIAMS (1990). *Shakespeare on German Stages*. Vol. 1–2. Cambridge: Cambridge University Press.

Névmutató

A mutató a kísérőtanulmány, a szövegközlés, valamint az irodalomjegyzék névanyagát tartalmazza Shakespeare kivételével.

Addison, Joseph 19	Bayer József 9, 14, 18, 35–37,
Aldridge, Ira 57	39, 40, 44–46, 58, 251
Anakreón 13	Benke József 21
Anschütz, Heinrich 42, 44,	Benke Mihály 13, 19, 251
45, 255	Bethlen Elek 20
Aranka György 11, 33	Bod Péter 19
Arany János 40, 160	Bodrogi Ferenc Máté 252
	Boér Sándor, Kövesdi 11, 20,
Bajza József 12, 40, 46, 251	26
Balázs Péter 20, 251	Bolyai Farkas 20
Balogh István 42	Borbély Szilárd 252
Baranyi Péter 42, 45	Both Magdolna 63
Bartha János 42, 45, 46, 56	Bölöni Farkas Sándor 40
Bartha Katalin Ágnes 11, 251	Buczy Emil 40
Bartháné Meszlényi Anna 42	Bürger, Gottfried August 13
Baudissin, Wolf Heinrich	
von 48	Calderón, Pedro de la Barca

- 41
Cserey Heléna 15
- Defoe, Daniel 43
Demeter Júlia 63, 253
Déryné Széppataki Róza 38, 44
Dessewffy József 40
Diószegi Sámuel 17
Döbrentei Gábor 11, 16, 35, 40, 251
- Egressy Ákos 38, 41
Egressy Béni 35
Egressy Gábor 9, 16, 23, 24, 30, 35–39, 41–47, 49, 51, 53, 56, 57, 59, 60, 62, 147, 200, 208, 212, 215, 224, 225, 227, 254
Enyedi Sándor 20, 251
Erdélyi Lujza 63
Erdős János 23
Erkel Ferenc 42
Erkel József 42
Eschenburg, Johann Joachim 10, 48
- Fáncsy Lajos 42, 44, 56
Fáy András 41, 56
V. Ferdinánd 43
Ferenczi Zoltán 11, 14, 252
Foakes, Richard A. 29, 47, 50, 53, 55, 62, 90, 94, 254
Fuchs Anna 15, 252
- Gál Kelemen 18, 252
Gárdonyi Antal 39, 46, 47, 60
Gessner, Salomon 13
Gillyén Sándor 38, 60
Greguss Ágost 40
Gyárfás Miklós 254
- Halio, Jay L. 205, 207, 252
Harsnett, Samuel 205, 207
Hensler, Karl Friedrich 16
Henszlmann Imre 12
Heufeld, Franz 25
Hirschfeld, Johann Baptist Joseph 14
Hont Ferenc 254
Horatius, Flaccus 205
Hubenay Ferenc 23
- Jakab István 35, 44, 60, 147
Jantsó Mária, Gidófalvi 18
Jantsó Pál, Gidófalvi 15, 17, 18, 20
Johnson, Samuel 48, 254
II. József 25
József nádor 43
- Kainz, Josef 255
Kántorné Engelhardt Anna 22, 23
Kaposmérey Sándor 34, 35
Károlyi Lajos 38, 39
II. (Nagy) Katalin 9
Kazinczy Ferenc 11, 26, 33, 251, 252
Kelemen László 11
Kerényi Ferenc 252
Kiricsics Jozefa 17
Kiss Iván 44

- Kiss Zsuzsánna 36, 46, 49,
252, 253
- Komlóssy Ferenc 22, 23, 35
- Komlóssyné Czégényi
Erzsébet 23
- Koréh Zsigmond 11
- Kosáry Domokos 19, 253
- Kossuth Lajos 41, 43, 56
- Kótsi Patkó János 13, 33
- Kotzebue, August von 16
- Labádi Gergely 20, 63, 251
- Laborfalvi Róza 42, 45
- Láng Ádám János 13, 14
- László József 42
- Lehner György 26
- Lendvay Márton 23
- Lendvayné Hivatal Anikó 42
- Lessing, Gotthold Ephraim
10, 34
- Locke, John 11
- Lovassy László 43
- Macready, Charles 36, 253
- Maller Sándor 40, 43, 253
- Mályuszné Császár Edit 58
- Markó László 42, 253
- Megyeri Károly 44, 46
- Milton, John 11
- Mohai Sándor 17
- Molnár György 47, 58, 59,
253
- Mullin, Emily 36, 253
- Newton, Isaac 11
- Novalis 43
- Pályiné Botos Karolina 23
- Paulay Ede 58, 59
- Pergő Celesztin 17, 23, 56
- Pergő József 17
- Petőfi Sándor 40
- Petz Lipót 40, 41, 48–52, 147
- Pope, Alexander 19
- Pukánszky Kádár Jolán 12,
253
- Pusztai Bertalan 254
- Ráday Gedeon 56
- Rajnai Edit 63
- Rakodczay Pál 14
- Rátz Sándor 17
- Reed, Isaac 49, 254
- Reuss Gabriella 36, 253
- Rexa Dezső 13
- Ruttkay Kálmán 43, 49, 253,
255
- Sáska János 21
- Sáskáné Koronka Borbála 17,
21
- Schiller, Friedrich 14, 16, 27
- Schlegel, August Wilhelm
26, 41, 48, 50, 51, 147
- Schröder, Friedrich Ludwig
11, 13, 20, 25–34, 51, 90,
94–96, 103, 104, 108, 111,
115, 127, 129, 184, 254
- Seipp, Christoph Ludwig 20,
26, 27
- Simény Borbála 17
- Sipos Mihály 17
- Sófai József 9, 11, 14, 15,
17–22, 25–35, 51, 60, 86,

- 90, 94, 103, 108, 115, 122,
127, 129, 134, 184, 252
- Somogyi Sándor 42
- Somorjai Olga 63
- S. Sárdi Margit 13, 254
- Staud Géza 41, 254
- Steele, Richard 19
- Steevens, George 48, 254
- Sulzer, Johann Georg 18–20
- Szabó Sándor, Kún 10, 11, 26
- Szabó T. Attila 125, 254
- Szajbély Mihály 254
- Szalai Anna 251
- Szalisznyó Lilla 37, 57, 254
- II. Szaniszló Ágost 9
- Szathmári Papp Mihály 19
- Székely György 14, 21, 254
- Székely József 17, 24
- Székelyné Ungár Anikó 17
- Székely Súsánna 18
- Szentpétery Zsigmond 44
- Szerdahelyi György Alajos 9
- Szerdahelyi József 42
- Szigligeti Ede 42, 212
- Szilágyi Márton 254
- Szilágyi Pál 24
- Szophoklész 41
- Szőke Nyéki Pál 23
- Tarnai Andor 19, 254
- Tate, Nahum 23, 29, 33
- Taylor, Gary 51, 255
- Telepy György 42, 44
- Tieck, Dorothea 48
- Tieck, Ludwig 41, 48
- Toldy Ferenc 11, 45
- Tóth István 23
- Török István 18, 255
- Udvarhelyi Miklós 14, 18, 22,
24, 42, 62
- Váczy János 252
- Vahot Imre 42, 43
- Vajda János 57
- Vajda Péter 35, 39, 43, 44,
48–50, 53, 59, 60, 147, 179,
184
- Vita Zsigmond 13, 255
- Voss, Johann Heinrich 49, 50
- Vörösmarty Mihály 9, 11, 12,
30, 35, 40, 48–50, 52,
57–59, 255
- Wándza Mihály 15, 16, 21,
33, 60, 252
- Warburton, William 41, 49
- Warren, Michael 51, 255
- Weisse, Christian Felix 10, 26
- Wells, Stanley 255
- Wesselényi Miklós, id. 15
- Wesselényi Miklós, ifj. 40, 43
- Wieland, Christoph Martin
10, 25, 28, 29, 96, 103, 111,
115
- Williams, Simon 255
- Young, Edward 19

WILLIAM SHAKESPEARE

Leár • Lear király

Kötetünk a két legkorábbi magyar *Lear király*-fordítás szövegekönyveinek gondozott, kísérőtanulmánnyal ellátott kiadását tartalmazza. Az első magyar *Lear* szövegekönyvét elveszettnek hitte a szakma – nálunk olvasható. A második fordításból készült egy sugópéldány, egy szerepkönyv és egy későbbi tisztázat is, ezek párhuzamos vizsgálatára elsőként vállalkoztunk. A kísérőtanulmány a szövegekönyveket egybeveti forrásaikkal és egymással, valamint kísérletet tesz a belőlük felépített színházi produkciók jelentőségének felvázolására is.

